T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1917 RUS İHTİLALLERİNİN OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ YANSIMALARI

REYHAN ERASLAN

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜLKÜ ÇALIŞKAN

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....TARİH..... ANABİLİM DALI

..YÜKSEK..LİSANS.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Reyhan..Eraslan..... tarafından hazırlanan 1917..Rus..İhtilallerinin..Osmanlı..Devleti'ndeki..Yansımaları... Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 06.05.2019 .....Cuma..... günü saat ...10.30..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul..Edilmesine..... ~~OYBİRLİĞİ~~/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Pilla Deniz BAYKUZU	Reddine	D.B
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Gökçe BALCI	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Ülkü GALİŞKAN	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

01 / 10 / 2019

İmza

İsim/SOYİSİM

Reyhan Eraslan

Tezin Adı: 1917 Rus İhtilallerinin Osmanlı Devleti'ndeki Yansımaları

Hazırlayan: Reyhan ERASLAN

ÖZET

20. yüzyılda etkisini göstermeye başlayan Birinci Dünya Savaşı, birçok devlet gibi Çarlık Rusyasının siyasi ve sosyo-ekonomik yapısını da değiştirmişti. Cephelerde alınan yenilgiler, ekonomik sıkıntılar ve kötü yönetim halk arasında büyük öfke yaratmış ve bir toplumsal sarsıntıya zemin hazırlamıştı. Rus halkı savaşın bir an önce bitmesi gerektiğini, ekonomik krizin sonlanması ve işsizliğin önüne geçilmesi gerektiğini hükümete iletmişti. Hükümet, gerekli önlem almakta yetersiz kalmış ve bahsedilen toplumsal huzursuzluk, grevlere dönüşmüştü. Her geçen gün şiddetlenen grevler, devrim dalgasına doğru evrilmiş ve son olarak 27 Şubat (12 Mart) 1917'de gerçekleşen Şubat İhtilali ile birlikte Romanov Hanedanı son bulmuştu.

Şubat İhtilali ve sonrasında vuku bulan hadiseler, Osmanlı basınında geniş bir yer edinmişti. Geçici Komiteden Geçici Hükümete doğru yaşanan siyasi dönüşüm, Geçici Hükümetin ülke içindeki pozisyonu ve Lenin'in "Nisan Tezleri" Türk basınında bir yankı uyandırmıştı. Ne var ki Geçici Hükümet hem Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti tarafından hem de Bolşevikler tarafından ağır eleştirilere maruz kalmış ve oldukça yıpranmıştı. Bu arada Bolşevikler, Geçici Hükümetin önemli simalarından Kerenski'nin bir diktatörlük hayali kurduğunu gözlemliyorlardı. Nitekim Geçici Hükümet'e karşı verilen keskin mücadele, 25 Ekim (7 Kasım) 1917'de bir sosyalist ihtilal ile sonuçlanmış ve Bolşevikler iktidara gelmişti. Bolşeviklerin söz konusu sosyalist mücadelesi, Ekim Devrimi, sosyalist inşa politikası ve 3 Mart 1918 tarihli Brest-Litovsk Antlaşması da Osmanlı cenahında belirgin bir etki bırakmıştı.

Çalışmada süreli yayınlar ve muhtelif arşiv belgeleri esas alınarak Şubat Devrimi ve Ekim Devrimi bağlamında meydana gelen hadiselerin Osmanlı Devleti'nde bıraktığı izlenim tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şubat Devrimi, Geçici Hükümet, Kornilov İsyanı, Ekim Devrimi, Osmanlı Devleti.

Name of Thesis: The Reflections of the Russian Revolutions of 1917 in the Ottoman State

Prepared by: Reyhan ERASLAN

ABSTRACT

The First World War, which had begun to show its effect in the 20th century, changed the political and socio-economic structure of the Tsarist Russia, like many other states. The defeats on the fronts, economic hardships and bad management created great anger among the public and paved the way for a social shock. Russian people requested the government to end the war as soon as possible, to terminate the economic crisis and to prevent the unemployment. The government was unable to take the necessary measures, and the social unrest was transformed into strikes. The strikes, became intensified day by day, evolved into the wave of revolution and finally the Romanov Dynasty ended with the February Revolution on February 27 (i.e. March 12), 1917.

The events, took place during and after the February Revolution, get a wide place in the Ottoman press. The political transformation from the Transitional Committee to the Provisional Government, the position of the Provisional Government in the country, and the "April Theses" of Lenin had influence on the Turkish press. The Provisional Government, however, was heavily criticized by both the Petrograd Soviet of Workers' and Soldiers'Deputies and the Bolsheviks. In the meantime, the Bolsheviks observed that Kerensky, a prominent figure in the Provisional Government, had dreamed of a dictatorship. As a matter of fact, the sharp struggle against the Provisional Government resulted in a socialist revolution on 25 October (i.e. November 7) 1917 and the Bolsheviks came to power. The socialist struggle of the Bolsheviks, the October Revolution, the socialist construction policy, and the Treaty of Brest-Litovsk of March 3, 1918 had a significant influence on the Ottoman flank.

In the study, based on periodical and various archival documents, is analyzed the impression in the Ottoman Empire that events left, the events occurring in the context of the February Revolution and the October Revolution in the Ottoman Empire.

Keywords: February Revolution, Provisional Government, Kornilov Revolt, October Revolution, Ottoman Empire.

ÖN SÖZ

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nı başlatıp yaygınlaştıran en önemli faktörler arasında Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu milliyetçilik akımı ile Sanayi İnkılâbı'nın tetiklediği sömürgecilik yer almıştı. Milliyetçilik akımı ile birlikte çok uluslu devletler içten içe parçalanmaya yüz tutarken, bu akımdan faydalanmak isteyen devletler de olmuştu. Bu devletlerden birisi de Çarlık Rusyası'dır. Bütün Slavları bir araya getirmeye çalışan Çarlık Rusyası, Balkan coğrafyası üzerinde hâkim güç olabilmek için söz konusu bölgeyi kısmen kendi himayesine almayı başarmıştı. Birinci Dünya Savaşı'na katılan devletlerin ortak özelliği; bu savaştan kendi çıkarları doğrultusunda çeşitli beklentilerinin olmasıydı. Diğer devletler gibi Çarlık Rusya'sı da belli hedeflere ulaşmak için Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştı. Ancak bu süre zarfında Petrograd'ta yaşanan ihtilaller, Rusya'ya zor anlar yaşatmış ve siyasi hedeflerinin birçoğundan vazgeçmek zorunda bıraktırmıştı.

Şubat ve ekim aylarında Çarlık Rusyasında yaşanan ihtilallerin hem genel hem özel sonuçları vardır. Özel sonuçları arasında Çarlık rejiminin son bularak Rusya'da yeni bir siyasi dönemin başlaması, genel sonuçları arasında Rusya'nın savaş ve dış politika anlayışının İtilaf ve İttifak Devletleri'ni etkilemesi gibi maddeler söylenebilir. Bu yüzden savaşın gidişatı ve devletin kaderini etkilemesi açısından Osmanlı Devleti, Rus İhtilallerinin yaşandığı süreci oldukça ilgiyle takip etmiştir. Böylece 20. yüzyıla damgasını vuran ihtilaller arasında Rus İhtilali ve Türk Devrimi yer almıştı. Rus İhtilallerinden sonra yakınlaşan Türkiye Cumhuriyeti ve Rus ilişkilerinin iyi anlaşılabilmesi için Ekim İhtilalinden önce sığ kalan Şubat İhtilalinin ve ara dönemde vuku bulan gelişmelerin öğrenilmesi de gerekmektedir. Bugüne kadar yazılan yüksek lisans, doktora tezlerinde ve makalelerde daha çok Bolşevik devrimi üzerinde durulmuştur. Ancak Bolşevik İhtilallerinin iyi anlaşılması için öncesinin de bilinmesi gerekmektedir. Çalışmada belirlenen bu eksikliklerden yola çıkılıp araştırma yapılmıştır. Rusya'daki ihtilaller bir bütün olarak genel hatlarıyla anlatılarak, Osmanlı Devleti'ne yansıması kısmında da süreli yayınlardan, arşivlerden ve Meclisi Mebusan Zabıt Ceridelerinden istifade edilmiştir.

Böylece var olan bu boşluğu doldurma gayretiyle çalışmanın amacı belirlenmiştir. Uygur Kocabaşoğlu ve Metin Berge'nin *"Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar"* adlı eser, dönemi aydınlatmaya çalışan ilk eserdir. Ancak bu araştırma eserinin 1848 İhtilallerinden itibaren konuyu anlatmaya başlaması, ATASE, BOA gibi arşivlerin belgelerinden yararlanılamaması, kronolojik sıralamanın takip edilmemesinden dolayı bu çalışmada araştırma eseri olarak kullanılsa da peyderpey var olan bilgilerin üzerine eklemeler yapılmıştır. Birbirini takip etmeyen yıllarda ele alınan konular ve anlatılamayan arşiv belgeleri, bu çalışmada daha sistematik ve daha kronolojik bir şekilde ele alınmıştır.

Tezde çalışma metodu olarak öncelikle Türkçeye çevrilmiş Rusça eserlerinin değerlendirilmesi yapıldı. Hemen sonrasında da Osmanlıca gazeteleri latinize edilerek ve arşiv belgelerinden yararlanılarak dönemin atmosferi gün yüzüne çıkarılmaya çalışıldı. Tez ile ilgili kaynakların temininde daha çok Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Kütüphanelerinden, ATASE ve BOA arşivlerindeki belgelerden yararlanılmıştır. Ayrıca bu çalışmada dönemin nabzını ölçen süreli yayınlar da tetkik edilmiştir. 1917-1918 yılları arasında yayımlanan gazeteler incelenerek tezdeki problemler analiz edilmiştir. 1917-1918 yıllarına ait Osmanlı gazeteleri daha çok Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden ve Atatürk Kitaplığı internet sitesinden temin edilmiştir. Seçilen gazeteler daha çok olayların yaşandığı yıl olan 1917'de çıkan gazeteler esas alınmıştır. Dönemin gazeteleri olan *Ahenk, Ankara, Ayntab, Düstur ve Teceddüt* gazetelerinde Rus ihtilalleri ile ilgili her hangi bir habere ulaşılamamıştır. Bu gazetelerin dışında dönemin diğer Osmanlı gazeteleri transkript edilirken Osmanlıca kelimelerin anlamları için Ferit Devellioğlu'nun "*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*"ından yararlanıldı. Ekseriyette Osmanlıca gazetelerin bazıları latinize edilirken iyi muhafaza edilemediğinden dolayı yırtılmış ya da bulanık görünüme sahip olduklarından okuma kısmında güçlük yaşanmıştır. Ayrıca bazı gazetelerin nüshalarında eksikliklerin tespit edilmesi karşısında da araştırmamız güçleşmişti. Bu çalışmada yine Rusya'da 20. yüzyılda kullanılan Julyen takvimine göre eski takvim ile yeni takvim arasında on üç günlük fark karışıklığa neden oluyordu. Bu karışıklığı

ortadan kaldırmak için 1 Şubat 1918 tarihinden sonra kullanılan yeni takvim aynen yazılırken Rus İhtilallerinin anlatıldığı dönemde ise her iki takvim de kullanılmıştır. Ayrıca araştırma esnasında özellikle Osmanlı basınında ve arşiv belgelerinde Rusça ve Osmanlıca kelimeler tezde Türkçe okunuşuna göre verilmiştir. Örneğin Milyukof yerine Milyukov kullanılmıştır. Yine çok sık kullanılan bir diğer kelime olan Kadeler yerine daha çok Kadet kelimesi kullanılmıştır. Yine Osmanlı basını incelenirken Rus Kurucu Meclisi ile ilgili yer yer bazı habere rastlanılmış, bu durum Rusya'nın dönemsel olaylarının bile Osmanlı gazetelerine yansıdığı yorumunu doğrulamıştır. Yine gazetelerde ve arşiv belgelerinde Lenin ve politikaları üzerinde çok durulduğu görülmüştür. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi, Meclisi Ayan ve Meclisi Mebusan Zabıt Ceridelerinin online veri tabanı da araştırılmıştır. Ancak burada Rus İhtilalleri ile ilgili bir şey yokken 1992'de TBMM'nin Basımevinde çıkan kitap, Meclisi Mebusan Zabıt Ceridelerinin hepsini derlemiştir. Bu derlenen kitapta da Rus ihtilalleri ile ilgili bir bilgi olmamasına rağmen Birinci Dünya Savaşı ve Brest-Litovsk Barış antlaşması ile ilgili çeşitli tutanaklar kaleme alınmıştır.

Tezde 27 Şubat 1917- 3 Mart 1918 tarihleri arası dönem anlatılarak konu sınırlandırılmasına gidilmiştir. 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması'na kadar anlatılabilen tez, Brest-Litovsk Antlaşması ile sınırlandırılmıştır. Nitekim Brest-Litovsk Antlaşması sonrası, Kafkas İslam Ordusunun faaliyetleri ve iç savaş dönemi ayrıca farklı bir tez konusu olabilmektedir. Bu konular ile ilgili birçok belge mevcut olduğu için farklı bir tez konusu çerçevesinde ayrıca incelenmelidir.

Hazırlanan tez çalışması, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde kaynak değerlendirmesi yapıldıktan sonra Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki konumundan ve savaşa girişinden bahsedilmiştir. Birinci bölümde Şubat İhtilâli'yle birlikte Geçici Hükümetin kurulmasıyla ortaya çıkan ikili iktidar dönemi, Lenin'in İsviçre'den Rusya'ya dönüşü ve Nisan Tezleri, Temmuz Olayları, Kornilov Darbesi, Ekim İhtilâli ve Bolşeviklerin iktidar mücadelesi incelenmiştir. Kuşkusuz bu çalışmanın mihenk taşını Çarlık Rusya'sında vuku bulan hadiselerin Osmanlı Devleti'ne yansımaları oluşturmuştur. İkinci bölümde de birinci bölümdeki

söz konusu hadiselerin Osmanlı Devleti'ne yankıları irdelenmiştir. Üçüncü bölümde de 3 Mart 1918 yılında İmzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ve Osmanlı Devleti'ne etkisi, basında çıkan haberler doğrultusunda ele alınmıştır. Özellikle arşiv kaynakları ve dönemin süreli yayınlarından yararlanılarak Osmanlı Devleti'nin Rus İhtilallerini nasıl karşıladığı, hükümet ve bürokratların bakış açıları, Osmanlı Devleti'nin sosyalizme karşı takındığı genel tutumu, basının olayları değerlendirme biçimi, Osmanlı Devleti'nin Geçici Hükümet ve Bolşeviklerden beklentileri, Rusya'nın savaşa devam kararının Osmanlı coğrafyasındaki yankıları ve yapılan gizli antlaşmalar vb. problemler, kaynaklar ışığında ayrıntılı bir şekilde çözümlenmiştir.

Tez konumun belirlenmesi ve hazırlanması aşamasında her zaman beni yönlendiren ve yardımlarını esirgemeyen üzerimde büyük emeği olan danışmanım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ülkü ÇALIŞKAN'a ve sürekli kaynak tavsiyesinde bulunarak Rusya Federasyonu Devlet Arşivindeki belgelerin temini ve çevirileri konusunda desteğini ihmal etmeyen Dr. İsmet KONAK'a, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde aldığım Almanca ve Fransızca arşiv belgelerinin çevirilerini yapan Emine KONUKOĞLU ve Şevki BOYDAK'a, ayrıca belgelere ve kaynaklara kolay bir şekilde ulaşmamı sağlayan, arşiv ile ilgili bütün sorularıma yanıt veren BOA'daki Kemal GURULKAN'a, İSAM, ATASE, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ile Sabahattin Zaim Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına ve tabiki varlıklarıyla hayatımı zenginleştiren, her zaman yanımda olan aileme de teşekkürlerimi ve şükranlarımı bir borç bilirim.

EDİRNE 2019 Reyhan ERASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET I
ABSTRACT III
ÖN SÖZ V
İÇİNDEKİLER IX
KISALTMALAR XI
GİRİŞ 1
A. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 1
B. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE RUSYA'DAKİ GELİŞMELER 12
I. BÖLÜM 25
1. 1917 RUS İHTİLALLERİ VE SONUÇLARI 25
1.1. 27 Şubat İhtilali'nin Gelişimi 25
1.2. Geçici Komite'nin Kurulması 31
1.3. Petrograd Sovyeti'nin İktidarı Geçici Hükümet'e Bırakması 33
1.4. Lenin, Nisan Tezleri ve Bolşevikler 35
1.5. Geçici Hükümet'te Krizler 38
1.6. Kornilov Darbesi 42
1.7. Ekim İhtilali 46
1.8. Bolşeviklerin Teşkilatlanması ve İlk Sovyet Kararnameleri 51
1.9. Kurucu Meclis'in Toplanması 52
II. BÖLÜM 57
2. OSMANLI DEVLETİ VE RUS İHTİLALLERİ 57
2.1. Osmanlı-Rus İlişkileri ve Birinci Dünya Savaşı 57
2.2. Osmanlı Devleti ve Sosyalizm 63
2.3. Osmanlı Basınında Şubat İhtilali ve Geçici Hükümet 66
2.4. Kerenski Hükümeti ve Sonrasındaki Gelişmeler 80
2.5. Ekim Devrimi'nin Osmanlı Basınındaki Yeri 82
III. BÖLÜM 91
3. BREST-LİTOVSK ANTLAŞMASI VE OSMANLI DEVLETİ 91
3.1. Brest-Litovsk Ateşkesine Hazırlık 91

3.2. Brest-Litovsk'ta Görüşmeler 94
3.3. Brest-Litovsk Antlaşması'nın İmzalanışı 105
3.4. Zorunlu Barış Brest-Litovsk Antlaşması'nın Önemi 108
3.5. Osmanlı Basınında ve Meclis-i Mebusan'da Brest-Litovsk Antlaşması ... 110
SONUÇ 122
KAYNAKÇA 125
DİZİN 136
EKLER 141
EK-1 ÇAR II. NİKOLA'YA GÖNDERİLEN TELGRAF BELGESİ 141
EK-2 ÇAR II. NİKOLA İLE PSKOV'DA YAPILAN GÖRÜŞME BELGESİ .. 143
EK-3 RUS ÇAR'ININ FERYADNAMESİ 147
EK-4 SOVYET RUSYA İLE MERKEZİ DEVLETLERARASI MÜTAREKE MADDELERİ 151
EK-5 BREST-LİTOVS BARIŞ ANTLAŞMASI MADDELERİ 154
EK-6 BREST-LİTOVSK'TA RUS MEMURLARI 157
EK-7 RUS TEMSİLCİLERİNİN ALMAN GAZETESİNİ ALMASI 158
EK-8 BREST-LİTOVSK ANTLAŞMASI'NIN OSMANLICA METNİ 159
EK-9 BREST-LİTOVSK ANTLAŞMASI VE İMZALANMASI 160
EK-10 ADALET BAKANI KERENSKİ'NİN FOTOĞRAFI 161
EK-11 LENİN İŞ BAŞINDA 162
EK-12 DARBEDEN SONRA BOLŞEVİK KARİKATÜRÜ 163
EK-13 UKRAYNA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI SİMGELEYEN KARİKATÜR .. 164
EK-14 RUS ZİMMERWALDCILAR 165
EK-15 ANARŞİ HAREKETLERİ KARİKATÜRÜ 166
EK-16 GAZETELERDEKİ ANARŞİ HABERLERİ 167
EK-17 İÇSEL BİR KONUŞMA YAPAN RUS KAHRAMANI 168
EK-18 ALMAN SALDIRILARI İLE İLGİLİ KARİKATÜR 169
EK-19 ANARŞİLER VE BOLŞEVİKLER ARASINDAKİ DİYALOG 170
EK-20 BİRİNCİ ALAYIN DAĞILMASI 171
EK-21 TÜM RUSYA HALKI KARİKATÜRÜ 172
EK-22 RUS TİYATROCULARININ BOYKOTU KARİKATÜRÜ 173

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

a.g.t. : adı geçen tez

bkz. : bakınız

C. : cilt

çev. : çeviren

GARF : Gosudarstvennıy Arhiv Rossiiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Devlet Arşivi)

haz. : hazırlayan

İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi

L. : Listok

No : Numara

ob. : oborot

s. :sayfa

S. : sayı

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

St. Petersburg : Saint Petersburg

ATASE : Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

GİRİŞ

A. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Günümüzde Şubat Devrimi ve Ekim İhtilali ile ilgili konularda çalışma yapmak isteyen akademisyenler için zengin bir literatür bulunmaktadır. Rus İhtilallerinin Türk-Rus ilişkilerine etkisi, yeni belgeler ve bulgular ışığında farklı bakış açılarıyla irdelenmeye devam etmektedir. Çalışmada kullanılan bibliyografya, tezin özellikle belirttiği problemler ve bu problemlerin çözümlenmesi çerçevesinde kullanılmıştır. Özellikle ihtilallerin, Osmanlı Devleti'ne yansımalarını değerlendirip konuya tamamen vakıf olabilmek için Rusya'daki ihtilallerin gelişim sürecine öncelik tanındı. Daha sonra Osmanlı Devleti açısından bu süreç takip edildi. Dolayısıyla kaynaklar da bu doğrultuda şekillendirildi. Arşiv belgeleri, meclis zabıtları, Rus partililerin ve elçilerin hatıra kitapları, literatürde oldukça sık referans verilen kaynaklar, araştırma eserleri, gazeteler, dergiler ve makaleler kaynakçanın oluşmasında etkili olmuştur.

Tezin konusuyla ilgili arşiv malzemelerine, Ankara'da bulunan ATASE Arşivi'nde ve İstanbul'daki BOA'da yapılan araştırmalar sonucunda ulaşılmıştır[1]. ATASE arşivinde Birinci Dünya Harbi Kataloğundaki belgelerden; BOA'da ise Hariciye Nezareti Siyasi Kısım ve Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası dosyalarındaki gömleklerden faydalanılmıştır[2]. ATASE arşivindeki Birinci Dünya Harbi Kataloğundaki temin edilen belgelerde daha çok Kafkas İttihat Cemiyeti ve faaliyetleri ile Lenin döneminde Kafkasya'da yaşayan akvamlar (milletler, uluslar), İslam Tatar Millet Meclisinde alınan kararlar vb. konular üzerinde durulmuştur. Elde edilen belgeler arasında Rusya'daki iç gelişmelerden pek bahsedilmemiştir. BOA'daki Hariciye Nezareti Siyasi dosyalarındaki gömleklerden genel itibariyle sefaretler ve konsolosluklar ile Hariciye Nezareti arasındaki

[1] ATASE, 5232/43, 459/1808, 522/2030, 1840/52, 1844/73, 2901/417, 3182/15, 3195/89, 3913/55.
[2] BOA, 2365/2, 2365/3, 2365/4, 2366/1, 2366/2, 2366/3, 2367/1, 2367/2, 2367/5, 2368/1, 2368/2, 2368/3, 2369/1, 2369/2, 2369/3, 2370/1, 2370/2, 2370/3.

yazışmalar incelenmiştir. BOA'da incelenen belgelere göre dönemin Osmanlı Hariciyesinin, Rusya'daki Şubat İhtilali'nin boyutlarını anlama çabası içerisinde olduğu görülmüştür. İhtilalin ne olduğu, Rusya'da nelerin yaşandığı, ideolojilerinin ne olduğu, karşı çıktıkları görüş, Çarlık Hükümeti'nin yıkılması, emperyalizme karşı olmalarına rağmen savaşa devam edip etmeyecekleri meselesi raporlara yansımıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti, arşiv belgelerinde İngiltere ve Bolşevik İhtilali hakkında da çeşitli yorumlara yer vermişti.

Arşiv belgelerinde, normal şartlarda savaşa karşı olmaları beklenen Geçici Hükümet, ilk zamanlarda Dışişleri Bakanı Milyukov ile beraber savaşa devam kararını almışlardı. Milyukov'un politikası da Osmanlı Devleti aleyhine bir politikadır. Çünkü Milyukov, savaşa devam etmek istiyordu. Bu durum arşiv belgelerine de işlenmişti. Onun da ötesinde yine Milyukov'un en önemli politikası arasında Çarlık Rusya'sının hegomanyasında bulunan toprakları tekrar elde tutma çabası ve küçük milletleri esaret altına aldığını düşünen Türkiye hâkimiyetine de son verme düşüncesi içinde oldukları görülmüştür.

Dışişleri Bakanı Milyukov'un o dönemdeki beyanatları Rusya'nın hariciye politikası olarak belirlenmiştir. Özellikle BOA'da belgelere yansıyan bir diğer önemli unsur da, Rus Duması'nda yapılan tartışmalar çerçevesinde İstanbul ve Boğazlar ile ilgili Rusların ileriye dönük ideolojileridir. Böylece Milyukov'un bu manada vermiş olduğu beyanatlar gerek Duma'da yapmış olduğu konuşmalar gerek Kazan Milletvekili Sadri N. Maksudov'un bu duruma karşı olarak ileri sürdüğü fikirler ve nutuklar çerçevesinde Rusya'nın İstanbul ve Boğazlar ile ilgili hedefleri öğrenilmiştir. Bu konuşmalar BOA'daki Osmanlıca metinlerinin yanı sıra Fransızca, Almanca ve Rusça metinlerine yansımıştır.

BOA'daki Fransızca belgelerinin ana teması Geçici Hükümet'in Boğazlar üzerindeki politikalarıdır. Almanca belgelerinde ise peyderpey ihtilal ile birlikte Rusya'nın can çekiştiği ve siyasi platformda aldığı manevralar anlatılarak döneme ışık tutulmuştur. Bu belgelerin haricinde yine Ahrar Fırkası'nın reisi olan, Meşrutiyet

döneminin önemli simalarından Osmanlı liberalizmi temsilcilerinden, (Geçici Hükümet de liberal ağırlıklı bir hükümet idi.) Prens Sebahaddin'in Rusya Başvekili Prens Lvov'a göndermiş olduğu tebrikname mektubu da bulunmuştur. Bu mektup bir anlamda siyasal yaklaşımının farklı bir yönünü yansıtması noktasında önem taşıdığı için tezde kullanılmıştır.

Ayrıca Rusya Federasyonu Devlet Arşivi belgelerinden biri olan Duma Başkanı Mihail Rodziyanko'nun Çar II. Nikola'ya gönderdiği 26 Şubat (11 Mart) tarihli telgraf ile Duma milletvekili olan G. S. Guçkov ve G. D. Şulgin'in II. Nikola'yla 2 Mart (15 Mart) 1917'de Pskov'da yaptıkları görüşmelerin orijinal belgelerinden yararlanılarak dönemin atmosferi gözlemlenmiştir[3]. Bu orijinal Rus belgelerin ana temasında Petrograd'ta başlayan halk hareketinin tehdit edici bir boyuta ulaştığı, halk arasında panik ve öfkenin yayıldığı ve iktidara artık güvenlerinin kalmadığı vurgulanmıştı.

Dönemin birinci elden kaynakları olan Lenin, Kerenski ve Troçki'nin tercüme edilen kitapları özellikle tezde kullanılmıştır. Sibirya'nın Simbirsk kasabasında 1870 yılında doğan Lenin, orta halli bir aydın ailesinin çocuğuydu. Ağabeyi Aleksandr İlyiç Ulyanov, ihtilâlci eylemlerinden dolayı 1878'de Çarlık Hükümeti tarafından idam edildi. Bu olay Lenin üzerinde derin izler bıraktı. Bu doğrultuda öğrencilik yıllarında devrimci eylemlere katıldı. Ayrıca Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'ne katılan Lenin, 1917 Şubat Devrimi'nden sonra nisan ayında Petrograd'a dönmüştü. Bolşevik Partisi'nin başına geçerek 1917 Ekim İhtilali'ni başarıya ulaştırdı ve böylece ilk sosyalist ülke olan SSCB'nin kurucusu oldu[4]. Lenin'in o dönem ile ilgili en önemli eserleri arasında *1917 Şubat Devrimi*[5], *Devlet ve Devrim*[6], *Devlet ve İhtilal*[7], *Bir Adım İleri İki Adım Geri, Nisan Tezleri*[8] adlı kitaplar yer almaktadır. *Lenin'in 1917 Şubat Devrimi* adlı kitabında 4 Mart 1917'den

[3] GARF, Fond:601, Opis: 1, Delo: 2089/2099, L. 1-3ob.
[4] Vladimir İ. Lenin, *Bir Adım İleri İki Adım Geri,* (Çev. Yurdakul Fincancı), Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 6.
[5] Vladimir İ. Lenin, *1917 Şubat Devrimi,* (Çev. Ferit Burak Aydar), Agora Kitaplığı, İstanbul 2012.
[6] V. İ. Lenin, *Devlet ve Devrim,* (Çev. Gaye Topuz), Alter Yayıncılık, Ankara 2015.
[7] V. İ. Lenin, *Devlet ve İhtilal,* (Çev. Süleyman Arslan), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1976.
[8] V. İ. Lenin, *Nisan Tezleri,* (Çev. Ferit Burak Aydar), Agora Kitaplığı, İstanbul 2011.

iktidarı ele aldığı 25 Ekim'e kadar olan olaylar kronolojik bir çerçevede irdelenirken, *Bir Adım İleri, İki Adım Geri* kitabında ise Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kurulması, partinin tutanak ve kararları kaleme alınmıştır. *Devlet ve İhtilal* adlı kitabında ise devlet kavramını tetkik etmiş Karl Marx ve Engels'in yapıtlarından alıntı yapmıştır.

Dönemin birinci elden bir diğer kaynağı da Lev Troçki'dir. Troçki 20. yüzyılın ilk Marksistlerindendir. Dokuz yaşına kadar köyde yaşayan Troçki, orta öğrenimini bitirdikten sonra hapishane, sürgün ve mültecilik hayatı yaşamıştı. Çarlık Rusya dönemindeki 1905 ve 1917 devrimlerine katılmıştı. Bu devrimlerden sonra Petrograd Sovyeti başkanlığını yapmıştı. Ekim Devrimi'nde de bulunarak daha sonra da Sovyet Hükümeti üyesi olmuştu. Ayrıca Alman, Avusturya Macaristan, Bulgar ve Türk delegeleriyle Brest-Litovsk barış görüşmelerini yürütmüştü[9]. Troçki, olağanüstü zeki, yetenekli ve edebi yanı güçlü olan bir kişiydi. Yakın dostları tarafından sert disipline sahip biri olarak bilinirdi. Lenin ile olan ilişkisi de *İskra* Gazetesi'nin ilk yayın döneminden beri başlamıştı[10].

Tezde Troçki'nin üç kitabından yararlanılmıştır. Bunlardan ilki Troçki'nin *Hayatım* adlı eseridir. Bu eser otobiyografi şeklinde hazırlanmıştır. Troçki'nin bütün hayatı kaleme alınmıştır. Çocukluğundan eğitim hayatına oradan da siyasi hayatına kadar içinde bulunduğu bütün faaliyetlerini ele almıştı. Diğeri *1917 yılı*[11] kitabıdır. 1995 yılında Yazın Yayıncılıktan çıkan kitapta ikili iktidar dönemi ve Lenin ile oluşturdukları makaleler kaleme alınmıştır. Bir diğer kitabı olan *Rus Devriminin Tarihi*[12] adlı kitap da 1998 yılında yine Yazın Yayıncılıkta çıkmıştı. Bu kaynakta da Birinci Dünya Savaşı itibariyle Rusya'nın tarihi ele alınmıştı. Konuları kronolojik sıralama doğrultusunda anlatmasından dolayı özgün bir eser olarak tezin kaynağını oluşturmaktadır. Troçki'nin eserleri daha çok Rus siyasi partilerin açıklamalarında dikkate alınmıştı.

---

[9] Lev Troçki, *Hayatım*, (Çev. Müntekim Öçmen), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1999.
[10] Ernest Mandel, *Alternatif Olarak Troçki*, (Çev. Ayşe Köleli), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 219.
[11] Lev Troçki, *1917 Yılı*, (Çev. Ertuğrul Sağlamer), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1977.
[12] Lev Troçki, *Rus Devriminin Tarihi,* (Çev. Bülent Tanatar), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1998.

Ayrıca dönemin bir diğer tanığı da Aleksadr Kerenski'dir. Rusya'nın Simbirsk şehrinde 1881 yılında doğmuştu. Yükselişi Geçici Hükümet döneminde başlamıştı. Geçici Hükümette önce Adalet, sonra da Savaş bakanı olmuştu. Temmuz ayında da başbakan oldu. Ekim ayındaki ihtilal sonrası Geçici Hükümet'in devrilmesiyle de şehirden kaçmak durumunda kalmıştı. Bu tezde Kerenski'nin *Kerenski ve Rus İhtilali* adlı kitabından istifade edilmiştir. Anı mahiyetinde olan bu kaynakta Kerenski'nin çocukluğundan Rus iç savaşına kadar var olan konular anlatılmıştır[13]. Bu kitapta özellikle Başbakan Goremikin kabinesinin ayrılması ve sonraki olaylar tezde kullanılmıştır.

Aleksandr Şliyapnikov, 1885'te Rusya'nın Murom kentinde doğmuştu. Çok küçük yaşlarda fabrika işçisi olarak çalışmaya başlamıştı. 16 yaşına geldiğinde devrimci düşünceye bürünerek Bolşeviklere katılmıştı. 1917 Şubat Devrimi'nde Petrograd'taki önemli Bolşeviklerden biriydi. Ana kaynak niteliğindeki eseri, *"1917'ye Girerken*[14]" adlı kitaptır. Bu kitapta, diğer kaynaklardan farklı olarak ihtilalle ilgili önemli şehirlerin konumu ve bu şehirlerin ihtilal üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Bu kaynakta yine Bolşevik taraftarı bir iz sürülmüştür. Tezde daha çok Progressiv Blok'un kurulma aşaması ele alınırken kaynak olarak kullanılmıştır.

Ana kaynak niteliğindeki M. Gorkıy-V. Molotov-K. Voroşilov-S. Kirov-A. Jdanov-J. Stalin'in *"1917 Sovyet Devrimi*[15]", adlı kitap iki ciltten oluşmuştur. Birinci cilt "Burjuva Demokratik Devrimin Arifesi" adlı bölümde Şubat İhtilali öncesinden başlayarak Şubat İhtilali, Lenin'in Rusya'ya dönmesi, Nisan Kongresi, Bolşeviklerin teşkilatlanması, Kızıl Muhafızların hareketleri, Temmuz günlerinde yaşanan krizler, Kornilov İsyanı ve Ekim İhtilali öncesi gelişmeler anlatılmıştır. İkinci ciltte ise Ekim krizinin olgunlaşması, ayaklanmanın örgütlenmeye doğru yönelmesi, Ekim İhtilali ve hükümetin oluşması konuları ele alınmıştır. Tezde daha çok Rus siyasi haritasının detaylandırması açısından çalışmada önem arz edilerek kullanılmıştır.

---

[13] Aleksadr Kerenski, *Kerenski ve Rus İhtilali*, (Çev. Rasih Güran), Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul 1967.
[14] Aleksandr Şliyapnikov, *1917'ye Girerken,* (Çev. Eren Karaca-Ekin Görkem), Yazılama Yayın, İstanbul 2017.
[15] M. Gorkiy-V. Molotov-K. Voroşilov-S. Kirov-A. Jdanov-J. Stalin, *1917 Sovyet Devrimi I-II,* (Çev. Alaattin Bilgi), Evrensel Basım Yayım, İstanbul 2004.

John Reed, 1887 yılında ABD'nin kuzeybatı eyaletindeki Portland Oregon'da dünyaya gelmişti. Siyasi yönünün yanı sıra edebi yönde de kendini geliştirmişti. *The Masses (Halk Kitleleri)* adlı dergide çeşitli grev yazıları yazmıştı. Şubat 1917'den itibaren dönemin tanığı olan Reed, izlenimlerini *"Dünyayı Sarsan On Gün*[16]"adlı kitapta kaleme almıştı. Reed'in bu kitabı belgesel anlatı niteliğinde yazılmıştır. Kitabın ön söz bölümünden sonra dönemin siyasi partilerinin tanıtımı, parlamentonun işleyişi ve halk örgütleriyle ilgili kavramların tanımı yapıldıktan sonra konuya girizgâh yapılmıştır. *Dünyayı Sarsan On Gün* adlı kitapta içindekiler bölümünün olmaması da kitabı ilgi çekici hale getirmişti. Ayrıca dönemle ilgili birçok belgenin kullanılması da okuyucuyu ayrıca aydınlatarak yol gösterici nitelikte olmuştur. Bolşeviklerin genel siyasetlerini değerlendirme kısmında bu kaynaktan yararlanılmıştır.

Ayrıca Kazan Türkleri'nden bilim ve siyaset adamı olan Abdullah Battal Taymas'ın *1917'den 1919'a Rus İhtilalinde Hatıralar*[17] adlı ana kaynak da tezde kullanılmıştır. Bu kaynakta Şubat İhtilali'nin başlamasından, Kazan'daki Müslümanların genel durumundan ve Bolşeviklerden bahsedilmiştir. Bu kaynağın Geçici Hükümetin iktidar üzerindeki rolüne yönelik kısmı tezde kullanılmıştır.

Bu sahada başlıca araştırma eseri olan diğer önemli çalışmalardan biri Edward Hallet Carr'ın üç ciltlik kitabı olan *"Bolşevik Devrimi"*[18] adlı kitaptır bu 3 ciltlik kitap Metis Yayınlarından çıkarak 1917-1923 yıllarındaki Sovyet Rusya Tarihi anlatılmıştır. Edward Hallett Carr, 1892 yılında Londra'da doğmuştu. 1916'da Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başlamıştı. *The Times* Gazetesinin yayın yönetmenliğini bir süre yapmıştı. *"Bolşevik Devrimi"* adlı kitabın birinci cildinde Şubat'tan Ekim'e iki devrim arası olaylar, Bolşevikler ve Menşeviklerin yapılanması, SSCB anayasası gibi konulara yer verilirken ikinci cildinde de ekonomik düzen, devrimin etkisi, savaş komünizmi NEP'e yönelik ilk adımlar ele alınmıştır. Üçüncü

[16] John Reed, *Dünyayı Sarsan On Gün,* (Çev. Rasih Güran), İstanbul 2017.
[17] Abdullah Battal Taymas, *1917'den 1919'a Rus İhtilalinde Hatıralar I*, Turan Kültür Vakfı, İstanbul 2000.
[18] Edward Hallett Carr, *Bolşevik Devrimi I-II-III*, (Çev. Orhan Suda), Metis Yayınları, İstanbul 2016.

ciltte ise Ekim Devriminden Brest-Litovsk'a kadar olan kısım, ikili politika, diplomatik yoklamalar ve doğu sorunu gibi konular ele alınmıştır.

Yine önemli bir eser olan ve Yordam Kitap'tan basılan Alexander Rabinowitch'in üç ciltlik *"Devrime Doğru*[19]*, Bolşevikler İktidara Geliyor*[20] ve *Bolşevikler İktidarda*[21]" adlı kitaplarda da Avrupa'nın ideolojik dengesini değiştiren her iki ihtilal en ince ayrıntısına kadar kronolojik sıralama doğrultusunda ele alınmıştı. Ayrıca Rabinowitch'in, tarihin devrimci dönemleri hakkında da birçok makale yazdığı da bilinmektedir. *Russia in the Era of NEP*'in editörlüğünü de yapmıştır. "*Devrime Doğru"* adlı kitapta Petrograd Bolşevikleri ve 1917 Temmuz Ayaklanması, "*Bolşevikler İktidara Geliyor"* kitabında Petrograd'da 1917 Devrimi olan Şubat Devrimi ve "*Bolşevikler İktidarda"* adlı kitapta ise Petrograd'da Sovyet Yönetiminin ilk yılları anlatılmıştır.

Polonya Yahudisi bir ailenin çocuğu olarak 1929'da Brüksel'de doğan Marcel Liebman *"Rus Devrimi*[22]" adlı kitabında Şubat ve Ekim İhtilalini anlatmıştı. Kitabında, Bolşevik politikaları lehine taraflı bir yaklaşım gözlemlenmiştir. Tezde Rus köylüsü ile ilgili bilgi verme aşamasında ve Troçki'nin kefaletle hapisten çıkması gibi konularda bu kaynak kullanılmıştır.

S. A. Smith'in *"Rus Devrimi*[23]" adlı kitapta Şubat ve Ekim İhtilallerinin yanı sıra savaş komünizmi ve siyaset üzerinde de ayrıca durulmuştur. Devrimin nasıl ve neden 1917 yılında ortaya çıktığı, Bolşeviklerin iktidara nasıl geldiklerini, rejimlerini nasıl oluşturup bu rejimin kısa sürede nasıl bir totaliter rejime dönüştüğü gibi konular bu kaynakta açıklanmaya çalışılmıştır.

---

[19] Alexander Rabinowitch, *Devrime Doğru,* (Çev. Serpil Pehlivan), Yordam Kitap, İstanbul 2014.
[20] Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidara Geliyor,* (Çev. Levent Konyar), Yordam Kitap, İstanbul 2016.
[21] Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidarda,* (Çev. Can Saday-Hakkı Başgüney-Nihan Elmas), Yordam Kitap, İstanbul 2016.
[22] Marcel Liebman, *Rus Devrimi,* (Çev. Samih Tiryakioğlu), Ayrıntı Yayın, İstanbul 2017.
[23] S. A. Smith, *Rus Devrimi,* (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Dost Yayınları, Ankara 2010.

Arkeolog ve tarihçi olan Neil Faulkner'in *"Halkların Rus Devrimi Tarihi*[24]" adlı kitabında 1825 yılından 1938 Stalin dönemine kadar var olan olaylar kaleme alınmıştı. Günümüzün önde gelen Marksist tarihçilerindendir. Kitabında devrim ortamının ve olayların gelişiminin canlı bir anlatımı yapılmıştır. Devrimin demokrasi ve yaratıcılık patlamasıyla ortaya çıktığına dair özel vurgu yapmıştır. Bu kaynak özellikle Ekim Devrimi ve demokrasi tartışmaları için başvurulan bir eserdir.

Paul Bushkovıtch'ın *"Rusya'nın Kısa Tarihi*[25], adlı araştırma kaynağı olan kitapta Rusya'nın genel tarihinden bahsederek Büyük Petro, Çariçeler dönemindeki olayları anlatarak İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemine de ışık tutmuştur. Bu eser, böylece Rusya'nın genel tarihi üzerindeki bilgilerinden yararlanılarak tez çalışmasına katkı sağlamıştır.

Rex A. Wade'nin *"Rus Devrimi 1917* [26] " adlı kitapta da Devrimin gelişiminden Kurucu Meclise kadar yaşanan olaylar anlatılmıştı. George Mason Üniversitesi'nde Rus Tarihi profesörüdür. Rus tarihi hakkında sayısız makale ve kitap yazmıştır. Bu kaynakta ekseriyetle direkt alıntılar, İngilizce literatüründe geniş çaplı referans kaynaklarının kullanılması kitabı kapsamlı hale getirmiştir. Kaynakta ön sözden sonra dönemin olaylarının kronolojik olarak okuyucuya vermesi de kitabın bütünlüğünü sağlamıştır. Petrograd'da ihtilal esnasında halkın genel tepkisi hakkında bilgi edinilmek için tezde bu eser kullanılmıştır.

Çeviri kitaplarının dışında Akdes Nimet Kurat'ın *Rusya Tarihi*[27] ve Kezban Acar'ın *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi*[28] *Resimlerle Rusya-savaşlar ve Türkler*[29] ile *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine Rusya*[30] adlı kitaplar

[24] Neil Faulkner, *Halkların Rus Devrimi Tarihi,* (Çev. Tuncel Öncel), Yordam Kitap, İstanbul 2017.
[25] Paul Bushkovıch, *Rusya'nın Kısa Tarihi,* (Çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2016.
[26] Rex A. Wade, *Rus Devrimi 1917*, (Çev. Ergin Özler), İstanbul 2018.
[27] Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.
[28] Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi,* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2004.
[29] Kezban Acar, *Resimlerle Rusya-Savaşlar ve Türkler*, Nobel Yayınları, Ankara 2004.
[30] Kezban Acar, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine Rusya*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

da tezin başat eserlerini oluşturmuştu. Kezban Acar'ın kitabından Birinci Dünya Savaşında oluşan kamplaşma ve ittifak sistemi konularından istifade edilmişti. Bu kitap Rus Knezliklerinden 1917 yılına kadarki tarihi anlatmıştı. Yine tezdeki üçüncü bölümün oluşmasında Selami Kılıç'ın *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu* [31] adlı kitabından yararlanılmış, Brest-Litovsk Antlaşması yazılırken istifade edilen başlıca eserlerden bir tanesi olmuştur.

Tezde sıklıkla kullanılan bir diğer kitap da Ülkü Çalışkan'ın *Rusya İmparatorluğu'nda Anayasal Demokrat Partisi'nin Milliyetler Politikası'dır*[32]. 1905 ile 1917 yılları arasında Devlet Duması'nda etkili olan Kadet Partisi'ni kapsamlı bir şekilde ele alan bu kitap, teze kılavuzluk yapmıştır. Kitapta, Liberalizmin temel ilkelerinin Rus tarihi açısından değerlendirilmesi yapıldıktan sonra Kadet Partisi'nin kuruluşu, programı, teşkilatlanması, yasama faaliyetleri, Kadet Partisi ve Müslüman Fraksiyonları gibi konular ele alınmıştır. Bu eser tezde daha çok Devlet Duması'nın genel politikaları ve Kadet Partisi'nin çalışmaları konularında kullanılmıştır.

Bu çalışmada arşiv belgeleri, ana kaynaklar ve araştırma eserlerinin yanı sıra döneme ait olayların iyi irdelenip farklı açılardan bakılabilmesi için literatürde Rusça, İngilizce ve Fransızcadan Türkçeye çevirilen kitapların dışında İngilizce kaynakları da kullanılmıştır. Bu kaynaklara erişim noktasında İslam Araştırmaları Merkezi'nden istifade edilmiştir. Lıonel Kochan and John Keep *"The Making of Modern Russia (Modern Rusya'nın İnşası)*[33] *"*adlı kitapta Rus İhtilalleri ve bu ihtilalde etkili olan isimler tez konusunu aydınlatmıştır. Özellikle Kadet lideri Milyukov hakkında genel bilgi vermek için bu kaynak kullanılmıştır. Geoffrey Hosking *"The First Socialist Society (İlk Sosyalist Topluluk)*[34]*"* adlı kitapta ise yeni kurulan Sovyet Devleti ve Stalin dönemi anlatılmıştır. Tezde Şubat Devriminin bir halk hareketi olarak ortaya çıktığı ve Bolşeviklerin iktidara gelmesine kadar yeni bir

[31] Selami Kılıç, *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Ülke Kitapları, İstanbul (Basım yılı yok).
[32] Ülkü Çalışkan, *Rusya İmparatorluğu'nda Anayasal Demokrat Partisi'nin Milliyetler Politikası,* Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.
[33] Lionel Kochan and John Keep, *The Making of Modern Russia (Modern Rusya'nın İnşası)*, Penguın Books, England 1997.
[34] Geoffrey Hosking, *The First Socialist Society (İlk Sosyalist Topluluk)*, Harvard University Press, America 1994.

siyasi oluşumun nüksettiği bilgisi bu kaynak kitaptan temin edilmiştir. Paul Dukes *"A History of Russia (Rusya'nın Tarihi)*[35]*"* adlı kitapta ise 882 yılındaki Kiev Rusya'sında başlayarak 1985 yılına kadarki Rus tarihi analiz edilmiştir. Tezde bu yazarın kitabında Şubat Devrimi ile ilgili bölümden yararlanılmıştı. Özellikle iki devrimin birbirini tamamlaması noktasında bu kaynak, tezde kullanılmıştır. John Erickson'un*" Russia (Rusya)*[36]*"*adlı kitabında ise 1917 Ekimi'nden sonra askeri politika, uluslararası ilişkiler ve Sovyet güvenliği gibi konular değerlendirilmiştir. Ayrıca Rus Sosyalist devriminin diğer Kapitalist ülkelerdeki devrimler gibi olmadığı ve bu devrimin kalıcı olamayacağı fikri bu tezde kullanılmıştır.

Davıd Mackenzıe-Mıchael W. Curran *"A History Of Russia The Sovıet Unıon, and Beyond (Rusya Tarihi, Sovyetler Birliği ve Ötesi)*[37]*"* adlı kitapta da 1689 Erken dönem Rusya'dan başlayarak 1991 Gorbachev dönemine kadar olaylar analiz edilmiştir. Tezde, bu kaynak daha çok Temmuz günlerinde yaşanan olayların irdelenmesinde kullanılmıştır. Temmuz ve Ağustos krizlerinden sonra Geçici Hükümet ve Petrograd Sovyeti kontrolü yeniden ele almış, Lenin'in Alman ajanı iddiası Petrograd gardiyan alayları tarafından ortaya atılmış. Yaşanılan bu gelişmeler Bolşeviklere yönelik tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Yaşanılan olayların analiz edilmesinde bu kaynak özellikle tezde kullanılmıştır. Ronald Grıgor Suny *"Russıa (Rusya)*[38]*"* adlı kaynak farklı yazarların makalelerinin derlemesi sonucu oluşmuştur. Özellikle Bolşeviklerin barış yanlısı olduğuna dair kısmı bu tezde kullanılmıştır. Nıcholas V. Rıasanovsky *"A Hıstory Of Russıa (Rusya'nın Tarihi)*[39]*"* kitabında ise 1917 devrimleri konusu ile ilgili bölümler incelenmiştir.

Tezdeki kaynak mevcudiyeti daha çok Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Kütüphanelerinden sağlanmıştır. Böylece Osmanlı gazeteleri, dergileri ayrıca dönemin Meclis-i

[35] Paul Dukes, *A History of Russia (Rusya'nın Tarihi),* The Macmıllan Press, Hong Kong 1990.
[36] John Erickson, *Russia (Rusya),* Weidenfeld-Nicolson, London 2004.
[37] Davıd Mackenzıe-Mıchael W. Curran, *A History Of Russia The Soviet Unıon and Beyond (Rusya Tarihi, Sovyetler Birliği ve Ötesi),* Maple Press, California 1993, s. 545.
[38] Ronald Grıgor Suny, *Russıa (Rusya),* Cambrıdge Unıversıty Press, Volume III, New York 2006.
[39] Nıcholas V. Rıasanovsky, A Hıstory Of Russıa (Rusya'nın Tarihi), Oxford Unıversıty Press, New York 1993.

Mebusan Zabıt Cerideleri de gözden geçirilmiştir. Süreli yayınların temininde ise Atatürk Kitaplığı İnternet Sitesi ve Beyazıt Devlet Kütüphanesinden yararlanılmıştır. Osmanlı basınına yansıyan haberlerin çoğu batı kaynaklı olmuştur. Batıdaki gazeteler referans gösterilerek haberler okuyucuya ulaşılmıştı. Nitekim bu çalışmada süreli kaynak olarak *Ahenk, Akşam, Alemdar, Anadolu'da Yenigün, Ankara, Ayntab Haberleri, Hadisat, Hakka Doğru, Hande, İkdam, Minber, Sabah, Sebilürreşad, Serveti Fünun, Serbesti, Tanin, Tasviri Efkâr, Teceddüt, Türk Yurdu, Vakit ve Yeni Mecmua* gazetelerinin 1917-1918 yılları incelenmiş ancak *Ahenk, Ankara, Ayntab Haberleri, Hakka Doğru ve Teceddüt* gazetelerinde Rus İhtilali ile ilgili her hangi bir habere ulaşılamamıştır. Geriye kalan diğer gazetelerde ise konu ile ilgili can alıcı yazılar ve makaleler tespit edilmiş ve tezde harmanlanarak kronolojik sıralama doğrultusunda ikinci ve üçüncü bölümlerde kullanılmıştır. Özellikle *Yeni Mecmua* Gazetesinde Necmeddin Sadık'ın sınıf mücadeleleri ile Bolşevik Tehlikesi adı altında birkaç makalesi bu tezde kullanılmıştır. *Tanin* Gazetesinde ihtilal öncesi ve sonrası yaşanılan olaylar günü gününe takip edilerek okuyucularıyla paylaşılmıştır. *Tanin* Gazetesinde daha çok *"Rus Kabinesinde Tebdilat*", *"Rusların Beyhude Gayretlerinden", "Çar'ın Terk-i Tahtı", "İhtilal Nasıl Hazırlandı*" gibi başlıklar altında Rusya'da yaşanan ihtilaller takip edilmişti. Nitekim bazı gazeteler de eski olduğu için pek dikkatli bir şekilde korunamadığından dolayı yırtılmış veya yazılar bulanık olarak görünmüştür. Bu da araştırmayı güçleştirmiştir. Ayrıca gazetelerin bir kısmı o dönemin olaylarını okuyucularına aktarırken grev ve protestolarla yaşanılanların vahameti üzerinde durmuştu. Ancak hükümete yakın gazetelerin bir kısmı da İstanbul Hükümeti'ne zıt muhafazakâr bir çizgi çizmişti. *Vakit* ve *Volkan* gazetelerinde haberler daha çok Bolşevik faaliyetlerine odaklanmıştı.

Tezde kullanılan gazetelerin şecerelerine bakıldığında; çınlama anlamına gelen *Tanin,* Hüseyin Cahit Yalçın, Tevfik Fikret ve Hüseyin Kazım tarafından 1908'de çıkarılmıştır. Hüseyin Cahit koyu bir ittihatçıydı. Ayrıca Meclis-i Mebusan'da İstanbul'dan milletvekili seçilmişti. Tevfik Fikret kısa bir süre sonra gazeteden ayrılmış ve gazete sürekli saldırılara uğrayarak birçok kez kapanmıştı. Dönemin bir diğer süreli yayını da *Tasvir-i Efkâr* Gazetesi'dir. Sahipleri arasında

Talha ve Velid Ebüzziya yer almıştı. Ancak Yunus Nadi ve Zekeriya Sertel de *Tasvir-i Efkâr'da* çalışmıştı. *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebilürreşad* da dini gazeteler arasında yer almıştı. Edebiyat ve düşünce dergileri arasında da *Yeni Mecmua* Gazetesi de Ziya Gökalp, Refik Halit ve Ömer Seyfettin tarafından basılmıştır. Meşrutiyet dönemi gazeteleri için yabancılardan para aldıkları ve memlekette karışıklık çıkardıklarına dair iddialar da ortaya atılmıştı. Özellikle *Tanin* Gazetesinin Ruslardan para aldığı ve Rus baş tercümanının Tanin matbaasından çıkmadığı yazılmış ancak bunun iftiradan ibaret olduğu Ahmet Emin Yalman tarafından belirtilmiştir[40].

B. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE RUSYA'DAKİ GELİŞMELER

18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi İnkılâbı'nın doğurduğu sömürgecilik ve 1789'da Fransa'da beliren Fransız İhtilali'yle zuhur eden milliyetçilik akımı dünyanın seyrini değiştirmişti. Sömürgeler üzerine şekillenen rekabet ile birlikte devletlerin birbirleriyle olan münasebetleri farklı bir eksene kaymış, 19. yüzyılda silahlanma yarışına ve yeni pazar alanlarına yönelik bir seyir almıştı. İngiltere ve Fransa öncülüğünde başlayan rekabete daha sonra Almanya da siyasi birliğini sağlayarak katıldı. Böylece Avrupa coğrafyasının güç dengesi değişerek milliyetçilik akımı ile hareketlenen Balkan coğrafyası da bu durumdan etkilenmişti. Bu arada Almanya'nın deniz gücünü geliştirmesi ve Osmanlı Devleti'ne yakınlaşması İngiltere, Fransa ve Rusya'yı tedirgin etmiş, böylece devletler arasında bloklaşma hız kazanmıştı[41]. Aslında Birinci Dünya Savaşı'nda oluşan kamplaşma, 1880'lerde ortaya çıkan ittifak sistemi ile belirginleşmişti. İlk ittifak Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında olmuştu[42].

Bloklaşma iki grup halinde ortaya çıkmıştı. Birinci grupta İttifak Devletleri olan Pan-Germen ülkeleri (Almanya ve Avusturya Macaristan), ikinci grupta ise

[40] Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 83-87.
[41] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2005, s. 99-102.
[42] Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2004, s. 283.

Osmanlı Devleti'nin Elviye-i Selase bölgesi (Kars, Ardahan, Batum) üzerinde yayılma alanı bulan İtilaf Devletleri Rusya, İngiltere ve Fransa yer almaktaydı[43]. Ayrıca Rusya, hem Balkanlar'daki Slavların kontrolünü almak hem de Büyük Petro zamanından beri süregelen hedefleri olan, Karadeniz'i Rus gölü yaparak sıcak denizlere inip İstanbul ve Boğazları almak için Fransa ve İngiltere ile yakınlık kurmuştu[44].

Rusya için bilhassa Boğazlar, stratejik bir konuma sahipti. Bu durum İngiltere için de geçerliydi. Akdeniz'de hâkim güç olan İngiltere, Boğazların üstünlüğünü Rusya'ya vermek istemiyordu. Rusya'nın, Boğazlar üzerindeki hâkimiyeti sağlandığı takdirde Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Yakındoğu'daki İngiliz egemenliği tehlikeye girecekti. Neticede hem Rusya hem de İngiltere, Boğazlar üzerindeki çıkarları doğrultusunda sürekli rekabet içinde olmuşlardı. Bu durum 19. yüzyıla kadar devam etti. 19. yüzyıl sonrasında da İngiltere'nin rekabet yoğunluğunda azalma oldu. Aynı zamanda Almanya'nın Ortadoğu'da güçlenmesi sonucunda da Rus-İngiliz yakınlaşması gerçekleşerek aralarındaki rekabet son buldu[45]. Özellikle Almanya'dan intikam almak isteyen Fransa da, Rusya ile askerî ittifaklar kurarak birbirlerinin coğrafî zenginliklerinden yararlanmış ve müttefik olmuşlardı[46]. Haliyle birbiriyle rekabet eden ve müttefik olan devletlerin sayısı da savaşın uzamasıyla artmıştı[47].

Kutuplaşmanın hız kesmeden devam ettiği dönemde Avusturya Macaristan, 1908 yılında Bosna Hersek'i ilhak ederek Balkanlar'da etkin güç olma politikasını gütmeye çalıştı. Ancak bu duruma razı olmayan Sırbistan, Rusya'nın gücünü de arkasına alarak Avusturya Macaristan'ı durdurmak istedi. 1905 Rus Devrimi'nin etkisiyle Balkanlarda vuku bulan milliyetçilik hareketine Sırbistan destek vermiş

[43] İsmet Konak, *Türkiye'nin İç Savaş Döneminde Sovyet Rusya İle İlişkileri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2017, s. 13.
[44] Selami Kılıç, *a.g.e.*, s. 15.
[45] Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 4.
[46] François-Xavier Coquin, *Dünyayı Sarsan İhtilaller*, A Yayınları, İstanbul 1973, s. 169-170.
[47] Nurer Uğurlu, *Türkiye'nin Parçalanması ve Rus Politikası*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004, s. 112-114.

böylece 1912-1913 yıllarında yaşanan Balkan Savaşları'nda da topraklarını genişleterek güçlenmişti. Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmesiyle oluşan otorite boşluğundan Sırbistan yararlandı. Dolayısıyla Sırbistan'ın bir Slav Devleti olarak Adriyatik Denizi üzerinde güçlenmesi Avusturya Macaristan'ı tedirgin etti. Sırbistan ayrıca Avusturya Macaristan'ın bölgedeki durumunu öğrenmek için gizli teşkilatlar kurmuştu ve sürekli bir teyakkuz içindeydi. Sırp ordusunda yer alan Albay Dragutin Dimitreviç ve Sırp milliyetçileri Arşidük Franz Ferdinand'a suikast düzenlemek için hazırlık yapmışlardı. Nitekim 28 Haziran 1914'te iki Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip ve Nedeljko Çabrinoviç suikast girişimlerini gerçekleştirerek Arşidük Franz Ferdinand ve eşini öldürdüler. Avusturya Macaristan, Saraybosna'da yaşanılan durumu takip etmek için bir soruşturma heyetini yollamak istedi ancak bu istek Sırbistan tarafından iç işlerine müdahale olarak değerlendirildiği için reddedildi. Bu durum neticesinde 28 Temmuz 1914'te Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan'a resmen savaş ilan etti. Yaşanılan bu olaylar, silahlanan ve sömürge rekabeti içinde olan devletlerin iştahını kabartmıştı. Böyle bir ortamda isabetli karar vermek isteyen Avusturya Macaristan, müttefiki Almanya'nın gücünü arkasına alarak Sırbistan'a savaş açtı. Almanya, bu savaşta Avusturya Macaristan'ın başarılı olacağına inanıyordu. Avusturya Macaristan, böylece Rusya, İngiltere ve Fransa'nın iç politikalarındaki engebeli duruşlarından yola çıkarak Sırbistan'ı kısa sürede mağlup etme düşüncesi taşımakta idi[48].

Savaş ilanı sonrasında Almanya ve Avusturya müttefikliğine karşı Slavları tek bir çatı altında toplamak isteyen Rusya, bir yandan Fransa ile temasa geçmiş bir yandan da Devlet Duması'nda konuyu tartışmıştı[49]. Çarlık Rusyası'ndaki Devlet

[48] İsmet Konak, *a.g.t.,* s. 13-17.

[49]Devlet Duması, İki kanatlı Rus Meclisinin halk tarafından seçimle işbaşına getirilen alt kanadıdır. 20 Şubat 1906 yılında yayımlanan "Devlet Duması Yasası"na göre yasa tasarısı komisyonlar, devlet şurası ve bakanlıklar tarafından sunulabilirlerdi. En az otuz Milletvekilleri bir araya gelerek yasa teklifini Duma'ya sunabilirlerdi. Anayasaya göre Devlet Duması ve Devlet Şurası milletvekilleri anayasa haricinde yeni yasaların yayımlanması ya da yürürlükte olan yeni yasaların değiştirilmesi hakkında teklif verebilirdi. Bkz.Ülkü Çalışkan, *a.g.e.,* s. 170. Rus Parlamentosu olarak bilinen Devlet Dumasında Müslüman kesimi de yer almıştı. Bu Müslüman kesimin 21 Mart'ta Geçici Hükümete gönderdiği açıklamada, Geçici hükümetin yayımladığı programın Müslüman kesimi tarafından olumlu karşılanması gerektiği vurgulanmıştı. Kendilerini endişelendiren unsurlar arasında programın birkaç

Duma'sının kuruluş süreci, ilk Rus İhtilali 1905-1907 yılları arasında olmuştu. Çarlık Rusya'sında mutlak monarşinin ve Ortodoks kilisesinin gölgesinde kalan Birinci ve İkinci Dumalar (27 Nisan 1906- Haziran 1907) pek uzun ömürlü olamamış, kısa sürede Çar'ın emri ile ilga olmuşlardı[50]. Birinci Duma, Başbakan Goremıkin'in ısrarıyla dağıtılmıştı. Özellikle Hükümet ve Duma arasındaki ayrılıkların huzursuzluğu artırdığını II. Nikola'ya belirterek Duma'nın dağıtılmasını sağlamıştı. Böylece Goremıkin'in yerine de Stolıpin geçmişti[51]. Duma'daki parti üyelerinin çoğu Başbakan Goremikin'i yererek, halkın iradesini önemsemeyen İçişleri Bakanı Maklakov, Adalet Bakanı Şçeglovitov ile Savaş bakanı Sukhomlinov'un da çekilmesi için uğraşmışlardı. Duma'daki parti üyelerinin bir kısmının Goremikin kabinesini istememe sebebi iç gelişmelerden ziyade Avrupa'daki gergin havadan kaynaklanıyordu. Ancak bu dönemde yaşanan iç politikalarının da yadsınmaması gerekir[52].

Dumalar içerisinde en istikrarlı ve en iyi çalışan Üçüncü Duma idi. Üçüncü Duma, 1907-1912 yılları arasında görevini tamamladıktan sonra 1912 yılı itibariyle Dördüncü Duma toplanmaya başlamıştı[53]. Belirli kısa aralıklarla, bütçe ve savaş kararları çıkartmak için toplanan Dördüncü Duma ise Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra düzensiz aralıklarla çalıştı. 1912 ve 1913 tarihleri arasında 81 oturum, 1913 ve 1914 tarihleri arasında ise 112 oturum gerçekleştirerek çalışmalarını sürdürdü. 5 yıllık çalışma süresi sonunda 286 oturum gerçekleştirmişti[54]. Savaş kararının en hararetli tartışıldığı Dördüncü Duma, 28 Mayıs 1914'te İlkbahar dönemine ait toplantılarının bir kısmını bitirmişti[55]. 410 milletvekilinden oluşan

---

detayı ve bunların nasıl gerçekleşeceği üzerineydi. Her ne kadar Geçici Hükümet niyetinde samimi olsa dahi Müslüman halkın hayatını bilmediği için adım atamaması en büyük endişesiydi. Açıkçası Müslüman halkın korkusu dilini, hayatını ve görüşlerini bilmeyen Geçici Hükümetin Müslümanların yaşamına aykırı görüşleri ortaya atmasıydı. Bu durum da Müslümanların Geçici Hükümetten uzak durmasına neden olabilirdi. Bunu engelleyebilmek için Yeni hükümeti ve Müslüman halkı birbirine yaklaştırmak için çalışılmıştı. Bunun için de eski hükümetin hatalarından ders çıkarıp idari merkezlere Müslümanları tanıyan, onların dilini konuşan, yaşam tarzlarını tanıyan ve bilen memurların ataması gibi çalışmaların yapılması vurgulanmıştı. Bkz. BOA, HR. SYS., 2365/2-100-102.

[50] François-Xavier Coquin, *a.g.e.*, s. 181.

[51] Ülkü Çalışkan, *a.g.e.*, s. 172.

[52] Aleksadr Kerenski, *a.g.e.*, s. 99.

[53] François- Xavier Coquin, *a.g.e*, s. 181.

[54] Ülkü Çalışkan, *a.g.e.*, s. 228.

[55] Aleksadr Kerenski, *a.g.e.*, s. 99.

Dördüncü Devlet Duma'sı, Sosyal Demokratlar[56], Sağcılar, Sağ Liberal Oktabristler, İlerici Milliyetçiler vb. gruplardan oluşmuştu[57]. Özellikle Sağcılar ve İlerici olan milliyetçiler gücünü 1905'te kurulan Rus Halk Birliğinden almışlardır. Rus Halk Birliği daha çok Çarlık Otokrasisini desteklemişlerdir. Ayrıca bu birliğin içinde büyük toprak sahipleri dediğimiz Rus aristokratları da yer almıştır[58].

Mayıs ayından itibaren az sayıda üyesiyle çalışan dördüncü Duma, 19 Temmuz 1915'te tekrar çalışmalarına başlamıştı. Hükümetin savaşta gerekli önlemleri almamasından dolayı Kadet Partisi ve diğer fraksiyonlar cepheyi ve orduyu organize ederek yasama faaliyetlerini sürdürmek için partiler arasında "Progressiv Blok'u" kurdular. 9 Ağustos 1915'te de birkaç değişiklik dışında Kadet Partisi'nin programı, Progressiv Blok'un programı olarak kabul edilmişti. Oluşturulan Progressiv Blok'ta Kadetler[59], Progressiv Fraksiyon[60], Oktabristler[61], Zemstvo Oktabristleri, Merkez Fraksiyonu ve Progressiv Milliyetçiler yer almıştı[62]. Progressiv (İlerici) Blok'un kurulmasıyla Dördüncü Duma'da sık sık şiddetli

[56] Karl Marx'ın ilkelerine dayanarak kurulmuştur. Çarlığın devrilmesiyle Rusya'da sosyalist bir yapılanmanın kurulmasını hedeflemiştir. İşçi sınıfının haklarını temel ilke olarak belirlemiştir. Bu parti 1903'te Menşevik ve Bolşevik diye ikiye ayrıldı. Bkz., Lev Troçki, *Rus Devriminin Tarihi,* (Çev. Bülent Tanatar), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 17.

[57] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e.*, s. 18.

[58] *A.g.e.*, s. 19.

[59] Resmi adı Halkın Özgürlüğü Partisi olan Anayasal Demokrat Partisi (Kadet Parti), 12-18 Ekim 1905 tarihinde Moskova'daki ilk kongrelerinden sonra Rusya'nın liberal partisi olarak kurulmuştu. Bu parti, Anayasal meşrutiyetin en önemli partisidir. Duma'nın yasama faaliyetlerinde etkili çalışmalar yapmıştı. 27 Şubat Rus İhtilali'nden sonra kurulan Geçici Hükümet'te bulunmuşlardı. Bolşeviklerin 25 Ekim'de iktidarı ele geçirmelerinden sonra partinin bir kısmı muhalefet çalışmalarında aktif rol oynamışlardı. Bölgesel otonomi hakkı, Polonya ve Finlandiya'ya otonomi verme hakkı, gayrirusların kültürel olarak özerk olmaları gibi konulardan diğer liberal ve sağ partilerden ayrılmıştı. Bkz. Ülkü Çalışkan, Üçüncü Rus Devlet Duması'nda Finlandiya Otonomisinin İlgası ve Anayasal Demokrat Partisi, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* C. 4, S. 7, Edirne 2014, s. 122. Ayrıca Kadetler her ne kadar da kendilerini işçi ve köylülerin yanında olduğunu gösterseler de köylüler ve işçiler Kadet Partisinden ziyade Trodovikler ve Sosyalist devrimcilerine daha yakın durmuşlardı. Kadetlerin en önemli ve tek lideri ise Pavel Milyukov'dur. Bkz. Rex A. Wade, *a.g.e.*, s. 30.

[60] Progressiv Fraksiyon, 1912-1914 yılları arasında o dönemdeki liberal partilerle muhalefet blokunu kurmaya çalıştı. Ancak Kadet Partisi bu çalışmaya sıcak bakmadı. Oktabristler, tarafsız kaldı. Bunun üzerine Progressiv Fraksiyon, savaş zamanında Duma'nın toplanması ve yasama programını düzenlemesini istedi. Bkz. Ülkü Çalışkan, *a.g.e.*, s. 247.

[61] Oktabristler, Monarşist ve Emperyalizm yanlısı bir partidir. Çar'ın 1905 Ekim Manifestosuna dayanıyordu. Guçkov tarafından yönetiliyordu. Devlet Duması'nın istişari bir meclis olmasının yeterli olduğunu savunmuşlardı. Bkz. Lev Troçki, *a.g.e.*, s. 13.

[62] Ülkü Çalışkan, *a.g.e.*, s. 247.

tartışmalar yaşanmıştı. Progressiv Blok, Çarlığın savaş ile ilgili politikalarını eleştirerek savaşın galibiyetle sonuçlanmasına engel teşkil ettiğini ön görmüştü[63].

Bu gelişmeler yaşanırken, 17-18 Temmuz 1914 akşamı Çar II. Nikola'nın emriyle yurtta genel bir seferberlik havası hâkim olmuştu. Halkın milli duygularında kıpırdanmalar yaşanmış, halkın desteğini alan Çar II. Nikola cesaretlenmişti. Çar'ın çağrısı üzerine de 18 Temmuz 1914'te seferberlik başladı. Seferberlik çağrısından sonra birçok savaşta olduğu gibi Rusya'da da askere çağırma emirleri verilerek hatta bu emirler kırmızı renkli seferberlik bildirilerine dönüştürülerek aynı gece kısa sürede yurtta yayılması için her yere yapıştırılmıştı[64].

26 Temmuz 1914 tarihinde yapılan Özel Duma toplantısında[65] Dördüncü Duma üyeleri Tavrida Sarayı'nda toplanarak Çar'ı, hükümeti ve orduyu destekleyen milliyetçi vatanperver konuşmalar yaparak zafere kadar savaş vurgusuyla devletin yanında olduklarını belirtmişlerdi[66]. Böylece Duma vekilleri, hükümetin seferberlik emirleri üzerine talep ettikleri savaş iznini verdi. Ancak bu izni verme konusunda Duma'daki partiler arasında bazı fikir ayrılıkları oluştu. Özellikle Trudovikler[67], Sosyalist-Devrimciler[68], Menşevikler[69] ve Bolşeviklerin[70] bir kısmı savaş konusunda

---

[63] Aleksandr Şliyapnikov, *a.g.e.*, s. 209.

[64]Alexander Rabinowitch, *Devrime Doğru*, (Çev. Serpil Pehlivan), Yordam Kitap, İstanbul 2014, s. 13. Ayrıca Letopis Voynıy adlı Rus dergisinde geçen bir metinde Çar majestelerin adına durmaksızın gelen telgraflarda Ermeniler, Gürcüler, Lezgiler ve diğer halklar hürmetli hükümdar olarak niteledikleri Çar'a sınırsız sevgilerini dile getirmişlerdi. Çar ve Rusya için ölmeye hazır olduklarını ifade etmişlerdi. Böylece Çar'a ve vatana sonsuz bağlılık hislerini dile getirmişlerdi. Bkz. *Na Rusi, Letopis Voynıy*, No: 11, 1 Noyabrya 1914, s. 181.

[65]Ülkü Çalışkan, *a.g.e.*, s. 244.

[66]Aleksandr Şliyapnikov, *a.g.e.,* s. 209.

[67]Trudovikler (Emekçiler), Köylülerin seçtiği sol görüşlü milletvekillerinden oluşur. Parti kurmayarak Duma'da Trudovik Fraksiyonu'nu kurmuşlardı. Trudovikler, köylü haklarını Burjuvaya karşı korumuşlardı. Ayrıca Kerenski Dumada iken bu fraksiyonda temsilci olarak yer almıştı. Bkz. Lev Troçki, *Rus Devriminin Tarihi*, (Çev. Bülent Tanatar), İstanbul 1998, s. 874.

[68]Sosyalist Devrimciler, Narodniklerin (Halkseverler) bir araya gelmesiyle oluşan sosyalist köylü partisidir. Mülk sahibi köylülerin çıkarlarını korumuş ancak kısa sürede anarşist bir yapıya bürünmüştü. Bu partinin Sol Sosyalist devrimci grubu sonradan Bolşevik Hükümeti'ne katılmıştı. En önemli liderleri Kerenski ve Çernov'dur. Bkz. Lev Troçki, *a.g.e.,* s. 873. Ayrıca Sosyalist Devrimciler, savaş ile ilgili tutumlarından dolayı Üçüncü ve Dördüncü Duma'yı boykot etmişti. Bkz. Alexander Rabinowitch, *a.g.e.,* s. 17.

[69]Menşevikler, Sosyalist aydınlardan oluşup milliyetçi bir yapıya sahipti. Bu partinin en önemli temsilcileri Lieber ve Tseretelli'dir. Lev Troçki, *a.g.e.,* s. 873.

[70]Bolşevikler, işçilerin ve yoksul köylülerin isteklerinin tercümanı olmuş, Komünist Parti olarak bilinir. Ilımlı veya parlamentocu sosyalizmden kendilerini ayrı tutmuşlardı. Bolşevikler proletaryanın

Çar II. Nikola'yı desteklememişlerdi[71]. Ancak beş Bolşevik üyesi ve diğer partilerden de aykırı davrananların dışında bütün partiler savaş lehine oy vermişlerdi[72]. Özellikle Menşevik ve Bolşevik temsilcilerinin bir kısmı birlikte savaşı istemediklerine dair bir bildiri yayımladılar[73]. Bu bildiride yer alan, var olan savaşın bir emperyalist savaş olarak vurgulanması ve kapitalistlerin nüfuzunu arttırmak için finans ve banka sermayelerini güçlendirmek için yürütülen savaş benzetmesi Lenin'in fikirleriydi[74]. Lenin, bu sözleriyle savaşa karşı olduğunu açıkça ifade etmişti. Rusya'da bozguncu olarak nitelenen Lenin ve arkadaşları hemen icraata geçerek 1914 Eylül'ünde İsviçre'nin Lugano şehrinde harbe karşı olduklarını tezleriyle ifade ettiler. Bu tezler 9-12 Eylül 1915'te İsviçre'nin Zimmerwald kentinde toplanan Milletlerarası Sosyalistler Kongresinde tekrar gündeme geldi. Lenin'in bu tezlerdeki amacı tüm dünya işçilerin birleşmesini sağlamaktı. Ancak Lenin bu amaca ulaşamamasına rağmen propaganda çalışmalarını sürdürdü. Lenin, savaşın sonlanmasının yanı sıra ayrıca asıl dış harbin iç harbe dönüşerek işçi ve askerlerin rejime karşı muhalefet oluşturmalarını ve hükümeti ele geçirmelerini tahayyül etmekteydi[75].

Gelişmeleri yakından takip eden Rusya, Avusturya Macaristan ve Almanya'nın askeri çalışmalarına karşı koymak için müttefiki olan Fransızlarla geniş çapta bir silahlanma programı hazırlamıştı. İlkbahar döneminin sonunda Duma'da Silahlı Hizmetler Komisyonundaki üyeler, savunma tedbirleri üzerine açıklamalar yaparak bu konuya yoğunlaşmışlardı. Ayrıca Devlet Duması Başkanı Rodziyanko bu açıklamalar üzerine gizli toplantılar yaparak batı sınırındaki savunma sisteminde beliren yeni örgütlenmelerin amaçlarını açıklamıştı[76].

---

baş kaldırmasını sağlayarak yönetimi ele geçirmeyi hedefliyordu. Lenin, Stalin, Troçki ve Lunaçarski Bolşevik öncüleri arasında yer almıştı. 1912 yılında ikiye bölünmüşlerdi. Bkz. John Reed, *a.g.e.*, s. 17.

[71] Alexander Rabinowitch, *a.g.e.*, s. 17.

[72] Nadir Devlet, *Millet ile Sovyet Arasında*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul 2011, s. 38.

[73] Abraham Ascher, *Kendi Belgeleriyle Rus Devriminde Menşevikler*, (Çev. Celal Kanat), Metis Yayınları, İstanbul 1992, s. 32.

[74] Vladimir İ. Lenin, *a.g.e*, s. 116.

[75] Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 431-432.

[76] Aleksadr Kerenski, *a.g.e.*, s. 99.

Savaş teknolojisinin ilerlemesi için siyasetçiler çeşitli çalışmalar yapmışlardı. Bu çalışmalara katılan sanayicilerden P. P. Riyabuşinskiy, bir savaş sanayisinin kurulmasını belirtmişti. Böylece 1915 yılının Mayıs ayında savaş sanayi komitesi kurulmuştu. Rusya'nın yaşadığı sanayi krizini bu komite biraz da olsa azaltmıştı. Savaş sanayi komitesi saray yönetimi ile ilişkilerini güçlendirmek istemiş ve bu doğrultuda Ağustos 1915'te burjuvazi[77], büyük toprak sahiplerinden ve sanayicilerden Progressiv fraksiyon oluşturulmuştu. Progressiv fraksiyonun Birinci Dünya Savaşı ile ilgili temel gayesi savaşın zaferle sonuçlanması ve devrimin engellenmek istenmesi idi. Ancak Çar II. Nikola bu büyük toprak sahiplerinin bu kriz döneminde susmalarını istemişti. Böylece Çar ve burjuvazinin arası açılmıştı[78].

Neticede bu sancılı süreçte savaş kredilerini onaylayan Duma, artık savaş dışında diğer politikalar ile ilgilenilmesi gerektiğini vurgulayarak belirsiz bir süre toplantılara ara verdi. Bu süreçte hükümetin performansı bile ikinci plana atıldı[79]. Gelişmeler bu şekilde devam ederken savaşa karşı olan muhaliflere rağmen II. Nikola, St. Petersburg'daki[80] dinî merasimde emperyalist bir gaye güderek zafere kadar barışın sağlanması ve Boğazların Rusya'ya verilmesine dair bir açıklama yapmıştı. Nitekim halkın göreceli desteği ve ordudan aldığı kısmî güç ile savaşçı tutumunda ısrar ederek[81] 31 Temmuz 1914'te Avusturya'ya karşı genel seferberlik ilan etti. Bu karara Almanya tepki gösterdi. Her ne kadar da Çar'la görüşmeler sağlanmış olsa dahi bu görüşmeler sonuçsuz kaldı ve böylece Almanya, 1 Ağustos 1914'te Rusya'ya resmen savaş ilan etti[82]. Bunun üzerine Çarlık Rusya'sı da seferberlik emri vermesine rağmen ordu gerekli tüm hazırlıkları tamamlamadan Alman birliklerinin üzerine yürüdü. Aslında Çar'ın bu kadar hızlı davranmasındaki

[77] Kapitale sahip sınıf olan Burjuva, 1912 yılından sonra oluşmaya başladı. O döneme kadar tam bir Burjuva sınıfı yoktu. Yönetime zaman ayırma konusunda işçiler ile kıyaslandığında Burjuva geride kalmıştı. Rus Burjuvazisinin nüfusu ve etkisi azdı. Monarşinin yanında yer alarak çıkarları doğrultusunda adım atmışlardı. Bkz. Jean Elleinstein *Devrimlerin Devrimi,* (Çev. Kerem Kurtgözü), Başak Yayınları, Ankara 1986, s. 25-27.
[78] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 34-35.
[79] Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar*, (Çev. Kezban Acar), İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 532.
[80] Almanca kökenli St. Petersburg adı, Birinci Dünya Savaşı esnasında Rusça Petrograd'a çevrildi. Bkz. Paul Bushkoyıtchs *a.g.e.,* s. 291. 1924 senesinde ise Lenin'in ölümü münasebetiyle Sovyet Hükümeti, o zaman artık başkent olmayan bu şehrin adını Leningrad'a çevirmişti. Bkz. Abdullah Battal Taymas, *a.g.e.*, s. 5.
[81] Kezban Acar, *Resimlerle Rusya, Savaşlar ve Türkler*, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 70.
[82] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 17.

ana etken İngiltere ve Fransa ile imzalanan gizli antlaşmalardı. Akabinde Çar'ın Almanlara savaş açması kesinleşmiş oldu. Bu antlaşmalarla Çar, Fransızlarla müttefik olmaktan daha da öteye giderek Fransızlara bağlanmıştı[83]. Nitekim geri kalmış köylerde ikamet edenler, ekonomik gelişmişliğin etkisinin görülmediği bölgelerde ve ürünlerin daha toplanmadığı tarlalarda çalışanlar, askerlik şubelerindeki işlerini tamamladıktan sonra Rus ordusuna katıldılar[84]. Aralık ayına kadar altı milyon insan orduya alındı[85].

Savaşın başladığı ilk günlerde tarafsızlığını ilan eden Osmanlı Devleti de sonraki günlerde Almanya ile yakınlaşması sonucunda tarafsızlığını bir yana bıraktı. Almanlardan satın aldığı Yavuz ve Midilli adlı iki geminin 29 Ekim 1914'te Karadeniz'deki Rus limanlarını bombalamasıyla savaşa fiilen girmiş, Rusya da 2 Kasım 1914'te Osmanlı Devletine resmen savaş ilan etmişti. 14 Kasım'da ise Osmanlı Devleti'nin savaşa girişi resmiyet kazanmıştı[86].

Savaşın başlamasıyla Alman ordusu, Belçika'ya ve Paris'e doğru harekete geçti. Bu gelişmeler neticesinde Fransızlar da panik içinde aceleci bir tutum göstererek Rusya'nın Almanya'ya saldırmasını istedi. Bu açıdan Paris'te bulunan Rus askerî temsilcisi ana karargâha gönderdiği raporun özetinde, Fransızların saldırıya geçmesinin olanaksız olduğunu böylece yavaş yavaş bir çekilme yaşanacağını belirtmiş ayrıca Rus ordusunun başarısı doğrultusunda Alman birliklerinin çekilmesi gerektiğini vurgulamıştı[87]. Böylece Petrograd'taki Fransız Büyükelçisi Maurice Paleologue, Rus birliklerinin kısa sürede saldırıya geçmeleri gerektiğini tekrar vurgulayınca 31 Temmuz'da Çar'ın amcası Başkomutan Grand Dük Nikola (Büyük Nikola), Fransız Büyükelçisi Maurice Paleologue'a, Vilna ve Varşova ordularının hazır olduğunu ve saldırıya geçeceklerini söyledi[88]. Nitekim yoğun baskı altında bulunan Ruslar her ne kadar hazır olmasalar da Doğu Prusya'ya

[83] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e.*, s. 11.
[84] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e.*, s. 11.
[85] Geoffrey Hosking, *a.g.e.*, s. 532.
[86] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 18-28.
[87] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e.*, s. 11-12.
[88] *A.g.e.*, s. 12.

asker gönderdiler ancak bu askeri harekât Ağustos 1914'te Tannenberg'de sonra da Masurian Gölleri savaşında Alman birliklerine karşı ağır bir mağlubiyetle sonuçlandı. Böylece Ruslar Doğu Prusya'da ilk yenilgilerini aldıkları için 1915 ilkbaharında Polonya'dan çekildiler. Bu geri çekilme nihayetinde hükümete de yansıyarak hükümet bunalımı yarattı. Savaşın başından beri uzun süre çalışmalarına ara veren Duma, hemen toplandı. Duma'daki partiler arasında lideri Pavel Milyukov[89] olan Kadetler ve ılımlı muhafazakârlar hükümetle birlikte çalışma yapmak için bir Progressiv Blok'u kurmuşlardı[90].

Her ne kadar da hükümet var olan bunalımları çözmek için ileriye yönelik adımlar atsa da isteksiz olmasından dolayı geç kalmıştı. Özellikle Rusya, savaştaki diğer devletler gibi yeni devlet dairelerini kurarak ekonomi ve savaş arasında bir denge kurmak istese de bunu yeterince gerçekleştirememişti. Askerî birliklere ve halkına yeterli ve ucuz tahıl ayarlamak için tahıl fiyatlarında değişiklik yaptı ancak bu önlemden köylüler memnun kalmadı. Köylüler[91] tahıl ekmeyi bırakınca gıda üretiminde büyük düşüş yaşandı[92]. Böylece savaşta açılan cephelerdeki yenilgilerden sonra Rusya gıda üretiminde de darbe aldı.

Hem askerî cephede yaşanan başarısızlıklar hem de ekonomide yaşanan sıkıntılar, Rusya'da tehlike sinyallerinin çalmasına neden olmuştu. Böylece II. Nikola, 1915'in sonlarında ülkenin bu olumsuz durumunu değiştirmek için Başkomutan unvanıyla ordunun başına geçmek istedi. Başkomutan olduktan sonra da Mogilev yakınlarındaki Stavka'ya (Genel Karargâh) yol aldı. Stavka'ya giderken

[89] Pavel Milyukov, üniversite yıllarında liberal muhalefetin içinde yer almıştı. Kendisi ayrıca Rusya'nın yetiştirdiği en büyük tarihçilerden biridir. Öğrenci muhalefet hareketlerine katıldığı için tutuklanmıştı. 1905 yılında kurulan Kadet Partisi'nin başkanlığını yapmıştı. 1917 Şubat İhtilali'nde Geçici Hükümet kadrosuna katılmıştı. Mart ve Mayıs aylarında Dışişleri Bakanı oldu. Ekim Devrimi'nden sonra Beyaz Rusların hareketine katılarak siyasette sürekli kendinden söz ettirmişti. Bkz. Ülkü Çalışkan, *a.g.e.,* s. 8.

[90] Paul Bushkovıch, *a.g.e.,* s. 291-293.

[91] Rus nüfusunun 1914'teki verilerine göre %85'i köylerde yaşamıştır. Köylerde düzlük alanlarda daha çok ilkel tarım modeli olan ekstansif yöntemi kullanılmıştı. Bu yöntemde de köylü nüfusu etkili olarak başat konumunda yer almıştı. Rusya'da tarımın sürekliliği köylüler tarafından karşılanmıştı. Ancak köylü nüfusun fazla olmasından dolayı tarım yer yer yetersiz oluyordu. Bu durum da köylünün yoksulluk içinde yaşamasına neden olarak köylünün devrim üzerindeki etkisini belirleyecekti. Bkz. Marcel Leibman, *a.g.e.,* s. 25.

[92] Paul Bushkovıtch, *a.g.e.,* s. 291-293.

kendisini Tanrıya bırakması, dinsel güçten destek alması ve hatta Çariçe'nin savaşa giderken Rasputin'den[93] aldığı elmayı özellikle Çar'a yemesi konusunda ısrar etmesi de dini tasvirlerin gücünü göstermiştir[94]. Ancak otoritenin tümü II. Nikola'da olmasından dolayı başkentten ayrılması hükümete ve orduya iyi gelmedi. Olayların tümüne hâkim olamadı ve kopukluklar yaşadı. Başkentte uzak olduğu zamanlarda Çariçe Aleksandra'yla ve Rasputin ile kurduğu temaslarla siyasette etkin rolünü korumak istedi ancak bu da yeterli olmayınca halkı kendisine küstürdü. Rus ordusunda, Nikola'nın cephede olmasına rağmen düzenli bir başarı grafiği söz konusu değildi. Düşüşler ve yükselişler yaşanıyordu. Bu durumu da Rus ordusunun Almanlara karşı bir şey yapamamasına rağmen 1916'da Avusturya'ya karşı General Aleksey Brusilov'un yönettiği Brusilov Taarruzu'nda başarılı olması[95] ve Almanların müttefiki Türklerin karşısında da Kafkaslar ötesinde mücadele ederek Türkleri Erzurum'a kadar geri püskürtmesi[96] doğrulamaktadır. Savaşa yenilgi ile başlayan Rusya, Galiçya'nın güneyinde ve Kafkasya'daki harekâtlarda daha başarılı bir askerî performans göstermişti.

Söz konusu dönemde yaşanılan başarılar, dönemin halet-i ruhiyesini değiştirememişti. Rus ordusu Brusilov Taarruzunda ve Kafkaslar'da başarılar inşa etmesine rağmen müttefik olan Avusturya ve Alman birlikleri hızlarını kesmeden kaybedilen toprakları geri almak için organize olmuşlardı. Almanlar, 25 Nisan 1915'te Libau'yu ele geçirerek Riga'yı tehdit ettiler. 20 Mayıs'ta da Avusturyalılar Przemisil'i geri aldılar, 9 Haziran'da Ruslar Lvov'u boşalttılar. Temmuz boyunca Almanlar, Polonya'daki bütün Rus kalelerini ele geçirdiler ve 23 Temmuz'da

[93] Külhanbeyliği ve çapkınlığı ile tanınan Rasputin, Rus köylülerinden birisiydi. Memleketinden uzak bir manastırda yeni tanıştığı bir papaz, dini duygularının güçlenmesinde etki sahibi olmuştu. Rasputin, dini gücü kullanarak kısa sürede ilgi odağı olmuştu. 1905 yılında Petersburg'a gelen Rasputin, kısa zaman diliminde popüler olmuştu. Karşısına çıkan fırsatları çok iyi değerlendirerek saray halkının da sevgisini kazanmıştı. Özellikle Çar'ın eşi Aleksandra Fiyodorovna üzerinde etkili bir güce sahipti. Bu gücü kırmak için Oktabristler ve Kadetler, Rasputin'i Çar'ın etrafından sürekli uzak tutmaya çalışmıştı ancak başarılı olamamışlardı.Bkz. Aleksadr Kerenski, *a.g.e.,* s. 128-132.
[94] Neil Faulkner, *a.g.e.,* s. 27.
[95] Paul Bushkovitch, *a.g.e.,* s. 294.
[96] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e.,* s. 15.

Varşova düştü. Akabinde Polonya'yı kaybeden Rus birlikleri Litvanya'yı da boşalttılar[97].

1915-1916 yılları Ruslar için endişe yılları olarak geçmişti. Çar ve hükümetin sorunlara çözüm getirmemesi üzerine inatlaşması sonucunda Rusya çok ağır bir savaş bilançosu ödedi. İki buçuk milyon yaralının yanı sıra iki milyona yakın da kaybı vardı ve beş milyon da savaş esiri vermişti[98]. Yıllardır uluslararası meseleler üzerinde güçlü bir vatansever çizgisi yakalayan Kadet lideri Milyukov[99], 1 Kasım 1916'da Duma'da konuşurken; *"Bu nedir? Ahmaklık mı yoksa ihanet mi?* sorularıyla savaşın başarıyla sonuçlanacağı konusunda endişe duyduğunu vurgulayarak makamları inceden inceye eleştirmişti[100]. Ekseriyette üst makamdakilerin ihanetine işaret etmişti; atıfta bulunduğu isimler arasında Başbakan Stürmer ve Çariçe Aleksandra da vardı[101]. Milyukov, çok açık bir şekilde onları Alman yanlısı olarak itham etmiş, bu eleştirisi de sonraki aşamada Duma'nın popülerliğini artırmıştı[102].

3 Kasım'da toplanan Devlet Duması'nda Kadetlerden Maklakov, hükümette görüş ayrılıklarının ortaya çıktığı ve hâkim sınıflar arasında bir ihtilafın başladığını ve böylece sınıfların birbirini engellediklerini belirterek gerçekleşmesi düşünülen olası bir işbirliğinin de imkânsızlığından bahsetmişti[103]. Zamanla Çar ile Burjuvazi arasında ayrılıklar belirginleşmiş özellikle Çariçe Aleksandra Fyodorovnave, Papaz Rasputin'in etkisinde kalan Çar II. Nikola'ya karşı tepkiler peyderpey artarak Duma ve hükümet içinde saray karşıtı muhalefet yaygınlaşmıştı. Rus burjuvazisi, saray yönetiminin Almanya'ya yakınlaşması üzerine bir ihtilal yaparak Çar II. Nikola'yı görevden almak istemişti[104]. Bu planın uygulanabilmesi için öncelikli olarak Papaz Rasputin'in ortadan kaldırılması gerekiyordu. Bu düşünce doğrultusunda Çar'ın yeğeni Yusupov, Rasputin'i sarayına davet edip yüksek dozda

[97] *A.g.e*, s. 15-16.
[98] Paul Bushkovıtch, *a.g.e*., s. 294.
[99] Lionel Kochan and John Keep, *a.g.e.,* s. 268.
[100] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e.,* s. 71.
[101] Paul Bushkovıch, *a.g.e.,* s. 294.
[102] Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.,* s.426.
[103] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e*, s. 71.
[104] İsmet Konak, *a.g.t.,* s. 37.

bir zehirle öldürme planı yapmıştı. Böylece 30 Aralık'ta Rasputin, Yusupov'un sarayına davet edildi[105].

Rasputin'e ikram ettikleri zehirli yemeğe ve şaraba rağmen iri gövdesine zehrin bir etkisi olmayınca, ateşli silahla Rasputin'i vurup Petersburg kanallarında buz tabakasının altına attılar. Artık Rasputin ortadan kaldırılmıştı, kısa süre sonra sıra monarşiye gelecekti. Rasputin'in öldürülmesi çok geç bir önlem olarak değerlendirildi. Rasputin'in ölümünün ardından ortaya çıkacak olan olayların önünün alınması için artık çok geçti[106].

[105] *A.g.t.*, s. 37.
[106] Paul Bushkovıch, *a.g.e.*, s. 294.

I. BÖLÜM

1. 1917 RUS İHTİLALLERİ VE SONUÇLARI

1.1. 27 Şubat İhtilali'nin Gelişimi

Birinci Dünya Savaşı'na emperyalist bir gaye ile giren Rusya, gizli antlaşmalara istinaden zafere kadar savaşmayı hedefi olarak belirlemişti. Ancak Rusya İmparatorluğu'nda ekonomik yetersizlik, özellikle savaş esnasında ordunun lojistik olarak kuvvetlenememesi ve ordunun sürekli yenilgiler alması bütün o milliyetçi havayı tersine çevirmişti. Ekonomik sıkıntılar baş göstermişti. Zemstvo Birlikleri (Şehirler Birliği) ile halk yavaştan örgütlenmiş, artık işçi ve köylülerde Çar'a ve hükümete karşı tepkiler başlamıştı. Kısa sürede bu tepkiler, grev, sokak gösterileri ve protestolara dönüşerek önce Petrograd Kenti'nde patlak vermeye başlamış ve kısa bir süre sonra ülkenin her yerine yayılmıştı[107].

1916 yılından itibaren Rusya İmparatorluğu'nda işçilerin grev sayılarında artış olmuştu. 1916 yılının ilkbahar mevsiminde Donbass bölgesinde 45 bin kişilik Gorlov-Şerbin madencileri grev başlattılar. Böylece halk arasında huzursuzluğun yaygınlaşmasıyla yaz ve sonbahar aylarında ise hükümete ve saraya karşı grevler artmıştı[108]. 18 Ekim 1916 tarihinde Perm kenti Jandarma Komutanı o dönemin havasını oluşturacak bir rapor kaleme aldı. Bu raporda, halkın endişeli ve öfkeli olduğu görülmüştü. Nitekim Moskova Gizli Polis Şefi'nin de 20 Ekim'deki raporunda bunalım günlerinin yaygınlaşarak vahim sonuçlara ulaşılacağı yazılmıştı[109].

[107] M. Gorkiy, V. Molotov, vd, *a.g.e.*, s. 88.
[108] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 36.
[109] M. Gorkiy, V. Molotov, vd, *a.g.e.*, s. 68.

Başta Petrograd kentinde olmak üzere ekonomik darboğaz yaşayan işçiler[110], fırın ve erzak satan dükkânların önünde uzun kuyruklar oluşturmuşlardı[111]. Bu kuyruklarda işçiler birbirleriyle iletişim kurarak hükümete karşı olan tepkilerini protesto gösterilerine dönüştürmüşlerdi. Ayrıca yaşadıkları sıkıntıların ortadan kalkması için ayaklanma girişiminde bulundular[112]. Her yerde protesto nidaları yükseliyordu. Bu nidaların içinde soğuklar da başlamış, bu soğuk hava koşullarından etkilenen de en çok çocuklar ve kadınlar olmuştu[113].

Petrograd'ın Viborg bölgesinde bulunan Renault işyerinde 17 Ekim 1916 tarihinde bir grev başladı. Bu grev kısa sürede diğer işyerlerine de sıçradı ve Sampsonevski bölgesi grev yapan insanlarla dolup taştı. Bu grev esnasında askerler de yerlerinden çıkarak polise karşı durdular. Askerler ve işçiler olay yerine gelen Alay komutanını dövdüler. Her ne kadar da olayın yaşandığı yere atlı Rus Kazak askerleri gelmiş olsa bile bunlar da askerleri görünce çekildiler. Hemen hemen dört gün süren bu grev kısa sürede Viborg bölgesindeki diğer fabrikalara da yayıldı. Bu arada denizcilerin Baltık'ta Bolşevik örgütünü kurmaya yönelik yargılanma günü 25 ile 26 Ekim'de yapılacaktı. Bu yargılanmayı kabul etmeyen Bolşevikler, Petrograd proletaryasını da yanına alarak yine sokaklara döküldüler. Sokakta yargılanmayı protesto ederken, *"Savaşa son, Kahrolsun Savaş Yanlıları ve Ölüm Cezası Kaldırılsın"* şeklinde sloganlar kullanmışlardı. Bu gösteriler kentin farklı yerlerinde

[110] Rusya nüfusunda, köylülerden daha az olan işçiler örgütlenme anlamında kolektif hareket etmişlerdi. Sanayinin gelişmesine paralel olarak işçi sınıfı da önem kazanmıştı. Sanayide işçi gücü yadsınamaz bir öneme sahipti ancak bu önem işçinin çalışma saatine ve aldığı maaşa yansımadığı için işçiler arasında bir hareketlilik başlamıştı. Bkz. Marcel Liebman, *a.g.e.*, s. 29-31. Tony Cliff, işçiler ile ilgili şöyle bir açıklamada bulunarak Kapitalizmde disiplin, işçinin karşısına sermayenin doğrudan dayattığı bir güç olarak çıkmıştır. Sosyalizmde disiplin ise bilincin bir sonucu olarak özgür insanlar için bir alışkanlık haline gelmiştir. Ayrıca Geçiş döneminde ise iki unsur bir arada var olur: Bunlar bilinç ve zorlamadır. Üretim araçlarının işçiler tarafından ortak mülkiyet edinilmesi, yani üretim araçlarının işçi devletinin mülkiyetinde olması emeğin disiplinindeki bilinç unsurunun temeli olacaktır. Aynı zamanda işçi sınıfı da kolektif olarak kurumlarıyla Sovyetler, sendikalar vb. üretim faaliyetlerindeki tek tek işçilerin disiplininde zorlayıcı bir güç olarak belirecektir. Birey ve kolektif arasındaki bu çatışma iknayı, onun çirkin karşıtı zorlamayla birleştirme gerekliliği, işçi sınıfının kapitalist barbarlıkla savaşmak için kapitalizmden kalan barbarca yöntemleri kullanmak zorunda bırakılması; bütün bunlar kapitalizmde işçilerin manevi özgürlüğünün olmadığının ve tam anlamıyla insan niteliğine ulaşmalarının uzun bir tarihsel dönem gerektiğinin kanıtıdır. Bkz. Çiğdem Özbaş- H. Mesut Çelebioğlu, *Ekim Devrimi*, Marxs21 Yayınları, İstanbul 2017, s. 68.

[111] Paul Bushkovıtc, *a.g.e.*, s. 294-295.

[112] M. Gorkiy,V. Molotov, vd., *a.g.e.*, s. 68.

[113] Claude Anet, *Günü Gününe Rus İhtilali*, (Çev. Nusret Kuruoğlu), Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul 1969, s. 7.

yaygınlaşmış ve polis müdahalesine rağmen durdurulamamıştı. Ekim ayındaki grevler de böylece önceki grevlerin dört katına çıkmıştı. Ayrıca Bolşeviklerin Ekim Grevleri'nde başat faktör olduğunu düşünenler, bu grevlerin politik olduğunu sezinlemişlerdi[114].

1916'nın Aralık ayında ülkeye yiyecek temini sorunu gittikçe şiddetlenmiş ve ülkeye giren yiyecek vagonların sayısı azalmıştı. Buna rağmen Kasım ve Aralık'ta devam eden grev sayısı Ocak 1917'de yeniden başlayarak sayısında artış olmuştu[115]. Bütün ülkede 1916 yılında 243 siyasi grev meydana gelirken 1917 yılının ilk iki ayında 1.140 grevin yaşanması durumun vahametini ortaya koymuştu[116].

Yapılan grevlerde işçilerin askerleri de yanına çekmesi üzerine büyük sanayiciler ve iş adamları endişelenmiş, gerekli önlemlerin bir an önce alınmasını istemişti. Hatta yönetimin sadece savaşın zaferle sonuçlanmasından ziyade devrimle savaşılmasını istiyordu. Petrograd Grevlerinin sayıca artması üzerine büyük sanayiciler ve iş adamları daha sert bir tutum içine girerek hükümete karşı tavır almıştı[117].

Nitekim ocak ayında da grev sayısı artmış bu grevlerin en yoğunu 9 Ocak'ta, 1905 yılındaki Kanlı Pazar'ın yıldönümünde vuku bulmuştu. Grevlerin ardından ortaya çıkan mitinglerde işçilerin yanında öğrenciler de yer alarak kalabalık bir ortam oluşturdular. Çar, şubat ayına kadar başkentte bu kargaşalı ortama tanık olmuştu[118].

18 Şubat (3 Mart) 1917'de Putilov Fabrikasının atölyelerinden biri grevi başlattı[119]. Bu grevle proletarya (işçi), 1917'deki amacını artık açık bir şekilde ortaya koymuştu; orduyu da yanına alarak Çar'a, toprak sahiplerine ve burjuvaya karşı bir

[114] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e.*, s. 69-71.
[115] Jean Elleinstein, *a.g.e.*, s. 63.
[116] Aleksadr Kerenski, *a.g.e.*, s. 153.
[117] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e.*, s. 71.
[118] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 37.
[119] M. Gorkiy, *a.g.e.*, s. 88.

cephe oluşturmayı hedeflemişti[120]. Bu suretle 18 Şubat 1917'de gerçekleştirdikleri grev esnasında kitleler halinde toplanan işçiler, beklentilerini açıkladılar. Yönetim ise bu grev karşısında işçileri işten çıkaracağını bildirdi. 22 Şubat'ta (7 Mart) fabrika kapandı. Sonraki gün ise bu olaylar üzerine 20 bin Putilov işçisi kente yürüdü[121]. Lokavt ilan edildi. Kentte dükkânların önünde uzun uzun kuyruklar oluşturan halk da bu kuyrukları bırakarak greve katıldılar. Bu olaylar yaşanırken 23 Şubat (8 Mart) 1917'de Rus tarihi için yeni bir dönemin adımı olan Dünya Kadınlar Gününde grevlerin sürekli olma konusunda çağrılar yapıldı. Kadınlarla birlikte fabrikada çalışan erkekler de bu grevlere dâhil oldular[122].

Petrograd'ın o günkü resmini çizen bir konuşma şöyle idi. *" Bizim bölümün pencerelerinin baktığı sokaktan kadınların sesleri duyuluyordu, kahrolsun savaş, kahrolsun hayat pahalılığı! Kahrolsun açlık! İşçilere ekmek!... Kalabalık militan kadın işçiler sokağı doldurdular. Bizi görenler kollarını sallayarak Dışarı gelin! İşi durdurun! Diye bağırmaya başladılar. Camlara kartopu attılar. Gösteriye katılmaya karar verdik." [123]* Dönemin yansıması olan bu konuşmalardan sonra kalabalık yaygınlaştıkça öğrenciler ve alt sınıf ile orta sınıf grupları da grevlere katıldılar[124]. Bu olayların ceremesiyle yüzleşen hükümet ise çok hızlı önlemler almaya çalıştı. Ancak alınan önlemler monarşinin yıkılmasını engelleyememişti. Söz konusu dönemde siyasi partiler arasında da grevleri destekleyenler olmuştu. Sağ sosyalistlerden ziyade daha çok radikal sol sosyalistler ısrarcı olmuşlar ayrıca Mejrayontsiler[125] de halk ayaklanması lehine bildiri yayımlamışlardı[126].

1917'nin Şubat ayında çok büyük sosyal çalkantılar yaşandı. Farklılığa yol açan sebepler insanlarda değil, koşullarda yatıyordu. İnsanlar açlıkla yüz yüze

[120] Aleksandr Şliyapnikov, *a.g.e.*, s. 277.
[121] M. Gorkiy, *a.g.e.*, s. 88.
[122] Paul Bushkovıtch, *a.g.e.*, s. 294-295.
[123] Rex A. Wade, *a.g.e.*, s. 48.
[124] Paul Bushkovıtch, *a.g.e.*, s. 294-295.
[125] Bölgelerarası temsilciler anlamını taşımaktadır. Sosyal demokratlardan entelektüellerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Temsilcileri arasında Troçki, Yoffe, Ryazanov ve Lunaçarskiy bulunmaktadır. Petrograd'ta yaşayan dört bin işçi ve devrimciden oluşan ilçeler arası bir örgüttür. Mejrayontsi teşkilatı sonradan Bolşeviklerle bir araya gelmişlerdi. Bkz. Lev Troçki, *Rus Devriminin Tarihi*, Çev. Bülent Tanatar, İstanbul 1998, s. 873.
[126] Rex A. Wade, *a.g.e.*, s. 53.

geldikleri için tepkileri de doğal olarak kendiliğinden gelişti. Gün geçtikçe sayıca artarak birbirlerinde güç alarak ihtilale doğru giderek şiddetlenen grevlerde şu iki slogan çok kullanılmıştı: *"Kahrolsun Çarlık"* ve *"Ekmek İstiyoruz"* [127] Bu sloganlarla işçiler ekmek, özgürlük ve barış talep etmişlerdi[128].

Grev sayısı artıkça askerler de grev yapanlara müdahale etti. Askerler hatta birçok göstericiyi öldürdü ancak sonraki günlerde asker de taraf değiştirerek isyan bayrağını çekti, bununla yetinmeyerek Kazakların gücünü yanlarına çektiler. Duma çevresinde Çar'ı tahtan indirip bir saray darbesi yapma eğilimi uzun bir süredir fark edilmekteydi[129]. Hatta 1915-1916 yılları arasında Çar'a yönelik saray darbesi için ordu ve Duma baş başa vererek aralarında hararetli konuşmalar yapmışlardı. Özellikle 27 Şubat Devrimi olmaması halinde saray darbesinin Mart veya Nisan'da olacağı ile ilgili kanılar gün geçtikçe yayılmıştı[130].

Artık hadiselerin had safhaya çıktığı günlerde Devlet Duması Başkanı Mihail Rodziyanko, Mogilev karargâhında 26 Şubat (11 Mart) 1917 tarihinde Çar II. Nikola'ya ve ordu komutanlarına telgraf çekerek; Petrograd'da ortaya çıkan halk hareketinin [131] (Bkz. EK-15) kendiliğinden ortaya çıktığı ve tehlikeli bir boyuta ulaştığını belirtmişti. Temel ihtiyaçların olmaması, savunma sanayisinin çökmeye başlaması, işçilerin işini kaybederek işsizlerin sayısının artması, halk arasında panik yarattığı ve halkın, yönetime güveninin kalmadığı belirtilmişti[132]. (Bkz. Ek 1) Devlet Duma Başkanı Mihail Rodzyanko, Çar'ı bu şekilde uyardıktan sonra Çar, saray bakanı Kont Frederiks'e bu uyarıların bir takım saçma sapan şeylerden ibaret olduğunu söylemiş yaşanılan gelişmelere önem vermemiştir [133]. Çar, olayları bu şekilde değerlendirirken devrim dalgası süratle büyümüş, sanayi işçileri gri ceketli asker kitleleri, fabrika seviyesindeki aktivistler ve astsubaylar tarafından

[127] M. Gorkiy, V. Molotov, vd., *a.g.e*., s. 89.
[128] Vladimir İ. Lenin, *a.g.e.,* s. 10.
[129] Paul Bushkovich, *a.g.e.,* s. 295.
[130] Ülkü Çalışkan, "27 Şubat Devrimi Sonrasında Geçici Hükümetin Kuruluşu ve Yönetim Problemi", *Türkiyat Mecmuası*, C. 28/1, 2018, s. 3.
[131] BOA, HR. SYS., 2367/2-45(Dönemin Rus halkını yansıtan perspektif. Rusça "Anarşi Hareketleri" yazılmaktadır.)
[132] GARF, Fond: 601, Opis:1, Delo: 2089, L. 1-1 ob.
[133] Lev Troçki, *Rus Devriminin Tarihi*, (Çev. Bülent Tanatar), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 73.

yönlendirilmiş ve genel nüfus tarafından desteklenmişti[134]. Rodziyanko, 27 Şubat tarihinde tekrar II. Nikola'ya telgraf çekerek imparatorun yeni bir hükümet kurması için emir vermesi gerektiğini, Devlet Duma'sını Nisan ayına kadar tatil eden kararnameyi iptal etmesi gerektiğini anlatmış aksi halde bu olumsuz havanın orduya da yayılarak Almanya'nın zafer kazanmasına ve imparatorluğunun son bulmasına sebep olacağından bahsetmişti[135].

Böylece Petrograd işçileri gün geçtikçe çoğalarak Nevski Bulvarına çıktılar ve genel grev artık ayaklanmaya dönüştü. Nitekim 27 Şubat'ta hükümet devrildi, Başbakan Golitsin ve bakanlar da istifa etti[136]. Bu siyasî arenada bir kez daha anlaşılmıştır ki, savaşın getirmiş olduğu rehavet ve askeri yenilgiden ziyade halkın siyasi yönetime güveninin tükenmesiyle birlikte Şubat İhtilali gerçekleşmişti[137]. Kuşkusuz Romanov hanedanını deviren 1917 Şubat Devrimi, savaşla başlayan ve sonradan ilerleyen yoksulluğun ve eşitsizliğin isyanıydı[138]. Nihayetinde halkın beklentilerinin yol açtığı Şubat Devrimi, Bolşeviklerin iktidara gelmesine kadar yeni bir siyasi sistem kurmayı sürdürmüştü[139].

Bu düzlemde Geçici Hükümetin Başkanı Lvov, Nisan ayında yaptığı bir konuşmasında Şubat İhtilali'ne yönelik tasvirinde Birinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan Rus Devrimi'nin mucizevî olduğunu belirtmiştir. Değişimle gelen bu mucizenin kaynağının kendisi olduğu ve Rus Devrimi ile kazanılan hürriyetin bir evrensel unsur olduğu böylece dünya demokrasisinin temelini oluşturarak özgürlük, kardeşlik ve eşitlik ilkelerine rehber ettiği vurgulanmıştı[140]. 1917 Şubat Devrimi

[134] Rex A. Wade, *a.g.e.,* s. 61.
[135] Ülkü Çalışkan, "27 Şubat Devrimi Sonrasında Geçici Hükümetin Kuruluşu ve Yönetim Problemi", *Türkiyat Mecmuası*, C. 28/1, 2018, s. 4.
[136] Ülkü Çalışkan, *a.g.m.,* s. 4.
[137] Rex A. Wade, *a.g.e.,* s. 63.
[138] Edward Hallett Carr, *Bolşevik Devrimi I*, (Çev. Orhan Suda), Metis Yayınları, İstanbul 2016, s. 75.
[139] Geoffrey Hosking, *The First Socialist Society(İlk Sosyalist Topluluk),* Harvard University Press, America 1994, s. 37.
[140] Rex A. Wade, *a.g.e.,* s. 81.

sonucunda Rus otokrasisinin yıkılmasıyla bu devrimle ilgili tüm zamanların en lider, kendiliğinden ve anonim devrimlerden olduğu yorumu yapılmıştı[141].

Uzun süreden beri yurt dışında sürgün hayatı yaşayan Lenin de İsviçre'nin Zürih kentinde Rusya'da yaşayan gelişmeleri gazetelerden takip ediyordu. Lenin'e göre; Şubat İhtilalini başlatan ve mücadeleyi kazanarak öncü konumuna gelen işçiler olmasına rağmen burjuvazi de Petrograd'ta etkin bir konuma gelerek hükümetini kurmak için bu durumdan yararlanmıştı. Hatta Lenin, 3 Nisan'da Petrograd'a dönerek bu konu üzerine bir açıklama yaparak Rus işçi sınıfının yarı yolda duramayacağını burjuva demokratik devrimi, proleter sosyalist devrime dönüştüreceğini açıklamıştı[142].

1.2. Geçici Komite'nin Kurulması

Devlet Duma'sı başkanı Rodziyanko, 26 ve 27 Şubat tarihleri arasında II. Nikola'ya telgraf çekerek ülkenin içindeki durumu anlatmasına rağmen cevap alamadı. Sadece halkın güvenini sağlama adına sorumlu bir hükümet kurmak için görevlendirildi. Ancak daha sonra Geçici Komite ile Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetinin kurulmasıyla görevlendirilmesinin bir anlamı kalmadı. Duma'yı resmi bir kurum haline getirerek tekrar canlandırmak isteyen Rodziyanko bir sonuç alamadı[143]. Hükümetin devrilmesi ile iki yapı olan çift başlılık belirgin olmaya başladı. Bu çift başlılıklardan biri, Menşeviklerin işçi ve askerlere delege seçmeleri çağrısı üzerine[144] kurulan İşçi ve Asker Komiteleri Sovyeti iken diğeri de ilk oluşum evresinde Kadetler olmak üzere liberaller ve ılımlı sosyalistlerden mürekkep Duma geçici komitesi idi[145]. Bir kavram olarak dönemin resmi politikasında yaygınlıkla kullanılan ikili iktidar, aslında Burjuvaziyi temsil eden Geçici Hükümet ve ezilenleri

[141] Nıcholas V. Rıasanovsky, *a.g.e.,* s. 453.
[142] Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidara Geliyor*, (Çev. Levent Konyar), Yordam Kitap, İstanbul 2016, s. 17.
[143] Ülkü Çalışkan, "27 Şubat Devrimi Sonrasında Geçici Hükümetin Kuruluşu ve Yönetim Problemi", *Türkiyat Mecmuası*, C. 28/1, 2018, s. 5.
[144] S. A. Smith, *a.g.e.*, s. 12.
[145] Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidarda*, (Çev. Can Saday-Hakkı Başgüney-Nihan Elmas), Yordam Kitap, İstanbul 2016, s. 21.

temsil eden Sovyet'in oluşumuyla meydana gelmişti[146]. 27 Şubat'ta Yaşlılar Heyeti tarafından seçilen Geçici Komite üyeleri; Rodziyanko, Şulgin, Milyukov, Lvov, Çheidze, Nekrasov, Karaulov, Dimitriyukov, Rijevski, Şidlovski, Engelhard, Şingarev ve Kerenski'den[147] oluşmuştu. Bu temsilcilerden anlaşılacağı üzere aşırı sağcıların dışında bütün partilerin temsilcileri yer almıştı. Geçici Komitenin başkanı da Rodziyanko olmuştu[148].

Nitekim devrimden sonra 1 Mart'ta (14 Mart) Petrograd Sovyeti toplanarak *"Bir Numaralı Emirnameyi"* yayımlamıştı. Bu emirnamede bütün birliklerin temsilcilerinden oluşan bir komitenin kurulması vurgusu yapılmıştı. Devlet Duması'nın iki milletvekili olan G. S. Guçkov ile G. D. Şulgin 2 Mart (15 Mart) 1917'de Çar II. Nikola ile Pskov'da bir görüşme sağlamıştı. Bu görüşmede en çok söz alan G. S. Guçkov, Moskova'da vaziyetin kötüye gittiğini belirterek ülkenin selameti açısından yeni bir çözüm yolu bulunması konusunda Çar'a telkinlerde bulunmuştu. Guçkov ve Şulgin'e göre tek kurtuluş yolu Çar II. Nikola'nın tahtı kendi oğlu Aleksey'e bırakmasıydı. O sırada Aleksey'in yaşı uygun olmadığından ve oğlu için endişe duyduğundan naipliği kardeşi Mihail Aleksandroviç yürütecekti[149]. (Bakınız Ek 2) Böylece 2 Mart'ta Çar II. Nikola hem kendisinin hem de oğlunun tahtan feragat ettiğini bildirdi. Tahtı da kardeşi Grandük Mihail'e bıraktı. Böylece Duma Geçici Komitesi, Petrograd Sovyetinin yönlendirmesi[150] ile 2 Mart'ta Lvov başkanlığındaki Geçici Hükümete bırakılmıştı[151]. Geçici Hükümette Trudovikler ile ılımlı liberallerin yanı sıra Kadetler çoğunluktaydı. Bolşevikler ise Geçici Hükümet'te yer almamışlardı[152]. Ayrıca tasvir edilen dönemde ortaya çıkan

---

[146] Marcel Liebman, *a.g.e.*, s. 131.
[147] 10 Mart 1917 tarihli Rusça bir metin olan Petrograd adlı haberde Adalet Bakanı Kerenski için Geçici Hükümet üyeleri arasında demokrasiyi temsil eden tek kişi olduğunun altını sebatla çizmişti. Kerenski, geniş demokratik çevrelerle olan ilişkisini açık bir şekilde göstermişti. Kendisi bakanlık görevini ve Petrograd Sovyeti Başkanlığı görevini yoldaş lakabı adı altında yürütmüştü. Bkz. BOA, HR. SYS., 2365/4-2 .
[148] Ülkü Çalışkan, *a.g.m.*, s. 5.
[149] GARF, Fond: 601, Opis:1, Delo: 2099, L. 1-3ob. Bkz., Ek 2.
[150] Uygur Kocabaşoğlu-Metin Berge, *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar,* İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 44.
[151] Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 434.
[152] Kezban Acar, *OrtaÇağ'dan Sovyet Devrimine Rusya*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 365.

Petrograd Sovyeti ise çok geniş alana yayılarak kısa sürede Geçici Hükümeti geçerek siyasi olarak daha da güçlenmişti[153].

1.3. Petrograd Sovyeti'nin İktidarı Geçici Hükümet'e Bırakması

Şubat İhtilali'nden Ekim Devrimine kadar Rusya ikircikli bir yapı içindeydi. İlk zamanlarda ikili iktidar arasında bir uzlaşı sağlansa da bu durum uzun süreli olamamıştı. Çok geçmeden aralarında anlaşmazlıklar başladı[154]. İlk dönemlerden itibaren Geçici Hükümet sağlam bir rakiple yola çıkmıştı[155]. Karar alma ve uygulamada tek yetkili olan Geçici Hükümet çalışmalarını sürdürürken Petrograd Sovyeti ise denetim mekanizması olarak çalışmalarını sürdürmüş ancak bu durum da ikili iktidar kargaşasını ortaya çıkarmıştı[156]. Geçici Hükümet için görünüşte iktidar kavramın fiilen bir iktidar sayılabilmesi için devletlik zorlama gücüne sahip olması gerekirdi. Bu güce sahip olmayan sadece "zahiren" bir iktidar aygıtı olan geçici hükümet, iktidarın ancak bir sembolü olarak kalmıştı[157].

Sosyalist partilerin temsilcileri ile milletvekilleri Devlet Dumasında aldıkları kararla toplandılar ve İşçi Vekilleri Heyeti, yürütme komitesi seçtiler. Menşevik milletvekili Çheidze başkanlığa, diğer Menşevik milletvekili Skobelev ve Sosyalist-Devrimci milletvekili Kerenski ise başkan yardımcılığına seçildiler. Özellikle Kerenski, Dördüncü Devlet Duma'sında Trudovik Fraksiyonu içindeydi. Aslında Kerenski, hep Sosyalist-Devrimci olarak bilindi. Ancak Sosyalist-Devrimciler seçimleri boykot edince mecburen Duma'da Trudovik grubuna girmişti. Trudoviklerden milletvekili seçilmişti. Başkan ve başkan yardımcılığından sonra komite, kadrosunu oluşturmak için her birlikten ve fabrikalardan da temsilci

[153] Alexander Rabinowitch, *a.g.e.*, s. 21.
[154] Marcel Liebman, *a.g.e.*, s. 131.
[155] Nicholas V. Riasanovsky-Mark D. Steinberg, *Başlangıçtan Günümüze Rusya Tarihi*, (Çev. Figen Dereli), İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2011, s. 489.
[156] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 48.
[157] Abdullah Battal Taymas, *a.g.e.*, s. 8.

seçilmesini istedi. Böylece oluşturulan bu kadro ile Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti ile Geçici Sovyet Yürütme Komitesi kurulmuştu[158].

Halkın desteğini almak isteyen Petrograd Sovyeti, Petrograd'ın farklı yerlerine bölge komiserlerini atadı. Bunlar yurdun birçok bölümüne yayıldı. Petrograd Sovyeti, yayılma çalışmalarını esas alırken Geçici Komite de çalışmalarına toplantı yaparak başladı. Toplantıda devlet ve toplum düzeninin sağlanması ve yeni hükümetin organizasyonu için iktidarı üstlenmeyi öngörüyordu. Geçici bir hükümet kurulmazsa Petrograd Sovyetinin kendisini devrimin otoritesi olarak ilan etme ihtimaline karşı Geçici Hükümet, iktidarın yasal kaynağı olmak için harekete geçti. Bu hareket sonucunda iktidarın asıl öznesi ve temsilcisi haline geldi. Geçici hükümetin kadrosu ve programı belli olduktan sonra da Petrograd Sovyeti ile Geçici Komite aleni bir hızla Geçici Hükümetin kurulmasına karar verdiler. Geçici Hükümette dayak, sürgün ve ölüm cezasının kaldırılışı, Polonya'ya özgürlük, kadınlara seçme-seçilme hakkının verilmesi görevleri arasında yer almıştı[159]. 2 Mart'ta Geçici Hükümetin kadrosu belirlenerek görevlendirme şöyle olmuştu; Başbakan ve İçişleri Bakanı G. E. Lvov, Dışişleri Bakanı P. N. Milyukov, Savaş ve Donanma Bakanı A. İ. Guçkov, Ulaştırma Bakanı N. V. Nekrasov, Ticaret ve Sanayi Bakanı A. İ. Konovalov, Maliye Bakanı M. İ. Teresçenko, Eğitim Bakanı A. A. Manuilov, Sensinod V. Lvov, Tarım Bakanı A. İ. Şingarev, Adalet Bakanı A. F. Kerenski oldu[160].

Petrograd'taki bu yeni oluşumu Çar II. Nikola, trende Pskov'a giderken öğrendi[161]. 9 Mart'ta Petrograd'a ailesini görmeye gelen Çar II. Nikola, Petrograd Sovyeti tarafından tutuklama kararıyla karşılaştı. İktidar olma gayreti içinde olan Petrograd Sovyeti ve Geçici Hükümet bu durumla karşı karşıya gelerek ikili iktidar durumu ortaya çıktı. Çar'a karşı Geçici Hükümet daha yumuşak davranmıştı. Özellikle Adalet Bakanı Kerenski, Çar ve ailesinin korunmasıyla bizzat ilgilenmişti.

---

[158] Ülkü Çalışkan, *a.g.m.,* s. 6.
[159] Nicholas V. Rıasonovsky-Mark D. Steınberg, *a.g.e,* s. 490.
[160] Ülkü Çalışkan, *a.g.m.,* s. 7.
[161] İsmet Konak, *a.g.t.,* s. 43.

Büyük Britanya'ya kabul edilmesi için resmi girişimlerde bulunmuşlardı ancak Çariçe'nin savaş yıllarındaki Alman yanlısı tutumu bu yolun kapanmasına neden olmuştu. Böylece Çar'ın ailesi yaza kadar Tsarskoye Selo'da tutuklu kalmıştı[162].

Şubat İhtilali sonrasında oluşan Geçici Hükümetin uygulamaları ekseriyette Kadet Partisi hâkimiyetinde idi[163]. Bu bakımdan Geçici Hükümet, Rusya'nın geleneksel amaçlarının herhangi birinden vazgeçmeye hiç niyeti yoktu[164]. Özellikle savaşa devam kararını almaları ile köylüye toprak dağıtmamak ve işçilerin durumunu göz ardı etmeleri sonraki süreçte işlerini güçleştirecektir[165]. Savaş politikasına yönelik olumsuz tutumlar nisan ayında daha da artınca Geçici Hükümet ve Petrograd Sovyeti 27 Mart'ta bir deklarasyon hazırladılar. Bu deklarasyonda halkın özgürlüğü, ulusların kendi kaderini tayin hakkına saygı gösterileceğini, Rusların diğer halklar üzerinde egemenlik kurmayacağını, başka toprakları ilhak etmeyeceğini ve diğer ulusların milli varlıklarını elinden almayacağını belirtmişti. Bu deklarasyon ile birlikte Geçici Hükümet ve Petrograd Sovyeti arasındaki gerilim azaldı ancak bu durum çok uzun süreli olmadı[166].

1.4. Lenin, Nisan Tezleri ve Bolşevikler

Geçici Hükümet resmiyetini ilan ettikten sonra, devrimin ilk günlerde yarattığı gerginlik de yavaş yavaş yatıştırılmıştı. Devrim haberini Zürih'te alan Lenin, Petrograd'a dönmek için hemen girişimde bulunmuş ve gerekli izinler için telgraf çekmişti. Fakat Geçici Hükümet, bu telgraflara olumlu yaklaşmamış, savaşın devamını isteyenlerin yurda dönmelerine pek sıcak bakmamışlardı. Lenin ise yaşanılan bu durum üzerine Inessa Armand'a mektup yazarak halet-i ruhiyesinde 1915'te İskandinavya'ya gitmek için yola çıkma cesaretini kendinde bulamadığı için kendisini affetmeyeceğini ve birkaç gün sonra da İsviçre'den ayrılamayacağının endişesini yaşadığını kaleme almıştı. Zorluklara rağmen Lenin, İsviçre'den 9

[162] *A.g.t.,* s. 45.
[163] Çiğdem Özbaş-Mesud Çelebioğlu, *a.g.e.,* s. 29.
[164] Marcel Liebman, *a.g.e.,* s. 135.
[165] Çiğdem Özbaş-Mesud Çelebioğlu, *a.g.e.,* s. 29.
[166] İsmet Konak, *a.g.t.,* s. 49.

Nisan'da ayrıldı. 13 Nisan'da (Batı takvimine göre bu tarih verilmişti) Stockholm'e vardı. Sonra kızaklarla Finlandiya'ya kadar geldi. 6 (19) Nisan'da Petrograd'a ulaşarak Bolşevik liderliğin zeminini hazırladı. Bilahare her ne kadar da Geçici Hükümetin kendisini tutuklayacağı düşüncesi olsa da bu gerçekleşmedi. Böylece Bolşevik Partisi militanları da ortamın havasını iyice süzgeçten geçirerek protestolara başladılar[167].

Lenin'in karşılama merasiminde ilk konuşmayı yapan Petrograd Sovyeti Başkanı Menşevik Çheidze, *"Petrograd Sovyeti ve bütün devrim adına, Rusya'ya hoş geldin diyoruz sana, Lenin Yoldaş…"* demiştir. Sonrasında da devrimci demokrasinin başat görevinin içerideki ve dışarıdaki tehlikelere karşı demokrasiyi korumak olduğunu vurgulayarak Lenin'i de bu amaç doğrultusunda bölünmekten ziyade birleşmeyi esas alarak kendileriyle birlikte yol kat etmesi gerektiğini belirtmişti. Bu sözler üzerine Lenin'de bir şaşkınlık belirdi. Bu şaşkınlıkla halk karşısında ilk konuşmasını şöyle yaptı: *"sizlerin şahsınızda Rus Devriminin galiplerini, dünya proleter ordusunun öncülerini selamlamakla mutluyum… dedi. Bu korsanca emperyalist savaş bütün Avrupa'da bir iç savaşın başlangıcıdır… uluslar arası sosyalist devrim başlamış bulunuyor… bütün Avrupa kapitalizmi bugün yarın yıkılabilir, yapmış olduğunuz Rus Devrimi yolu açmış, yeni bir çağın başlangıcı olmuştu. Yaşasın dünya sosyalist devrimi!"*[168] cümlelerini kurarak o güne kadar kimsenin yapmadığı konuşmayı yaparak halkta yeniden bir devrim havasını oluşturmuştu. Lenin'in düşüncesinde demokratik Burjuva Devrimi'nden ziyade sosyalist devrim yapmak vardı. Bunu gerçekleştirmek için de kollarını artık sıvamıştı[169]. Lenin'in konuşmasında anlaşılacağı üzere Geçici Hükümetin çalışmaları eleştirilerek emperyalist savaşın sona ermesi gerektiği vurgulanmıştı.

[167] Marcel Liebman, *a.g.e.,* s. 139-140.
[168] *A.g.e.,* s. 139.
[169] Marcel Liebman, *a.g.e.*, s. 139-140.

Sonraki günlerde Bolşeviklerin genel merkez binası olarak kullandıkları Kşesinskaya Konağında[170] parti toplantısı gerçekleşti. Hemen akabinde de Lenin'in Nisan Tezleri yayınlanarak devrim manifestosu oluşturuldu[171]. Nisan Tezlerinde şu konular gündeme gelmişti;

Birinci tezde, Ulusal savunma üzerinde durulmuştu.

İkinci tezde, birinci evre olan iktidarın burjuvaziden alınıp ikinci evre olan işçi ve köylülere verilmesi değerlendirilmişti.

Üçüncü tezde, Geçici Hükümetin desteklenmeyeceği belirtilmişti.

Dördüncü tezde, Partinin sayıca az olduğu gerçeği kabul edilmişti.

Beşinci tezde, Yönetim anlayışında parlamento sisteminden ziyade Sovyetler Cumhuriyeti esası kabul edilmişti.

Altıncı tezde, toprak sahiplerinin mülklerine el konularak bu toprakların millileştirilmesi sağlanmak istendi.

Yedinci tezde, milli bir banka oluşturularak ülkedeki bütün bankaları tek bir çatı altına toplamak istenmişti.

Sekizinci tezde, Tüm ürünlerin üretim ve dağıtımının parti tekeline alınmak istendi.

Dokuzuncu tezde, parti adı ve programının oluşturulması için bir kongrenin hazırlanması istendi.

Onuncu tezde, devrimci bir enternasyonalin kurulması gündeme geldi[172].

Böylece Geçici Hükümetin yerine işçi, tarım emekçisi ve köylü temsilcileri Sovyetleri Cumhuriyetinin kurulması istenmiştir[173]. Ancak yayınlanan Nisan Tezleri,

---

[170] Kşesinskaya Konağı, Nikola'nın dergâhı olarak bilinirdi. Ancak Şubat devriminden sonra Çar Nikola ve ailesi geçici hükümetin koruması altında başka yer olan Tsarskoye Selo'ya taşındı. Bkz. Marcel Liebman, *a.g.e.*, s. 140.
[171] Neil Faulkner, *a.g.e.*, s. 148.
[172] Jean Elleınstein, *a.g.e.*, s. 80.

Geçici Hükümet ile Petrograd Sovyeti içindeki sol gruplarının eleştirisine maruz kalmıştı [174]. Lenin, partisinin kendisine karşı olmasına rağmen kendisini çok eleştirdiklerini ve bu eleştirilerden sonra taraftarlarını ve partisini ikna ederek, Petrograd Sovyeti ve orduda Bolşevik taraftarlarını kazanmak için çok çalışarak nihayetinde de Bolşevik İhtilaliyle başarılı olmuştur. Aslında Bolşevik İhtilalini bile planladığında etrafında ona karşı Bolşevikler olmasına rağmen Troçki ile birlikte yoğun bir şekilde çalışarak meşakkatli bir yoldan geçerek inatçı ve inançlı yönünü ortaya koymuştu[175].(Bkz. Petrogratskya Sovyetinde çıkan EK-11)

Lenin, etkili hitap gücüyle Bolşevik[176](Bkz. EK-12) partizanların yanı sıra işçileri ve kışlaları da harekete geçirmişti. Partiye katılım sayısında büyük artış yaşanmış ve örgütlenme her geçen gün had safhaya çıkmıştı. Bu bağlamda Bolşevik denizci Fyodor Raskolnikov'un donanma üssünde anlattıklarında atölyelerde, gemilerde ve alay dediğimiz askeri bölüklerde bir siyasi kütüphanenin kurulduğu ve buradaki kitapların hepsinin incelenip okunarak halkın siyasete ilgi duyduğunu açıklamıştı. Nitekim Şubat Devrimi ve Lenin'in hitabet gücü siyasete ilgiyi müthiş canlandırarak, Bolşevik eserlere talebi görülmemiş ölçüde artırmıştı[177].

1.5. Geçici Hükümet'te Krizler

Nisan Tezleriyle tavan yapan fikirsel tartışmalar Dışişleri Bakanı Milyukov'un savaş notası ile en üst seviyeye geldi ve ülkede huzursuzluğa neden oldu. Bu huzursuzluk ortamında Geçici Hükümete karşı tekrar bazı gösteriler başladı. Geçici Hükümete yönelik bu gösteriler 20-21 Nisan'da (3-4 Mayıs) Marinski Sarayı önünde vuku buldu. Geçici hükümetin savaşa devam kararını almasıyla gösteriler yaygınlaştı. Gösteri esnasında genelde kullanılan sloganlar *"Kahrolsun Milyukov!", "Kahrolsun Geçici Hükümet" ve "Kahrolsun Savaş"* şeklindeydi. Bu sloganları atan

---

[173] Neil Faulkner, *a.g.e.*, s. 148.
[174] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 52.
[175] BOA, HR. SYS., 2367/2-40.
[176] Karikatürün üst kısmında darbeden sonra yazarken alt kısmında ise Bolşevik ya da Güvenlik yazısı yazılmaktadır. BOA, HR. SYS., 2367/2-38.
[177] Neil Faulkner, *a.g.e.*, s. 151.

askerler, denizciler ve işçi kalabalıkları şehir merkezine doğru yol almışlardı. Bu esnada Geçici Hükümet taraftarları ile karşılaşınca da birbirlerine yönelik ateşli çatışmalar yaşanmış ve tekrar kan dökülmüştü[178]. Söz konusu kargaşa, Geçici Hükümet'in barış antlaşmalarını desteklediğini ilan etmesiyle son bulmuştu[179].

Geçici Hükümet zamanında yaşanan Nisan Krizi ile Bolşevik Parti konferansı aynı zamana rastlamıştı[180]. Nisan Krizi olarak adlandırılan Nisan günlerinde yaşanan olaylar sonucunda Geçici Hükümet istikrarı tekrar sağlamak için Dışişleri Bakanı Milyukov ve Savaş Bakanı Guçkov'u istifaya davet ederek kabine değişikliği yapmıştı[181]. Böylece İkinci Geçici Hükümet kurulmuş ve bu hükümetin kilit ismi Aleksandr Kerenski olmuştu. İlk Geçici Hükümetin kilit ismi Milyukov 25 Nisan'da (8 Mayıs), Guçkov ise 1 (14) Mayıs'ta istifa etti ve kabineden çekildiler. Buna müteakip Petrograd Sovyetinden beş sosyalistin katılımıyla Prens Lvov öncülüğünde 5 (18) Mayıs'ta bir koalisyon hükümeti kuruldu. Kerenski, bu hükümetin savaş bakanı oldu. Bahsi geçen hükümette 8 Kadet'li ve diğer liberal bakanlar vardı[182]. Bunun yanı sıra Eser'lerin lideri olan Çernov da tarım bakanı oldu[183].

Geçici Hükümet, halkın talepleri olan savaşı bir an önce bitirip ekonomik kalkınmaya yönelik adımların atılmasına yönelmesi gerektiğini biliyordu. Eğer bu adımları gerçekleştirmediği takdirde anarşinin önüne geçemeyeceğini sezinlemişti.

Yeni kabine, mayıs ayının ilk haftasında oluşumunu tamamladıktan sonra "ilhaksız ve tazminatsız" barış ilkesini ikinci plana atarak "hücum" ilkesini başat görevi olarak belirledi ve bunu bir bildiride yayımladı. Dolayısıyla yeni kabinenin planı da durgun geçen bir dönemden sonra tekrar savaşa başlamaktı. Fakat bu askeri

[178] *A.g.e.,* s. 151.
[179] Ülkü Çalışkan, *a.g.m.,* s. 12.
[180] E. H. Carr, *Bolşevik Devrimi 2*, (Çev. Orhan Suda), Metis Yayınları, İstanbul 2017, s. 35.
[181] İsmet Konak, *a.g.t.,* s. 52.
[182] Ülkü Çalışkan, *a.g.m.,* s. 12.
[183] E. H. Carr, *a.g.e.*, s. 35.

taarruzun yanı sıra politik taarruzun olması da sağ kanada mutlak bir zorunluluk, ılımlı sosyalistlere de gerekli bir kötülük gibi görünüyordu[184].

Petrograd Sovyeti'nin çoğunluğu, yeni hükümetin bildirisi olan savaş isteğini destekledi. Askeri mücadelenin devamına ve savaş teçhizatlarının üretiminin sürdürülmesi düşüncesindeydiler. Böylece hem Fransa ve İngiltere'yi etkilemek hem de Almanya'ya karşı başarı elde etmek istemişlerdi. Buna mukabil İngiltere ve Fransa'nın da amaçları arasında Rusya'yı savaşa zorlamak vardı. Böylece taarruz hazırlığı askerî ve siyasî mecralarda başlamıştı. Akabinde ise 3-24 Haziran tarihleri arasında Birinci Rusya Sovyetleri Kongresinde 39 çekimser oyun yanı sıra 271 aleyhte oya karşı 472 oy ile taarruz fikri hükümetten geçti ve onaylandı. Bu sırada, Bolşevikler de iktidarın Sovyetlere bırakılması amacıyla sokak gösterilerini artırmışlardı. 18 Haziran 1917 tarihinde Rus ordusu Galiçya Cephesi üzerinden saldırıya geçti. Bu çerçevede merkezi Ukrayna Radası'yla da antlaşma yapıldı. Bu antlaşmanın hükümet tarafından onaylanması Ukraynalılara[185](Bkz. EK-13) özerklik verilmesi anlamına geliyordu[186].

Mezkûr durum üzerine Kadet Partisi'nin bakanları kabineden çekildiğini bildirdiler. 3-5 Temmuz tarihlerinde Petrograd'ta tekrar bir halk ayaklanması patlak vermişti. Nitekim bu ayaklanmanın ortaya çıkma nedeni üzerinde farklı görüşler söz konusu olmuştu. Rus tarihçilerin bir kısmının bu ayaklanmanın koalisyonun bozulmasıyla alakalı olduğunu belirtirken bir kısmı da cephede düşmana karşı ilerlemeyi reddeden askere uygulanan baskı ve hoşnutsuzlukla ilgili olduğunu düşünmekteydi. Sözü geçen ayaklanmaya Kronştad denizcileri, askerler ve fabrika işçileri katıldılar. Hükümet ve ordu arasında tekrar gerilim artmıştı. Yeni kabineye

[184] Marcel Liebman, *a.g.e.*, s. 166.
[185] Rus Gazetelerinde Ukraynaca "Bağımsız Ukrayna" yazılmıştır. Bkz. BOA, HR.SYS., 2367/2-39.
[186] Ülkü Çalışkan, *a.g.m.*, s. 13.

güven azaldı[187]. Temmuz günlerinde yaşanan hükümet kriziyle birlikte Rus halkı bir kez daha iktidar sorunuyla karşı karşıya kalmış oldu[188].

Nitekim temmuz günlerinin sonunda, Geçici Hükümet ve Petrograd Sovyeti yeniden kontrolü ellerine geçirdiler. Petrograd'daki gardiyan alayları Lenin'in eskiden Alman ajanı olduğu gibi bazı söylentileri ortaya attılar. Bu durum Bolşevikler üzerine tepkilerin ortaya çıkmasına neden oldu. Onların hainliğine dair haberler yayımlandı. Bolşevik merkezleri işgal edildi. Daha sonradan askerler Pravda'nın ofisini aradılar. Gazeteleri yaktılar. Böylece Bolşevik gazeteleri kapatıldı. Bolşeviklerin askeri teşkilatı direnmeyi umarken çalışanları tutuklanma endişesiyle korkup kaçtılar[189]. Temmuz'da yaşanan bu krizden sonra da 25 Temmuz'da ikinci koalisyon kabinesi kurularak Lvov'un yerine Kerenski, başbakan oldu. Bu kabinede sosyalist üye sayısı çoğunluktaydı. Kerenski'ye göre Temmuz olaylarında Bolşeviklerin rolü büyüktü. Bu ayaklanma sonrasında Lenin, " Bütün İktidar Sovyetlere" sloganını bir süreliğine terk etti. Nitekim 6 Temmuz'da Geçici Hükümet, Bolşevik liderleri olan Lenin, Zinovyev ve Kamenev ile bölgelerarası komite liderleri Troçki ve Lunaçarski'nin tutuklama kararını çıkarttı. Bunun üzerine de Lenin ve Zinovyev[190](Bkz. EK-14) Finlandiya'ya kaçmışlardı[191].

Temmuz ve ağustos ayında yaşanılan olaylarda Suhanov, Bolşevizmi yok ettiğini belirtmişti. Ancak sonrasında Bolşevikler, halkla bütünleşerek halkın umudu olmuşlardı. Üç ayda, Bolşevikler önce halkı, sonra iktidarı ele geçirdiler. Bolşeviklerin temmuzdaki sönük yıldızları ağustos ayıyla parlayacaktır. Siyasetteki noksanlıkları ve başarısızlıkları lehlerine çevirerek kısa sürede nüfuz alanlarını genişletmişlerdi. Bolşevikler gün geçtikçe önem kazanırken, Kadetler de siyasi konjonktürde etkili olmaya çalışmıştı. Menşevikler ise yıkılmaya yüz tutmuştu. Suhanov'a göre; Bolşevikler büyük bir zafer kazanmışlardı. İlk dönemlerde bütün

[187] *A.g.m.*, s. 13-14.
[188] Lev Troçki, *1917 Yılı*, (Çev. Ertuğrul Sağlamer), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 27.
[189] Davıd Mackenzıe – Mıchael W. Curran, *a.g.e.*, s. 545.
[190] Lenin Zinovyev ve Mahamkes bavulların yanında "Hazır Bekliyoruz" yazısı ile yeni bir yola çıkacaklarını simgelemişlerdi. Bkz. BOA, HR. SYS., 2367/2-44
[191] Ülkü Çalışkan, *a.g.m.*, s. 13-14.

eleştiri oklarının Bolşeviklerin üzerinde olmasına ve ihanetle suçlanmalarına rağmen yılmadan mücadele ettiklerini ve eşsiz bir kuvvete sahip olarak devrimci bir güce eriştiklerini ifade etmişti. Petrograd'ın da Bolşeviklere üçte bir oy verildiğini belirterek ilk sıralarda yer alan bir parti olduğu belirtilmişti[192]. Sovyet Rusya eleştirmenlerine göre batılı tarihçiler Şubat Devrimi'nin sosyolojik yansımasından ziyade Çarlığın yıkılmasına önem verdiklerini belirtmişti. Böylece Bolşeviklerin öncülüğündeki proletaryanın rolünü göz ardı ederek genel olarak sosyal uyum derecesini abartmışlardı. Şubat'ın demokratik kazanımlarının totaliter bir ekim tarafından tasvir edildiğine dair çok fazla konuşma yapılmıştı. Gerçekte de iki devrimin birbirini tamamlayıcı bir nitelikte olduğunu belirtmişti[193].

Nihayetinde köylerde Bolşeviklere olan ilgi artmış, yapılan seçimlerde ard arda istikrarlı bir şekilde oyları yükselmiş, askeri komitelerin çoğu Bolşevik yanlısı olmuş; adeta bir zincirin halkası gibi ülkenin çoğunluğu Bolşeviklerden yana tavır takınmıştı. Petrograd'ta Proletaryanın iktidara geçme isteği 31 Ağustos-1 Eylül gecesinde çıkan bir önerge ile gerçekleşmişti. Bu esnada Troçki de "kefaletle" hapisten çıkmıştı. Kefaletini de Petrograd sendikaları üstlenmişti[194].

1.6. Kornilov Darbesi

Askerî diktatörlük kurmak için bir komplo hazırlama fikri, Şubat İhtilali'nin ilk günlerinde hem belirli subay çevrelerince hem de bazı Petrograd kapitalistlerince tartışılmaktaydı. Birçok ünlü kişi, şu ya da bu yoldan bu işe karıştı ve hepsi de hareketin örgütlenmesinde ayrı bir rol oynadı[195]. Kapitalistler arasında en önemlileri Putilov[196] ile Vişnegradski[197] idi.

[192] Marcel Liebman, *a.g.e*, s. 253-254.
[193] Paul Dukes, *a.g.e.*,, s. 219.
[194] Marcel Liebman, *a.g.e.*, s. 255.
[195] Aleksadr Kerenski, *a.g.e.*, s. 286.
[196] Putilov, Rus – Asya bankasının müdürüydü. Bkz. Kerenski, *a.g.e.*, s.286.
[197] Vişnegradski, III. Aleksandr zamanındaki Maliye bakanlarından birinin oğluydu. Banka ve finans çevrelerinin en yetkili adamıydı. Bkz. Kerenski, *a.g.e.*, s. 286.

Temmuz ayaklanmasının ertesinde, Bolşevizmin sona erişini, sıkı hükümet yönetimine ve düzenine geçişini erken kutlayan Rus liberal ve tutucuları için Temmuz'un ikinci yarısı Ağustos'un ilk haftalarındaki gelişmeler sarsıcı olmuştu[198]. İngiliz hükümeti, Rus sefiri Bukenen aracılığı ile Geçici Hükümet'ten birtakım isteklerde bulunmuştu. Buna göre Rusya'da ölüm cezasının tekrar gelmesini, özel polis kuvvetlerinin oluşmasını ve devrimci basın yayının susturulmasını istemişti. Bunun üzerine Kerenski cephede ölüm cezasının uygulanmasını isteyince askeri diktatörlüğe zemin hazırlamış oldu[199]. Taşrada topraksız köylüler, kentte ise fabrika işçileri karışıklık çıkartmışlardı. Her ne kadar da Kadetler aleni bir şekilde diktatörlüğe geçişin başarısız olacağını düşünmüş olsalar dahi gün geçtikçe militan örgütler teşkilatlandılar. Özellikle subaylar içinde hükümete küskün olanlar diktatörlük olasılığını düşündüler ve asker temsilcileri Mogilev'deki ordu karargâhında toplanıp kaynaştılar. Özellikle Mogilev'de ordu karargâhındaki en önemli militan grubu ise karacı ve denizci subaylar birliği ile askeri birlik ve Saint George Süvari Birliği'ydi. Bu askeri birliklerin yanı sıra militanlık, sivil örgütler arasında da yayılmıştı[200].

Bunlar arasında Rusya Ekonomik İyileştirme Derneği ve Cumhuriyetçi Merkez vardı. Rusya Ekonomik İyileştirme Derneği'nin başında Guçkov ve Aleksey Putilov vardı. Anti-Bolşevik propagandasını desteklemeyi ve anayasa meclisi seçimlerine katılacak adayların faaliyetlerini finanse etmeyi amaçlamıştı. Fakat Rusya'daki siyasi kargaşa derinleştikçe dernek, üst düzey askeri personelle çalışmaya başladı ve askeri diktatörlüğe olan ilgi de haliyle arttı. Devrim çalışmalarını dizginlemek isteyen Cumhuriyetçi Merkez, askeri bir oluşum kurdu. Bu sivil sağcı örgütler diktatörlük için aralarına Generaller Alekseyev, Brusilov ve Amiral Kolçak'ı dâhil etmek istemişlerdi. Nitekim bu generaller arasında ön plana çıkan şahıs, Rus ordusuna yeni atanan Başkomutan General Kornilov olmuştur.

---

[198] Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidara Geliyor*, (Çev. Levent Konyar), Yordam Kitap, İstanbul 2016, s. 119-125.
[199] Ramin Sadıgov, "Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimine Giden Yol", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. 29, S. 48, 2010, s. 106.
[200] Alexander Rabinowitch, *a.g.e.*, s. 119-125.

General Kornilov[201], Sovyet çevrelerinde kuşkulu gözleri üzerine çekmiş ayrıca Petrograd'taki asker ve işçiler arasında adı, baskı ve karşı-devrimle eş tutulmuştu. Nitekim sivil düzen üzerindeki sert tutumu da muhafazakârların ilgisini çekmişti. Haziran saldırısı esnasında Kornilov, güneybatı cephesinde sekizinci ordunun komutasındaydı. Almanlar oraya Avusturya birliklerini tahkim edip karşı saldırı başlattığı zaman sekizinci ordu iyice hırpalanmıştı. Söz konusu ordu, kısmî olarak her ne kadar da kazanç elde etse de bu kısa ömürlü oldu. Ancak Kornilov'un başarıları kendisine kişisel itibar kazandırdı ve sağ kanatta popülerliğini güçlendirdi[202].

8 Temmuz'da başbakan olan Kerenski[203], Savinkov ve Filonenko'nun yönlendirmeleriyle Kornilov'u güneybatı cephesine atadı. Düşman yoğunluğu bu cephede daha fazlaydı. Kornilov komutanlığa atandığı gün Vasili Zavoyko'nın Kerenski'ye gönderilmek üzere kaleme aldığı bir telgrafta, kaçan askerler için ölüm cezası uygulanmasını talep ediyordu. Çok korkutucu ifadeler içeren bu telgraf metninin düzeltilmesi için Savinkov araya girerek ısrar etmek zorunda kalmıştı. Ertesi gün, Kerenski'nin yanıtını beklemeden Kornilov, emrindeki komutanlara, bir daha başka emir beklemeden geriye kaçan askeri birliklerin üzerine makineli tüfek ve toplarla ateş açılmasını emretti[204].

9 Temmuz'da daha Kornilov'un birinci telgrafını almadan önce, Kerenski de tüm komutanlara geri çekilen birliklerin üzerine ateş açmalarını emretti. Üç gün sonra, Kerenski'nin tavsiyesi üzerine Geçici Hükümet cephede disiplini sağlamak amacıyla idam cezasını yeniden yürürlüğe koydu. Bununla birlikte Kornilov'un hükümete baskı yapma girişimi, büyük olasılıkla Zavoyko'nun marifetiyle basına

[201] Sibiryalı Kazak olan Kornilov, 1917'de Çarlık Generali olarak Güney Batı cephesi komutanı olmuştu. 1917 yılının Temmuz ayında Geçici Hükümetin Rus ordusu başkomutanı olmuştu. 1917 Eylül'ünde de karşı devrimci darbe girişiminde bulunmuştu. 1918'deki iç savaş döneminde de Kızıl Ordu tarafından öldürülmüştü. Bkz. Lev Troçki, *Rus Devriminin Tarihi*, (Çev. Bülent Tanatar), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 485-486.

[202] Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidara Geliyor*, (Çev. Levent Konyar), Yordam Kitap, İstanbul 2016, s. 119-125.

[203] Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Kerenski'ye ait bir fotoğraf ve bu fotoğrafın üzerinde Rusça, "Rusya'yı Kurtarmak için Diktatör" yazısı bulunmaktadır. Bkz. BOA, HR-SYS 02367/2-37.

[204] Alexander Rabinowitch, *a.g.e.*, s. 119-125.

sızdırıldı. Genel anlamda sağcı çevrelerde, Kornilov'un kredisi yükselmekteydi. Öte yandan hükümetin kredisi dibe doğru giderken, kitleler arasında da Kornilov'un imajı artarak karşı-devrimin öne çıkan sembolü olarak önemli ölçüde güçlenmişti[205].

Buna müteakip Ağustos 1917'de Moskova Devlet Konferansı'nda, bütün sınıf ve grupların temsilcisi katıldı. Bu toplantıda hükümetin politikaları değerlendirildi. Konferansın toplandığı günlerde Kerenski, kendisine yönelik bir darbe girişiminin olacağını sezinlemişti. Hatta kapanış konuşmasında böyle bir darbe girişiminin şiddetle ezileceğini söylemişti. Esasen Milyukov, konferans esnasında Kornilov ile olan konuşmasından sonra darbenin yapılacağı tarihi ve Kadet Bakanların Geçici Hükümet'ten ayrılacağını biliyordu ama herhangi bir girişimde bulunmadı. Müttefik devletler de Kornilov'u destekledi̇ler[206]. Kornilov, yapacağı darbe ile Bolşevikleri tamamıyla yok etmeyi ve Kerenski'yi de hükümetten indirmeyi plânlamıştı[207].

Geçici Hükümet, cephede ve ülkede düzeni sağlamak için Kornilov'un programına uygun şekilde acele önlem almazsa Rusya'ya her türlü yardım kesilecekti. Fakat Kornilov'un başkente sevk ettiği süvari birliği, demiryolu işçilerinin engellemesiyle başkente giremedi. Ayrıca askerler, cephede sosyalist propagandanın etkisine girdi ve tek bir el silah dahi atmadan bozguna uğradı[208]. Bu suretle Kornilov darbesi, temel hedefi olan monarşiyi yeniden kurma düşüncesinde başarısız olmuş ancak buna rağmen halka karşı ayaklanma fikirlerinde azalma olmamış tam tersi bu duygular içinde hatalarını düzeltme gayretine girmişlerdi[209]. Ağustos sonlarında Geçici Hükümet başkanı Aleksadr Kerenski ile anlaşmazlığa düşerek kendisine darbe girişiminde bulunmuştu. Ancak bu darbe girişiminde başarılı olamayarak sonrasında gözaltına alınarak tutuklanmıştı. Böylece en yüksek rütbeye birden gelen Kornilov, tutuklanmasıyla ani bir düşüş yaşamıştı. Ancak Ekim

[205] *A.g.e.,* s. 119-125.
[206] *Fotoğraflarla Ekim Devrimi*, Köz Yayınları, İstanbul 2010, s. 70.
[207] İsmet Konak, *a.g.t,* s. 61.
[208] Fotoğraflarla Ekim Devrimi, *a.g.e.,* s. 70.
[209] M. Gorkiy-V. Molotov. vd. *a.g.e.,* s. 15.

Devrimi sonrasında serbest bırakıldı. Sonrasında da Don vilayetine kaçarak Bolşeviklere karşı olan Beyaz Ordu içinde askeri çalışmalarını sürdürmüştü[210].

Darbenin bastırılması ile birlikte Kornilov, yardımcıları Denikin ve Lukamskiy tutuklandılar.(28 Ağustos-1 Eylül) Kornilov vakasından sonra ılımlı sosyalistler Petrograd Sovyetinde kontrolü kaybettiler. Bolşevikler, Kornilov ayaklanmasında Kerenski'yi kerhen desteklemek zorunda kalmış ve nitekim ayaklanma onların desteklediği silahlı güçler tarafından bastırıldı. 23 Temmuz'da Kornilov'un Çar'ın geri gelmesi için giriştiği darbe olayında hükümette ayrılıkların ortaya çıkmasına neden oldu. Bolşevikler bir yandan Kornilov olayıyla baş ederken bir yandan da Kerenski'nin görünmeyen yüzünü halka tanıtma gayreti içerisindeydi. Bolşeviklerin önceliği Kornilov ve Kerenski'nin ülke içindeki tahakkümüne son vermekti[211].

1.7. Ekim İhtilali

Yaşanılan hükümet sorununun analizi ve çözümü için Tüm-Rusya Yürütme Komiteleri, 31 Ağustos'ta toplandı. Kerenski, koalisyon kurma taraftarı değildi. Koalisyonun yerine beş kişilik Direktuardan yanaydı. Bu direktuar içindeki isimler; Dışişleri sorumlusu Tereşçenko ile iki subay olan Amiral Dimitri Verderevski ve General Verhovski'ydi. Ancak bu süreçte işçi ve askerler, Geçici Hükümeti tekrar protesto etmeye başlamış ve "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganını atarak, yeni oluşmak istenilen hükümete taleplerini bildirmişlerdi. Ayrıca iktidarın bir saniye bile burjuvazinin himayesinde olmaması gerektiğini, işçi ve askerlere verilmesi gerektiğini vurgulamışlardı. Özellikle 31 Ağustos'ta askerler, hükümetin köylü ve işçi temsilcilerinden oluşmasını talep ederek, koalisyona karşı olduklarını belirtmişti.

[210] Ramin Sadıgov, Lavr Kornilov: Darbeci Bir Generalin Portresi, *Akademik Bakış Dergisi,* S. 58, Kasım-Aralık 2016, s. 625.
[211] Fotoğraflarla Ekim Devrimi, *a.g.e.,* s. 70.

Nasıl Kornilov'a karşı savaşmışlarsa, koalisyona karşı da savaşacaklarını bildirmişlerdi[212].

Kerenski'ye duyulan hoşnutsuzluk ve Kornilov İsyanı ile hükümetin aleni bir şekilde değişmesi esas alınmıştı. Buna müteakip bütün iktidarın Sovyetlerin eline geçmesi için çalışılmıştı. İşçi asker ve köylü birliğinden müteşekkil yeni bir hükümetin kurulması ve kurulan bu hükümetin temel işlevlerinin; toprakların kamulaştırılması, kurucu meclisin köylü komitelere verilmesi, sanayi alanlarının millileşmesi ve barışın esas alınması olmuştu. Diğer talepler arasında da, işçilere uygulanan tüm baskıların sona ermesi, cephede ölüm cezalarının kaldırılması ve Rusya'da varlığını sürdüren azınlıklara kendini yönetme hakkı verilmesi yer almaktaydı[213].

Tüm Rusya Yürütme Komiteleri, hükümet sorunu üzerinde tartışmalarını sürdürürken 1 Eylül'de Kerenski, Direktuar sistemini ilan etti. Sosyalistler, bu yeni rejimde isteksizliklerini belirttiler. Hükümet bu siyasi yapılanma içerisinde ekonomiye yönelik bir adım atamadı. Ekonomi bozulmaya yüz tuttu. İşsizlik, yiyecek kıtlığı ve enflasyon oranı ciddi meseleler haline geldi. Ayrıca Kerenski'nin de eski popoliterliği kalmadı. Açıkçası 1917 senesinde yaşanılanları kendi lehine çeviren grup Bolşevikler olmuştu. Kornilov İsyanıyla da solun kapasitesi güçlendi. Sol, yaşanılan Kornilov isyanında kazanan taraf oldu[214]. Temmuz ve ağustos olaylarından sonra Bolşevikler, yeni hükümetin işçi ve köylü temsilcilerinden oluşmasından ziyade "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganına tekrar dönmüştü[215].

Bolşevikler, 31 Ağustos tarihinde Petrograd Sovyetinde, 5 Eylül'de (18 Eylül) Moskova Sovyeti'nde çoğunluğu ele geçirdiler. Bu arada hükümet sorununu görüşmek üzere 14-22 Eylül tarihleri arasında Petrograd'ta toplanan demokratik devlet konferansı, sadece sosyalistlerden oluşan Sovyetlere dayalı bir hükümetin

[212] Alexander Rabinowitch, *a.g.e.,* s. 178.
[213] *A.g.e.,* s. 179.
[214] Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidara Geliyor*, (Çev. Levent Konyar), Yordam Kitap, İstanbul 2016, s. 178-190.
[215] *A.g.e.,* s. 193.

kurulmasını reddetti. Son kabine (üçüncü koalisyon hükümeti) 25 Eylül tarihinde kuruldu. Ancak ömrü bir aylık olmuştu. Yine 25 Eylül'de Troçki, Petrograd Sovyeti başkanlığına seçilmişti[216].

Lenin, temmuz ayından ekim ayına kadar Finlandiya'da gelişmeleri takip etmiş ve partisinin bazı hareketlerinden memnun kalmamıştı. Bu durum üzerine 7 (20) Ekim'de Lenin, Rusya'ya gelmiş ve parti merkez komitesinin toplanması için hazırlıkları başlatmıştı. 10 (23) Ekim'de yapılan komite toplantısında bir silahlı ayaklanma ile Geçici Hükümeti devirip yönetime hâkim olma kararı alınmıştı. Bu girişime yönelik ilk adım askeri-devrim komitesinin kurulmasıyla atılmıştı. Bu komitenin önderi Troçki, bütün faaliyetleri gizli tutarak çalışmalarını sürdürmüştü. Yapılacak olan silahlı ayaklanmanın Tüm Rusya Sovyetleri İkinci Kongresi'nden önce yapılması planlanmıştı. Bolşeviklerin ayaklanma hareketinin Geçici Hükümet tarafından duyulmasından sonra Geçici Hükümet tarafından birkaç önlem alınmıştı. 20 (2 Kasım) Ekim'de toplanılması düşünülen İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi 25 (7 Kasım) Ekim'de toplanılmasına karar verildi. Ayrıca Kerenski bu önlemin dışında asker sayısını da artırmıştı. Bu önlemlere rağmen Bolşevikler, 24 (6 Kasım) Ekim'de ayaklanma hareketi için kollarını sıvamıştı. Ayaklanmanın 25 (7 Kasım) Ekim'deki İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinden hemen önce yapılması gerektiğine dair karar verildi[217].

25 Ekim (7 Kasım) 1917 tarihinde, Avrora savaş gemisinden atılan top atışlarıyla Bolşevik Devrimi başladı[218]. Bolşevikler Kışlık Sarayı ele geçirdikten sonra Geçici Hükümet temsilcilerini tutuklamaya yeltenmişlerdi. Bu planlara rağmen Geçici Hükümet de asker ve Kossak birliklerinin bir bölümünü başkente yerleştirerek önlemini almıştı. 24 (6 Kasım) Ekim'de ilk defa Geçici Hükümet harekete geçerek Bolşeviklerin iletişim ağını koparmak istedi. Bu doğrultuda Raboçi Put ve Soldat gazetesinin basımını önlediler[219].

---

[216] Ülkü Çalışkan, *a.g.m.,* s. 15.
[217] İsmet Konak, *a.g.t.,* s. 65-71.
[218] Erdal Akalın, *Petersburg*, (Çev. Ekim Haşar), Dost Yayınevi, Ankara 2012, s. 18.
[219] İsmet Konak, *a.g.t.,* 65-71.

İşçiler, gazetelerin basımının durdurulmasına büyük tepki gösterdiler. Bu tepkiler üzerine Geçici Hükümet yanlısı askeri okul öğrencileri, fabrikanın önünde bekleyiş içine girdiler. Ancak Petrograd çalışanları fabrika içine girince baskı merkezinin zapt edildiğini gördüler. Bunu duyan kalabalık büyük bir öfke içinde tesisin olduğu yere toplandılar. Böylece Harp Okulu öğrencilerin etrafı sarıldı. Kızıl Muhafızlar da kalabalığın içine karıştı. Muhafız birliğinden birisi, partinin Rozdestvenski Bölge komitesine telefon ederek askeri öğrencilerin yıkıcı faaliyetini anlattı. Meşçeryakov, Bölge parti örgütçüsü hemen bölge komite üyelerini haberdar etti. Böylece Raboçiy Put Gazetesinin editörü de Stalin arasında telefon görüşmesi sağlandı. Bu görüşmede olaylar Stalin'e anlatıldı ve Stalin de askeri malzeme yardımı ile olayların önüne geçmeyi düşünmüştü[220].

Stalin ve gazete editörünün arasında geçen diyalogda baskı merkezi için Bolşevik yanlısı birlikten zırhlı araba istenmişti. Pravda Baskı Merkezi'nin işgali halkı tetikledi. Ayrıca askeri öğrenciler de Stalin'in çağrısından dolayı Raboçi Put'un baskısına el koydular. Stalin'in bu gazetedeki çağrısı şöyle idi: "Şubat'ta askerler ve işçiler Rus Çar'ını devirdiler. Fakat Çar'ı devirdikten sonra iktidarı kendi ellerine almak istemediler. Kötü liderlerin önderliğindeki Sosyalist Devrimciler ve Menşevikler, işçiler ve askerler gönüllü olarak iktidarı kapitalistlerin ve mal sahiplerinin eline bıraktılar. Bu hata bir an önce düzeltilmeli. Daha fazla gecikme devrimin amacı için ölümcül olabilir. İşçiler ve köylülerden oluşan yeni bir hükümet kapitalistlerin ve mal sahiplerinin hükümetinin yerini almalı. Şubat'ta yapılmayanlar şimdi yapılmalı. Sadece bu yolla barış, ekmek, toprak ve özgürlük kazanılabilir şeklinde çağrısı devam etmişti[221].

Hızla şiddetlenen Geçici Hükümet saldırısını Petrograd Askeri-Devrim Komitesi önledi. Kızıl Muhafızlarla bir olan Petrograd Askeri-Devrim Komitesi hareket alanını genişletmiş, Posta binalarına ve telgraflara el koymuştu. 25 (7 Kasım)

[220] *A.g.t.*, s. 69.
[221] M. Gorkiy-V. Molotov, vd., *a.g.e.*, s. 190.

Ekim sabahında ise bankaları, demir yolları ve tren garlarını ele geçiren Bolşevikler, Geçici Hükümetin idaresine son vererek Kışlık Sarayı ele geçirmişlerdi[222].

25 Ekim 1917 tarihinde Lenin, İkinci Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Ekim Devrimi ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamıştı: *"Yoldaşlar, Bolşeviklerin zorunlu olduğunu durmaksızın gösterdikleri işçi ve köylü devrimi gerçekleşmiştir. Bu işçi ve köylü devrimi ne anlama geliyor? Her şeyden önce bir Sovyet Hükümetine sahip olacağımızı, Burjuvazinin en ufak bir katılımı olmaksızın kendi iktidarımızı elde edeceğimizi gösteriyor. Ezilen halklar kendileri kuracaklar iktidarı. Yaşlanmış devlet çarkı kökten yıkılacak ve Sovyet örgütlerinin bünyesinde yeni bir yönetim çarkı kurulacak. Rusya tarihinde yeni bir dönem başlıyor ve bu üçüncü devrim, son kertede, sosyalizmin zaferine ulaşmalı[223]."*

Nitekim 25 Ekim'de İktidar Sovyetlerin eline geçmişti. Kışlık Sarayı işçi ve askerler ele geçirdi. Kerenski Hükümeti artık tarihe karışmıştı[224]. Geçici Hükümetin başkanı Kerenski ise bu olaylar karşısında Sırp subayı kılığına girerek Gatçina'ya kaçmıştı. Bu olay üzerine Petrograd, Bolşeviklere teslim olmuştu. Moskova'da ise her ne kadar Sosyalist-Devrimciler, Menşevikler ve Beyaz Muhafızlar karşı gelse de Bolşevikler, iktidara hâkim olmuşlardı[225]. Ayrıca Kadet Partisi, Ekim Devrimi'nden sonra yasadışı olarak kabul edilmiş ve kısa bir süre sonra da bu parti kapatılmıştı[226]. Nitekim bir burjuva hareketi olan Şubat İhtilali, yerini sosyalist bir hareket olan Ekim İhtilali'ne bırakmış[227] ve bu şekilde Ekim İhtilali ile Lenin, temelini attığı Sosyalist devrim hayalini gerçekleştirmiş oldu[228]. Böylece Lenin'in yaşamındaki Bolşevizm düşüncesi bir Rus Sosyalist devriminin diğer Kapitalist ülkelerde yaşanan devrimler gibi takip edilmediği sürece kalıcı ya da tam olarak başarılı olamayacağını iddia etmişti[229]. Böylece Bolşevikler, kendilerini her zaman ve her yerde işçilerin ve

[222] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 65-71.
[223] Nicholas Werth, *Rus Devrimi*, (Çev. Esra Özdoğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 12.
[224] *Ekim Fırtınası ve Sonrası*, (Çev. F. N. Ercan), Yazılama Yayınevi, İstanbul 2017, s. 37.
[225] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 65-71.
[226] V. İ. Lenin, *a.g.e.*, s. 150.
[227] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 65-71.
[228] Kenan Somer, *Yüz Soruda Ekim İhtilali*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1970, s. 7.
[229] John Erickson, *a.g.e.*, s. 75.

köylülerin çıkarları için mücadele ettiğini ve iktidara geldikten sonra da sosyal devrimi tamamladığını belirterek tek parti olduklarını vurgulamışlardı[230].

1.8. Bolşeviklerin Teşkilatlanması ve İlk Sovyet Kararnameleri

İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, Ekim Devriminden dolayı ertelenmişti. Ancak Rusya'da iktidarı ele geçiren Bolşevikler, Kongrenin ilk oturumunu hemen ertesi gün açtılar. 650 delegenin katıldığı kongrede Bolşevikler ve Sosyalist-Devrimciler çoğunlukta idi. Ülkenin idaresini ilk oturumda eline alan kongrenin ikinci oturumu 26 (8 Kasım) Ekim'de yapıldı. Bu oturumda alınan karar gereğince Kurucu Meclis seçimlerine kadar Geçici İşçi ve Köylü Hükümeti, Halk Komiserleri Konseyi adını aldı. Halk Komiserleri Konseyi başkanlığına Lenin gelirken, Troçki Dışişleri Halk Komiseri olmuş, Stalin de milliyetler halk komiserliği görevini üstlenmişti. İkinci oturumda gündeme gelen konular arasında; toprak sorunu, kalıcı barış ve Kurucu Meclis seçimi vb. konular gündeme gelmişti. Bu bağlamda kalıcı barış ve toprak sorunuyla ilgili kararnameler çıkarılmış ayrıca Kurucu Meclisin toplanma günü de 12 (25) Kasım olarak belirlenmişti[231].

7-8 Kasım 1917'de İkinci Tüm Rusya Kongresinde dikkat çeken kararnamelerden biri kuşkusuz barışa ilişkindi. Bu kararname yeni hükümetin dış politikaya yönelik attığı ilk adımdı. Lenin burada savaş halindeki tüm halklara ve onların hükümetlerine demokratik, el koymasız ve tazminatsız tam bir barış için derhal görüşmelere başlanması çağrısında bulunuyordu. Ayrıca Gizli Antlaşmalar açıklanmalı, ayrıca ilhak ve tazminatlarla ilgili hükümler lağvedilmesi gerektiğini ilan ediyordu[232]. Böylece Ekim 1917'de iktidarı ele geçiren Bolşevikler, tüm savaşçı devletlere barış çağrısında bulunmuştu. Yeni rejimlerini pekiştirmek için barışçıl bir nefes almanın uygunluğunu vurgulamıştı[233].

---

[230] Vsevolod Voline, *Rus Devrimleri*, (Çev. Ramazan Macit), Babil Yayınları, İstanbul 2000, s. 65.
[231] İsmet Konak, *a.g.t.*, s. 74.
[232] Bülent Gökay, *a.g.e.*, s. 10.
[233] Ronald Grigor Suny, *a.g.e.*, s. 110.

Bolşeviklerin barış kararnamesinde savaşın artık son bulması gerektiği vurgulanmıştı. Bu kararnameye yönelik ilk adımını da Aralık 1917'de atmıştı. Toprak kararnamesinde ise toprak ağalığı sisteminin üzerinde durarak toprak ağaların toprak üzerindeki egemenliğine son verilmek istenmişti. Bu kararnamelerin ardından Ekim ihtilaliyle birlikte üzerinde durdukları bir diğer önemli konu da ulusların kendi geleceğini belirlemesiydi. Bu konu üzerinde çalışmalar yapıldıktan sonra 2 (15) Kasım'da çıkarılan bir kararname ile çözüme kavuştu. Bu kararname Milliyetler Halk Komiseri olan Stalin tarafından oluşturulmuş ve Lenin tarafından onaylanmıştı. Bu kararname ile Rusya'daki farklı etnik benlikler özgür ve eşit bir şekilde bir arada tutulması amaçlanmıştı[234].

Bolşeviklerin üzerinde durduğu ve önemli hissettiği bir diğer konu da işçi hakları idi. Üretimin lokomotifi olan işçilere yönelik de işçi kontrolü teklifi tasarısı sunulmuş, bu tasarıyı bizzat Lenin sunmuştu. Bolşevikler, ilk uygulamalarıyla siyasi ve toplumsal düzeni sağlamayı hedeflemişti. Ancak yer yer partinin içinde çatırdamalar başlamış, bu çatırdamaların kaynağının da Kamenev ve Zinovyev olduğu ayyuka çıkmıştı. Ordunun da yeni hükümete itaat etmemesi Bolşevikleri endişeye düşürmüştü. Ordunun savaşa devam kararı yeni hükümet tarafından benimsenmediği için Yeni Hükümet orduda değişikliği zaruri gördü ve böylece 14 Aralık'ta Krilenko ordunun yeni başkomutanı oldu ve böylece Yeni Hükümetin endişeleri az da olsa azalmıştı[235].

1.9. Kurucu Meclis'in Toplanması

Çar'ın devrilmesi sonrasında Kurucu Meclis, iyice popülerleşmiş ve toplum içinde meclis seçimlerinin demokrasiye uygun yapılacağına dair büyük ümitler yeşermişti. Zira Kurucu Meclis'in açılma talepleri, Şubat İhtilali sonrasında hemen hemen her partinin programına girerek, bu yeni siyasal yapılanmada Rusya bu

[234] İsmet Konak, *a.g.t.,* s. 74.
[235] *A.g.t.*, s. 76.

konuya odaklanmıştı[236]. Kurucu Meclisin oluşup toplanma mevzusu Şubat Devrimi döneminden beri gündem maddesi haline gelmişti. Şubat Devrimi ile Çarlık Rusyası yıkılmış, bilindiği üzere Geçici Hükümet ve Petrograd Sovyeti siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunların çözümü için bir Kurucu Meclisin oluşmasından yanaydılar. Ancak Şubat İhtilali'nden Ekim Devrimi'ne kadar geçen sürede siyasetteki istikrarsızlık, Kurucu Meclisin seçimlerini ertelemişti. Neticede Bolşevik Devrimi ile Kurucu Meclis seçimleri gündeme gelmiş ve 12 (25) Kasım seçim günü olarak belirlenmişti. Bolşevikler, Kurucu Meclis'in Menşevikler, Kadetler ve Sosyalist-Devrimciler tarafından bir burjuva aygıtına dönüştürülmesi endişelerine rağmen Meclis seçimleri yapılmıştı[237].

Yapılan seçimlerde 17 milyon 864 bin oyla Sosyalist-Devrimciler birinci olmuştu. 10 milyon 649 bin oy alarak ikinci olan Bolşevikler, bu duruma şaşırmıştı. Kadetler 2 milyon 099 bin ile üçüncü, Menşevikler ise 1 milyon 158 bin oyla dördüncü olmuştu. Kırsal bölgelerde yeterli desteği alamayan Bolşevikler, bu seçimlerin sonuçlarından pek memnun olmamışlardı. Yapılan seçimlerden sonra meclisin ne zaman açılacağına dair görüşler tartışılmış, nitekim yeni hükümet başkanı Lenin, 26 (9 Aralık) Kasım'da Kurucu Meclisin açılmasına dair kararnameyi imzalamıştı. Söz konusu kararnameye göre Kurucu Meclis'in açılması için 400 delegenin toplanması gerekiyordu. Kararnamenin imzalanmasından sonra 28 (11 Aralık) Kasım'da meclisin açılmasında ısrarcı bir tutum sergileyen Kadetler, Petrograd'da gösteriler yaparak bugünü Kurucu Meclisin kuruluşu olarak belirlemişlerdi. Gösteride, Sovyet hükümetine yönelik sloganlar atılması üzerine Sovyet güvenlik birimleri tarafından gösteriler dağıtılmıştı[238]. Devrim sonrasında meclis konusunda düşünceleri değişen parti, Kadet Partisiydi. Aslında bu parti yönetimi, 1905 Ocak olayından sonra Kurucu Meclis'in toplanmasını istese de Şubat

[236] Ramin Sadıgov, "Rusya Kurucu Meclisi: Tarihi Gelişimi ve Bolşevikler Tarafından Feshi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, Nisan 2016, s. 909.
[237] *A.g.t.,* s. 76-82.
[238] *A.g.t.,* s. 76-82.

Devrimi'nden çok kısa bir süre önce Başkan Pavel Milyukov, bu konuyu anlamsız ve boş bir şey olarak nitelemişti[239].

Sovyet yönetimi prensip olarak 28 Kasım(11 Aralık) tarihini kabul etmemişti. Zira bu tarih Geçici Hükümet tarafından belirlenen bir tarihti ve Sovyet iktidarının yok sayılması anlamına gelmekteydi. Aslında Lenin, Kurucu Meclis'in Sovyet modeline uygun olmadığını, burjuva demokrasisinin tipik bir organı olduğunu düşünmekte ve Kurucu Meclis'i işlevsiz hale getirmenin yollarını aramaktaydı. Bolşeviklere göre eğer Kurucu Meclis varlığını sürdürmek istiyorsa Sovyet sistemi içinde bir alt organ olmayı kabul etmeliydi. Sovyet Hükümeti kutuplaşmış çevreler karşısında çeşitli önlemler aldıktan sonra yoğun güvenlik önlemleri doğrultusunda 5 (18) Ocak'ta Kurucu Meclis toplantısı başladı. Viktor Çernov, oylama sonucunda meclis başkanı oldu. Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi toplantıda gerekli ilgiyi görmeyince ve bu bildiri oy çoğunluyla reddedilince Bolşeviklerin oturumu sürdürmeleri artık anlamsız hale gelmişti. Bahsi geçen bildirgede yer alan maddeler de şöyleydi: Rusya bir işçi, köylü ve asker temsilcileri Sovyet Cumhuriyeti'dir. Merkezde ve diğer bölgelerde tüm iktidar Sovyetlerindir ve Rusya Sovyet Cumhuriyeti bir Sovyet Halk Cumhuriyetleri Federasyonu olarak özgür ulusların özgür birliği temelinde kurulmuştur[240].

Sol Sosyalist Devrimciler ile birlikte yapılan toplantı ve Kurucu Meclisin resmi açılışından sonra ayrı olarak uzun bir toplantı daha yapılmıştı. Bu uzun toplantıda Bolşevik Kurucu Meclis fraksiyonunun parti toplantı kaydı yayımlanmadı. Ayrıca Rus arşivlerinde de bu toplantı ile ilgili bilgi bulunmamıştı. Dönemin anılarına bakıldığında Lenin'in Bolşeviklerin toplantılarına katılmış olmasına rağmen toplantılara Sverdlov'un başkanlık ettiği yazılmıştı[241].

---

[239] Ramin Sadıgov, *a.g.m.,* s. 910.
[240] İsmet Konak, *a.g.t.,* s. 76-82.
[241] Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidarda,* (Çev. Can Saday, Hakkı Başgüney, Nihan Elmas), Yordam Kitap, İstanbul 2007, s. 121.

6 (19) Ocak 1918'de Halk Komiserleri Konseyi, Kurucu Meclisi fes etme kararnamesini ilan etti. Kurucu Meclis dağıldıktan sonra da 10 (23) Ocak'ta Tüm Rusya Sovyetleri Üçüncü Kongresi düzenledi. Bu kongrede oluşum içinde olan Rusya'nın yönetim şekli ve devlet sistemi üzerinde durulmuş böylece 15 (28) Ocak 1918'de Rusya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti ilan edilmişti[242].

Kurucu Meclis, faaliyetlerini gerçekleştirirken bir yandan da Rusya Sovyetleri ilhaksız ve tazminatsız barış düşünlerini icraata geçirmek için 9 (22) Aralık'ta Brest-Litovsk'ta görüşmeler başlatmıştı. Bu görüşmeler 15 (28) Aralık'a kadar devam etti. Ancak sonra bu görüşmelere ara verildi. Sovyet tarafının ileri sürdüğü ilhaksız-tazminatsız barış ve ulusların kendi geleceklerini belirleme maddeleri İttifak devletlerini tedirgin etti. Özellikle Almanya, toprak ilhakıyla yurduna dönmek isterken çok uluslu imparatorluklar olan Osmanlı Devleti ile Avusturya Macaristan da ulusların kendi geleceğini belirlemesi maddesinden çekinmişlerdi. Petrograd'a dönen Sovyet temsilcileri görüşmenin maddelerini tartışmışlardı. Böylece ikinci dönem görüşmeleri için Troçki başkanlığında bir heyet 25 (9 Ocak) Aralık'ta Brest-Litovsk'a gitti[243].

Bu arada dış politikadaki Brest-Litovsk krizi, iki farklı gerçeği ortaya koymuştu; ilki Sovyet Cumhuriyetinin askeri çaresizliği iken diğeri de Japonların Uzakdoğu'ya, Almanların da Ukrayna'ya saldırması üzerine Rusların bu durum karşısında her hangi bir askeri girişimde bulunmamış ve dolayısıyla iç politikada bir çaresizlik görüntüsü vermişti[244].

Brest-Litovsk'ta istişareler devam ederken, Kurucu Meclisin toplantısına katılmayı gerekçe gösteren Troçki 5 (18) Ocak'ta görüşmelere ara verilmesini istemişti. Sovyetlerin oyalama taktiğini anlayan Almanya ise kısa sürede barış imzalamak istiyordu. Lakin barış konusunda kendi iç siyasetinde bir konsensus oluşturamayan Sovyetlere karşı Almanya ve Osmanlı Devleti saldırı için hazırlıklar

[242] *A.g.t.*, s. 83.
[243] *A.g.t.*, s. 83-90.
[244] E. H. Carr, *Bolşevik Devrimi 3*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul 2004, s. 64.

yapmaya başlamışlardı. 30 (12 Şubat) Ocak'ta Osmanlı ordusunun üçüncü harekâtı başlarken Almanya da 4 (17) Şubat'ta saldırı kararını bildirdi. Kısa sürede Petrograd önüne gelen Almanlar, Bolşevikleri tedirgin etti. Bu olaylar üzerine taraflar arasında 3 Mart 1918'de barış antlaşmasının imzalanmasına karar verildi. Sovyet hükümeti, Brest-Litovsk barış antlaşması ile birlikte vermiş olduğu sözü tuttu. Antlaşma sonrasında ise Bolşevikleri iç karışıklıklar ve devrim karşıtı olaylar bekleyecekti[245].

Bu süreçte de Bolşeviklerin özellikle ulusal baskıyı kaldırmaya yönelik çalışmaları, tüm ulusların haklarının verilmesi alanındaki çalışmalar özellikle bu iç savaş döneminde Beyaz Orduya karşı kazanılan zaferde önemli katkı sağlayacaktı[246].

[245] İsmet Konak, *a.g.t.,* s. 83-90.
[246] B. Gafurov, N. Sımonıya, Reznikov, İ. Shatalov, A. Lovrıshchev, *Lenin ve Doğuda Devrim*, (Çev. C. Akman), Taban Yayınları, İstanbul 1976, s. 12.

II. BÖLÜM

2. OSMANLI DEVLETİ VE RUS İHTİLALLERİ

2.1. Osmanlı-Rus İlişkileri ve Birinci Dünya Savaşı

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, emperyalist güçlerin sömürge elde etme ve Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunda mücadele verdikleri bir dönemde Boğazlar sorunu her daim özel bir öneme sahip olmuştu. Nitekim Osmanlı-Rus ilişkilerinde boğazlar meselesi her dönemde iki devlet arasında belirleyici unsur olmuştur. Çarlık Rusya'sı için Boğazlar ekonomik, siyasi ve jeostratejik açısından büyük bir öneme sahipti. Rus diplomatları bu önemden yola çıkarak Boğazlar sorununu etkili olarak çözebilmek için İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını ele geçirme konusunda bir fikir birliğine varmışlardı[247]. 17 Şubat (3 Mart) 1915'te Çar II. Nikola, Fransız Generaline İstanbul ve Boğazlar meselesini açmış ve buraların Rusya'nın elinde kalması gerektiğini söylemişti. İngiliz Hükümeti de nihayet Rusya'ya Boğazlar ve İstanbul hakkında teminat verme zamanının geldiğini vurgulamıştı[248]. Daha sonra Rusya, gizli antlaşmalara Boğazların dışında İstanbul'u da dâhil ederek İngiltere ve Fransa'nın rızasını almak istemişti[249]. Boğazlarla ilgili devletler arasında yapılan gizli antlaşmalarda Osmanlı Devleti hiçbir zaman Batılı güçlerin kuklası olmamıştı. Rusya'nın boğazlar politikası dönem dönem ikinci plana atılmış olsa da 1917 devrimi ile birlikte Lenin'in ifşa ettiği gizli antlaşmaların kamuoyuna yansıtılmasıyla Rusya'nın boğazlar politikasından hiçbir zaman vazgeçmediği de anlaşılmıştı. Şubat İhtilali ile iktidara geçen Geçici Hükümet, gizli antlaşmalara sahip çıkarak Rusya'nın emperyalist politikasını devam ettirmişti[250].

---

[247] Sevilya Aslanova, *20. Yüzyılın Başında Rusya'nın Osmanlı Politikası,* İlkim Ozan Yayınları, Konya 2011, s. 101-122.
[248] Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 308.
[249] BOA, HR, SYS, 2368/3-37-1.
[250] Sevilya Aslanova, *a.g.e.*, s. 101-122.

İfşa edilen gizli antlaşmalardan en önemlisi, Ortadoğu ve Anadolu topraklarının paylaşılması maksadıyla Londra ve Petrograd'ta 1916 yaz aylarında İngiltere, Fransa ve Rusya arasındaki gizli görüşmedir. Bu görüşmede Asya Türkiye'sinde territoryal yani bölgesel kazanımlar ve nüfuz bölgelerinin dağılımı hakkında anlaşmaya varılmıştı. Aynı zamanda yine bu gizli görüşmelerde Arabistan sınırları içerisinde bağımsız Arabistan Devleti ya da Arap Devletleri Konfederasyonu'nun kurulmasına karar verilmişti. Bu gizli görüşmelerin sonunda bir antlaşma imzalanmış, bu antlaşmanın genel çizgileri ise Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis, İran ve Karadeniz kıyı şeridi Rus kazanımlarının nihai noktası iken Fransa, Suriye sahil şeridi, Adana vilayeti, Akdağ, Yıldız Dağları ve Harput hattının kuzey tarafını almak istemişti. İngiltere ise Bağdat ile Mezopotamya'nın güney kısmını almak istiyordu. Ayrıca Suriye'deki Akka ve Kefe limanlarını almayı da şart koşmuştu. Kutsal yerlerle Filistin, Müttefik devletlerin dini çıkarlarını sağlama amacıyla Türk topraklarından ayrılarak Rusya, İngiltere ve Fransa'nın uzlaşması doğrultusunda ayrı bir rejime tabi olmasına yönelik karar verilmişti. *Reç* Gazetesinde yayımlanan bu rapor günümüzde Sykes-Picot Antlaşması olarak bilinmektedir. Bu antlaşma Sevr Antlaşmasının adeta bir ön provası niteliğindeydi. Bu gizli antlaşma, Bolşevik Devriminin başarıya ulaşması sonucunda uygulanamamıştı. Bolşevik Devriminden bir ay sonra da Lev Troçki tarafından Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına ilişkin bu gizli belge, Rus basını aracılığıyla (İzvestiya Gazetesi) tüm dünyaya duyurulmuştu[251].

Birinci Dünya Savaşı tüm hararetiyle devam ederken Bulgar gazetelerinin Stockholm'den aldıkları bir telgrafta Rusların, Petrograd'ta "Rusya-İstanbul" ismiyle bir cemiyet kurduğunu hatta bu cemiyetin daha da ileriye giderek yegâne amaçlarının İstanbul olduğu belirtilmişti. Ayrıca Rusya'nın İstanbul'dan hiç vazgeçmeyeceği de bu telgrafta vurgulanmıştı[252].

Rusya'nın boğazlar üzerindeki genel politikası İtilaf Devletlerini endişeye düşürmüş, Fransa kamuoyunu da üçe bölmüştü. Rusya, bu politikası ile ilk olarak

[251] BOA, HR, SYS, 2368/3-36-2.
[252] "Rusların Beyhude Gayretlerinden", *Tanin*, 11 Kanunisani (Ocak) 1916, İstanbul 1916, s. 1.

Fransız milliyetçilerini hayal kırıklığına uğratmıştı. Zira Fransız milliyetçileri Almanya ve müttefiklerini zayıf düşürmenin peşindeydi. İkinci bölünme de Sosyalist Fransızlardan gelmekteydi. Sosyalist Fransızlar, İstanbul ve Boğazların Rusya tarafından işgal edilmesine karşıydılar. Bu minvalde Rus milletvekillerinin Paris ziyaretinde bir konferans olmuştu ve burada İstanbul meselesi derinden tartışılmıştı. Ancak Rus basını bu konuyla ilgili söylenenleri sansürlemişti. Fransız Sosyalistlerine göre Rus basınının bu tavrı, oldukça bencilceydi. Halkın özgürlüğünün ve bağımsızlığının sağlanması için sonuna kadar savaşmanın gerekliliği vurgulanmıştı. Üçüncü görüş ise ılımlıların görüşüydü. Bu görüşte olanlara göre, eğer Rusya, Türk topraklarından vazgeçerse savaşın sonu yaklaşacaktı. Rusya'nın bu adımı Doğu sorununu çözmeyecekti. Çünkü İstanbul ve Boğazları isteyen başka halkların da olduğu kaçınılmazdı. Şuna da vurgu yapılmıştır ki; bağımsız bir Türkiye olmadığı için İstanbul ve Boğazları Türklere bırakmak demek Almanlara bırakmak demekti. Zira Almanya Türk ordusuna, ekonomisine, demir yollarına ve donanmasına tamamen hükmediyordu. Kendilerini Bizans'ın varisi olarak gören Bulgaristan ve Yunanistan da İstanbul'un Türk yurdu olarak kalması durumunda Balkanlarda barışın olmayacağını vurgulamışlardı [253]. Ayrıca 1916'da Rusya'da yaşanan iç karışıklıklar, kabineye de yansımış, kabinedeki değişmeler sonucunda Adliye Nazırı Makarov'un yerine Diburavski başa gelmişti. Yine bu dönemde Hariciye Nazırı Sazanov da İngiltere'nin isteği doğrultusunda ticaret ve sanayi bakanını değiştirmişti. Bu haberde de görülüyor ki İngiltere, Rusya'nın siyasi yapılanmasında istediği gibi hareket etmişti[254].

Osmanlı Devleti iç işlerinde hükümet bunalımları ile uğraşırken o sıralarda dış dünyada da Avusturya'nın 20. yüzyılda Bosna-Hersek'i ilhak etmesiyle Rusya, Balkanlar üzerinde "Panslavist" bir siyaset uygulamıştı. Rusya, gizli teşkilatlar kurarak Sırplar, Slovenler ve Hırvatları, Avusturya idaresinden çıkarıp büyük bir Slav Devleti kurmak istemişti. Bu hareketlilik daha sonra Birinci Dünya Savaşı'na neden olmuştu. İtilaf ve İttifak devletleri birbirlerine karşılıklı savaş ilanında bulunmuşlardı. 19 Temmuz (1 Ağustos)'da Almanya Rusya'ya, 21 Temmuz (3

[253] BOA, HR, SYS., 2365/4-68 (1-2-3).
[254] "Rus Kabinesinde Tebdîlât", *Tanin*, 24 Kanunievvel (Aralık) 1916, İstanbul 1917, s. 2.

Ağustos)'da Almanya Fransa'ya, 22 Temmuz (4 Ağustos)'da İngiltere Almanya'ya savaş ilanında bulunmuştu. Gizli görüşmelerin ardından 2 Ağustos 1914 tarihinde de Türkiye ve Almanya arasında bir ittifak gerçekleşmişti. O yıllarda hükümetin başında Sadrazam Sait Halim Paşa bulunmaktaydı. Aslında Rusya, Osmanlı Devleti'ni askeri olarak pek önemsiz bir güç olarak görmesine rağmen Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle Kafkas Cephesine askeri birliği oluşturmasına sebep olabileceğini düşündüğü için Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasını pek istememişti[255].

20 Ekim (2 Kasım) 'deki Çar II. Nikola manifestosu ile Rusya'nın savaşa gireceği ve asıl hedefinin İstanbul ve Boğazlar olduğu açıkça ortaya konulmuştu. 14 Kasım tarihlerinde ise yaşanılan bu gel-gitler sonucunda Osmanlı Devleti, kendini savaşın içinde buldu. 5 Kasım'da Rus askerleri Osmanlı toprağı olan Köprüköy'e doğru ilerlemeye başlayınca XI. Kolordu süvarileri, Rus ilerleyişini durdurmuştu. Ancak daha sonra Rus kuvvetleri tekrar ilerleyişe geçerek Murat Çayı Ovasına doğru hareket etmişlerdi. 1915 yılında Doğu Anadolu'nun birçok yerini zapt ettiler. 1916 yılında da Rus ilerleyişi Erzincan'a ulaşmış oldu[256].

Kasım ayının kış koşullarını değerlendiren III. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa bu mevsimde taarruzdan kaçınmasına rağmen Başkomutanlık 25 Kasım'da taarruz emrini vermişti. Bu harekete XI. Kolordu birlikleri katılmıştı. Ancak ilk başarısızlık Diyadin bölgesinde başlamıştı. Ordudaki tümenler geri çekilmeye başlamıştı. Ruslar, Köprüköy hattını geçerek daha ileri bir noktaya ulaşmışlardı. Bu olaylar neticesinde Ruslar, topraklarına toprak katarak geniş araziler kazanmışlardı. Bu kayıplara rağmen Osmanlı ordusu sürekli direnerek çekilmekten vazgeçmişti. Ordu, Köprüköy cephesinde sabit kalmıştı. İşte bu Birinci Dünya Savaşındaki Doğu harekâtındaki bu savaşa Birinci Köprüköy Savaşı denmişti. Bu taarruzda Osmanlı ordusu netice alamayınca İkinci Köprüköy Savaşı patlak vermişti. Bu harekâta daha geniş kuvvetler katılmıştı. Ordunun genel karargâhı Hasankale idi. Osmanlı ordusu, Köprüköy'ü doğudan çevirerek kuşatmayı sağlamayı hedeflemişti. Bu kuşatmada düşman biraz geri çekildi fakat stratejik bir zafer kazanılamamıştı. Ruslar,

[255] Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara Üniversitesi, Ankara 1970, s. 225-246.
[256] Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.,* s. 225-246.

Karadeniz'de Trabzon'u ve Hopa'yı bombardımana tuttu. Hemen akabinde de 18 Aralık'ta Sarıkamış Harekâtı başlamıştı[257].

Bu dönemde basındaki sansürden dolayı askeri hareketlerle ilgili gazetelerde resmi yazışmaların dışında herhangi bir haber yazılmamıştı. Rus askerlerinin bir kısmı Murat Çayı'na doğru hareket ederken bir kısmı da İran ve Azerbaycan'a doğru yönelmişlerdi. Osmanlı Devleti, Rusların Kafkas kuvvetinin zayıf olmasına dair haber almıştı. Bunun üzerine Enver Paşa[258], Rusları yandan vurmak için plan yapmıştı. Ruslara karşı yapılacak olan bu baskının kış koşullarında, soğukların en şiddetli olduğu ayda, zor olacağını tahmin etmişti ancak Türk askerlerine olan güveni ve askerlerin hızlı hareket etmesiyle baskının başarılı olacağını düşünmüştü. 24 Aralık'ta kış koşullarının gittikçe sertleşmesinden dolayı Türk ordusunun ilerleyişi gecikmişti. X. Kolordu kumandanı Hafız Hakkı Paşa, dönüm noktası olan 25 ve 26 Aralık ayında Sarıkamış'a gidemedi. Bu gecikmeler sonucunda Ruslar, Sarıkamış'ta iyice kök salmışlardı. 29 Aralık günü çarpışmaların şiddeti artmıştı. Enver Paşa, 2 Ocak günü üzüntüsünü belli etmeden cepheden ayrılmıştı. Enver Paşa, önce Erzurum'a sonra da İstanbul'a dönmüştü. Sarıkamış'taki askeri çarpışmalar da 17 Ocak gününe kadar devam etmişti. Türk ordusu yavaştan yavaşa geri çekilmiş Ardahan ve Oltu tekrar Rusların eline geçmiş oldu. Birçok Türk askeri soğuktan donmuş veya açlıktan ölmüştü. Ruslar, Sarıkamış'tan aldığı güçle ilerlemelerini sürdürmüşlerdi. 1915 yılında Ruslar, Van şehrini yeniden işgal etmişti. 1915 ve 1916 yılının ilk üç ayı Osmanlı askeri için kayıpların yoğun olduğu dönemler olarak nitelenmişti. Nihayet 1917 yılında Rus İhtilali, vaktinde vuku bulmuş. Böylece İç Anadolu, doğu illerindeki felaketlerden kurtulmuştu[259].

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesine neden olan Talat, Enver ve Cemal Paşalar da Kasım 1918'de İstanbul'dan kaçarak Rusya'ya sığındılar.

---

[257] Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, Cilt III, Remzi Kitabevi, İstanbul 2018, s. 112-116.

[258] 1880 yılında doğan Enver Paşa'nın yıldızı İkinci Meşrutiyetle parlamıştı. Tarih sahnesine 1908 ihtilallerinin olduğu dönemde ortaya çıkmıştı. İnançlı, genç ve hem kaderci hem de kaderini yaratan adam olarak sahneye çıkmıştı. 1908'de Makedonya'da bir yıldız olarak parlayan Enver Paşa, 1922'de Tacikistan'ın Pamir coğrafyasında yıldızı sönmüştü Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul 2018, s. 5-6.

[259] Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 288-291.

Enver Paşa Moskova'da belli bir süre kaldıktan sonra Türkistan'a geçerek Milli bağımsızlık hareketi Basmacılara katılarak Bolşeviklere karşı çarpışmaya girmiş ve 5 Ağustos 1922 yılında yaralanarak ölmüştü. Talat ve Cemal Paşalar da Berlin'e gitmişlerdi ancak her ikisi de Ermeniler tarafından öldürülmüşlerdi[260].

Rusya'da 27 Şubat 1917 ihtilalleri gerçekleştiğinde Osmanlı Devleti'nin başında Padişah V. Mehmet Reşat bulunuyordu. Yönetimde ise İttihat ve Terakki Partisi[261] etkindi. V. Mehmet Reşat Paşa'nın tahta getirilmesi, iki kişilik heyetten oluşan Ahmet Muhtar Paşa ve Talat Bey'in kararıydı. 10 Mayıs 1909'da Sultan Reşad'ın kılıç kuşanma töreninden sonra 20 Mayıs 1909 tarihinde mecliste biatı gerçekleşti [262] . Sultan Reşad döneminin ilk kabinesi Tevfik Paşa tarafından kurulmuştu. Daha sonra da hükümet bunalımlarından dolayı bu dönemde sıklıkla sadrazam değişikliği yaşanmıştı[263].

---

[260] Ahmed Bedevi Kuran, *a.g.e.*, s. 235.

[261] Gizli bir cemiyet olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti; İshak Sükuti, İbrahim Temo ve Doktor Abdullah Cevdet tarafından kurulmuştu. Kısa sürede İstanbul Askeri Tıbbiyesinden şehre yayılarak birçok şubeleri açılmıştı. Cemiyetin özellikle Selanik, Manastır ve İstanbul gibi birçok yerde merkezleri kurulmuştu. İttihat kelimesi Osmanlı birliği yani bütün milletlerin tek bir çatı altında toplanması, Terakki ise çağdaş uygarlık seviyesine gelmeyi ve ilerlemeyi esas almıştı. Bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 405. İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı olanlar ise bir araya gelerek Ahrar Fırkasını kurdular. İttihatçıların Türkçü ve merkeziyetçi bir yapılanmaya sahip olmalarına karşın Ahrar Fırkası mensupları, Adem-i Merkeziyetçi ve muhtariyetçilerdi. Bu iki parti arasındaki mücadele gün geçtikçe ilerleyerek daha da alevlenmişti. Bkz. İsmail Pehlivan, *Balkan Savaşları*, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul 2014, s.18. İttihat ve Terakki'nin kuşkusuz karşı karşıya kaldığı önemli olay, Otuz Bir Mart olayıydı Bkz. İsmail Hami Danişmend, *Sadrazam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmi ve Hususi Vesikalara Göre 31 Mart Vak'ası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986, s.10. Osmanlı Devleti'nde kullanılan Rumi Takvime göre tarih, 31 Mart 1325 olduğu için bu olaya "Otuz Bir Mart Olayı" adı verilmişti. 31 Mart olayında İttihat ve Terakki, her ne kadar padişahın etkisini öne çıkarsa da Sultan II. Abdülhamid'in hiçbir etkisi yoktur. Alaylı zabitlerin, mekteplileri kâfir göstermesi ayrıca Bosna-Hersek, Bulgaristan olayları ve Girit Buhranı gibi olaylar muhalefet ve muhafazakârların arasını açarak İttihad-ı Muhammediye Cemiyetinin kurulmasına neden olmuş. Bu cemiyet daha sonra 31 Mart olayında büyük bir etkiye sahip olmuş ve Volkan Gazetesini çıkararak halkı tetikleyen yazılar yazmıştı. Ayrıca Mizan Gazetesi de İttihat ve Terakki'ye karşı saldırılarda bulunmuştu Bkz. İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, s. 20-35. Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemek için halkın ve aydınların hızlı modernleşmeyi esas aldığı dönemde İttihat ve Terakki, 1913 yılı itibariyle parti programında muhtelif güncellemeler yapmıştı. Bakanlıklar yeniden düzenlenerek modernleşme esas alındı. Böylece yeni bir vergi düzenlenmesi yapıldı Bkz. Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *a.g.e.*, s. 365-370.

[262] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 110-111.

[263] Sultan Reşad döneminde sadrazamların kronolojik olarak başa geçmeleri şöyle olmuştu: Ahmet Tevfik Paşa (2-5 Mayıs 1909 ikinci defa), Hüseyin Hilmi Paşa (5 Mayıs-28 Aralık 1909 ikinci defa), İbrahim Hakkı Paşa (12 Ocak 1910-29 Eylül 1911), Mehmed Said Paşa (30 Eylül-30 Aralık 1911

2.2. Osmanlı Devleti ve Sosyalizm

Sosyalizm, İngilizce Oxford sözlüğüne göre; üretim araçları, sermaye, arazi, emlâk vb. mülkiyet ve denetiminin bütün topluma ait ve bunların yönetim ve bölüşümünün herkesin yararına olmasını savunan sosyalist örgütlenme kuramı ya da politikasıdır. 1830'ların başlarında itibaren kullanılan sosyalizm, bireyciliğin karşıtı olarak yayılmıştı. Engels'in sosyalizm üzerindeki gözleminde 1847 yılında Sosyalizm bir orta sınıf hareketi iken Komünizm bir işçi sınıfı hareketiydi. Sosyalizm, Avrupa kıtasında yayılırken Komünizm bunun tam tersi durumdaydı. 19. yüzyılın sonlarına doğru da 'kolektivizm' ile 'kooperatizm' gibi terimlere karşılık gelmişti.[264] . Dünya üzerinde Sosyalizm etkisinin ve en hararetli tartışmaların yapıldığı ve aydınların görüşlerini açıkça ifade edildiği yıllar 1871'deki "Paris Komünü[265]" olayının yaşandığı dönemdir.

Dünya üzerinde Sosyalizm hızlıca yayılırken 1848 ihtilalleri ile ilgili ilk haberler Osmanlı Devleti'nde *Ceride-i Havadis* Gazetesinde yayımlanmıştı. Osmanlı Devleti tarafına bakıldığında da Balkanlar ve Anadolu'da yaşanan gelişmeler dönemin dengesini değiştirmiş, Osmanlı Devleti aleyhine olan azınlık isyanları sonucunda İttihat ve Terakki Partisi daha milliyetçi bir politikaya bürünmüştü. Hükümet, toplumsal düzeni sağlamak için çeşitli önlemler almıştı. 1910 yılı itibariyle azınlıklara karşı Türkçülüğün güçlü bir şekilde ortaya çıkması, Osmanlı Sosyalizmini ve işçi haklarının gelişmesini tehlikeye koymuştu. Böylece Osmanlı Devleti, sosyalizme karşı çok hassas ve dikkatli davranmıştır[266]. Buna rağmen Sosyalizm vb. fikirler, Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne azınlıkların aracılığıyla sızmış ve böylece

---

sekizinci defa), Mehmed Said Paşa (31 Aralık 1911-16 Temmuz 1912 dokuzuncu defa), Gazi Ahmed Muhtar Paşa (22 Temmuz-29 Ekim 1912), Mehmed Kamil Paşa (29 Ekim 1912-23 Ocak 1913 dördüncü defa), Mahmud Şevket Paşa (23 Ocak-11 Haziran 1913), Mehmed Said Halim Paşa (12 Haziran 1913-3 Şubat 1917), Mehmed Talat Paşa (4 Şubat 1917-8 Ekim 1918), Bkz. Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Cilt VI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 3456.

[264] Mete Tuncay-Erik Jan Zürcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik*, (Çev. Mete Tuncay), İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 14.

[265] Paris Komünü, 18 Mart 1871'de Paris halkının yönetime el koymasıyla başlamıştı. Aristokrat ve burjuva yönetim modellerine alternatif olarak ortaya çıkmıştı. Yetmiş iki gün ülkeyi yönetmiştir ancak kendisinden sayıca ve silahça üstün olan Versailles birliklerine karşı koyamayarak yenilgiye uğramıştı Bkz. Hamit Erdem, *Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçı Hilmi*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 15.

[266] Hamit Erdem, *a.g.e.,* s. 30.

azınlıklar, sosyalizmi yaymada önemli bir faktör olmuşlardı. Böylece azınlıklar da Avrupa ile sıkı ilişkiler kurduklarından dolayı Avrupa'daki gelişmeleri Osmanlı coğrafyasına taşımada köprü konumunda bulunmuştu[267].

1908 yılındaki II. Meşrutiyet ile birlikte Osmanlı Devleti içindeki Sosyalistler İzmir, Selanik ve İstanbul'da toplanarak buralarda toplumsal faaliyetler yürütmeye başlamıştı. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nde bazı grevler gerçekleşmiş olsa da bu grevlerin ortaya çıkış nedeni sosyalist olmaktan çok tamamıyla ekonomik sıkıntılardan kaynaklanmıştı[268]. Sosyalizmin var olup yayılabilmesi için nesnel koşulların tümünün bir arada olması gerekmektedir. Nesnel koşullar arasında da işçi sınıfları, işçi sınıfların sendikalarının olması, sınıf mücadelesinin olması, genel oy hakkı, enternasyonalizm ve yandaş aydınlar yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nde bu nesnel koşullar arasında en sonuncusu yani yandaş aydınlar bolca bulunmaktaydı[269].

Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sonucunda güç dengeleri değişmiş, Osmanlı Devleti, Avrupa ve Afrika'da birçok toprağını kaybetmişti. Arnavutluk, Makedonya ve Ege'deki bazı adalar üzerindeki hâkimiyeti de sona ermişti. Değişen güç dengeleri Osmanlı Devleti'nin üretim biçimine de yansımıştı. Ülkeye giren yabancı sermayeyle sanayi üretimi yaygınlaşmıştı. Osmanlı Devleti'nin yer altı ve yer üstü madenlerinden yararlanmak isteyen yabancı şirketler demiryolları yapımına başlamışlardı. Bunun sonucu olarak bölgeler arasında bağlantı kurularak ulusal pazarın temeli de atılmıştı. Böylece yabancı şirketlerin sayısında da artış yaşanmış ve burada çalışan işçilerin çoğu da yabancı uyruklu işçilerdi. 20. yüzyılın başlarında geleneksel üretim biçiminden çağdaş üretim biçimine geçilmişti. Nitekim bu geçiş çok yavaş gerçekleşmişti. Bunun etkisi olarak 1908 yılında Genç Türkler Devrimi patlak vermişti. Ancak bu devrim başarılı olamayarak sadece anayasayı

[267] Mete Tuncay-Erik Jan Zürcher, *a.g.e.,* s.13.
[268] İlhami Yangın, *Osmanlı'da Sosyalizm,* Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2009, s. 190.
[269] Mete Tuncay-Erik Jan Zürcher, *a.g.e.,* s. 16.

yürürlüğe koymakla yetinebilmişti. Mevcut düzende yeni diktatörlükler oluşmuş, sosyal sorunlar ortaya çıkmıştı[270].

Kapitalist üretim biçimlerinin çeşitlenmesi ile Osmanlı toplumunda yeni sınıflar ortaya çıkmıştı. Bunlardan biri de işçi sınıfıydı. Bu sınıf daha çok İstanbul, İzmit, Selanik, Kavala ve Beyrut şehirlerinde yaygındı. İşçiler, çok ağır çalışma koşullarında yaşamak zorunda kalmışlardı. Bu durum üzerine işçiler de tepki göstererek direniş hareketlerine başlamıştı. İlk zamanlarda bu direniş hareketleri örgütsüz ve kendiliğinden olan hareketlerdi. Daha sonra ağır koşullarda çalışan işçiler, grev yapmaya başlamış ve bu durum salgın hastalık haline gelerek kısa sürede alanını genişletmişti. Bu grevler içerisinde en etkilisi demiryolu işçileri tarafından düzenlenmişti. Grev, önce Selanik hattında başlayarak İstanbul-Edirne hatlarına sıçramıştı. Akabininde de Anadolu demiryollarında çalışan işçiler katılmışlardı. Grev sayısının artması ile İttihat ve Terakki, önlem olarak grevleri yasaklamışlardı. Ancak bu yasağa rağmen grevler devam etmiş ve işçiler sendikalaşmaya gitmişlerdi. Bu olayların ardında Balkanlarda Sosyalist birlik oluşmuştu. Bu birlik çevredeki işçi hareketleri üzerinde etkili olmaya başlamıştı[271].

Balkanlardaki sosyalist birlik, Osmanlı basınına da yansımıştı. Sosyalizm üzerine çeşitli yazılar ve makaleler yazılmakla birlikte parti olarak 1910 yılında Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kurulması ile ideolojik örgütlenmenin temeli atılmıştı. Bu fırkanın yayın organı ise "*İştirak"* Gazetesi'dir. 1909 yılından itibaren yayımlanmaya başlamıştı[272]. *İştirak* Gazetesinin yayın hayatı çok uzun sürmemiş, 14 Haziran 1910 yılında Divan-ı Harbi Örfi tarafından kapatılmıştı. İki ay sonra da İştirakçi Hilmi ve arkadaşları kapatılan *İştirak'ın* yerine *İnsaniye* adında bir dergi çıkarmışlardı. Bu dergideki yazarların büyük çoğunluğu sosyalizmin insaniyetperver düşüncesinden ibaret olduğunu vurgulamıştı. Kapatılan *İştirak* da 1 Eylül 1910 yılında tekrar açılarak Osmanlı Sosyalist Fırkasının kuruluşunun haberini vermişti[273].

---

[270] *A.g.e.,* s. 133-144.
[271] *A.g.e.,* s. 133-144.
[272] Hamit Erdem, *a.g.e.,* s. 15-25.
[273] İlhami Yangın, *a.g.e.,* s. 228-236.

Osmanlı Sosyalist Fırkasının beyannamesini yayımladıktan sonra tekrar kapanmıştı. Bu gazetenin açılıp kapanma durumu 1912 yılına kadar devam etmişti. Özellikle *İştirak* Gazetesinde "Müslümanlık ve Sosyalizm" adı altında birçok makale yayımlanmıştı. Bu makalelerin temelinde eşitlikçi ve dayanışmacı özelliklerinden dolayı Müslümanlık ve sosyalizmin birbirine çok yakın düşünceler olduğu vurgulanmıştı[274].

Osmanlı Devleti'nde 1908'den 1918 tarihine kadar siyasi arenada etkili olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1789 Fransız İhtilali'ni örnek alarak meşrutiyet ve özgürlük kavramlarına önem vermişti. Ayrıca Osmanlı işçi sınıfının mücadelesine de kayıtsız kalmamıştı. 1914-1918 yılları arasında da savaşın ortaya koyduğu mevcut sorunlardan dolayı Osmanlı Devleti'ndeki sosyalist hareket zayıflamıştı[275].

Netice itibariyle Osmanlı Devleti'nin sosyalizme olan bakış açısı yer yer İslamiyet'teki eşitlik, yardımlaşma ve dayanışma ilkelerinden yola çıkarak bir sempatiyle yaklaşıldığı görülmüştü. Ancak sosyalizmin "ortaklık" kelimesi üzerinde Osmanlı basının ilk günden itibaren durması ve ortaklıktan ziyade mülkün şahsiliğine duyarlı olunması gerektiğini vurgulayan bir kesim de sosyalizmden uzak durmuştu.

2.3. Osmanlı Basınında Şubat İhtilali ve Geçici Hükümet

Osmanlı basını, Rus İhtilali öncesi ve sonrasında Rusya'da yaşanılan olaylar üzerinde hassasiyetle durmuş ve başkent gazetelerinde bu konulara detaylı bir şekilde yer vermişti. Haber kaynaklarının Avrupa ve Rus menşeli olması bazı gazetelerde haberlerin manipüle edilerek Osmanlı basınında yer almasına sebep olmuştu[276]. Ayrıca haber kanallarının gecikmeye uğradığı ve Rusya'da da sansürün uygulandığını gazetelerdeki parantez içindeki gecikmeli tarihlerden çıkarmaktayız.

[274] Hamit Erdem, *a.g.e.,* s. 42.
[275] *A.g.e.,* s. 126.
[276] Hidayet Kara, "Bolşevik İhtilalinin Osmanlı Basınına Yansıması: Sabah Gazetesi Örneği", *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*, Editörler Yunus Koç, Mikail Cengiz, Ankara 2018, s. 802.

Buna rağmen dış ülkeler, bu sansür karşısında resmi haberalma haklarını tüm engellenmelere karşı kullanmışlardır.

Osmanlı gazetelerinde gündem olan Rus haberlerine bakıldığında Bab-ı Âli'nin bu ihtilaller üzerinde bir hayli durduğu görülmüştür. Osmanlı gazetelerinin birçoğunda "Rusya Ahvali" başlığı altında dönemin olayları kaleme alınmıştı. Osmanlı günlük ve haftalık gazetelerinde Rusya'da çok önemli bir şeylerin yaşandığı ve bunun önünün alınmadığı ayrıca Geçici Hükümet ve halkın bunalımlı süreci anlatılmış buna rağmen Rusya'nın savaşa devam etmesi vurgulanmıştı.

Osmanlı hükümeti, Rusya'nın savaşa devam kararını ve içteki gelişmeleri günü gününe izlemiş ayrıca Rus müttefikleri olan İngiltere ve Fransa'nın tutumlarını da ihmal etmeyerek takip etmiştir. Böylece Rusya'da yaşanılan gelişmeler Berlin, Viyana, Kopenhang ve Amsterdam ajansları ve gazeteleri aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne ulaşmıştı. Osmanlı basınında 1915 ve 1916 yılları arasında Rusya'nın savaştaki durumuna dair bilgiler yer alırken Rusya'daki ihtilaller ile ilgili ilk haberler hükümet nezdinde Mart ayının başlarında Osmanlı gazetelerine yansımıştı[277]. Özellikle *Tanin, İkdam, Tasviri Efkar, Sabah* ve *Vakit* gazeteleri ilk haber kaynakları olarak ön sayfalarını buna ayırmışlardı. *Tanin* Gazetesi'ndeki ilk haber başlıkları da Duma'daki kabine değişikliklerine yönelik olmuştu. Böylece "Moskova'da Galeyan", "Rus Adliye Nezareti" ve "Papaz Rasputin'in Katli" gibi çeşitli başlıklarla kamuoyu bilgilendirilmişti. Bu gazetelerin içeriğinde Rusya'da yaşanan olayların artık sokaklardan çıkıp Duma'ya yansıdığı ve Duma'nın çıkardığı kanunlar ağır eleştirilere maruz kaldığı için Duma'nın tatil edilmesine neden olmuştu. Hatta Duma'nın tatil edilmesi mebuslar tarafından da pek hoş karşılanmamıştı[278].

Osmanlı gazetelerinde üzerinde durulan bir diğer konu da savaşın başladığı günden bu yana Rus hürriyetçileri ve Çariçe'nin fikirleri arasında Çarlığın savaşta başarılı olması ile iktidarı garantiye alacağı yer alıyordu. Ancak savaşta mağlup

[277] Arşiv belgesinde Mart'ın sekizinci gününden yirminci gününe kadar Rus ihtilalinin yaşandığı kamuoyuna duyurulmuştu. Bkz. BOA, HR, SYS, 2365/4-3.
[278] Hidayet Kara, *a.g.m.*, s. 803.

olunduğu takdirde ise Çarlığın statüsünün ve nüfuzunun sarsılacağı tüm çevrelerce bilinmekteydi. Aslında en büyük felaketin savaştaki mağlubiyetin ortaya çıkmasıyla ihtilale zemin hazırlamasıydı. Çarlığın Rusya'da çok kuvvetli ve çok geniş bir teşkilata sahip olduğu bilinmekteydi. İhtilalle bu düzen sarsıldığı takdirde yerine hiçbir kuvvetin gelemeyeceğinden devletin büyük bir tehlikeye gireceği belirtilmişti[279].

Rus ordusunun, Çarlığın en kuvvetli birliklerinden olduğu ancak zamanla Çarlığa karşı hareket ettiği belirtilmişti. Rus ordusunun yeni ihtilal ile birlikte ihtilalciler tarafına geçmesinde savaşın getirdiği sefalet ve buhranın etkisi olmuştu. Çar ve hükümetin sorunlara çözüm getirememesi Rusya'nın cephelerde kayıp vermesine neden olmuştu. Grandük Nikola tarafından idare edilen Rus ordularının ilk günden beri zayiata uğrayarak felaketlere maruz kalması bunun üzerine erzak ve levazımın da yetersizliği altında Rus ordusu ezilmiş yayılan ihtilal fikirleri ordu ve askerler içinde taraftar kazanmıştı[280].

Toplumsal hareketliliğin yaygınlaşmasıyla Çar Nikola'nın firar ettirildiği üzerine çeşitli söylentiler çıkmış, bu söylentiler çevrede telaşa neden olmuştu. Daha sonra da Çar'ın Tsarskoye Selo'da bulunduğuna dair asker komitesi teminat verince bizzat Çar'ı görmek için mezkûr saraya bir heyet gönderilmişti. Çar, heyetin karşısına çıkarıldı. Çar'ın zayıflamış ve tanınamayacak derecede yüz hatlarının değiştiğini gören heyet üzülerek ağlamaya başlamışlardı. Bu perspektif karşısında Rusya'yı çok iyi tanıyanlar, bundan sonra artık Rus İhtilalinin başlayacağını sezinlemişlerdi[281]. (Bkz. Ek-3)

Osmanlı gazeteleri Papaz Rasputin'in katline ayrı bir yer açmışlardı. Sarayda nüfuz ve itibar sahibi olan köylü papaz Rasputin, Çar'ın yeğeni Prens Yusupov'un oğlu Prens Feliks Yusupov tarafından öldürüldüğü ve bu ölümle birlikte

[279] "Rusya ve Çarlık", *Tanin*, 29 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 1.
[280] "Rus Ordusu ve İhtilal", *Tanin*, 5 Nisan 1917, İstanbul 1917, s. 1.
[281] BOA, HR, SYS, 2366/1-33, 02 ve 03.

Çar'ın çevresinde husumetin yayıldığı Alman gazeteleri tarafından beyan olmuştu[282]. Rusya'nın bu olaylar karşısında gün geçtikçe karıştığı millet ile hükümet arasındaki uçurumun doldurulamaz bir dereceye geldiği ve Rusya'nın körü körüne bir girdaba doğru yuvarlandığı anlatılmıştı[283]. Gazetelerde Rasputin'in ölümü ile ilgili haberler daha çok ocak ve şubat aylarında yayımlanmıştı. Rus İhtilali, Rusya Ahvali gibi başlıklarda ise Rusya'nın gün geçtikçe karıştığı ve bu karışıklık sonucunda hükümette sürekli istifaların yaşandığı anlatılmış, Rusların bu içteki sıkıntılarından dolayı harpten ayrılacağı endişesi İngiltere ve Fransa'yı tedirgin etmişti. Bahsedilen haberlerin dışında Ocak ve Şubat aylarında daha ihtilalle ilgili bilgiler gazetelere yansımamıştı[284].

Sabah Gazetesinde Ahmet Emin tarafından kaleme alınan makalede "Petersburg İhtilali" adlı başlıkta Rusya'da yaşanılan olayların gün geçtikçe her yere yayıldığı kaleme alınmıştı. Makalede Petrograd'ta büyük bir ihtilalin ortaya çıktığı ve bunun sonucunda da Duma üyeleri içerisinde oluşan on iki kişinin Geçici Komiteyi oluşturduğu anlatılmıştı. Bu üyelerin, hükümetin işlerini, ellerine alarak bakanlıklarla askeri icra heyetini birleştirerek Rusya için önemli bir dönüşüm yapmışlardı[285]. Bu haber, *İkdam* gazetesinde de şöyle işlenmişti: Rusya'da bir ihtilal olduğunun ve bunun sonucunda da 12 Duma üyesinin bir heyet kurarak memleketin idaresini ele aldığı anlatılmıştı[286]. Kırk bin askerin, ihtilalcilere katılması ile Petrograd'ta ihtilalin yaşandığını *Tanin* gazetesi de yazmıştı[287].

---

[282] "Moskova'da Galeyan-Rus Adliye Nezareti-Papaz Rasputin'in Katli", *Tanin*, 23 Kanunievvel (Aralık) 1916, İstanbul 1916, s. 2.
[283] "Rusya'da Duma Meclisinin Küşadı", *İkdam,* 3 Mart 1917, İstanbul 1917, s.1.
[284] Aynı konu ile ilgili destekleyici bilgiler bulunmaktadır. Bu destekleyici bilgiler arasında Rasputin'in ölümünün pek karışık bir şekilde olduğu belirtilmişti. Şüpheli ölüm olarak nitelendirilen bu olayda hanedan imparatoru üyelerinin ile İngiltere sefirinin parmağı olduğuna inanılmıştı. Rahip Rasputin'in ölüp ölmediğinin bile daha belli olmadığı vurgulanmıştı. Rasputin katlinin birçok istifalara sebep olduğu da dile getirilmişti. Fransız gazetelerinde ise Rasputin'in genç bir Rus Prensi tarafından katledilmesi haberi çok fazla yer edinmişti. Rasputin'in köylü olarak doğup köylü olarak öldüğünü, hiçbir zaman Rus Âlim Ruhaniyesine dâhil olmamış pek hilekâr biriydi. Ayrıca saray erkanı dahil herkese sen diye hitap eden iletişim kurallarını bilmeyen kişi olarak tanıtılmıştı. Bkz. "Rasputin'in Katli Meselesi", *İkdam*, 27 Kanunisani (Ocak) 1917, İstanbul 1917, s. 1.
[285] Hidayet Kara, *a.g.m.*, s. 806.
[286] "Rusya'da Azim İhtilal Kopmuştur", *İkdam,* 16 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 1.
[287] "Petersburg'da İhtilal", *Tanin,* 16 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 1.

İhtilal sonrasında General Ruzkiy'nin açıklamasına göre Çar'ın akşam üzeri saat 08.00'da Pskov'a geldiği geceleyin saat 02.00'da da hükümet meselesi için bir toplantı yapmıştı. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı hava bir telgrafa aktarılmıştı. General Brusilov, telgrafı Çar'a okuduğunda Çar'ın sararmış benziyle kendisini dinlediğini anlatmıştı [288]. Bu bilgilere bakılarak Rodziyanko'nun 26-27 Şubat tarihinde çekmiş olduğu telgraf, Mogilev Karargâhında bulunan II. Nikola'nın eline geçtiği anlaşılmaktaydı.

Bir sonraki gün de Çar'ın sabırsızlıkla beklediği Duma Meclisi Geçici Hükümet üyesi Guçkov ve Şulgin Pskov'a gelmiş Guçkov, Çar'ın vukuatı hakkında bir malumat beyan etmiş bu malumatta Kazak askerlerinin genel durumu üzerinde durulmuştu. Bu olaylardan sonra Çar 24 saat içinde üç emirname yayımlamış, üçüncü emirnamede Grandük Nikola'nın tahtı artık terk ettiğini beyan etmişti[289]. Şubat İhtilalinden sonra Rusya ahvaline yönelik haberlerde dikkate değer bir artış yaşanmıştı. Mart ayının Ruslarla ilgili diğer haberlerinde Çar'ın tahttan feragat ettiği, yabancıları artık yavaş yavaş Rusya'yı terk ettiği, Rusya'nın kısa sürede barış istediği gibi haberler yer almıştı[290].

Osmanlı gazeteleri, Çar'ın tahtı terk etmesi haberi üzerinde özellikle durmuş, ardışık günlerde bu haberlere yer vermişlerdi. Bu haberlerden biri olan Rus Genel Karargâhına gelen bir telgrafta Grandük Nikola'nın emri üzerine Genel Kurmay Başkanı Aleksey, Çar'ın tahtı terk ettiğine dair beyannameyi okumuş ve askerlerin yeni hükümete sadıkane bir şekilde bağlanmasını istemişti. Menşevik ve Duma'da milletvekili olan Petrograd Sovyeti Başkanı Çheidze, bir beyanname ilan ederek başvekilliğin Lvov'a verildiğini duyurmuştu. Bu beyanname on bir maddeden oluşmuştu. Cumhuriyet idaresinin sağlanması ve barışın esas politika olarak belirlenmesi beyannamede yer alan maddeler içinde yer almıştı[291].

---

[288] "Rus İhtilali Kebiri, Çar Ne Suretle Terki-taht Etmiş", *Tanin*, 27 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 3.
[289] "Rus İhtilali Kebiri, Çar Ne Suretle Terki-taht Etmiş", *Tanin*, 27 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 3.
[290] Hidayet Kara, *a.g.m.*, s. 808.
[291] "Çar'ın Terk-i Tahtı", *Tanin*, 26 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 1.

Geçici Hükümetin kurulmasından sonra Sosyal Demokratlar geleneksel amaçlarından vazgeçmemişlerdi. Özellikle sulhu istemeleri, köylülere toprak vaadi, işçilerin durumunun iyileşmesi konusunda ısrarcı olmuşlardı ve asıl gayelerinin de bunlar olması gerektiği ve Rusya'nın savaş taraftarı değil sulh taraftarı olduğu tekrar belirtilmişti[292].

Nisan ayında Rus ihtilali ile ilgili hemen hemen her gün haber yapılmıştı. 2 Nisan 1917 tarihli *Tanin* Gazetesinde "İhtilal Nasıl Hazırlandı" adlı haber başlığında memleketten firar eden bir Rus askeri, ihtilali tasvir etmişti. Rus askerine göre Büyük fabrika sahiplerinin ve milyonerlerin Çar'a karşı bir darbe hazırlamakta olduğunu ve amaçlarının ise Çar'ı devirerek Duma'daki Kadetler ve Oktabristlerin çıkarları doğrultusunda bir Grandük'ü başa getirmek istediklerini söylemişti. Ancak yaşanılan darbenin hukuki bir darbe olmasından dolayı ihtilalin idaresi de Milyukov'un eline geçmiştir. Rus askeri aslında ihtilali hukuki bir darbeye benzetmişti. Yine bir makalede Rus ahvaline yönelik 36 yaşındaki Adliye Nazırı Kerenski ile ilgili sosyalistlerle Rus köylülerin kurduğu işçi partisinin reisi olduğu belirtilmişti. Bu partinin yanı sıra ihtilalci sanayi işçi partisinin de olduğu ve başında da Menşevik olan Çheidze'nin bulunduğu anlatılmıştı. Nitekim Kadet Fırkasının başkanı Milyukov'un siyasi gücü ve konumu üzerinde de ayrıca durulmuştu[293].

Rusya İhtilali'nin içteki bazı grupların dışında İtilaf Devletleri tarafından da teşvik edildiği gazetelerde yazılmıştı. Hatta Rus İhtilalcilerinden Milyukov, Guçkov ve İngiltere'nin Petrograd sefiri arasında çok sıkı bir münasebet içinde olmaları da bunun kanıtı niteliğindeydi[294]. 28 Mart 1917 tarihli *Tanin* Gazetesinde "Milyukov ve Harp" adlı başlıklı haberde Milyukov'un, İngiltere tarafından satın alınan bir adam olduğu yazılmıştı. Ayrıca 21 Mart tarihinde telsiz telgraf merkezine gelen tebliğnamede Milyukov'un harbe devam edeceği hususundaki beyanatının Alman telgraf ajansında sükût ile karşılandığı ayrıca tarafsız hükümetler olan İskandinavya ve İsviçre hükümetleri bu telgrafa itimat etmemiş hatta bu tebliğnamenin

[292] "İhtilal Tafsilatı", *Tanin*, 25 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 4.
[293] "İhtilal Nasıl Hazırlandı?", *Tanin*, 2 Nisan 1917, İstanbul 1917, s. 3.
[294] "Rus İhtilali ve Bulgar Matbuatı", *Tanin*, 26 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 2.

Almanya'dan değil Petrograd'tan alındığını da belirtmişlerdi. Demek ki Milyukov, biri İtilaf Devletlerine diğeri de tarafsız hükümete olmak üzere iki nota tebliğ etmiş bu iki notanın da birbirinden farklı olduğunu vurgulanmışlardı. Hatta İsviçre tarafı bu iki notada harbin devamına dair bir ima olmadığını da belirtmişti. Yeni Rus hükümetinin programına dair Milyukov tarafından oluşturulan bu iki metinden birisinin harbe devam durumunun açıklanmadığı ve bunun bitarafların kuru bir iftirası olduğu belirtilmişti. Petrograd'tan çekilip Paris aracılığıyla İsviçre'ye gelen bu mezkur telgrafnamenin aslının İsviçre'de olduğu ve bu asıl nüshada harbin devamına ait bir fikre ve cümleye ulaşılmadığı belirtilmişti. Bu durumdan da anlaşılıyor ki ilaveli olan telgrafnameyi İsviçre hükümeti Rusya'dan almıştı. Rusya hükümetinin de bu durumdan haberdar olmadığı şüphesi ortaya konulmuştu[295].

Petrograd'da 1917 Şubat'ında meydana gelen Çar ve hükümetin devrilmesiyle nihayet bulan ihtilal, arşiv belgelerinde şöyle tasvir edilmişti; İhtilalin Rusya'nın siyasi yapısını değiştirdiğini ve halkı tarafından pek sevilmeyen Çar, yaptığı faaliyetler doğrultusunda tenkide uğramıştı. Kadet Partisi başkanı Milyukov'un da İngilizlere olan yakınlığından dolayı namus ve hakikatten uzak olduğu vurgulanmıştı. İhtilalin ilk günü saat on birde Kazakların ameleler üzerine ateş etmesi ile birkaç saat içinde de Petrograd'da bulunan askerlerin üçte ikisi halk tarafına geçmişti. Çar'ın saltanatından sonra Duma tarafından Lvov, Geçici Hükümetin başkanı olarak tayin edilmişti. Kadetler, ılımlı sosyalistler ve Kerenski ilk ihtilallerin kahramanı olmuşlardı. Kazaklar, Çar'ın en sadık ordusu olarak bilinirdi ancak ihtilal aşamasında Çar'ı terk ederek halk ile birleşmişti. Daha sonra Bolşevik İhtilalinde de Kazaklar, ciddi hiçbir teşebbüste bulunmamışlardı. Kazak Hareketi pek ehemmiyetsiz ve mahalli bir vakadan ibaret kalmış ve Kazaklar, Kerenski Hükümeti'ni katiyen müdafaa etmemişlerdi[296].

1917 yılının Mart'ın sekizinci gününden yirminci gününe kadar Rus ihtilalinin yaşandığı arşiv belgelerinde anlatılmıştı. 8 Mart'ta asıl karışıklığın "Putilov Fabrikası" ve diğer fabrikalarda grevler(Tatili Eşgal) ile başlamıştı. 9

[295] "Milyukov ve Harp", *Tanin*, 28 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 2.
[296] BOA, HR. SYS., 2369/1-40.

Mart'taki karışıklık askerler ve Kazaklar tarafından bastırıldıktan sonra "Nevski Bulvarı"nda gösteriler başlamış ve kısa sürede büyüyerek ayaklanmaya dönüşmüştü. Askerlerin halk ile hemfikir olduğunu beyan etmesi ile Preobrajenski Alayı isyan etmişti. Mezkur taburun kurşuna dizilmesi emri verilmişti. Daha sonra Pavlovski Alayı kışlık saraya doğru hareket etmişti. Birkaç saat sonra Kazaklar, halk tarafına geçmişti. O andan itibaren de şehirde ihtilal ilan edilmişti. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzerine Osmanlı Hükümeti, Rusya'da yaşanılan ihtilalleri en ince ayrıntısına kadar takip etmişti. Özellikle Preobrajenski Alayı ve Pavlovski Alaylarının isimlerinin bilinmesi ihtilallerin çok hassas bir şekilde takip edildiğinin göstergesidir. Bu durum da gösteriyor ki Osmanlı Hükümeti bu konuda titiz ve sistemli çalışmıştı[297].

İhtilalden sonra Çar'ın ailesinin durumu ile ilgili Rus kamuoyu yine takip edilmiş ve gelen haberlere nazaran Çar Nikola'nın erkek kardeşi Grandük Mihail'in istifasının teyit edildiği yazılmıştı. Çar'ın ve oğlunun daha nerede olduğu bilinmemekteydi. Firari veya tutuklu olduklarına dair rivayetlerin yayıldığı anlatılmıştı. İmparatoriçenin de Tsarskoye Selo sarayında olduğu ifade edilmişti[298].

"Dışişleri Bakanıyla Bir Görüşme" başlığı altında ilk Geçici Hükümette Dışişleri Bakanı olan Milyukov'un konuşmasında özgür Rusya açısından kutsal savaş düşüncesinin kendilerine oldukça yakın ve değerli görüldüğü vurgulanmıştı. Milyukov'un konuşması şu ifadelerle devam etmişti: *"İnanıyoruz ki Rusya kendi müttefikleri gibi gelecekte uluslar arası sorunların barışçıl çözümüne ilişkin yeni bir anlayışın inşasına gerekli katkıda bulunacaktır. Günümüzde dünya egemenliği için hakimiyet kurmaya heveslenen ve diğer ulusları köleleştirmeye çalışan güçlerin bizim yegane düşmanlarımız olduğunu söylemek lazım. Rusya'nın özellikle yeni Rusya'nın her halükarda bir dünya egemenliğine heves etmediğini söyleyebiliriz. Bizim tek amacımız ulusal görevlerimizi yerine getirmektir. Dünyaya egemen olmak değil. Tek maksadımız Avusturya Macaristan halklarını özgürleştirmek ve işgal prensiplerine dayalı, meşru devlet olamamış, küçük halkları ezen Türkiye'nin*

[297] BOA, HR, SYS, 2365/4-3.
[298] BOA, HR, SYS, 2365/2-19.

hükümranlığına son vermekti. Bu açıdan bizim ulusal misyonumuz, şimdiki dünya savaşının özgürleştirici fikirleriyle tam bir uyum içindedir." Düşüncesini bu şekilde belirterek Çarlığın emperyalist siyasetini devam ettirerek savaş politikasını meşrulaştırmıştı[299].

Dönemin Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey'e gönderilen belgede yine ihtilalle ilgili Rusya'da büyük bir karışıklığın olduğu, en güçlü kuvvet ve nüfuza sahip işçi ve asker komitesiyle hükümet üyeleri arasında şiddetli bir tartışmanın yaşandığı anlatılmıştı. Çarizm devrinden beri var olan İngiliz müdahalesine Rus ihtilalcileri razı gelmemekte ve bir an önce onları yurttan çıkarma çaresi düşünülmekteydi. Rusya'da sadece işçi ve asker ihtilalcilerinin dışında yüksek tabakalardaki hükümet temsilcilerinin de İngilizlere karşı olduğu belirtilmişti. Ancak "*İngiltere hizmetkârı Milyukov"*u ayrı tutmuşlardı. İngiliz politikacıları Rus siyasetçilerini kendi emelleri doğrultusunda kullanmak istemişlerdi. Rus demokratların İngiltere'den pek memnun olmadıkları anlatılmıştı[300].

Milyukov'un savaş politikasına istinaden Petrograd ajansının bir önceki gün tarihini kullanarak gazete çıkardığını ve bu gazetede son haberlere nazaran Finlandiya, Türkistan ve Sibirya dâhil olmak üzere bütün Rusya'nın yeni hükümete katıldığı yazılmıştı. Akabinde de yine aynı gazetede hiçbir ihtilalin bu ihtilal kadar etkili olmadığını ve bir havai fişek gibi Petrograd'tan çıkarak bütün memleketi tutuşturduğu yazılmıştı. Böylece yeni hükümetin başarısının da bir mecburiyetten kaynaklandığı ileri sürülmüştü. 130 milyon nüfusa sahip olan Rusya'nın ihtilaldeki zayiatı 2 bin ölü ve yaralıdan ibaret kalmıştı. Ayrıca yeni hükümetin beyannamesindeki prensipler içinde Finlandiya meşrutiyetinin iadesi de yer almıştı[301]. Dolayısıyla Geçici Hükümet, Kadet Partisi'nin Finlandiya konusundaki politikasını da sahiplenmiş bulunmaktaydı. Aslında bu paragraftan da anlaşılıyor ki tüm ülkenin başta Finlandiya, Türkistan ve Sibirya olmak üzere bütün halkın Geçici

[299] Milyukov'un konuşması *Reç* Gazetesinde "Dışişleri Bakanıyla Bir Görüşme" adlı başlıkta aktarılmıştı 10 Mart 1917 tarihli bir belgedir. Bkz. BOA, HR, SYS, 2365/4-1.
[300] BOA, HR, SYS, 2365/3-39.
[301] "Petersburg Ajansının Tebligatı", *Tanin*, 25 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 4.

Hükümeti desteklediği ve tüm memlekette çok büyük taraftarı olduğu yani herkesi etkilediğinin haberi verilmişti[302].

29 Mart 1917 tarihli *Tanin* Gazetesinde "Rus Fırkalarının Vaziyeti" adlı başlıklı haberde Berlin gazeteleri ihtilal esnasındaki Rus fırkaları hakkında bilgi verirken Kadet Partisi üzerinde durmuş Osmanlı gözüyle meşrutiperver demokratlar olarak bilinen Kadetler, hükümdar taraftarıyken daha sonra cumhuriyetçiler tarafına geçmişlerdi[303]. Kadetler daha sonra da Radikal sol fırkaların programını kısmen kabul etmişti. Bu bilgilerden yola çıkarak Osmanlı basını hem Milyukov'u hem de Kadet Partisi'nin genel havasını yakından takip etmişti. Kadetler hem sosyalist hem de liberal bir parti olarak tanımlanmıştır. Osmanlı basını böylece çok zor ve ayrıntı bir bilgi olmasına rağmen bunu da dile getirmişti. Sosyalizm ve Liberalizm arasında bir farkın olmadığını ikisinin de idealizmden beslendiğini dile getirmiştir. Bireysel hak ve özgürlükler açısından liberal, ama ekonomi program maddeleri açısından sosyalist partilere benziyor. Çünkü özel mülkiyete müdahaleyi savunmuştu[304]. Ayrıca aynı tarihli gazetede Rusya'da sosyalist gazetelerin tekrar dağıtılmaya başlandığı, kadınlara yine seçme seçilme hakkının verildiği yazılmıştı. Yine aynı günün gazetesinde Londra *Dayli* Gazetesinin Petrograd muhabiri Kerenski ile bir görüşme sağlamış bu görüşmede Kerenski, İstanbul'u milletlerarası bir hale getirmek ve Lehistan ile Ermenistan'ın da istiklaline sahip olmasını istediğini belirtmişti[305].

Tanin Gazetesinde "Rusların Seria (çabuk, hızlı) Sulh Arzusu" adlı başlıklı haberde bir Sosyalist İtalya Gazetesinde, Eser Partisi'ne mensup Trodoviklerin temsilcisi sol görüşlü olan Kerenski'nin Petrograd'ta Kadetler ve Sosyalistler tarafından yapılan bir görüşmede kısa süre içinde sulha yönelik bir adımın atılması gerektiğini vurgulamıştı[306].

---

[302] Ülkü Çalışkan, *a.g.e.,* s. 283.
[303] "Rus Fırkalarının Vaziyeti" *Tanin*, 29 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 1.
[304] Ülkü Çalışkan, *a.g.e.,* s. 79.
[305] "Sosyalist Gazetelerin Tekrar İntişarı (yayılma, dağılma), *Tanin*, 29 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 2.
[306] "Rusların Seria Sulh Arzusu", *Tanin*, 3 Nisan 1917, İstanbul 1917, s. 4.

Gelişmeleri günü gününe takip eden *Tanin* Gazetesi "Harp ve Sosyal Demokrasi" adlı başlıklı haberde Rusya'da yaşanan ihtilali, inkılab olarak değerlendirmişti. Bu değerlendirmenin temelinde inkılabın kökten değişikliği esas aldığı ve yönetim sisteminin bu inkılap ile tamamıyla değiştiği üzerinde durulmuştu. Yeni Rusya'daki bu inkılabın temellerini ise sosyal demokrasinin ve sosyalist grupları atmıştı. Rus İhtilali'nin başlamasında en büyük etkiye sahip olan fırka ve gruplar arasında işçi sınıfı yer almıştı. Bu sınıfın Birinci Dünya Savaşı üzerinde de büyük bir etkisi olmuştu. Hatta çizgilerinden çok az ödün veren sosyalistlerden oluşan Rus sosyal demokrasinin vatanlarına karşı ihanet fikrinde olduklarının da unutulmaması gerektiği belirtilmişti. Bununla beraber Sosyal Demokrasinin Rusya'nın refahı için asilzadelerden ve sermayedarlardan başka tarzda düşünmüşlerdi. Rus Sosyalistlerin düşüncesine göre Rusya'nın zaten geniş sınırlara ulaştığı ve artık hali hazırdaki hudutlara yeni hudutların eklenmesinin zararlı bir davranış olduğu vurgulanmıştı. Böylece Rus Sosyal Demokrasisi mevcut hudutları koruma politikasını yürütmüştü. Bu duruma istinaden Sosyalist grupların bazıları derhal ilhaksız ve tazminatsız bir barış antlaşması yapılıp savaştan çekilmeyi uygun görürken bazı gruplar da savaşın devamını uygun görmüşlerdi. Bu bakış açısı da dünkü Rusya ile bugünkü Rusya arasında büyük fark olduğunu göstermekteydi[307].

Sosyal Demokratların (Bolşevikler) barıştan yana bir tutum içine girmeleri İngiltere'nin dışında diğer devletler tarafından olumlu karşılanmıştı. Ayrıca Alman Sosyal Demokratları İsveç Sosyalistleri aracılığıyla Rus Sosyal Demokratlara bu düşüncelerinden dolayı samimi bir tebrik göndermişti. Bu olgu dediğimiz Sosyalizm teşkilatı her ne kadar da Türkler arasında mevcut olmasa da Rusya'daki hürriyet ve insaniyet fikirleri takdir edilerek hukuki memnuniyetin doğmasını sağlamıştı. Türkler, Rusya'nın vatanperver bir sosyal demokrasi ile idare edildiğini görerek memnun olmuştu. Deli Petro'nun vasiyetini icra eden Çarlığın yerine milletler hukukunu önemseyen bir fırkanın başa gelmesi bilhassa Türkler için memnuniyetle karşılanan bir hadise olarak nitelenmişti. Harbin yakıp yıkan bir devreye girmesi, bütün devletlerin ihtiraslarını bir tarafa bırakarak insanlık adına düşünmeye

[307] "Harp ve Sosyal Demokrasi", *Tanin,* 4 Nisan 1917, İstanbul 1917, s.1.

başlamaları gerektiği vurgulanmıştı. Nitekim Rus ihtilalcilerinin İngiltere'ye karşı yoğun bir kin ve husumet besledikleri ve bu duyguların gün geçtikçe daha da şiddetlendiği belirtilmişti. Neticede bu duyguların sadece Rus ihtilalcileri tarafından ziyade İngilizler tarafından da yaşandığı belirtilmişti. Aslında ihtilalin ilk günlerinde İngiliz gazeteleri Rus ihtilalcileri lehine övgü dolu sözler kullanmış ancak sonraki aşamada bu ihtilalin Rusya'yı kurtarıp güçlendireceğine olan hissiyatın artması için gazeteler başka perdeden dem vurmaya başlamışlardı[308].

Osmanlı devlet erkânının Rus İhtilallerine bakış açısı "Rusya Ahvali Hakkında; Sadrazam Paşa Hazretlerinin Ser-Muharririmize (başyazar) Beyanatı" adlı makalede öne çıkmaktadır. Buna göre sadrazam Mehmet Talat Paşa, Rusya'da yaşanılan ihtilali inkılap olarak görmüş ve bütün dünyanın dikkatini çektiğini belirtmişti. Bu inkılabın siyasi münasebetlerde derin aksiyonlar oluşturduğunu vurgulamıştı. Rusya ve Osmanlı'nın birkaç asırdır birlikte siyaset yaptığını belirten sadrazam bu iki devleti karşı karşıya getiren asıl unsurun Rusların Türklere karşı besledikleri istila düşünceleri olduğunu yazmaktaydı[309].

Yine söz konusu habere baktığımızda Rusya'da yaşanan inkılâp sonucunda Çarlığın devrilmesi Türkiye'nin de dikkatini çekmiş ve bu durum Osmanlı cenahında memnuniyet uyandırmıştı. Ancak Geçici Hükümetin Dışişleri Bakanı Milyukov'un *"Türkiye meselesini Rusya lehine halledelim"* sözü sulhu gölgelemekteydi. Buna karşın sadrazamın, verdiği *"Türkiye meselesi yalnız Osmanlılar lehine hal olunabilir"* cevabı yeni Rusya'ya yönelik sözlü misilleme anlamı taşımaktaydı[310]. Milyukov'un emperyalist politikaya olan desteği Osmanlı Devleti tarafında hayal kırıklığına neden olmuştu.

Bu minvalde Milyukov, Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey'e gönderdiği beyanatta maksatlarının dünyayı zapt etmek değil kendi sınırlarını

[308] "Harp ve Sosyal Demokrasi", *Tanin*, 4 Nisan 1917, İstanbul 1917, s. 1.
[309] "Rusya Ahvali Hakkında; Sadrazam Paşa Hazretlerinin Ser-Muharririmize Beyanatı", *Tanin,* 5 Nisan 1917, İstanbul 1917, s. 1.
[310] "Rusya Ahvali Hakkında; Sadrazam Paşa Hazretlerinin Ser-Muharririmize (Başyazar) Beyanatı ", *Tanin,* 5 Nisan 1917, İstanbul 1917, s. 1.

korumak olduğunu vurgulamıştı. Sözü geçen beyanatta Milyukov, arzularının Avusturya Macaristan üzerindeki hâkimiyetlerini korumak ve Türkiye'nin küçük milliyetler üzerindeki etkisini zayıflatmaktı. İşte bu nedenlerden dolayıdır ki milli amaçları arasında savaşa devam kararı yer almaktadır. Beyanatın sonunda Milyukov, savaşın Rus ordusunun başarısıyla sonuçlanacağını dile getirmişti. Böylece Milyukov, savaşın ne zaman biteceğini bilemiyor ancak savaşı kazanma umudunu sürekli içinde bulundurmuştu.[311].

Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin paylaşımı konusunda bir takım görüşmeler başlamıştı. Bu görüşmelerin çoğu bazı belgelere yansımıştı[312]. 14 Nisan 1917 tarihli *Russkoye Slovo* (Rus Sözü) adlı Rus Gazetesinde, "Konstantiniyye (İstanbul) ve Boğazlar" adlı bir makale oldukça önem arz etmekteydi. Söz konusu makaleye göre, Rus Hükümeti, İstanbul ve Boğazlar meselesi ile yakından ilgilenmekteydi. Geçici Hükümet'in Dışişleri Bakanı Milyukov, yaptığı birçok açıklamada Rusya'nın bu eğilimlerini aslında dışa vurmuştu. Kerenski başkanlığındaki Geçici Hükümet ise Türkiye'ye yönelik daha ılımlı bir tutum sergilemişti. Sanki Rusya, Türkiye'nin Avrupa'ya bağlı topraklarını artık talep etmiyor gibi bir his oluşmuştu[313]. Şubat İhtilali sonrasında ilk hükümet politikası olarak Milyukov ve Kerenski karşılaştırılmış. Kerenski'nin Türkiye'ye karşı tutumu daha ılımlı olduğu belirtilmişti.

Tasviri Efkar Gazetesinde "Rus İhtilali, Hangisi Galebe edecek" adlı başlıklı haberde Kerenski ve Guçkov'u karşılaştırarak Prens Lvov, Milyukov ve Guçkov'un harbe devam fikrini öne sürerken amele ve sosyal demokrat fırkalarını temsil eden Kerenski ve Çheidze ise bir an önce barışın sağlanmasını vurgulamıştı. Bu iki mühim cereyan sürekli birbirleriyle mücadele etmişti. Buna göre bütün Rusya'da barış ve savaş mücadelesi yaşanmış ve en son Milyukov'un savaşa devam kararıyla son bulmuştu[314]. Bu durum da gösteriyor ki, Rusya'nın içindeki siyasi

[311] BOA, HR. SYS., 2365/3-47.
[312] Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler,* Tan Matbaası, İstanbul 194, s. 225.
[313] BOA, HR, SYS., 2365/4-68(1-2-3).
[314] "Rus İhtilali, Hangisi Galebe Edecek", *Tasvir-i Efkar*, 25 Nisan 1917, İstanbul 1917, s. 1.

partiler savaş ve barış kararını verirken birbirine zıt fikirleri savunmuşlardır. Bu siyasi partilerin bir kısmı Rusya'nın en az zararla bu savaşı bitirmesini düşünürken bir kısmı da dış güçlerin etkisiyle savaşa devam kararını desteklemişti.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinde Stockholm Sefaret-i Seniyyesinde Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Beyefendiye 2 Mayıs 1917 tarihinde Rusya'nın genel ahvali ile ilgili bilgi verilmişti. Rusya'da anarşinin gittikçe yaygınlaştığı Tavrida Sarayında fırkalar ve meslekler arasındaki entrikalardan, şehirlerde ve kasabalarda yağmacılık, zabt ve mallara el koymaya varıncaya kadar her olayın yaşandığı belirtilmişti. İhtilalle birlikte *Den Pravar* vb. birçok Sosyalist gazetenin de tekrar yayıma başlandığı vurgulanmıştı. Ayrıca işçi sınıfı ile burjuvayı temsil edenlerin taraftarları arasında da gazeteler çıkmış ve şiddetli bir mücadeleye tutuşmuşlardı. Şöyle ki *Reç* Gazetesinin bir baş makalesinde arazilerin ilhak edilmeksizin barış akdi ile başarıya kadar savaşın menfaat ve gayelerine daha yakın olduğu belirtilmişti. Zira aksi takdirde Alman himayesi altında bir Lehistan bir Balkan bir Anadolu ve Türk zulmüne maruz bir Ermenistan ilhakı ortaya çıkacaktı. İtilafçıların milliyet prensibi doğrultusunda sürekli fetih ve taarruzdan yana oldukları vurgulanmıştı. İngiltere de sürekli Rusya'da yaşanılan olayları yakın markajına almıştı. Asker ve işçi komitelerinin davranışlarını gözlemlemişti.[315].

Stockholm sefaretinden gelen telgrafnamede Kadet Fırkasına ayrı bir önem verilmişti. Kadet Fırkasının Rusya'nın siyasi yapısı hakkında tanzim ettiği programda Rusya'nın milliyet prensibi üzerine taksimini reddetmişti.[316]. Aslında Kadet Partisi, federasyona karşıydı. Ünitarist (üniter) bir düşünceyi savunmuştu. Kültürel özerklik maddesi de programında yer edinmişti[317].

19 Haziran 1917 tarihli arşiv belgesinde, I. Rusya Sovyetleri Kongresi'nden bahsedilmiş, Osmanlı basını konferansın düzenlenmesinden haberdar olup bu konferansa özel bir ilgi gösterdiği de görülmekteydi. Ayrıca bu konferansa köylü

[315] BOA, HR. SYS., 2366/1-33-02 ve 03.
[316] BOA, HR. SYS., 2366/2-55.
[317] Ülkü Çalışkan, *a.g.e.*, s. 95.

temsilcilerinin katılmaması üzerinde de durularak tüm Rus demokrasisinin tam olarak burada temsil edilmediği vurgulanmıştı. Özellikle burjuva matbuatının sabırsızlıkla bu konferansı beklediği açıklanmıştı. Sekiz yüz küsür üyeden oluşan bu konferansta Bolşevikler 130 üyeden ibaret kalmıştı. Konferansın sol cenahı da iki yüzü bulmaktaydı. Konferansın, Burjuva ve Petrograd Meclisi üyeleri tarafından oluştuğu söylenmişti. Halk ve asi bir kitle olan ordu, kendilerini çevreleyen bu ihtilal bunalımından kurtulmak istediklerini belirtmişlerdi. En son konferans, şu sözle tamamlanmıştı: "Alelade malum olan hayat, bize müsaiddir"[318]. Bu sözle de rutin geçen hayatın onlar için artık politikaları doğrultusunda uygun bir zamana eriştiği vurgulanmıştı.

2.4. Kerenski Hükümeti ve Sonrasındaki Gelişmeler

Osmanlı basını, Kerenski Hükümeti ve sonrasındaki gelişmeleri de yakından takip etmiş, bu olayları da Rusya'da yaşamış gibi en doğru haliyle kaleme almıştı. Temmuz günlerinde yaşanan hükümet krizleri ile Rus halkı tekrar nükseden iktidar sorunuyla karşı karşıya kalmıştı. Ancak Geçici Hükümet ve Petrograd Sovyeti kontrolü ellerinde bulundurmuştu. Temmuzda yaşanan bu hükümet krizinden sonra da 25 Temmuz'da ikinci koalisyon kabinesi kurularak Lvov yerine Kerenski başbakan olmuştu. Akabinde de Ağustos 1917'de Kerenski tarafından Moskova'da "Moskova Devlet Konferansı" toplanmıştı. Bu toplantıda hükümetin politikaları değerlendirilmişti. Sovyet meclisinin ve halkın isteği ile iktidara gelen Kerenski, oluşturdukları kanunların meclis tarafından kabul edilmesini arzu etmişti. Devlet Duma'sı başkanı Rodziyanko başkanlığında olan Duma ise Rusya halkını ve ihtilalci Rusya'yı artık temsil etmediğini, sosyalist vekillerin istifasından sonra da tamamıyla bir Burjuva meclisi mahiyetine büründüğü görülmüştü. Bu özelliklerinden dolayı Kerenski hükümetinden farklı olmuşlardı. Rus hükümetinin geleceği olan arazi meselesi, Finlandiya ve Ukrayna istiklali projeleri kurucu meclis kararına bırakılması ve harbin devamı halinde hiçbir hükümetin sonuca hazır bir kuvvete ve kudrete sahip olmayacağı söylenmişti. Bu konferansa dört duma azası, Sovyet, köylü, Zemstvoların

[318] BOA, HR. SYS., 2366/3-28.

(şehirler birliği) temsilcileri katılmıştı. Kerenski, Moskova'da 25 Ağustos'tan 29 Ağustos'a [319] kadar konferans için kalarak burjuvazi ve sosyalist fırkaların tavsiyesiyle harbe devam kararı almıştı. Bu konferansta Kerenski, kendisine yönelik bir darbe girişimini sezinlemişti. Hatta kapanış konuşmasında da bu girişimin şiddetli bir şekilde ezileceği anlatılmıştı. Konferansta *"Yaşasın Rus ihtilalinin reisi",* sedalarıyla sol cenah partileri tarafından alkışlanan Çheidze; *"ihtilalci demokratlar itiraf etmelidir ki memleketin şimdiki halinden ancak halkın azmi kurtaracaktır"* demişti[320]. Bu sözle de Çheidze'nin, halkın iradesine önem verdiği görülmüştü.

Osmanlı basını ilk defa 1917 yılının Mart ayında Kornilov'dan bahsetmiştir. Bu haberin Petrograd'tan Amsterdam kanalıyla Osmanlı Gazetelerine ulaştığı vurgulanmıştı. Harbiye Nazırı, General Kornilov ile kısa bir görüşme yaptıktan sonra amele ve asker komitesine ya savaşa devam ya da Alman hâkimiyetini kabul etme şeklinde bir uyarısı olmuştu[321].

Tasviri Efkar Gazetesinde "Kornilov Başkumandan" adlı başlıklı haberde Brusilov'un Galiçya ve Bukovina'da aldığı yenilgiler onun istifa etmesine neden olmuştu. Bu durum üzerine Brusilov'un yerine Rus ordusu başkumandanı olarak Kornilov geçmişti. Bu görevin öncesinde Petrograd Askeri Bölge Komutanı olmuştu. Ancak Petrograd Garnizonu itaat etmez bir hale gelmesi üzerine de Kornilov istifaya mecbur bırakılmıştı. Kornilov, daha sonra on birinci ordu kumandanlığına tekrar getirildi. Bu süreçte son Alman taarruzunun fırkasını top ateşleriyle imha edecek kadar şiddete başvurmuştu[322]. "Kerenski-Kornilov İhtilafi (ayrılık anlaşmazlık)" adlı arşiv belgesinde ise General Kornilov'un uzun müddet Sibirya kıtasında hizmet ettiği ama savaşın başlamasıyla batı cephesi komutanlığına atanmıştı. İhtilalden sonra da Petrograd kumandanlığına tayin olmuştu. Ancak bu görevi layığıyla yerine getiremediğinden bahsederek ihtilalci demokratlar ve sosyalistlerin teşvikiyle Milyukov'un emperyalist anlayışına karşı çıktığı için demokratların tüm çabalarına

[319] Belgede 25-29 Ağustos olarak konferans tarihi verilmiş ancak bu konferans 25- 28 Ağustos tarihinde düzenlenmiştir.
[320] BOA, HR, SYS, 2370/3-78.
[321] "Amele ve Askeri Kandırmak İçin" *Tanin*, 28 Mart 1917, İstanbul 1917, s. 4.
[322] "Kornilov Başkumandan", *Tasvir-i Efkâr*, 5 Ağustos 1917, İstanbul 1917, s. 2.

rağmen Petrograd ordu kumandanlığından başkumandanlığa geçmelerine engel olamamıştı. Kornilov'un isyanı üzerine Rusya'yı girdaptan kurtaracak çarenin Kadetler olacağı söylenmişti. Bu makaleyle Rusya'da karışıklığın bazen sağ cenahtan bazen de sol cenahtan çıktığı vurgulanmıştı[323].

Bir diğer gazete haberinde de Rusya'daki sosyal demokrat gazeteleri, *"Rusya'nın başına gelen felaketlerin ve Bolşeviklerin iktidara gelmelerinin yegane sorumlusu İtilaf devletleridir"* diyerek İtilaf Devletleri'ni sorumlu tutmuşlardı. Çünkü İtilaf Devletleri Kornilov'u desteklerken Geçici Hükümeti yalnız bırakmışlardı. İtilaf Devletleri, Rusya'yı çeşitli vaatlerle maneviyatta mahrum bırakmışlardı. Bunların yanı sıra bir taraftan Kerenski, askerleri ile Petrograd üzerine yürürken diğer taraftan Kornilov firar ederek başına topladığı Kazak askerleri ile askeri harekâta başlamıştı. Böylece Lenin ordusu ile Kerenski'nin askeri arasında mücadele başlamış ve Kerenski lehine sonuçlanmıştı. Bu süreçte Petrograd sokaklarında kanlı mücadeleler sonucunda bin kişinin öldüğü gazeteler tarafından yazılmıştı. Rusya'nın aynı zamanda üç veya dört diktatör elinde bir parça olduğu anlaşılmış. Bu diktatörler arasında kimlerin galip çıkacağının da zamanla belli olacağı vurgulamıştı[324].

2.5. Ekim Devrimi'nin Osmanlı Basınındaki Yeri

Çarlık Rejimi, 27 Şubat devrimiyle yıkılmıştı. Ekim İhtilalinden sonra Lenin öncülüğünde Sovyet düzenini kuran Bolşevikler barıştan yana politika izlemişti. Haziran ve temmuz aylarında Lenin ile ilgili haberler özellikle *Sabah* Gazetesinde daha çok yer edinmişti. Özellikle Lenin öncülüğünde Rusya'da Ekim İhtilali'nin yaşanması Osmanlı Devleti için umut ışığı olmuştu. Emperyalizme karşı bir siyaset izleyen Lenin, Osmanlı Devleti'ndeki İttihatçılar tarafından takip edilerek Osmanlı

[323] BOA, HR, SYS, 2370/3-77.
[324] BOA, HR, SYS., 2368/2-49.

basınında izlenen bir lider olarak günlük gazetelerin başköşelerinde yer almıştı. Hatta Lenin'in 21 Ocak 1924'te ölümü üzerine Türk basını geniş yer vermişti[325].

Osmanlıların Bolşeviklerle siyasi ilişkileri genelde sınırlı bir çizgi doğrultusunda olmuştu. Diplomatik görevlilerin buradaki rolü fazlaydı. Osmanlı-Rus diplomatik temsilcilikleri Şubat Devrimi'nden ziyade Bolşeviklerin iktidara gelmesinden sonra açılmaya başlamıştı. Stockholm Sefiri Cevad Bey, Rusya'nın yeni durumuna yönelik bilgi sağlayan en aktif kişiydi. Cevad Bey'in aldığı bilgilere göre Bolşevik idaresinin bir süre sonra son bulacağı Bolşevik rejimin yıkılıp tekrar monarşi idaresinin geleceği vurgulanmıştı. O zaman ilk başlarda Bolşevik idaresinin kalıcı olup olmadığı hakkında bir şüpheyle yaklaşılmıştır. Edindiği bu bilgiler doğrultusunda Cevad Bey, Bolşeviklerin iktidarda devamlı olması, Rusya'nın harap olacağı anlamına gelip bu durumun da Osmanlı için pek hayırlı olamayacağını görmüştü. Rusya'nın canlı tanığı Moskova sefiri Galip Kemali Bey de Cevad Bey gibi Bolşeviklerin varlığını uzun görememişti. Berlin Sefiri Hakkı Paşa'ya göre de Bolşeviklerin de Çarlık kadar emperyalist bir politika yürüttüğü belirtilmişti. Bolşeviklere ait bilgilerin yer aldığı en ilginç rapor Ragıb Baki Bey'e aitti. İspanya'nın Petrograd Sefaretinde görev yapmıştı. Ragıp Baki Bey'in yazılarında Bolşevik ve sol siyasal hareketlerin lehine yazılar yer almıştı. Ragıp Baki Bey'e göre İslam milletleri için sosyalizmin bir tehlike olamayacağı ve Rusya'nın güç kaybedene kadar Bolşeviklerin iktidarda kalması Osmanlı Devleti menfaatineydi[326].

Osmanlı diplomatları ve devlet adamları, Rus Devrimi'nin ideolojik eğilimlerinden ve politikalarından pek bahsetmemişti. Enver Paşa'ya göre Ekim İhtilali, Osmanlı Devleti'nin geleceğine yönelik yeni bir yapılanmanın habercisi olarak vurgulanmıştı. Enver Paşa'nın özellikle üzerinde durduğu coğrafya da

[325] Zafer Toprak, "Ekim Devrimi Osmanlı-Türk Basınında Lenin", *Toplumsal Tarih*, S. 287, İstanbul 2017, s. 72-78.
[326] Yalçın Murgul, "Osmanlı Devleti için Bolşevik İhtilali Neyi İfade Ediyordu?", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Sayı 26, Ankara 2017, s. 16.

Kafkas[327] topraklarıydı. Osmanlı-Bolşevik ilişkilerinin en çok yoğunlaştığı coğrafya da Kafkasya olmuştu[328].

Bolşevikler, iktidara geldikten sonra kendilerine muhalif olan tüm gazeteleri kapattıkları için sadece Sosyalist gazetelere izin vermişlerdi. O yüzden Rusya'daki tam gerçek durumla ilgili bilgi akışı sekteye uğramıştır[329]. Yine bir diğer "Lenin Kimdir" başlıklı haberde Lenin'in biyografik bilgilerinin verilmesinden sonra Lenin'in Rus halkı üzerindeki liderlik etkisi anlatılmıştı. Çarlık Rusya'nın içinde bulunduğu zor günlerde Lenin'in kalbinde derin bir isyan oluşarak Lenin'i harekete geçirmişti. Ekim devrimiyle Lenin, sosyalizm fikirlerini neşretmeyi sürdürerek bu politika doğrultusunda yenilikler yapmıştı[330].

5 Ocak 1918 tarihli belgede "Bolşevik Hükümeti'nin Beyannamesi" yayımlanmıştı. Bu beyannamede işçi, asker ve köylü temsilcilerinin cumhuriyet meclislerini kurduklarını ve bu meclisin her şeyin üstünde olduğu vurgulanmıştı. Kurulan cumhuriyet meclisi, milliyetlerin özgürlüğünden yana olduğunu belirtmişti. Bu meclisin sosyalizm esasları üzerine kurulduğunu ve sosyalizmin tüm memleketlerde yayılmasını vazife etmişti. Sosyalizmde arazinin asıl sahibinin millet olduğu ayrıca orman, yer altı zenginlikleri ve suların tümü milletin mülkü olmasını vurgulamıştı. Fabrikaların, sanayinin, madenin ve demiryollarının işçi ve köylü meclisleri cumhuriyetinin takibine bırakılmıştı. İşçi kitlesinin kapitalizm boyunduruğundan çıkarmak için umumi bankaların işçi ve köylü meclisinin eline bıraktıklarını tasdik etmişti. İşçi ve köylülerden oluşan bir kızıl orduyu meydana getirmeyi hedeflemişti. Bu beyannamede her ne suretde olursa olsun iktisadi koşulların sağlanmasının yanı sıra demokrasinin sulha vasıl olmasından ve milletlerarasında her milletin kendi geleceğini kendisinin karar verebileceği ve ayrıca

[327] "Rus İhtilal Kebiri, Kafkasya'da Muhtariyet Verilmesi" adlı başlıklı haberde Petrograd'da hükümeti yürüten sosyalist heyet içinde yer alan Kafkasyalı Çheidze ve Cenkeynin Kafkasya'ya muhtariyet verilmesini ve burada cumhuriyetin ilan edilmesi gerektiğini belirtmişti. Ayrıca Kafkasya kumandanı General Putilini de kendisinin ve askerlerinin yeni hükümeti tanıdıklarını ve onlar için sadakat yemini ettiklerini belirtmişti. "Rus İhtilal Kebiri-Kafkasya'ya Muhtariyet Verilmesi", *Tanin*, 28 Mart 1917, s.1.
[328] Yalçın Murgul, *a.g.m.*, s. 18.
[329] BOA, HR. SYS., 2368/2-55.
[330] "Lenin Kimdir", *Sabah*, 13 Aralık 1917, İstanbul 1917, s. 1.

ilhaksız ve tazminatsız bir sulhun da akd edilmesi temel siyasi politikaları olmuştu. Büyük ve küçük memleketlerdeki işçilerin esareti üzerinde bir politika kuran burjuvazilerin barbar politikalarına kesinlikle karşı çıkmıştı. Sosyalist bir heyetin oluşmasına müsaade edildiği vurgulanmıştı. Hâkimiyetin sadece işçi grubunun heyetine yani işçi, asker ve köylülerin meclislerine ait olması gerektiğini vurgulamıştı. Kurucu meclisin temel vazifesi, sosyalizmin esaslarını yeniden tanzim etmektir. Ayrıca kurucu meclisin işçi ve köylü meclisleri tarafından idare olunacağı muhtelif cumhuriyet federasyonlarının içinde de işçi ve köylü temsilcilerinin olması gerektiği teklif edilmişti. Yukarıdaki bilgilere istinaden bahsedilen "Bolşevik Hükümeti Beyannamesinin" temelinde Lenin'in Nisan tezleri yer almıştı. Zaten Nisan tezleri de 25 Ekim'de toplanan Tüm Rusya Sovyetler Kongresinde delegeler tarafından aynen kabul edilmişti[331].

Rus Partilerinin nabzını ölçen önemli bir haber olan "Rus İhtilali, Siyasi Fırkalar ve Reisleri" adlı makalede Rusya'nın siyasi yapısı hakkında bilgi verilmişti. Meşrutiyetçi monarşist olarak bilinen Oktabristler [332] 17 Ekim fermanıyla II. Nikola'nın vaatlerine aldanarak muhalif partilere karşı mücadele etmişti. Ancak daha sonradan Nikola'nın politika değişikliği Oktabristleri II. Nikola'dan uzaklaştırmıştı. Özellikle Oktabristlerin başında bulunan Guçkov zamanında büyük bir muhalefet gücü olmuştu. Hatta ihtilalden sonra da Oktabristler meşrutiyetçi monarşi taraftarı olarak kalmıştı. Oktabristlerle beraber meşrutiyetçi monarşi taraftarı olan Kadetler de cumhuriyet lehine oy vermişti. Kadet Fırkası'nın siyasi fırkalar içinde en kuvvetlisi olduğu Rus milleti içinde derin köklere sahip olduğu hatta Zemstvoların sinesinden çıktığı belirtilmişti. Kadet Fırkası'nın başkanı Milyukov, Çar'a olan bağlılıklarını şöyle açıklamıştı: *"Biz Çar'a karşı bir muhalefet değil, Çar'ın hukukunu ve mevcudiyetini müdafaa eden bir muhalefet yaşıyoruz"* şeklinde açıklamıştı[333].

[331] "Bolşevik Hükümeti'nin Beyannamesi" BOA, HR. SYS, 2368/3-57.
[332] Oktabristler, tam olarak meşrutiyet düzeni taraftarı değildi. Sadece istişari mahiyette bir yasama meclisinin açılmasının yeterli olacağını düşünüyorlardı. Bkz. Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 322.
[333] "Rus İhtilali, Siyasi Fırkalar ve Reisleri", *Yeni Mecmua*, 21 Şubat 1918, İstanbul 1918, sayı 33, s. 139.

Osmanlı basınında Bolşeviklerin genel izlenimlerine ayrıca bir önem verilmişti. Birinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu siyasi ve sosyal karışıklıklar, devletlerin bu olaylardan ders almalarını sağlamıştı. Özellikle bu karışıklıkların en hararetlisini Rusya yaşamıştı. Gazete haberine göre, geçmiş zamanların en haşmetli Rusya'sı bu ihtilalle feci bir kıyım yaşamıştı. Koskocaman bir devlet idaresinin işçi ve köylü tabakalarının eline düşmesi asker bozuntularının kanlı olaylara müdahil olması Bolşevik ihtilali ile sonuçlanmıştı. Almanya kısa süre içinde Avusturya ordularını cephede yenerek ilerleyişini sürdürmüştü. Böylece Bolşeviklerin etkisinde olan köylü takımı Lenin'in programını kan dökerek uygulamaya çalışmıştı. Bu durum da Rusya'nın şehirlerinde anarşinin devam etmesine neden olmuştu. Bu olaylara istinaden makale yazarı, Rusya'daki dindaş ve ırkdaşlarımızın Çarlık boyunduruğundan tez elden kurtulmaları ve sınırların düşman tehdidinden arındırılmasını sevinçle karşılamıştı. Böylece Bolşevikler, hareketlerini dünyanın henüz anlayamadığı bu ideallerinin her tarafa saldırmak ve her yerde bu ihtilalleri yaymak emelindeydi. Avrupa böylece bu tehlikeli hareketin tehdidi altına girmişti. İşçi kitleleri arasında mayalanan sosyalistlik düşüncesi ve savaşın sebep olduğu sefalet ve sıkıntıların tesiri altında burjuvazi sınıfına karşı alevlenen kin duyguları zıt kutuplu iki grubu ortaya çıkarmıştı. Fransız İhtilali ile ortaya çıkan ilkeler nasıl dünyayı etkilemişse Bolşevikler de bir tehlike olarak görülmüştü. Bu ihtilalle Rus öğrencileri kılıçtan geçmiş, Rus köylüsünün sefaletini ve sıkıntılarını anlatan kalemi güçlü kafalar yok edilmek istenmiş daha da sonra sıra zenginlere gelmiş onlar da teker teker idam edilmiş mektepler kapanmış mabedler yağma edilmiş özetle hiçbir duygu ve hiçbir kuvvet bu hırçın akıntının önüne geçememişti[334]. Aslında köylüler, Bolşevik taraftarı değillerdi. Bu dönemde köylülerin üzerinde sosyalist devrimciler etkiliydi[335]. Yabancı basında Rus Devriminin İtilaf güçleri tarafından desteklendiği ve fanatik Avrupalıların genel görüşüne göre de Bolşevik hükümetinin başta kalma sebebinin barış antlaşmasını imzalamasıyla olduğu vurgulanmıştı[336].

[334] Necmeddin Sadık, "Bolşevik Tehlikesi", *Yeni Mecmua*, 28 Mart 1918, İstanbul 1918, s. 1.
[335] Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidarda*, (Çev. Can Saday, Hakkı Başgüney, Nihan Elmas), Yordam Kitap, İstanbul 2016, s. 258.
[336] BOA, HR. SYS, 2370/3-1 "Güvenilir Bir Adamdan Haberler" adlı Almanca belgesinin özetidir.

16 Temmuz 1918 tarihli "Rusya Ahvaline Dair" belgede Rusya'nın yine karıştığı anlatılmıştı. Ayrıca Bolşeviklerin düşmanlarına karşı içte ve dışta gösterdikleri mücadelenin bir sonuca varmadığı anlatılmıştı. İngilizlerin ve Bolşevik aleyhtarı olan Rus ihtilalci sosyalist vatanperverler Rusya'yı Alman istilasından kurtarmak için "Mirbach"ı (Almanya'nın Petrograd elçisidir) katletmişlerdi. Ancak bu olay üzerine de Rusya'da karışıklığın arttığı, Almanya'nın da Rusya'ya savaş açacağının ilanı yapılmıştı. Rusya'yı iyi tanıyan İsveçli kişilerle konuşan Stockholm sefiri dönemi şöyle Ahmet Nesimi Bey'e aktarmaktadır; bugünkü olaylar yarınki gelişmeleri etkileyemeyecektir. Bolşeviklerin sessizliği, Rusya'da yeni bir hükümetin kurulacağını ima eder ve bu yeni oluşumda Çekler önemli bir rol oynayacaktır. Rus sosyalistleri yeni bir savaşı göze alacaklarsa hiçbir köylü arkalarında olmayacaktır. İtilaf devletleri, Rusların halet-i ruhiyesini tanımıyordu. Rus köylülerin de sadece sahibi oldukları toprak ve arazilerine saldırmalarına karşılık silahlanıp savaşacakları anlatılmıştı. Netice itibariyle Rusların içinde bulundukları ateş içinde kendi sularıyla kaynadıkları ve kendi yağlarıyla kavruldukları görülmektedir. Kendilerinin de bu duruma seyirci oldukları yazılmıştı. Almanlardan oluşan Rus varlığının yanı sıra itilafçılardan oluşan Rusların daha çok olduğu söylenmişti[337].

25 Temmuz 1918 tarihli Moskova'da bulunan Osmanlı Devleti Büyükelçisi Galip Kemali Beyefendi'den[338] gönderilen telgrafnamede Güney Kafkasya'nın kilidi olan Bakû'nün merkezden ziyade mahalli Bolşevikler tarafından korunduğu anlatılmıştı. Bakü Ermenileri ve İtilaf Devletleri tarafından buralar zapt edildiği takdirde Rusya Hükümetinin Bakü ile ilişiği kesildiğinden dolayı Almanlar güneyden geldiği takdirde daha erken oraya gelebileceği söylenmişti. Ufa şehrinin Çekler tarafından zabtedildiği, Kazak tahtının da tehdit altında olduğu söylenmişti[339]. 1918 tarihli *Anadolu'da Yenigün* adlı gazetede (gazete eski olduğu için bazı kısımları yırtılmıştır.) "Rusya ve Lenin" başlığı altında Rusya'nın içte ve dışta iki ateş arasında

[337] BOA., HR. SYS., 2369/3-81.
[338] Osmanlı Devleti Büyükelçisi Galip Kemali Bey,1873 yılında Erzurum'da doğmuştu. Dışişleri Bakanlığında çeşitli görevlere getirilmişti. 1908 yılında Meşrutiyetin ilanı sırasında Bükreş sefareti başkatipliğini yapmıştı. Bkz. Galip K. Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde 30 Sene*, Şaka Matbaası, İstanbul 1949, s. 8.
[339] BOA, HR. SYS., 2370/1-18.

kaldığı anlatılmıştı. Bir yandan içte ihtilalcilerle, dışta da İngilizlerin, Japonların ve Kazakların hücumuna maruz kaldıklarından kavrulan bir memleket halinde oldukları anlatılmıştı[340].

11 Eylül 1918 tarihli arşiv belgesinde Rus ahvaline dair dönemin Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Beyefendiye bilgi verilmişti. Rusya ahvalinin gün geçtikçe karıştığını, memleketin her tarafına yayılan bu karışıklığın daha çok arttığını anlatmıştı. Büyük Rusya'da günleri sayılı olmasına rağmen iktidarın başında Bolşeviklerin olduğu söylenmişti. Geçen şubat öncesinde çektiği ve şimdi oluşturduğu raporda bir Bolşevik reisinin "Bolşevikler ölmüştür, fakat bunları defnedecek henüz kimse çıkmadı" dediğini yazmıştı. O zamandan beri sekiz ay geçtiği halde Bolşeviklerin cenazesini kaldıracak koca Rusya'da bir teşkilatın oluşmadığı vurgulanmıştı. Merkez İhtilalci Sosyalistlerin ise son zamanlarda büyük faaliyet içinde oldukları dile getirilmişti. Bolşevik Partisi'nin popülerliğini ortadan kaldırmak için çalıştılar ancak başarılı olamadılar. Aslında İhtilalci Sosyalistlerin Bolşevikleri yenmesiyle de çok şeyin değişebileceği düşünülmemekteydi. Şöyle ki İhtilalci Sosyalistlerin programı ile Bolşeviklerin programı arasında büyük benzerlikler vardı. Yani Bolşevikler gibi onlar da Kurucu Meclis'in maliye, iktisadi, emlak ve arazinin millet yararına çalışması gerektiğini vurgulamıştı. Şu halde Bolşeviklerin yerine Merkezi İhtilalci Sosyalistlerin gelmesi halinde bile vaziyette bir değişmenin olmayacağı anlatılmıştı. İhtilalci Sosyalistlerin sağ tarafının az olmasının yanı sıra sol tarafın da Bolşeviklere yakın olduğu söylenmişti. Bolşevikler için asıl tehlike İhtilalci Sosyalistler değil, Çekoslovaklardır. Bunlar iyi terbiye görmüş güçlü bir orduya sahip oldukları için derme çatma Bolşeviklerin ordularını mağlup edebilirdi[341].

Bolşevikler yönetime geçtikten sonra birçok Bolşevik taraftarı kendilerine aleyhtar olmuş, buna örnek olarak da köylüler verilmişti. Rusya'da köylülerin iki kısma ayrıldığı birinci kısmın asil ve soylu sınıfının hizmetinde olduğu, ikinci kısmın da şehirlerde, askerlikte ve fabrikalarda amelelik yaparak yersiz, yurtsuz ve topraksız

[340] "Rusya ve Lenin, Anadolu'da *Yenigün*, 3 Eylül 1918, İstanbul 1918, s. 1.
[341] BOA, HR, SYS, 2370/2-61.

kalan köylülerden bahsedilmişti. Özetle birinci kısım Rus köylü halkını, ikinciler de proleterya sınıfını temsil etmişti. Bu iki köylü sınıfı arasında kavga ve gürültü eksik olmamıştı[342]. Bu kavga ve gürültüden dolayı iki sınıf bir araya gelemeyerek sorunlarına çözüm bulamamışlardı.

Osmanlı'da sosyalist hareketin filizlendiği dönemde Rusya'da hâsıl olan devrimler, Türk basını tarafından yakından takip edilmekteydi. Nitekim "İctimaiyyat (Sosyoloji), Sınıf Mücadeleleri" adlı makalede Rusya'daki sosyalist dönüşümden bahsedilmekteydi. Söz konusu makalede, Bolşevizm adı altında ortalığı alt üst eden, Burjuvayı ölüme layık görecek kadar ileri giden ifratçı bir sosyalist grubun ortaya çıktığı ve her kesime bir korku yaydığı ifade edilmekteydi. Yine aynı makalede işçi, çiftçi ve askerden ibaret olan Bolşeviklerin asi hareketleri, sosyalistliğin bu savaşta büyük bir yükselişe geçeceği anlatılmıştı. Bu durum üzerine Petrograd'ta bir endişe havası yayılmıştı. Sosyalizm prensiplerinin gittikçe önem kazandığı bir devirde işçi ve halk kitlelerinin de Bolşevikler gibi bir gün etkili olmayı düşündükleri belirtilmişti. Sosyal sınıf farkı ve sefalet ile sıkıntıya yol açan bir takım hayat şartlarının olması işçi sınıfının diğer sınıflar aleyhine tahrik etmesi için yeterli olmuştu[343].

Necmeddin Sadık, zikredilen makalesinde siyasi sorunların işçi sınıfı, âlimler, fakirler, çocuklar ve ihtiyarlardan kaynaklanmadığı, hatta yeryüzünde işçi sınıfının varlığından dolayı sosyalizmin ortaya çıkmadığını belirterek sosyalizmi yaratan asıl unsurun işçilere ızdırap çeken burjuva sınıfı olduğunu vurgulamıştı. Rusya'da Çarlık otokrasisine ve bir takım zirai ve sanai burjuvalara karşı verilen mücadele için işçi, köylü ve askerin ortaklaşa işin içine dâhil edildiğini düşünen Necmeddin Sadık, burjuvazi tarafından daha önceleri işçilere verilen isyan ve ihtilal

[342] BOA., HR. SYS, 2370/2-61.
[343] Necmeddin Sadık, "İctimaiyyat (sosyoloji), Sınıf Mücadeleleri", *Yeni Mecmua,* 3 Teşrinievvel (3 Ekim) 1918, S. 63, İstanbul 1918, s. 215. Bu makale her ne kadar da Sosyalistlerin en büyük âlimleri olarak İngiltere'den Robert Owen, Fransa'dan St. Simon, Louis Blanc, Marx ve Engels gibi isimlerin Burjuva olduğunu belirterek büyük sosyalistlerden ise işçilikten yetişmiş bir tek kişinin de Proudhon olduğunu belirtmesi, bu bilgilerin üzerinde düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Marx'ın babasının bir avukat olduğu ve kendisine ait fabrikaları ve abartılı mal varlığı da yoktu. Bkz. İlhami Yangın, *a.g.e.*, s. 32.

eğitimi sonucunda Çar'ın devrildiğini ve burjuvanın yok edildiğini yazmaktadır. Bahsi geçen makalede bir kez daha vurgulanmaktadır ki sosyalizm, işçi kitleleri içerisinde doğmamış, sosyalizm fikri filozofların, iktisatçıların ve siyasetçilerin ülküsünden doğmuştu. Daha sonra işçi fırkalarına yönelen burjuvalar sosyalist bir devletin esaslarını kendiliğinden kurmuş oluyorlardı. Bu makalede yine sosyalizm meselesinin anlaşılması için sadece işçi sınıfının yeterli olmadığı izah edilmekteydi. Dolayısıyla bütün iktisadi isyanların ve memnuniyetsizliklerin araştırılması sosyalizmi daha anlaşılır hale getirmişti[344].

6 Aralık 1918 tarihli arşiv belgesinde Stockholm sefiri Osmanlı Hariciye Nezareti'ni şöyle bilgilendirmişti: Lenin'in bir Bolşevik inkılâbını yapmak için Bolşevik propagandası yaptığını vurgulamıştı. Ayrıca İsveçlerin, Bolşevikler için çok çalıştığı belirtilmişti. Petrograd ile Stockholm arasında işlemekte olan vapurlar Bolşeviklerin icraatlarına dair raporlar tutmuşlardı. Bu raporları da Alman ve İtilaf askerlerine müsadere ettikleri yazılmıştı[345].

[344] Necmeddin Sadık, "İctimaiyyat, Sınıf Mücadeleleri", *Yeni Mecmua*, 3 Teşrinievvel 1918, İstanbul 1918, sayı 63, s. 215.
[345] BOA., HR. SYS., 2370/3-43, "Bolşeviki Propagandası Hakkında"

III. BÖLÜM

3. BREST-LİTOVSK ANTLAŞMASI VE OSMANLI DEVLETİ

3.1. Brest-Litovsk Ateşkesine Hazırlık

Osmanlı Devleti Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya savaşlarına girerek bir yıkım ve çöküntünün eşiğine gelmişti. Savaşlardaki yenilgiler cephe gerisine de yayılmış, halk arasında buhran ve yılgınlığa neden olmuştu. Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik yapısı can çekişecek durumdaydı. Osmanlı Devleti, bu sıkıntılarla çırpınırken Rusya'da da halk arasında vuku bulan kıpırdanmalar, Rusya'yı bir felakete sürüklemeye başlamıştı. Bu şartlar altında meydana gelen Birinci Dünya Savaşı, devletleri bir sulh politikasına yönlendirmiş olsa da ilk zamanlarda pek sonuç alınamamıştı. Almanya, barış için önemli bir adım atarak Rusya ile görüşmelere başlamıştı. Ancak Çar II. Nikola, Almanya'nın Rus topraklarından tamamen çekilmesi ve tahrip ettiği bölgeler için ödeme yapmasını talep ettiği için bu barış teklifi Almanlar tarafından reddedilmişti[346].

1917 yılında dünya ideolojisine farklı bir bakış açısı kazandıran Şubat ve Ekim İhtilalleri, Rusya'nın istikbalini de etkilemişti. Özellikle Şubat İhtilalinden sonra savaşın sona erdirilerek barış görüşmelerinin yapılması gündeme gelmişti. Ancak Geçici Hükümetin savaştan yana olan tutumu sebebiyle Rusya, cephelerdeki mücadelesini sürdürmüştü. Ekim ayında Bolşeviklerin iktidarı ellerine almalarıyla beraber derhal bu savaşa son verilmesi gerektiğini belirtmişlerdi. Buna müteakip Rus ordusu, cephelerden evlerine doğru yol almaya başlamıştı. Barış taraftarı olan Bolşeviklerin yönetime gelmesi, Osmanlı Devleti açısından olumlu karşılanmıştı. Bu olumlu hava, Osmanlı basınına da yansımıştı. Hatta Bulgar basınında dahi bu durum, değerlendirilerek Rusya'nın artık İttifak Devletleriyle barışa yanaşmasının an meselesi olduğu vurgulanmıştı[347]. Sovyet Rusya, ilhaksız ve tazminatsız barış

[346] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 22-23.
[347] *A.g.e.,* s. 31.

düşüncesiyle Çarlığın ilhak ve işgalci gayelerini terk etmişti. Bir yandan da Çarlık dönemindeki gizli antlaşmalar da geçersiz olmuştu[348].

Aslında Rus gözüyle mesele yalnız "barış akdetmek" değildi. Rusya'yı mağlup duruma düşürmemek ve Rusya'nın harpten hiçbir şey kaybetmemesini sağlamak için formül üretmekti. Barış akdiyle Rusya'nın bütün menfaatlerini koruyacağı gösterilmek istenmişti. Bu olmadığı takdirde yeni oluşum olan Sovyet rejiminin muhalifler tarafından hemen yıkılabileceği olasılıklar arasındaydı [349]. Böylece 26 Ekim (8 Kasım) 1917 tarihinde Sovyetlerin II. Kongresinde Lenin tarafından oluşturulan bir barış dekreti veya kararnamesi kabul edilmişti. Bu dekretle ilhaksız-tazminatsız bir barış yapılması üzerinde durulmuştu[350].

Bolşevikler iktidara geçince öncelikli olarak 2 Kasım (15 Kasım) 1917'de Rusya'da yaşayan bütün milletlerin eşit olduklarını ve isteyen milletlerin Rusya'dan ayrılıp bağımsız hükümet kurabileceklerini "Rus Halklarının Hakları Beyannamesi" bildirisinde belirtmişti. 6 Kasım (19 Kasım) tarihinde de bu bildiri doğrultusunda adım atan çeşitli milletler bağımsızlıklarını ilan etmişti. Bolşeviklerin bir diğer faaliyeti de bir an önce savaşı bitirmekti[351]. Lenin'in iktidara gelmesiyle birlikte birçok yerde olduğu gibi Kafkasya'daki Rus orduları da dağılmış, Rus askerleri ülkelerine dönmüşlerdi. Rus ordularından boşalan Kafkas dağlarının güneyinde Azeri, Gürcü ve Ermeni, kuzeyinde de Dağlılar ve Kuban Kazakları yerlerini almışlardı[352]. Özellikle Ekim İhtilalinden sonra iç işleriyle ilgilenmek zorunda kalan yeni Rusya, başta Almanya'nın isteksiz olmasına rağmen Almanya ve diğer İttifak devletleri ile "İlhaksız Barış" yapmak zorunda kalmıştı. Rusya'nın kaos içerisinde

[348] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.,* s. 363.
[349] Akdes Nimet Kurat, "Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı", *Belleten,* C. 31, S. 123, Ankara 2003, s. 376.
[350] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 31.
[351] Kâmuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010, s. 1.
[352] Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2002, s. 4.

olmasından yararlanan Almanya, isteksiz tutumunu bir tarafa bırakarak Ruslarla masaya oturup sulh teklifini kabul etmek istemişti[353].

Ekim İhtilali ile iktidarı ele geçiren İşçi ve Köylü Hükümeti, en kısa sürede barış için müzakerelerin başlaması gerektiğini belirtmişti. Bu barışın temelinde ilhaksız-tazminatsız barış koşulu yatmaktaydı. Ayrıca yapılan tüm müzakerelerin kamuoyu tarafından halka yansıtılması gizli bir diplomasinin de önünü kapatmıştı. Hatta daha önce devletler arasında yapılan tüm gizli antlaşmaların da ortaya çıkarılması gerektiği vurgulanmıştı. Bolşevikler, savaş mağduru olmamak için savaşın derhal sona erdirilmesini temel politikaları olarak belirlemişti. Oluşturdukları barış dekretiyle barışa hazır olduklarını duyurmuşlardı. Aslında Lenin'in barıştan başka bir çıkış yolu da kalmamıştı[354].

Bu yeni gelişmeler, ordusu yıpranan ve ekonomik sıkıntılarla boğuşan Türkiye açısından olumlu karşılanmış, çok kısa sürede barışın yapılmasını beklemişti. Bu memnun edici durum karşısında Osmanlı basını bazı malumatlar vermişti. Barışın ilhaksız-tazminatsız olmasından, Rusya'nın kendi bünyesindeki milletlere geleceklerini belirlemesi hakkını verdiğinden söz etmişti. Bu konulara bağlı olarak makaleler yazılmıştı. Osmanlı'ya göre yaşanılan bu gelişmeler doğrultusunda artık Çarlık Rusya'sının klasik siyasetinin uygulanmadığı anlaşılmıştı. Bolşeviklerin Çarlık Rusya'sından çok farklı bir siyaset izlediğine inanmışlardı. Lenin'in ilhaksız-tazminatsız barış teklifi Osmanlı basınında övgü dolu cümlelerle karşılık bulmuştu. Özellikle *Sabah* Gazetesinde; Çarlığın vakitsiz bir harbin içine girdiğinden bahsedilmiş ve barışa yönelmekle birlikte halkın arzusunun sağlandığı anlatılmıştı. Özellikle Ahmet Emin'in makalelerinde Kerenski'nin kaçtığı ve Lenin'in hükümetin başına geçmesiyle barışı öncelikli adım olarak belirlediği izah

[353] Fahri Taş, *Erzincan Mütarekesi ve Brest-Litovsk*, Özyurt Matbaacılık, Ankara (Basım tarihi verilmemiştir.), s. 5.
[354] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 31-36.

edilmişti. Yunus Nadi'nin ise *Tasvir-i Efkâr* Gazetesinde yayımlanan makalesinde Lenin'in barışçı politikasından övgüyle bahsedilmişti[355].

Yine bu dönemde Türk basınında çıkan haberlere bakıldığında, 3 Aralık 1917'de Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi Bey'in Rusya'nın barış teklifi ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunduğuna tanıklık etmekteyiz. Bakan, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na yeni toprak kazanmaktan ziyade toprak bütünlüğünü korumayı esas aldığı için girdiğini belirtmiş ve ayrıca devletlerin çıkarlarına zarar vermeyen bir barışa da hazır olduklarını vurgulamıştı. Söz konusu açıklamada, Sovyet Rusya ile müzakere girişimlerine başlamak için herhangi bir engelin olmadığı da ifade edilmişti. Kısacası Osmanlı basını, gerek yaptığı haberlerde gerekse makalelerde bürokratların düşüncesini açığa çıkarmıştı. Osmanlı Devleti'nin yanı sıra Almanya da gelişmeleri çok olumlu karşılamıştı. Aslında Rusya kadar Almanya'nın da barışa ihtiyacı vardı. Bu barışla Doğu Cephesi'ni kapatarak askerlerini batıya aktarmayı düşünmüştü[356].

3.2. Brest-Litovsk'ta Görüşmeler

Alman Hükümeti, dört müttefik devletin Rusya ile ayrı ayrı barış görüşmelerini yapmasını ve daha sonra devletlerin konular üzerinde anlaşması halinde de toplu bir şekilde antlaşmanın imzalanmasını istemişti. Ancak Osmanlı Devleti, bu Alman isteğini reddedip görüşmelerin hep birlikte yapılmasını istemişti[357]. Bolşevikler öncelikle genel bir barış yapma niyetindeydi. Genel barışın olmaması durumunda ise İttifak devletleri ile tek tek barış yapmayı planlamıştı. Aslında Bolşevikler, Geçici Hükümet ve Çarlık Rusya'sında imzalanan tüm antlaşmaları geçersiz saymıştı. Bu bağlamda İtilaf Devletleri, Rusya'nın barıştan yana olan düşüncelerini pek benimsememiş ve bu düşünceden vazgeçirmeye çalışmışlardı. Hatta Sovyet Rusya'yı tehdit edecek bir pozisyona kadar gelmişlerdi.

[355] Selami Kılıç, *a.g.e.*, s. 31-36.
[356] *A.g.e.*, s. 37-38.
[357] Ülkü Çalışkan, *Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Cephesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2003, s. 10.

Bolşevikleri barış düşüncesinden vazgeçirmek için birçok yola başvuran İtilaf Devletleri, ekonomik destekte bulunmayacaklarına dair düşüncelerini açıkça ifade etmişlerdi. Sovyet Rusya'yı barıştan vazgeçirme teşebbüsü, her şeye rağmen sonuçsuz kalmıştı. Bolşevikler, düşüncelerinden geri adım atmamışlardı. Doğrusu Sovyet Rusya, artık savaşamayacak duruma gelmiş, bir an önce barışın yapılmasıyla kurtulacağına inanmıştı[358].

26 Ekim (8 Kasım) 1917'de Lenin'in yazdığı barış dekreti kabul edildikten sonra tüm dünyada yankı uyandırmıştı. Barış ve toprak vaadiyle iktidara gelen Bolşevikler, bunları hayata geçirememesi durumunda iktidarda tutunamayacaklarını bildikleri için derhal barışın yapılması için müttefiklerinin rızasını almadan Almanya ile müzakerelere başladılar. Lenin, Stalin ve Krylenko 7 (20) Kasım 1917'de Rus Generali Duchonin öncülüğünde Almanlarla mütareke yapılması teklifinde bulunmuştu. Lakin Duchonin bu görevi reddetti. Bu olay üzerine Bolşevikler, Duchonin'i görevden alarak yerine çavuş Krylenko'yu getirdi. Duchonin'in bu görevlendirilmede isteksiz olmasında İtilaf devletlerinin rolü vardı. İtilaf Devletleri'nin Rusya'yı bu barış teklifi konusunda yalnızlaştırma politikasına nazaran Bolşevikler, bilhassa Troçki, İtilaf Devletleriyle diplomasi alanında bazı görüşmeler yapmıştı. Böylece Bolşevikler özellikle barış müzakerelerine başlayarak ilhaksız-tazminatsız bir barış fikrini ısrarla savunmuştu[359].

İtilaf Devletleri Bolşeviklerin ateşkes ve barış teklifini cevapsız bırakarak bu şekilde tepkilerini ortaya koymuştu. Avusturya Macaristan da müzakerelere hazır olduğu ancak bazı tereddütlerinin bulunduğunu da ifade etmişti. Genel itibariyle İttifak Devletleri, Sovyet Rusya'nın ateşkes teklifine olumlu yaklaşmıştı. Bulgaristan'ın da halkın yoksulluk içinde olmasından dolayı bu olumsuz durumdan kurtulmak için Rusya'nın mütareke ve barış teklifini kabul edeceği aşikârdı. Almanya içinde bulunduğu askeri ve ekonomik yetersizlikten dolayı ateşkes teklifine sıcak bakmıştı. Nitekim Rus Ordu Komutanlığının Alman Ordu Komutanlığına gönderdiği mütareke teklifine Alman Doğu Orduları Başkomutanlığı yanıt vererek

[358] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 40-43.
[359] *A.g.e.,* s. 43-46.

Ruslarla müzakereye hazır olduklarını belirtmişti. Böylece 14 (27) Kasım 1917 tarihinde Sovyet Delegasyonu, Alman Başkomutanlığı ile Alman Doğu Karargâhında müzakerelere başlayacaklarını bildirdiler. Bu duruma karşılık İtilaf Devletleri sessiz kalmaya devam edip Sovyet Rusya'nın çağrılarına cevap vermemişti. Artık Sovyet Rusya, İttifak Devletleriyle mütareke ve barış görüşmelerine kesin olarak karar vermişti. 2 Aralık'ta Sovyet Heyeti, Brest-Litovsk'a doğru hareket etmişti. Böylece Sovyet Rusya bu adımla ittifak devletleriyle tek başına müzakereye başlayacağının sinyalini vermişti[360].

Krylenko'nun emri ile 13 (26) Kasım 1917'de Alman Başkomutanlığına ateşkes teklifinde bulunulmuştu. Teklif, Almanlar tarafından kabul edilmiş, hemen ardından da Avusturya Macaristan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan mütareke görüşmelerine katılacaklarını belirtmişlerdi. Müzakereler için en uygun yer olarak Brest-Litovsk şehri belirlenmişti[361]. Brest-Litovsk Kalesi 1915'te Almanların eline düşmüştü. Savaşta bir hayli tahribata uğramasına rağmen müzakerelere katılacak delegelerin toplanabileceği binalar bakımından zengin bir yerdi. Brest-Litovsk, Alman-Rus cephesinden 180 km gerideydi. Geçmişte Rusların Almanlara karşı savunmasında çok kuvvetli bir kale olan bu şehir, şimdi büyük bir savaşın bitmesi için barış yeri olarak belirlenmişti[362].

Ruslar müzakerenin tarafsız bir yer olarak gördükleri Stockholm'de olmasını sürekli talep etmişti. Almanya ise ordunun iyileşmesini ve doğu cephesinin kapatarak batıya aktarmayı düşündüğü için Brest-Litovsk'u önermişti. Şehre varan Sovyet heyeti, İttifak Devletleri'nin heyetleri ile karşılaşmıştı. Enver Paşa, Osmanlı Murahhası olarak Birinci Ferik Zeki Paşa'yı 29 Kasım 1917'de görevlendirmişti[363].

Brest-Litovsk görüşmelerine katılan delegelere bakıldığında Almanya tarafından Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye şefi General Major Hoffmann, Deniz Albayı

[360] *A.g.e.,* s. 47-52.
[361] *A.g.e.,* s. 53.
[362] Akdes Nimet Kurat, *a.g.m.,* s.381.
[363] *A.g.e.,* s. 53.

Horn, Binbaşı I. G. Brinckmann, Elçilik müşaviri V. Rosenberg, Yüzbaşı İ. G. Hey, Üsteğmen D. R. V. Bülow; Avusturya Macaristan tarafından Yarbay D. G. Pokorny, Binbaşı D. G. Baron Mirbach, Elçilik müşaviri Baron Berger, Elçilik sekreteri Graf Csaky; Bulgaristan tarafından Albay Gançev, Elçilik müşaviri Dr. Anastasov; Osmanlı Devleti tarafından Zeki Paşa, Menemenlizade Edhem Bey, Süvari Yüzbaşı V. Schmidt; Sovyet Rusya tarafından A. A. Joffe, L. B. Kamanev[364], A. A. Bizenko, G. J. Sokolnikov, L. M. Karahan, S. D. Masslovskij, Obuchov Oliç, Beljakov, Staskov – Romanov ve askeri uzmanlar: Kontramiral (Tümamiral) V. M. Al'tfater, Gemi süvarisi (Kaptan) Dolino-Dobrovol'skij, Albay İ.G. Siskin, Albay İ. G. Stanislavskij, Yarbay İ. G. Fokke, Yarbay İ.G. Suchov, Yarbay İ. G. Moros, Yüzbaşı İ. G. V. Lipskij, Çavuş Senin (sadece 15 Aralık 1917 tarihli oturuma katılmış olan İ. G. I, J. Ceplit) olmak üzere delegelerden bir kısmı sivil, bir kısmı da askerlerden oluşmuştu. Delegasyonların oluşmasından sonra 20 Kasım (3 Aralık) 1917'de Brest-Litovsk görüşmeleri Doğu Orduları Başkomutanı Mareşal Prens Von Bayern'in Brest-Litovsk'taki genel karargâhında başlamıştı. Kurmay başkanı General Max Hoffmann, Almanya adına görüşmeleri yürütmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti adına da Almanya askeri temsilci olan Zeki Paşa'yı müzakere temsilciliğine atanmıştı. Avusturya Macaristan'ı Yarbay Pokorny, Bulgaristan'ı Albay Gançev temsil etmişti. Sovyet Heyetinin başına da Joffe getirilmişti[365]. Brest-Litovsk mütarekesi beş dilde yazılmıştır. Bu diller arasında Türkçe, Almanca, Macarca, Bulgarca ve Rusça bulunmaktaydı[366].

Brest-Litovsk görüşmelerinde Zeki Paşa, yaşanılan her gelişmede Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'yı haberdar etmekteydi. Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki temel politikası askeri konuların dışında ticari, siyasi ve ekonomik konular üzerinde de şekillenmişti. Ruslarla mütareke görüşmelerine

[364] Brest-Litovsk'daki Rus heyetinden ve Bolşevik başkanlarından Kamanev ve diğer üç Bolşevik ile Finlandiya'da İsveçlileri almak üzere Haligfur'a gitmişti. Oradan da İsveç vapuruyla Stockholm'e ulaşmış, ayrıca bu heyet İngiltere ve Fransa da Brest-Litovsk müzakeresi hakkında beyanatta bulunarak memleketin durumu ve Proleteryanın içinde olduğu hal ve Bolşeviklerin aldıkları kararlar hakkında bilgi vermişlerdi. Finlandiya'da yaşanan bu olay üzerine Rusya'dan üç haftaya yakın bir zamandan beri haber alınamamakta, gazete ve mektup gelmemekte sadece Rusya hakkında alınan malumat telgrafnamelerden sağlanmıştı. Bkz. BOA. HR. SYS., 2369/1-7.

[365] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 56-58.

[366] BOA, HR. HMŞ. İŞO., N.3, 55/2.

başlandıktan sonra konuşulan her şeyin telgraf aracılığı ile yayımlanması Ruslar tarafından istenmişti. Sovyet Rusya'nın bu isteğine diğer devletlerden bir itiraz gelmemişti. Görüşmeler başlar başlamaz Sovyet Rusya'nın ihtilal propagandası da başlamış oldu. Sovyet temsilcileri mütarekenin temel koşulunu self-determinasyon prensibine dayandırarak ilhaksız-tazminatsız barışı sağlamayı esas almıştı[367].

3 Aralık 1917 tarihinde öğleden sonra ilk mütareke oturumu başlamıştı. Görüşmede Max Hoffmann politik meseleler hakkında konuşmaya yetkilerinin olmadığını ısrarla belirtmişti. Bunun üzerine Sovyet Heyeti Başkanı Joffe, oturumu 4 Aralık 1917 tarihine ertelemişti. Görüşmelerin ertelenmesiyle Harbiye Nazırı Enver Paşa, müzakerede bulunan Osmanlı temsilcisi Zeki Paşa'ya Rus işgali altındaki toprakların artık boşaltılması gerektiğini belirten bir telgraf göndermişti. Bu telgraf üzerine Zeki Paşa, Rus işgali altındaki topraklara ek olarak İran'dan da Rus ve Osmanlı birliklerinin ayrılmasını istemişti ancak Ruslar bu isteğe daha cevap vermemişti. 4 Aralık'ta tekrar başlayan müzakerelerde öncelikli olarak Ruslar projelerini paylaştılar. Bu arada mütarekenin 28 gün içinde sonuçlanması kararı almışlardı. Ancak Sovyetlerin mütareke planı üzerinde Almanlar anlaşmazlık sergilemişti. Bunun üzerine taraflar arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştı. Osmanlı Devleti tarafındaki anlaşmazlık Rusların Kafkas Cephesinden askerlerini çekmemeleriydi. Mütareke görüşmelerinin rahat bir ortamda geçmesi için on gün boyunca cephedeki çarpışmalara son verilmesi kararı alınmıştı. Brest-Litovsk'ta ara verildiği dönemde çatışmaların durduğu sırada Romanya Cephesinde de olumlu gelişmeler yaşanmıştı. Neticede 26 Kasım (9 Aralık) 1917'de Focşani'de Rus ve Romen orduları diğer taraftan da Alman, Avusturya Macaristan, Osmanlı ve Bulgar orduları arasında 19 maddelik bir mütareke imzalanmıştı. Bu arada Harbiye Nazırı Enver Paşa, Zeki Paşa'nın Rusların Kafkasya'dan çekilmesi konusunda ısrarcı davranmasını istemişti[368].

Rusya'da Temmuz 1917 olayları sonrasında Ukrayna da özerkliğini ilan etmesi üzerine Geçici Hükümet de bu özerkliği tanımak zorunda kalmıştı. Sözü

[367] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 58-59.
[368] *A.g.e.,* s. 60-65.

edilen döneme kadar özerk yapısını koruyan Ukrayna, 20 Kasım 1917'de bağımsızlığını ilan eden bir bildiri yayımlamıştı[369]. Görüşmelere devam ederken 16 Aralık 1917'de iki asker ve bir sivilden oluşan Ukrayna Heyeti, Brest-Litovsk'a gitmişti. Bu heyetin görevi, Ukrayna'nın milli çıkarlarını korumaktı. Sovyet Heyeti, Ukrayna Heyetini dostça karşılamıştı. Ancak ilerleyen zamanda Ukraynalılar politik sebeplerden dolayı Brest-Litovsk'a daha da gitmemişlerdi. Bu durumun arkasında kuşkusuz İngiltere ve Fransa vardı. Ukrayna'yı kendi yanlarına çekmeyi hedeflemişlerdi. Bu da gösteriyor ki Ukraynalılar kendilerine göre nasıl bir siyaset izleyeceklerine daha karar vermemişti. Brest-Litovsk'a gelme amaçlarının da siyasi havayı yoklamak ve ona göre adım atmak şeklinde olduğu anlaşılmıştı[370]. Brest-Litovsk'da müttefik devletlerin kalemine göre Rusya ve Ukrayna arasındaki sulh görüşmelerinin sonucu doğu ve batıdaki sulha vesile olacağı vurgulanmıştı[371]. Ukrayna Heyeti'nin Brest-Litovsk'a gelmeden bir gün önce Sovyet Hükümeti ve diğer İttifak Devletleri olan Osmanlı Devleti, Avusturya, Almanya ve Bulgar Delegeleri Alman Doğu Karargâhı'nın bulunduğu Brest-Litovsk'ta buluşarak 2 (15) Aralık 1917'de geçici bir mütareke imzalamıştı[372]. (Bkz. Ek-4) Bu mütareke ile bütün cephelerde çatışmalara son verilerek mütarekenin hükümleri belirlenmişti. Mütarekeye ek olarak esir değişimi, kültürel ve ekonomik ilişkilerin tanzimi için Petrograd'ta bir karma komisyonunun oluşturulmasına karar verilmişti. Bunun üzerine Almanya, Avusturya Macaristan delegelerini Petrograd'a göndermişti[373]. Mütarekeye bağlı olarak savaş haline son vermek, Anadolu cephesindeki mütareke şartlarını tayin ve tespit etmek üzere ayrı bir antlaşma yapılması gerekiyordu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti ile Bolşevikler arasındaki ateşkes 5 (18) Aralık 1917'de imzalanan Erzincan sözleşmesi ile gerçekleşmiş oldu. Ancak ilk Osmanlı-Bolşevik teması ise 22 Aralık 1917'de Brest-Litovsk barış görüşmeleri ile başlamıştı[374]. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yoğun temasın yaşanması üçüncü maddeden kaynaklanmıştır. Osmanlı Devleti bu maddeyle Kars-Ardahan ve Batum'un kapısını

[369] Ender Korkmaz, "Brest-Litovsk Antlaşması Çerçevesinde Osmanlı-Ukrayna Diplomatik İlişkileri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C.2, S. 30, 2016, s. 112.
[370] Selami Kılıç, *a.g.e.*, s. 75.
[371] BOA, HR. HMŞ. İŞO., 68/44-16.
[372] Hikmet Bayur, "Birinci Genel Savaştan Sonra Yapılan Barış ve Antlaşmalarımız", *Belleten*, C.29, S.115, Ankara 1965, s. 499.
[373] *A.g.e.*, s. 80.
[374] Yalçın Murgul, *a.g.m.*, s. 18.

aralamıştır[375]. Bu maddede ağırlıklı olarak Almanya ve Avusturya Macaristan'ın gücü etkili olmuştur[376]. Brest-Litovsk Antlaşması'na giden süreçte İttifak Devletleri ile Bolşevik Ruslar arasında çok çetin müzakere süreci yaşanmıştı. Müzakerelerin başlaması, kesintiye uğraması ve sonuçlanması şeklinde devrelere ayrılmıştı. İlk dönem müzakereleri 22 Aralık 1917'de başlamış, 4 Ocak 1918'de kesintiye uğramıştı. 9 Ocak'ta başlayan müzakereler 19 Ocak'ta yine kesintiye uğramış, 30 Ocak ile 9 Şubat arasındaki müzakere görüşmeleri de üçüncü devreyi oluşturmuştu[377].

Sovyet Rusya ile mütareke yapıldığına dair haber *Der Montag*'ın 17 Aralık 1917 tarihli sayısında "Doğu Cephesinde mütareke imza edildi" cümlesiyle halka aktarılmış özellikle mütarekenin 9. Maddesine göre, derhal barışın yapıldığı haberi verilmişti. Mütarekenin imzalanması İttifak Devletlerini memnun etmişti. Türk basınında ise bu konu ile ilgili yazılarda mütarekenin İstanbul, Viyana ve Budapeşte'de sevinçle karşılandığı anlatılmıştı. *Tasvir-i Efkâr*'da yer alan bir başlıklı haberde Osmanlı Devleti'nin bu sonuçtan memnun olduğunu çünkü doğu cephesindeki yükünü hafiflemesini sağladığı belirtilmişti. Mütareke kararı Sovyet Rusya'da da coşkuyla karşılanmıştı. Mütareke İttifak devletleri ve Sovyet Rusya arasında olumlu karşılanmıştı. Ancak İtilaf Devletleri ise bu durum karşısında tedirginliklerini gizleyememişti. Brest-Litovsk mütarekesinin imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti ile Sovyet Rusya arasında savaşa son vermek ve Kafkas Cephesinde de mütareke maddelerini belirlemek için ayrıca iki devlet uzlaşı sürecine girmişlerdi[378]. Lenin, Ocak 1918'de "Barış hakkında Yirmi İki Tez" adlı makalede gelecek dünya devrimi için Rus Devrimi'nin korunması bunun için de barışın

[375] BOA. HR. HMŞ. İŞO., 69/ 1-10.
[376] BOA. HR. HMŞ. İŞO., 69/ 1-4.
[377] Zehra Aslan, "Brest-Litovsk Müzakerelerinin Türk Kamuoyuna Yansımaları", *I. Dünya Savaşı'nda Karadeniz ve Kafkasya askeri, Siyasi ve Sosyal Gelişmeler,* Editörler Mehmet Okur, Bahadır Güneş, Ülkü Köksal, Trabzon 2017, s. 285.
[378] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 83.

kesinlikle yapılması, hatta işgal edilmiş tüm toprakların ilhakını bile kabul etmek gerektiğini vurgulamıştı[379].

Almanya, sözleşme yapmak için müttefik dört devletin birer delegasyonunu Petrograd'a göndermesini teklif etmişti. Bunu Babıâli kabul edince Sadrazam Talat Paşa Osmanlı heyeti başkanlığına eski Atina Elçisi Galip Kemali Söylemezoğlu'nu tayin etmişti[380]. Brest-Litovsk Antlaşması'nın hükümlerini yerine getirmek için Osmanlı Devleti, Galip Kemali Bey'i görevlendirmişti. Rusya'da rejim daha oturmadığı için iç savaşın devam ettiği sırada Galip Kemali Bey göreve başlamıştı. Bolşeviklerin bu iktidar mücadelesini oldukça detaylı bir şekilde ele almıştı[381]. Talat Paşa, Galip Kemali Beyle Alman heyeti başkanı Kont Mirbach ile sorunların çözümü için çalışmışlardı. Ayrıca Galip Kemali Bey'den Sovyet Rusya'daki Türk esirleri hakkında bilgi toplamasını istemişti. Nitekim 12 Ocak 1918'de Galip Kemali Bey Petrograd'a varmış, Alman ve Avusturya heyeti ile karşılaşmıştı. Petrograd'taki komisyonun ilk toplantısı 1 Ocak 1918'de toplanmıştı. Ancak bu toplantıya Osmanlı heyeti katılmamıştı. Bu sırada Petrograd'ta yine yiyecek sıkıntısı ve yoksulluk başlamıştı. Her ne kadar da asayiş sağlanmak istense de kargaşa, gün geçtikçe önü alınmaz bir duruma gelmişti. Yine 29 Aralık 1917 – 1 Ocak 1918'de Rus işgali altında bulunan Türk arazilerindeki Ermenilere kendi geleceklerini belirleme hakkı tanınınca Osmanlı Devleti'nin egemenliği tehlike altına girmişti. Galip Kemali Bey de bu durumu Talat Bey'e telgraf çekerek bildirmişti[382].

Görüşmeler devam ederken Rusların ihtilalci söylevlerinden bıkan Almanya, işgali altındaki eski Rusya sahasında yaşayan Lehliler, Litvanyalılar ve Kurlandiyalıların kendi geleceklerine karar vermelerini desteklediğini ayrıca Osmanlı Devleti de her ne kadar da Alman heyeti buna karşı çıksa da Rusya'nın Doğu Anadolu'da işgal ettiği yerleri boşaltmasını istedi. Sovyet heyeti de bu Alman

[379] Helene Carrere D'encausse, *Lenin,* (Çev. Ali Cevat Akkoyunlu), Doğan Kitap, İstanbul 2002, s. 261.
[380] Selami Kılıç, a.g.e., s. 80.
[381] Evren Küçük-Nurgül Bekar, "Türk Diplomatların Bakış açısıyla Türk-Sovyet İlişkileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 74, S. 1, 2019, s. 168.
[382] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 80.

tekliflerini hükümete bildirmek için Petrograd'a gitmişlerdi. Bolşevik Partisi Merkez Komitesinde bu konular tartışılmıştı. Bundan sonra da Sovyet heyetinin başına Joffe'nin yerine Leon Troçki'nin geçmesine karar verildi. Bu tartışmalı konulardan dolayı ara verilen görüşmeler 9 Ocak 1918'de tekrar başlamıştı. Troçki, bu görüşmelerde "İlhaksiz ve Tazminatsız Barışı" tekrarlayarak ayrıca her milletin kendi geleceklerini kendisinin belirmesi hakkını dile getirmişti. Bu maddenin Doğu Anadolu'da Ermeniler lehine kullanılacağından endişe duyan Temsilciler duruma itiraz etmişlerdi. Ahmed Nesimi Bey, bunun üzerine Troçki'yi protesto etmişti. Bundan doğacak olumsuz sonuçlardan Sovyet Rusya'nın sorumlu olacağını vurgulamıştı. Daha da ileriye giden Sovyet Rusya, Ermenileri silahlandırıp teşkilatlandırmıştı. Bu hareketin gerekçesi olarak da Troçki, silahlı Kürtlere karşı müdafaa amacıyla bu girişimde bulunduğunu ifade etmişti. Nesimi Bey de o bölgede ahalinin durumunun değiştiğini, Rusların rahat olmasını vurgulayarak meseleyi kapatmıştı[383].

Brest-Litovsk görüşmelerinde Rusya, Lenin'in serf-determinasyon hakkını tanıdığı ülkeler olan Polonya, Litvanya ve Ermenistan'ın kaderiyle ilgili hususların öncelikli olarak görüşülmesini istemişti. Almanlar ise Rusların bu isteğini göz ardı etmiş ve 1 Ocak 1918'de General Hoffman, ilhak etmek istediği yerlerin haritasını masaya koymuştu. Hatta Ruslar tarafından işgal edilen Ermenistan topraklarının da Türkiye'ye verilme durumu söz konusu olmuştu. Bu gelişmelerin Ruslar tarafından kabul etmesi mümkün olmayınca Almanya, yeniden saldırıya geçmişti. Lakin Rusya, savaşı göze alamadığı için tekrar müzakerelere başlanmıştı[384].

Karma Komisyon, iki komisyon şeklinde çalışmalarını yürütmesi gerekmişti. Bu komisyonlardan biri esirlerin genel durumu ile ilgilenirken ve olumsuz koşullarının iyileşmesi için çalışırken diğer komisyon da mali ve ticari

[383] Ülkü Çalışkan, *Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Cephesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2003, s. 16-17.
[384] Fahri Taş, *a.g.e.,* s. 43.

ilişkilerin düzenlenmesine dair çalışacaktı. Bu ticari işlerin dışında yapılacak başka bir iş de olmayınca Karma Komisyon delegeleri Petrograd'tan Berlin'e gitmişti[385].

Almanya ile Avusturya Macaristan'ın akabininde Bulgaristan da barış müzakerelerine dâhil olmuştu. Bulgaristan çıkarlarını korumak için barış müzakerelerine yönelmişti. Osmanlı Devleti bu süreçte Birinci Dünya Savaşı'nın ağır bilançosunu hesaplamıştı. Savaştığı birçok cephede mağlup olmuş ve büyük ekonomik sıkıntılarla karşılaşmıştı. Bu sıkıntıların sona ermesi için derhal barışın yapılmasını istemişti. Özellikle Bolşeviklerin ilhaksız-tazminatsız barış çağrısı Osmanlı Devleti tarafından olumlu karşılanmış, memnuniyet verici bir davranış olarak değerlendirilmişti. Enver Paşa, Brest-Litovsk görüşmelerini yürüten Zeki Paşa'ya daha önceki antlaşmalara göre Rusya'ya bırakılan arazinin Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi ve Rus işgali altındaki topraklarda yaşayan Müslümanlara verilen zararın sona erdirilmesi için bazı telkinlerde bulunmuştu[386]. Enver Paşa'ya göre Rusların sulha ihtiyaç duyduğu bu dönemi iyice değerlendirmek gerekti. Bu doğrultuda aynı Finlandiya ve Letonya örneklerinde olduğu gibi Kars, Ardahan ve Batum'un Rusya'dan ayrılışını kabul ettirmek için uygun bir zaman dilimi oluşmuştu[387].

Almanya, Avusturya Macaristan ve Bulgaristan'ın desteğini alan Osmanlı Devleti Kars, Ardahan ve Batum için Kafkas Komitesi'nin siyasi girişimlerde bulunmasını istemişti. Bu komitenin kurulmasında ve yönlendirilmesinde Enver Paşa'nın rolü büyüktü. İttifak Devletleri ve Sovyet Rusya arasında müzakereler başlamış müzakereler esnasında Bulgar delegeleriyle sert tartışmalar yaşanmıştı. Siyasi konularda birçok meselenin yığın haline gelmesi ve bu meselelerin çözümü için henüz bir uzlaşmanın olmamasına rağmen müzakereler oldukça açık ve net bir şekilde sürdürülmüştü. Bu duruma göre barışın kısa sürede gerçekleşeceği ümidi artmıştı. Ancak bu barışçıl süreç beklentisi kısa sürmüş ve General Hoffmann'ın

[385] *A.g.e.*, s. 81.
[386] *A.g.e.*, s. 115-119.
[387] Yalçın Murgul, *a.g.m.*, s. 19.

Polonya, Kurland ve Litvanya'nın kendilerine verileceği düşüncesinde olması ile karşılıklı güven ilişkisi hasar görmüştü[388].

Avusturya Macaristan ve Alman basını Brest-Litovsk barış müzakerelerine önem vererek gelişmeleri günü gününe takip etmişti. Basın aracılığı ile barış müzakerelerinin bazı maddeleri alkışlanırken bazıları da çok sert eleştirilere maruz kalmıştı. Osmanlı Devleti için bu süreçte en önemli konu işgal altında bulunan toprakların boşaltılması konusuydu. Enver Paşa bunu uygulamak için barışın hemen olmasını özellikle belirtmişti. Tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de bütün dikkatler Brest-Litovsk Barış Müzakerelerine yönelmişti. Barış müzakereleri ile ilgili Meclis-i Vükela'da uzun uzun müzakereler yapılmıştı. Osmanlı Devleti'nin bu barış müzakerelerindeki tek amacı Doğu Anadolu'nun kısa sürede Rus işgalinden kurtulmasını istemişti. Brest-Litovsk Barış Görüşmeleri başladığı sırada Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleriyle ayrı barış yapmak isteği Almanları endişelendirmişti[389].

Osmanlı Heyeti, Hariciye Nazırı Vekili Halil Bey ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya müzakereler ile ilgili sürekli bilgi verilmişti. Alman ve Avusturya basınında Rusların işgal ettikleri yerler üzerinde referandum meselesi için bir komisyonun kurulma düşüncesi Osmanlı Devleti'nde endişeye neden olmuştu. Halil Bey ve Talat Paşa tedirgin olmuştu. Nitekim referanduma gidildiği takdirde Rus işgali altındaki toprakların boşaltılması gecikecekti. Osmanlı Devleti ise buraların bir an önce anavatana katılmasını istiyordu. Enver Paşa, Talat Paşa ve Halil Bey dönemin fırsatlarından yararlanmak istemişti. Sadece Rus işgali altındaki toprakların boşaltılmasından ziyade ayrıca Elviye-i Selâse'nin (Kars, Ardahan, Batum) de geri alınmasını isteyerek adım atmışlardı. Talat Paşa, bu konu ile ilgili Alman desteğini almak için Brest-Litovsk'a gitmişti[390].

Birinci dönem müzakerelerinde önemli bir siyasi gelişme döneme damgasını vurmuştu. Bu siyasi gelişme, müzakere yerinin değişmesiydi.

[388] Selami Kılıç, *a.g.e.*, s. 129-159.
[389] *A.g.e.*, s. 159-168.
[390] *A.g.e.*, s. 234.

Görüşmelerin Brest-Litovsk'tan Stockholm'e taşınması üzerinde durulmuştu. Ancak bu gelişme daha sonra reddilerek görüşme yerinin Brest-Litovsk olarak kalmasına karar verilmişti[391].

3.3. Brest-Litovsk Antlaşması'nın İmzalanışı

Almanlar, Rusları barışa yönlendirmek için askeri harekât hazırlığına başlamıştı. Bunun üzerine Sovyet Rusya, bu taarruzu protesto ederek Almanlarla tekrar barış görüşmelerine başlandı. Almanlar, Rusların barış teklifine gecikmeli cevap vererek oyalama stratejisini uygulayarak kendileri için önemli olan yerleri ele geçirmek istemişti. Nihayetinde Alman hükümeti, Bolşeviklere bir ültimatom göndererek yeni barış koşullarını iletti. Sonuçta Sovyet Rusya, barıştan yana bir politika izlemeye karar vermişti. Tartışmalı müzakerelerden sonra Halk Komiserleri Sovyeti, Almanya'nın barış şartlarını kabul etmişti. Ayrıca İttifak Devletleri ile barış yapmaya hazır olduğunu ve Brest-Litovsk'ta görüşmelerin tekrar başlanmasına karar vermişlerdi. 25 Şubat 1918'de Brest-Litovsk'a gelen Almanya ve Avusturya Macaristan delegasyonları, bir barış taslağının hazırlanması için 26 Şubat'ta toplanmıştı. Barış metni için ortak bir anlaşmaya varmışlardı. Ancak Alman ve Türklerin bu barış metnine yeni eklemeler yapacağı da bilinmekteydi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti de fırsattan yararlanarak Alman ültimatomunda bulunmayan isteklerini gerçekleştirmeye çalışarak bunları barış antlaşması metnine koymak için adım atmıştı. Osmanlı Devleti, Ruslarla barış imzaladıktan sonra Rusların Doğu Anadolu'dan çekilmesi ve 1877 sınırlarına ulaşmayı tasarlamıştı. Almanya özellikle Osmanlı Devleti'nin bu isteğine karşı çıksa da siyasi durumda yaşanan dengesizlik aslında Osmanlı Devleti'nin işini kolaylaştırmıştı. Troçki tarafından neticesiz bırakılan barış görüşmelerinden sonra 10 Şubat 1918'de Talat Paşa'nın Alman ültimatomunun beşinci maddesine Doğu Anadolu topraklarını istemesini kaleme almıştı. Enver Paşa'nın yoğun ısrarı sonucunda Brest-Litovsk'ta Osmanlı Devleti'ni temsil eden İbrahim Hakkı Paşa'dan Kars, Ardahan ve Batum'un Osmanlı Devleti'ne verilmesinin dışında bağımsız bir Kafkas İslam Devleti'nin ve Kazan, Orenburg,

[391] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 175.

Türkistan ve Buhara Müslüman halklarını milli hâkimiyetlerinin tanınması talebinde ısrarcı olmasını istemişti[392].

Asıl görüşmelerin yapıldığı esnada yaşanılan tartışmalar politik bir tartışmaya dönüşmüştü. Müzakerelere katılan delegeler, yaşanılan tartışmalardan yararlanarak hasımlarının güçsüzlüklerinin üzerine giderek ağız kavgası etmişlerdi. Bilhassa Troçki, görüşmelerde sosyolojik ve felsefi konuşmalar yaparak çelişkili bir ortam yaratmaya çalışmıştı[393]. 11 Şubat 1918 tarihindeki konuşmasında Troçki, zıt yönünü tekrar vurgulayarak Almanlar için "Biz harp istemiyoruz Almanlar isterlerse tekrar hücum etsinler" cümlesini kullanmıştı. Bu cümlede de kendilerinin her daim sulhtan yana olduklarını vurgulamıştı[394].

Alman ültimatomuna göre barışın üç gün içinde imzalanması şartı vardı. Almanlar bu durumdan yararlanarak barış çabalarını yoğunlaştırmışlardı. Diğer devletlerin delegasyonlarının bir an önce Brest-Litovsk'a gelerek barışı imzalamaları için gayret göstermişti. Müttefik dört devletin temsilcileri olarak Almanya'yı büyükelçi Von Rosenberg ile General Hoffmann, Avusturya Macaristan'ı büyükelçi Merey ile General Csicserics, Osmanlı Devleti'ni Berlin büyükelçisi İbrahim Hakkı Paşa ile Zeki Paşa, Bulgaristan'ı ise büyükelçi Toşev temsil etmişti. İttifak Devletlerinin delegasyon başkanları ve Sovyet Heyeti'nin başkanı Sokolnikov arasındaki ön görüşmelerden sonra 1 Mart 1918 günü müzakerelerin başlanmasına karar verilmişti. 1 Mart'ta başlayan görüşmede Sokolnikov ani bir hamle yaparak bu barışın bir uyuşma barışından ziyade daha çok zorunlu bir barış olduğu belirtmişti[395].

2 Mart 1918 günü yapılan iki oturumda barış müzakerelerine devam edilmişti. Brest-Litovsk antlaşmasının imzalanması için tanınan üç günlük süreden sonra 3 Mart 1918'de iki aydan daha fazla zamandır devam eden barış müzakerelerinin nihayet son bulduğu ve doğudaki savaşın yerini barışın alacağı

[392] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 353-354.
[393] Marcel Liebman, *a.g.e.,* s. 333.
[394] Galip Kemali Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene*, Şaka Matbaası, İstanbul 1950, s. 482.
[395] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 354.

mutluluğu ülkeyi kaplamıştı[396]. Brest-Litovsk Antlaşması'na göre Rus ordusunun 6 ile 8 hafta içinde Doğu Anadolu'dan çekilmesi ve Rus ordusunun Türk güçleri gelene kadar o bölgenin asayişini sağlamakla görevlendirilmişti [397] . Osmanlı Delegasyonu başkanı İbrahim Hakkı Paşa, Sadrazam Talat Paşa'ya telgraf göndererek Ruslarla barışa ramak kaldığını anlatmıştı. Barış şartlarının okunmasıyla Rusların boşaltacakları yerler arasında Kars, Ardahan ve Batum'un eklenmesini gören Ruslar itiraz etmişti. Von Rosenberg ve İbrahim Hakkı Paşa arasında geçen diyalogda Rusların bu ağır maddeler karşısında barış müzakerelerinden vazgeçmemesi üzerine konuşulmuştu. Böylece Osmanlı Devleti, Kars, Ardahan ve Batum'un boşaltılması isteği ile yetinmişti. Böylece barışın tehlikeye düşmemesi sağlanmıştı[398].

Ukrayna ahalisi harp esnasında istiklalini ilan etmişti. Ayrıca Rusya, harpte bulunan diğer devletlere sulhun sağlanması arzusunda olduğunu belirtmişti. Büyük devletler de sulhun sağlanması için şartlı bir antlaşmaya yeşil ışık yakmışlardı. Bu sulhun ilk gayesi yalnız savaşa son vermek değil milletler nezdinde de siyasi hukuku ve iktisadi sahalarda dostane ilişkileri güçlendirerek devam etmeyi sağlamak istemişlerdi[399].

Brest-Litovsk Barış Konferansı'nın son oturum başkanı Avusturya Macaristan Delegasyonu Başkan Von Merey tarafından toplanmıştı. Merey, bu toplantıda içten ve samimi bir dil kullanarak bu barışın üç buçuk yıldan beri devam eden yıkıcı savaşa son verildiğini ve dostane ilişkilerin de devam etmesini belirtmişti. 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması, Müttefik Devletlerle Sovyet Rusya arasında imzalanan asıl on dört maddelik antlaşma metninden ayrı olarak ek protokoller de imzalanmıştı. Almanya, Avusturya Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ile Ruslar arasında ayrı yapılan antlaşmalar da bulunmaktaydı. Brest-Litovsk Antlaşmasında Osmanlı Devleti adına;

---

[396] *A.g.e.,* s. 354.
[397] Halil Bal, "Brest-Litovsk Antlaşması'ndan Sonra Türkiye ve Ermeniler", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* C.0, S.5, 2012 s. 35.
[398] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 365.
[399] BOA., HSD. AFT., 6/49.

İbrahim Hakki Paşa ile Zeki Paşa, Almanya adına; Dışişleri Bakanı Richard Von Kühlmann, Büyükelçi Von Rosenberg, General Hoffmann, Kaptan Horn, Avusturya Macaristan adına; Dışişleri Bakanı Kont Czernin, Büyükelçi Von Merey, General Csicserics Von Bacsony, Bulgaristan adına; Andrea Toşev, Binbaşı Peter Gançev, Thedor Anastasov ve Sovyet Rusya adına; Grigory Iakovleviç Sokolnikov, Lew Mikhailoviç Karahan, Georgy Vassilieviç Çiçerin, Grigory Ivanoviç Petroskij tarafından 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Barış Antlaşması imzalanmıştı[400](Bkz. Ek-5-8).

Brest-Litovsk maddelerinin Osmanlı basını aracılığıyla kamuoyuna duyulması da Vakit gazetesinin 6 Mart 1918 tarihli "Brest-Litovsk Muahedesi Hülasası" adlı başlıkta yayımlanmıştır[401]. (Bkz. Ek-8) Brest-Litovsk maddelerine göre Rusya'nın yeni haritası ortaya çıkmıştı. Ayrıca Rusya'nın Almanya ile Avusturya Macaristan topraklarındaki umur-u dâhiliyeye müdahale etmeyeceği de belirlenmişti. Bu gelişmeler üzerine Rusya, Anadolu'yu hızlıca boşaltması gerektiği ve Kars-Ardahan-Batum'u da Osmanlı Devleti'ne iade etmeyi kabul etmişti[402].

3.4. Zorunlu Barış Brest-Litovsk Antlaşması'nın Önemi

Ekim İhtilali ile başa gelen Bolşeviklerin ilhaksız-tazminatsız barış ve self-determinasyon ilkeleriyle yola çıkmışlardı ancak Ruslar daha sonra çeşitli müzakereler yapmış İttifak Devletlerinin istekleri ve çıkarları doğrultusunda önce sert bir şekilde maddeleri kabul etmese de daha sonra maddeleri kabul ederek 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk'u imzalamış ve bu antlaşma daha sonra zorunlu barış adını almıştı. Kısacası Brets-Litovsk Antlaşması; ilhaksız-tazminatsız bir barıştan çıkmış zorunlu barışa dönüşmüştü. Brest-Litovsk barışı Sovyet Rusya çevrelerince oldukça eleştirilmişti. Birçok tepki alarak olumsuz tenkitlere maruz kalmıştı. Zorunlu barış adını alan Brest-Litovsk antlaşması dünya tarihinin bir dönemeci olarak tarihi akışına yön veren bir gelişme olmuştu. Sovyet Rusya, İttifak Devletleri ile yaptığı bu

[400] Selami Kılıç, *a.g.e.*, s. 365.
[401] "Brest-Litovsk Muahedesi Hülasası", *Vakit*, 6 Mart 1918, İstanbul 1918, s. 2.
[402] BOA., HR. HMŞ. İŞO., N.3, 117/1.

antlaşmayla büyük kayıplara uğramış ancak bir yandan da yok olmaktan kurtulmuştu. Brest-Litovsk ile Sovyet Rusya tarihinde yeni bir dönem başlamıştı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti doğudaki Rus işgalini sona erdirerek Elviye-i Selase'yi de geri almıştı. Nitekim bu döneme kadar Osmanlı Devleti üzerindeki kasvetli hava yavaş yavaş dağılmıştı[403].

Bolşevik İhtilali'nden sonra tarihi bir gelişme olarak adlandırılan Brest-Litovsk Antlaşması ile Osmanlı – Rus ilişkilerinde bir rahatlama olmuştu. Enver Paşa'nın üç sancak olan Kars, Ardahan ve Batum üzerindeki hayelleri gerçek olmuştu. Akabinde de Bolşevikler yeni bir dünya devleti kurma girişimine girmişti[404]. Aslında Akdes Nimet Kurat'a göre Ekim İhtilali'nden sonra Enver Paşa'nın esas amacı sadece üç sancağın Türkiye'ye verilmesiyle yetinmeyip özellikle Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Kafkas coğrafyasında tampon bir İslam Devleti kurarak Rusya ile sınırları ortadan kaldırıp Rus tehlikesini bertaraf etmekti. Ancak Enver Paşa'nın bu amacı hem Ruslar tarafından hem de Almanlar tarafından kabul edilmemiştir[405].

Osmanlı Devleti netice itibari ile Brest-Litovsk Antlaşması ile üç hedefe ulaşmış oldu bu hedefler arasında Rusya'nın Doğu vilayetlerini boşaltması, Elviye-i Selase'nin Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi ve Rusya ile ilişkilerin tekrar kurulması yer almıştı[406]. Akabinde Rus ordusu Doğu Anadolu'yu 6 – 8 hafta içinde boşaltmıştı. Ermeni çeteleri silahsızlandırılıp dağıtılmıştı. Ayrıca Sovyet Rusya, Kafkasya'da bir tümenden fazla asker bulundurmayacaktı[407]. Nitekim Brest-Litovsk Antlaşması, Almanya'nın 1918'de mağlup olmasıyla kendiliğinden hükmünü kaybetti. Bu antlaşma yaklaşık sekiz ay gibi bir kısa zaman diliminde yürürlükte kalmıştı[408].

---

[403] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 394.
[404] Yalçın Murgul, *a.g.m.,* s. 12.
[405] Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara Üniversitesi, Ankara 1970, s. 383.
[406] Selçuk Ural, "Doğu Harekâtı'nın Türk Basınında Yankıları", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 44, Erzurum 2010, s. 1-20.
[407] Süleyman Kocabaş, *Tarihte Türk – Rus Mücadelesi*, Vatan Yayınları, İstanbul 1989, s. 400.
[408] Akdes Nimet Kurat, *a.g.m.,* s. 405.

3.5. Osmanlı Basınında ve Meclis-i Mebusan'da Brest-Litovsk Antlaşması

Osmanlı basınında önemli bir yer edinen hatta ilk sayfalarda manşet olan Rus İhtilalleri, Meclis-i Mebusan'a konu olmamıştır[409]. Nitekim Rus İhtilali ile birlikte ortaya çıkan sulh meselesi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştı. Brest-Litovsk Antlaşması, dönemin bürokratları tarafından çok iyi tasvir edilmişti. Özellikle Meclis-i Mebusan'da görüşülen önemli konular arasında yer almıştı.

Bolşeviklerin yönetime hâkim olduktan sonra uyguladıkları politikalar, Osmanlı yöneticisi olan Enver Paşa tarafından gözlemlenerek dönemin olayları belgelenmişti. Dönemin Meclis-i Mebusan'ında birkaç tartışmanın olması dahi dönemin aydınlatılması için yol gösterici olmuştu. Peyderpey diplomatların gözlemleri sonucunda İstanbul bilgilendirilmişti. Enver Paşa'nın Bolşevik İhtilalinden sonra Kafkas siyasetinde etkili olabilmek için Rusya'ya bakışını değiştirmişti. Osmanlı-Bolşevik ilişkilerinin atardamarını Kafkasya meselesi oluşturmuştu. Meclis-i Mebusan'da Bolşevik İhtilallerine yönelik tartışmalar yaşanmıştı. Bu tartışmaların temelinde iktisadi ve sosyal etkilerinden ziyade politik meseleler üzerinde durulmuştu[410].

3 Aralık 1917'de Meclisi Mebusan'da Osmanlı Hariciye Nazırı olan Ahmed Nesimi Bey, Sovyet Rusya'nın sulh isteğini anlatmasıyla birlikte mecliste olumlu bir hava oluşmuş, sulh talebi sevinçle karşılanarak ortaya çıkan coşkulu bir havanın akabininde alkışlar duyulmuştu. Kendilerinin de barış görüşmelerine hazır olduklarını anlatmıştı. Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey, yeni hükümet olan Bolşeviklerin, Osmanlı Devleti'ne karşı Çarlık döneminden kalma işgalci siyaseti reddettiğini belirtmişti. Bu düşüncesini de "ilhaksız ve tazminatsız barış" teklifine dayandırmıştır. Ahmed Nesimi Bey'den sonra meclisteki sol eğilimli İstanbul

[409] 1332-1333-1334 Meclisi Ayan Zabıt Cerideleri ve 1332-1333-1334 Meclisi Mebusa Zabıt Cerideleri nin incelenmesi sonucunda Rus ihtilalleri ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır (Bkz. Meclisi Ayan Zabıt Cerideleri – Meclisi Mebusan Zabıt Cerideleri, 1332-1333-1334, Cilt 1-2, TBMM Basımevi, Ankara 1991.
[410] Yalçın Murgul, *a.g.m.*, s. 7-10.

Mebusu Salah Cimcoz Bey söz alarak, *"Kanunlara saygı gösteren tabiat, alışkanlığını bozmamış, güneş yine doğu'dan doğmuştur"* sözüyle Rus İhtilalinin dünyanın siyasi ideolojisini farklı bir döneme taşıdığını belirtmişti. Cimcoz, Lenin Kabinesinin sulhu teklif ettiğini ve böylece savaşın da seyir değiştirdiğini ve siyasal sistemler üzerinde değişikliğe neden olduğunu anlatmıştı. Özellikle doğuda Çarlığın yerini demokrat olan Sosyal Maksimalistler (Bolşevikler) batıda da büyük emperyalist olan Almanya, siyasi sistemini değiştirerek demokratik prensipler üzerine yoğunlaşmıştır. Şunun da pek iyi bilinmesi gerekir ki Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu fikirler Avrupa coğrafyasında yayılarak yavaş yavaş halkın üzerinde etkili olmuştu. Bundan da emin olunmalı ki 15-20 sene sonra dünyanın şekli değişecektir. Buna istinaden de Osmanlı Devleti, Rusya ve Almanya'daki bu siyasi gelişmeleri dikkate alarak ortaya çıkan değişmelere hazır olmalıdır. Lenin'in sulh isteği Almanya ve diğer devletler tarafından kabul edildiği Osmanlı Devleti'nin de daha önceden savaşı ne kadar çok istediyse şimdi de sulhu o kadar istemesi gerektiğini teklif etmişti[411].

Salah Cimcoz'dan sonra sözü alan Aydın Mebusu Veli Bey de, Hariciye Nazırı'nın kendilerine haber ettiği barış teklifinin olumlu karşılandığını belirtmiş ancak bu barış teklifinin Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş emellerine uygun olmasını tekrar hatırlatmış, Milli haysiyet, siyasi güçlülük ve istiklalin temini için barıştan yana olunması gerektiğini söylemişti. Müttefiklerinin ve tüm dünyanın bilmesini istediği şey savaşa giriş sebeplerinin siyasi mevcudiyeti ve istiklallerini korumaktır. Almanların ve müttefiklerinin güzel gözleri ve Krallarının hatırı için girmediklerini vurgulayarak Salah Cimcoz'un kayıtsız şartsız barış teklifini kabul etmemişti[412].

Akabinde kürsüye çıkan Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi ise istila kafasıyla hareket eden Çarlığın yıkılmasıyla Bolşeviklerin başa geçtiğini ve dünyanın en güçlü hükümeti olduğunu vurgulamış ve bu hükümetin, artık kan dökmeyeceğini

[411] *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Cilt I, Devre 3, İçtima Senesi: 4, Onüçüncü İnikad, 3 Aralık 1333 (1917) Pazartesi, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s. 176.
[412] *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Cilt I, Devre 3, İçtima Senesi: 4, Onüçüncü İnikad, 3 Aralık 1333 (1917) Pazartesi, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s. 177.

ve savaştaki yaraların sarılması için barışı öne sürdüklerini vurgulamıştı. Ancak bu barışın sağlanması için de Rusya işgalindeki geniş Osmanlı arazisinin Ruslar tarafından boşaltılması gerektiğini de söylemişti. Aynı oturumda İzmir Mebusu Nisim Mazelyah Efendi, Veli Bey ile Salah Cimcoz'un kayıtsız şartsız barış isteğini savunmuş. Bunun üzerine mecliste *"siz kimsiniz sedaları"* yayılmıştı. Bunun üzerine tekrar söz alan Veli Bey, Almanya ve Fransa'da sosyalistlerin, hümanist fikirler doğrultusunda hareket ettiği ve bu ülkelerin fikirsel anlamda Osmanlı Devleti'nin çok ilerisinde olduğunu söylemişti. Marx, İngiliz ve Fransız değildi ama sosyalizme ilk ilmi şeklini o vermişti. Yine bir örnek daha Almanya'daki Sosyalistler ve Fransa'daki anarşistler de ne olursa olsun kendi milli benliklerini ve istiklallerini hep ön planda tutmuşlardı. Osmanlı Devleti bürokratları da dünya tarihinde yeni bir dönemin başladığı ve bu durumda da öncelikli olarak devletinin istiklalinin düşünülmesi gerektiğini vurgulayarak barıştan yana olduklarını tekrar dile getirmişti[413].

23 Şubat 1334 (1918) tarihinde Meclisi Mebusan'ın birinci celsesinde Ahmet Nesim Bey, sulh meselesiyle ilgili beyanat vermişti. Bu beyanatın içeriğinde Rus temsilcileriyle görüşmelerin iki aydır devam ettiği siyasi, hukuki ve ekonomik maddeler üzerinde yoğunlaşıldığı belirtilmişti. Ayrıca bu görüşmelerin sürekli güçlüklerle karşı karşıya geldiğini söylemişti. Rus temsilcilerinin barış görüşmelerinden ziyade anarşinin bütün dünyaya ve Almanya ile Avusturya'ya yayılmasını sağlamaktı. Müttefiklerin konferanstaki temsilcileri Brest-Litovsk'u kesin bir sulha dönüştürmek için büyük sabır ve gayret göstermişlerdi. Ancak Rus temsilcileri ise sürekli pürüzler ortaya çıkarmıştı. Rus temsilcileri Brest-Litovsk'a ilk geldiklerinde genel sulhu temin etmeye çalışacaklarını ve bunun olmaması halinde de tek başına sulhu sürdüreceğini bildirmişti. Ayrıca her milletin kendi geleceğini belirlemede serbest oldukları ve Rusya'dan ayrılacaklarına asla itiraz etmeyeceklerini ifade etmişlerdi. Hatta Ukrayna'nın bağımsızlığını tanıdığını ilan etmişti. Ancak daha sonra Ukrayna'nın bu bağımsızlık girişimi üzerine ordusunu Ukrayna'ya sevk ederek bir harekât başlatmıştı. Böylece müttefik temsilcileri bu

[413] *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Cilt I, Devre 3, İçtima Senesi: 4, Onüçüncü İnikad, 3 Aralık 1333 (1917) Pazartesi, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s. 177-179.

harekâtı uygun görmeyerek Ukrayna ile hemen ayrı bir barış görüşmelerinin yapılmasını belirtmişti. Daha sonra temsilci olan Troçki bu barışa razı gelmemiş ve görüşmeler sürekli aksamıştı. İki aya kadar süren barış görüşmelerinde yukarda bahsedilen konulardan dolayı bir sonuca varılamamıştı. Rusların barışa yanaşmamaları ve Ukrayna Cumhuriyetinin talebi üzerine müttefikler tarafından bir askeri harekâtın başlaması kararı üzerine Troçki, hemen barış görüşmelerine başlanması emrini vermişti. Böylece Lenin ve Troçki, Almanya Hükümetine telsiz telgraf çekerek barış görüşmelerine hazır olduklarını belirtmişlerdi. Bu karar üzerine temsilciler tekrar Brest-Litovsk'a gitmek için hazırlık yapmışlardı. Ahmed Nesimi Bey, son olarak konuşmasında barışın tamamıyla sağlanmasına kadar müttefikleriyle birlikte ordusunun kahramanlığına ve milletinin fedakârlığına dayanarak savaşı da elden bırakmayacaklarını söylemişti[414].

4 Mart 1918 tarihinde toplanan Meclisi Mebusan'da Adliye Nazırı Halil Bey, söz alarak Brest-Litovsk Antlaşmasının imzalandığını söylemiş.(Bkz. Ek-9) Halil Bey'in bu sözü mecliste coşkuyla karşılanmıştı. Daha sonra da mecliste bu konu ile ilgili ard arda konuşmalar gerçekleşmişti. Bu konuşmalardan birini Musul Mebusu Hacı Mehmet Emin Bey yapmıştı. Hacı Mehmet Emin Bey, Korkunç İvan'ların ve Deli Petroların kanlı tahtlarının Rus İnkılabı ile yıkıldığını vurgulamıştı. Rus İnkılabı ile esir milletler boyunduruk altında kalmaktan kurtulduğunu söyleyerek Tolstoy'un ve Gorki'nin ülkülerini taşıyan Lenin ile Troçki'yi selamlamıştı. Hacı Mehmet Emin Bey'in gözünde Bolşevik İhtilali, Kazan'ın ve Astrahan'ın hürriyeti demekti. Ancak Azerbaycan Türklerinden olan Ahmet Ağaoğlu[415], meclisteki bu olumlu havanın dışında kalarak birçok Türk ve Müslüman nüfusun Bolşevik zulmü altında olduğunu belirterek bir an önce bir

[414] *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi,* Cilt II, Devre 3, İçtima Senesi: 4, Ellibeşinci İnikad, 23 Şubat 1334 (1918) Cumartesi, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s. 440-442.

[415] Ahmet Ağaoğlu, 1869 ile 1939 yılları arasında yaşayan Türk gazetecisi ve siyaset adamıdır. Aslen Karabağlıdır. Türk ve Müslüman haklarını Rus makamlarına karşı savunmak için Milli uyanış hareketlerine katılmıştı. Şarki Rus Gazetelerinde yazılar yazmaya başlamıştı. Rusya'da Türklerin haklarını korumak için Difai isminde siyasi bir dernek kurmuştu. Ancak belli bir süre sonra Rus makamların baskısına maruz kaldıktan sonra II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Türkiye'ye gelmişti. Daha sonra Tercümanı Hakikat'ın başyazarlığını yapmış ve Türk Ocağı'nın kuruluşuna katılmıştı. Türk Yurdu Dergisinin yayımında etkin bir rol almıştı. Ağaoğlu'nun faaliyet ve yazıları daha çok Türk Milliyetçiliği ve Türk kültürü konularından oluşmuştu. Bkz. Nuri Yüce, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul 1988, s. 464-465.

girişimde bulunması gerektiğine dikkat çekmişti[416]. Osmanlı Devleti ise Meclis-i Mebusan'da 28 Mart 1918'de bu antlaşmayı onaylamıştı[417].

Meclisi Mebusan'ın üç oturumunda da zıt konuşmaların yapıldığı aşikârdır. Ahmed Nesimi Bey'in milli çıkarlar doğrultusunda barışın gerçekleşmesini vurgularken Salah Cimcoz'un, Veli Bey'in ve Nisim Mazelyah'ın kayıtsız şartsız barıştan yana olması, Hacı Mehmet Emin Bey'in Gorki ve Tolstoy'u yakından takip etmesi, Hasan Fehmi Efendi'nin dünyanın en güçlü hükümetinin Bolşevikler olduğunu söylemesi, Veli Bey'in Avrupa sosyalistlerinden övgüyle bahsetmesi ilgi çekicidir. Meclisi Mebusan'daki oturumlarda dikkat çeken bir diğer husus da mebusların kendi dönemlerine ait bilgi eksikleridir. Mesela Veli Bey, Fransa'daki Herve'yi anarşist zannetmiştir. Hâlbuki Gustave Herve, hiçbir zaman anarşist[418] olmamıştır. Hep sosyalist olarak hayatını sürdürmüştü. Yine Hacı Mehmet Emin Bey'in Brest-Litovsk görüşmelerinden habersiz olduğu, Lenin ve Troçki'nin sulh isteğinde olduğu ancak bunların sulhu uzatabilmek için sorun çıkardıklarının farkında değildi[419].

Meclisi Mebusan Zabıt Görüşmelerinin yanı sıra Osmanlı basınında da Brest-Litovsk Antlaşması günü gününe takip edilmiştir. Genelde gazetelerin ilk sayfalarında haber konusu olmuştur. İlk haberler Aralık 1917 tarihinden itibaren yayımlanmaya başlamıştır. Ancak bu konu ile ilgili haberlerin en yoğun olduğu aylar, 1918'in Ocak, Şubat ve Mart aylarıdır. Basındaki haberlerin çoğunda devletler arası arazi paylaşımı ile ilgili haberler yayımlanmıştır. BOA'daki belgelerin çoğunda da Brest-Litovsk maddeleri üzerinde durulmuştur. Rus ihtilallerinde olduğu gibi Brets-Litovsk Antlaşması ile ilgili haberlere de yabancı haber ajansları vasıtasıyla ulaşılmıştır.

---

[416] Yalçın Murgul, *a.g.m.*, s. 10-11.
[417] Ülkü Çalışkan, *a.g.t.*, s. 19.
[418] Anarşist, işbirliği içinde yaşayan bir topluluğun ancak siyasi devlet aygıtının ortadan kaldırılmasıyla kurulabileceğini düşünen insanlardır. Bkz., Lev Troçki, *a.g.e.*, s. 872.
[419] Yalçın Murgul, *a.g.m.*, s. 11-12.

Vakit Gazetesi'nin Aralık ayındaki sayısında Brest-Litovsk Antlaşması ile ilgili birçok haber yer almıştı. Hatta gazetenin ilk sayfası tamamıyla Brest-Litovsk Antlaşmasına ayrılmıştı. Bu haberler içerisinde en dikkat çeken "Brest-Litovsk Mütarekesi" başlığıyla yazılmış olan makaledir. Makalede özellikle vurgulanan konu müzakere görüşmelerinin nerede yapılacağına dairdi. Haberde günümüzde Belarus sınırları içerisinde Polonya'ya yakın bir bölge olan Brest-Litovsk'un tarihçesi ele alındıktan sonra buranın seçilme nedeni açıklanmıştır. Haberin ayrıntısında da Brest-Litovsk'un coğrafi konumundan bahsedilerek Varşova, Kiyev, Moskova ve Doğu Prusya hatlarının birleştiği noktada yer aldığı yazılmıştır. Burada yaşayanların çoğunun Musevi olduğu ve 16. asırda inşa olunan Avrupa'nın ilk Musevi sinagogunun da Brest-Litovsk'da olmasından dolayı dini öneme de sahipti[420].

On birinci asır itibariyle ismi duyulmaya başlayan Brest-Litovsk, 1241'de Moğollar, 1379'da Alman Şövalyeleri tarafından tahrip edilmişti. Buna rağmen her defasında yeniden inşa olunmuştu. Ayrıca Lehistan Kralı burayı meclislerinin toplantı merkezi yapmıştı. 1657 ve 1706 senelerinde şehrin İsveçliler tarafından iki defa zapt edildiği yazılmış, 1794'te de burada Ruslar ve Lehler arasında önemli bir savaşın olduğu ve bu savaş sonucunda da şehrin Rusların eline geçtiği ve buranın kale haline getirildiği anlatılmıştı. 1915'ten itibaren Almanların Ruslardan aldıkları bu kale, daha sonra büyük siyasi gelişmelere ev sahipliği yapacaktı. Yukarıda da bahsedildiği gibi Brest-Litovsk'un sürekli istilalara maruz kalarak güvenilir bir yer olmamasından dolayı Sovyet Rusya, tarafsız bir yer olan Stockholm'de yapılmasını sürekli talep etmişti. Almanya ise ordusunun iyileşmesini sağlayarak doğu cephesinin kapatıp birliklerini batıya aktarmayı düşündüğü için görüşmelerin Brest-Litovsk'ta yapılmasını önermişti. Ara verilen görüşmelerde tekrar gündeme gelen Troçki'nin Stockholm üzerindeki ısrarcı tutumu, Almanlar tarafından sürekli reddedilerek Alman baskısının ağır olmasından dolayı görüşmelerin Brest-Litovsk Kalesinde yapılması okuyucuya aktarılmıştı [421] . Aslında Sovyet Rusya'nın

[420] "Brest-Litovsk Mütarekesi", *Vakit*, 15 Kanunievvel (Aralık) 1917, İstanbul 1917, s. 1.
[421] "Brest-Litovsk Mütarekesi", *Vakit*, 15 Kanunievvel (Aralık) 1917, İstanbul 1917, s. 1.

Stockholm'de bu kadar ısrarcı bir tutum sergilemesinin bir diğer nedeni de Alman isteklerinin Alman işçi ve sosyalist çevrelerine duyurulmasıydı[422].

Aynı tarihli gazetede "Rus Heyetinin Azimeti" başlığı altında Rus heyeti temsilcileri, mütareke görüşmelerinin devamı için daha önceden karar alınan sözleşmeye göre Aralık ayının on ikisinde Brest-Litovsk'a vardığı, gelecek olan diğer temsilcilerin 16 Aralıkta sabahtan Brest-Litovsk'a varacakları yazılmıştı. Rus heyeti kendisini bütün dünyanın asker, işçi ve köylü temsilcisi olarak gösterdiği için görüşmelere donanma komutanlarının yanı sıra işçi ve köylü temsilcilerinin de komisyonda yer almasını vurgulanmıştı. Ayrıca Sovyet Rusya, müttefiklerine de bir çağrıda bulunarak sulh müzakerelerine katılma teklifinde bulunmuştu. Müttefiklerin bu teklifi kabul etmemesi halinde de bütün sorumlulukların kendilerine ait olacağını dile getirmişti. Rus heyeti, silahların susması için ateşkes antlaşması yapmak istediğini belirtmişti. Bu açıklamaların ardında "Müzakereye Karışmak mı İstiyorlar" adlı haberde de Maksimalistler (Bolşevik Hükümetine verilen isimdir) ve Almanlar arasında müzakerenin olduğu ve Maksimalistlerin sulh programını tertip ettiğini ve müttefiklerini de bu programa davet etmek niyetinde olduklarını ifade etmişlerdi. İtilaf devletlerinin bu daveti reddetmesi halinde de Maksimalistler kendilerini sorumlu tutmayacaklarını da söylemişlerdi[423]. Aslında Bolşeviklerin bu tutumu, onların ilk direnç noktasını oluşturmuştu. Lenin, bir an önce mütarekenin imzalanmasından yana iken Troçki de sürekli şansını kullanarak karşı tarafı zorlama mücadelesini vermişti.

Aralık ayının farklı günlerinde yayımlanan Brest-Litovsk Antlaşması ile ilgili haberlerin[424] içeriğinde genel olarak Brest-Litovsk'a gelen devlet temsilcilerinin yerleşmeleri, hangi devlet temsilcisinin erken geldiği, görüşmelerin saat kaçta başladığı, görüşmelerin uzun sürmesi ile bağlantılı olarak ara vermek

[422] Ahmet Karaçavuş, "İttifak Devletlerinin Nihai Zafer Durumu: Brest-Litovsk Antlaşması", *Zamanın İzleri: Cihan Harbi'nin Gölgesinde Mütareke, Sanat ve Siyaset,* Editörler Prof. Dr. Temel Öztürk, Doç. Dr. Bayram Sevinç, Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Uzun, Trabzon 2019, s. 60.
[423] "Rus Heyetinin Azimeti", *Vakit*, 15 Kanunievvel (Aralık) 1917, İstanbul 1917, s. 1.
[424] "Sulh Murahhasları Brest-Litovsk'da", "Brest-Litovsk'da", "Tarafın Teklifat Sulhiyesi", "Müzakerât Hususiyede Terki" adlı başlıklar kullanılmıştır. Bkz. *Vakit,* 16-30 Aralık 1917, İstanbul 1917, s.1-2.

zorunda oldukları gibi haberler okuyucuyla paylaşılmıştır. Yine "Müzakerâtı Hususiyede Terki" adlı başlıklı haberde Brest-Litovsk'da cereyan eden görüşmelerin neticesi olarak Alman Sosyalist Demokratların yazdıkları bir makalede batı cephesinde savaşın devam etmesi ile birlikte Alman askerlerin de savaşa daha şevkle devam edeceklerini ayrıca öfke ve nefretlerini de cephede göstereceklerini yazmışlardı. Görüşmelerde Alman temsilcileri, Bolşeviklere ilhaksız (toprak alınmadan) ve tazminat talep etmeden sulha müsaade ettiklerini beyan etmişlerdi. Ancak bunun zıddı bir durumla karşılaşmaları halinde hiddet ve hayretlerini ortaya koyacaklarını vurgulamışlardı. "Pan-Germanist" matbuatında bile devletlerin sulh ile uyuşabilecekleri vurgulanmıştı. Ayrıca Almanların her zaman kuvvetten ziyade hukuktan yana oldukları da bu haberde vurgulanmıştı. Aslında Almanya, Sovyet Rusya'yı zorlamıştı. Çünkü görüşmeler devam ederken Rusların ihtilalci söylevlerinden bıkan Almanya, işgali altındaki eski Rusya sahasında yaşayan Lehliler, Litvanyalılar ve Korlandlıların kendi geleceklerine karar vermelerini desteklediğini bildirdi. Sovyet heyeti de Almanya'nın bu bildirisini hükümete iletmek için Petrograd'a gitmişti. Bolşevik Partisi Merkez Komitesinde bu konular tartışılmış ve bundan sonra da Sovyet heyetinin başına da Joffe'nin yerine Leon Troçki'nin geçmesine karar verildi. Bu tartışmalı konulardan dolayı ara verilen görüşmeler 9 Ocak 1918'de tekrar başlamıştı. Bu olaylar üzerine Lenin bir kez daha sulhu vurgulamıştır. Lenin, sulhun sağlanmaması durumunda hükümetlerin fena etkileneceğine dikkat çekmişti[425]. Osmanlı basının da bu haberlere sürekli vurgu yapması, Osmanlı Devleti'nin barış isteğinden kaynaklanmıştı.

1918 yılının ilk ayında da Brest-Litovsk Antlaşması ile ilgili birçok haber yayımlanmıştı. "Brest-Litovsk Müzakeratı" adlı haberin, alt başlığı olan "Teklifler ve Mukabil Teklifler - Hakkı Paşa'nın Nutku"nda mütareke görüşmelerine dair olan telgrafların epey geciktiğinden bahsedilmiş. Gelen mezkûr telgrafnamelerin de daha çok yukarıda bahsedilen Leh, Kurlandiya ve Litvanya'nın geleceği hakkındaki Alman ve Rus arasındaki görüş ayrılıklarıdır. Almanlar özellikle bu kıtalarda Rusların askerlerini çekmesine rağmen burada halkoylamasına başvurmalarını kabul

[425] "Alman Matbuatının Mütaalası", *Vakit,* 30 Kanunievvel (Aralık) 1917, İstanbul 1917, s. 1.

etmediği için görüş ayrılığı nüksetmişti. İşgal altındaki araziler hakkında da Rusya şu teklifte bulunmuştur: Rusya, Avusturya Macaristan, Türkiye ve İran arazisinde işgal ettiği yerlerdeki askerini geri çekeceği gibi İttifak devletlerinin de Lehistan, Litvanya, Kurlandiya ve Rusya'da işgal ettikleri arazileri tahliye etmelerini istemişti. Bu esnada Hakkı Paşa'nın da bu gelişmeler hakkındaki yorumları şöyleydi: Konferansın başladığı günden beri bu konferansın sonuca ulaşma arzusundan hiç şüphe duymadığını belirtmiş. Üç buçuk senelik uzun bir harbin meydana çıkardığı bir takım meselelerin tartışıldığı ve bu tartışılan konuların bazılarının çözüme kavuştuğunu söylemişti. Bu nedenden dolayı Rus temsilcilerine teşekkür ederek Bu heyetin samimiyet ve kabiliyet içinde olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Rus temsilcilerinin çok iyi diplomat ve maharetli siyasetçi olduklarını belirterek makalesine son vermiştir[426].

Troçki, iç kamuoyunda teslimiyetçi bir yönetim imajı çizmek istemediği için temsilcilerle birlikte Brest-Litovsk'a gitmesine rağmen görüşmelerin tekrar Stockholm'de olmasını ileri sürmüştü. Ancak bu sefer Türk temsilcileri araya girerek işlerin sekteye uğramasına meydan vermemek için Brest-Litovsk'da sulh görüşmelerine devam etmişlerdir. Bu tarihte de yine Rus teklifleri tartışılmış. Almanya, Sovyet Rusya'nın her devletle ayrı ayrı antlaşma imzalamasını istemiş asıl amacı ise Osmanlıları işin içine katmadan Bakü petrollerine sahip olmaktı. Ancak Osmanlı Devleti ise tüm devletlerin bir araya gelerek antlaşmanın imzalanmasını istemiştir[427].

7 Ocak tarihli *Tasviri Efkar* Gazetesinde "Rus Heyeti Murahhası (temsilci) Troçki ile beraber Brest-Litovsk'a gitmek için Petersburg'dan hareket etmiştir" adlı başlıklı haber 7 Ocak 1918 tarihindeki *Vatan* Gazetesiyle aynıdır. Farklı gazeteler aynı günde aynı konuyu işlemişlerdi. Bu durum günümüzdeki gazetelerde de uygulanmaktadır. Troçki'nin görüşmeler için Stockholm'den yana ısrar etmesi ve bu ısrarının reddedilmesiyle iki güne kadar Brest-Litovsk'a gideceklerini bildirmesi ile haber devam etmiş, ayrıca Troçki'nin görüşmelere katılması da İtilaf devletlerince

[426] "Brest-Litovsk Müzakeratı", *Vakit,* 3 Kanunisani (Ocak) 1918, İstanbul 1918, s.1.
[427] "Brest-Litovsk Hadisesi", *Vakit,* 7 Kanunisani (Ocak), 1918, İstanbul 1918, s. 1.

çok makul karşılanmıştır[428]. Bu durumun sebebi de Troçki'nin daha dirençli ve inatçı bir tutumuyla alakalıydı.

9 Ocak'ta başlayan görüşmelerin hemen bir gün sonrasında *Tasviri Efkar'da* "Brest-Litovks'da Mükâlemât-ı İbtidaiye" haberiyle ara verilen görüşmelerin tekrar başladığı ve bu görüşmelere katılan temsilcilerin isimleri okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştı. Ayrıca Alman delegeleri ile Ukrayna temsilcileri arasında dostça görüşmelerin yapıldığı ancak İngiliz ve Fransızların Ukrayna'yı kendi safına çektiğini belirtmişlerdi[429].

Brest-Litovsk'ta konuşmaların başladığı, Osmanlı Devleti adına Talat Paşa[430], Rusya, Almanya, Avusturya Macaristan nazırı ve Bulgaristan adliye nazırının hazır bulunduklarını ve bunların özellikle üzerinde durdukları konunun sulh olduğu vurgulanmıştı[431]. 12 Ocak tarihli haberde de "Ruslar Müzakeratın Brest-Litovsk'da Devamına Razı" başlığıyla uzun uzadıya Rusya'nın sulh taraftarı olduğu vurgulanmıştır[432]. Aslında Rus heyetinin başında bulunan Troçki, sulha uygun davranmamıştır. Troçki, sadece Sovyet Rusya'nın barış yapmasına karşıdır. Troçki'ye göre tüm devletlerin barış yapması gerekmektedir.

Brest-Litovsk'taki Rus temsilcilerinin Petersburg'la muhaberesini (haberleşme) gösteren bir fotoğraf paylaşmıştır[433]. Yine 31 Kanunisani (Ocak) tarihindeki *Serveti Fünun* gazetesinde Brest-Litovsk'da sulh müzakerâtı adlı fotoğrafta Rus temsilcilerinin Alman gazetelerini satın alırken çekilen fotoğrafı

[428] "Rus Heyeti Murahhası Troçki ile beraber Brest-Litovsk'a Mütevâcihen Petersburg'dan hareket etmiştir", *Tasviri Efkâr,* 7 Kanunisani (Ocak), 1918, İstanbul 1918, s. 1.
[429] "Brest-Litovsk'da Mükâlemât (konuşmalar) İbtidaiye", *Tasviri Efkar*, 10 Kanunisani (Ocak) 1918, İstanbul 1918, s. 2.
[430]Türkiye Ermenileri ile ilgili Sovyet Rusya, 11 Ocak'ta bir kararname yayımlamıştı. Bu kararnameyi Osmanlı Devleti sert biçimde protesto etmişti. Ancak bu kararname ve sonrasında yaşanan durum ile ilgili gazetelerde protesto veya olumsuz yazıya rastlanmamıştır.
[431] "Brest-Litovsk Müzakeratı", *Tasviri Efkar*, 11 Kanunisani (Ocak) 1918, İstanbul 1918, s. 1.
[432] "Ruslar Müzakeratın Brest-Litovsk'da Devamına Razı", *Tasviri Efkar*, 12 Kanunisani (Ocak) 1918, İstanbul 1918, s. 2.
[433] "Brets-Litovsk'da Rus Memurlarının Petersburg'la Muhaberesi", *Serveti Fünun*, 17 Kanunisani (Ocak) 1918, İstanbul 1918, s. 405. (Ekler bölümüne bakınız)

kamuoyuyla paylaşmıştır[434]. Bu hareket de gösteriyor ki Sovyet Rusya, Almanya'nın kamuoyunu takip ettiği ve toplumun nabzını basından öğrendiği vurgulanmıştı.

"Brest-Litovsk'da" adlı haberde İttifak devletlerinin heyetlerinin reisi ile Rus heyetinin reisi arasında vuku bulan gayrı resmi konuşmalarda müzakere sulhunun martın birinci gününde saat on birde akd edileceğine dair karar alınmıştır[435]. Bu haber de gösteriyor ki devletler arasında diplomasi zaman zaman resmi bir belgeye konulmadan da gerçekleşmişti.

"Şark'ta Sulh Güneşi" başlıklı haberde Osmanlı Devleti'nin Brest-Litovsk'taki kazancından ve başarısından bahsetmişti. Rusların ilhaksız-tazminatsız barış prensibinden kapitülasyonların kaldırılmasından ve Elviye-i Selase'nin Osmanlı Devletine verilmesinden bahsetmişti. Nitekim *Vakit* ve *Tasvir-i Efkâr* Gazetelerinde de Kars, Ardahan ve Batum için önemli makaleler yazılmıştı. Bu üç sancağın alınması Osmanlı Devleti'nin bu antlaşmada başarılı olarak çıktığını yazmışlardı[436]. Özellikle 13 Eylül 1918 tarihli "Brest-Litovsk Sulh Muahedesi" adlı başlıkta da muahedenin maddelerinin değerlendirmesi ve Osmanlı Devleti tarafından atılan imza fotoğrafı paylaşılmıştır[437].(Bkz. Ek-9)

Tasvir-i Efkâr Gazetesinde Yunus Nadi Bey'in makalelerinde genel olarak Brest-Litovsk'taki başarının ne kadar önemli olmasından bahsedilmişti. Bu antlaşma ile artık Çarlığın tehlike olmaktan tamamen çıktığı vurgulanmıştı. Anlaşıldığı üzere Osmanlı gazetelerinde bu barışın Osmanlı Devleti'ne büyük kazanç getirdiği, başarı sağlayıp kasvetli havaya son verildiği görülmüştü[438].

"1293'teki vaziyet" ve "Rusya'nın Atisi" adlı başlıklı haberlerde Kars, Ardahan ve Batum'un anavatana katılmasıyla bölgede yeni bir düzenin oluştuğu

---

[434] "Brest-Litovsk'da Sulh Müzakerâtı, *Serveti Fünun,* 31 Kanunisani (Ocak) 1918, İstanbul 1918, s. 441. Bkz. Ek-7.
[435] "Brest-Litovsk'da", *Vakit,* 3 Mart 1918, İstanbul 1918, s.1.
[436] Selami Kılıç, *a.g.e.*, s. 398.
[437] "Brest-Litovsk Sulh Muahedesi", *Vakit,* 13 Eylül 1918, İstanbul 1918, s. 1.
[438] Selami Kılıç, *a.g.e.*, s. 398.

anlatılmıştı. Doğu'ya barışın gelmesiyle İtilaf Devletlerin doğu bölgesi üzerindeki ideallerinin çemberinin daraldığı paylaşılmıştı. Ayrıca Brest-Litovsk Antlaşması ile Doğu Anadolu ve Kafkaslarda birinci derecede söz sahibi devlet Osmanlı Devleti olmuştu[439].

Ati Gazetesinde Celal Nuri Bey, "Vilayat-ı Şarkiye, Batum, Kars, Ardahan" adlı makalesinde bu toprakların Osmanlı Devleti'ne geçmesinden sonra imar ve onarım için yapılması gerekenler üzerinde durulmuştu. Ayrıca halkın savaş boyunca gördükleri zararın kapatılabilmesi için bankaların halka derhal yardım etmesi gerektiği anlatılmıştı. Bu bölgelerin Ruslaştırılmasını ortadan kaldırmak için sosyal, kültürel ve iktisadi yapıda düzenlemelerin yapılmasını şart koşmuştu[440].

Brest-Litovsk Antlaşması, dönemin bürokratları tarafından çok iyi gözlemlenmiştir. Meclisi Mebusan'da ayrıntılı bir şekilde üzerinde tartışılmıştı. Dönemin Osmanlı süreli kaynaklarında da daha çok Aralık 1917, Ocak, Şubat ve Mart 1918 yılları arasındaki konular değerlendirilmişti. Gazete haberleri içerisinde Brest-Litovsk'un coğrafi yapısından öncelikli olarak bahsedilip daha sonra tarihiyle ilgili bilgi verilmesi de konunun kavranması açısından önemlidir.

[439] Selçuk Ural, *a.g.m.*, s. 2-3.
[440] *A.g.m.*, s. 8.

SONUÇ

Deli Petro zamanından beri sıcak denizlere inmek isteyen Rusya, Osmanlı Devleti'ne yönelik dış politikasında sürekli manevra yapmıştır. Sınai ilerlemeyi yakalamakta geri kalmış Rusya tipi din-tarım imparatorluğunda bir sosyal patlamanın yaşanması muhtemeldi. Bilhassa Rusya'da 19. yüzyılın sonundan itibaren şekillenen Marksist ideoloji, aydınlar üzerinde etkili olmaya başlamış ve onlara bir devrim stratejisi tayin etmişti.

Birinci Dünya Savaşı gelişmeleri sonucunda devrim gerçekleşmiş, Geçici Hükümet yönetimi devralmıştı. Geçici Hükümetin dış politikası, kuşkusuz Osmanlı cihetinde önemli yer edinmişti. Özellikle Rusya cenahında alınan savaşa devam kararları, Osmanlı Devleti'nin istikbalini yakından ilgilendirmişti. Geçici Hükümetin dış politikasına göre bağımsız bir Türkiye'ye müsaade edilmeyecek ve İstanbul ile Boğazlar, Türklere bırakılmayacaktı. Bundan taviz vermek demek, İstanbul ile Boğazları aslında Almanlara bırakmak anlamına gelecekti. Almanya'nın Türk ordusuna, ekonomisine, demir yollarına ve donanmasına hükmettiği bilinmekteydi. Bu çerçevede Ruslar'ın Petersburg'da "Rusya-İstanbul" ismiyle bir cemiyet kurduğu ve bu cemiyetin asıl düşüncesinin İstanbullu bir Rusya olduğu bilinmektedir.

Bununla birlikte Geçici Hükümetin Dışişleri Bakanı Milyukov, dış siyasetlerinin dünyayı zapt etmek olmadığını sadece milli çıkarları korumak olduğunu vurgularken Rusya'da anarşinin gittikçe yaygınlaştığı ve bu durumun da Duma'daki kabine değişikliğine neden olduğu dile getirilmişti. Geçici Hükümetin en önemli şahsiyeti Kerenski'dir. Geçici Hükümette Kadetlerin etkinliği Ağustos ayına kadar devam etmiş, Kornilov Darbesinde geri çekilmeleri, Toprak sorunu, milliyetler sorununu çözememeleri ve savaşa odaklanmaları halkta çok büyük bir tepki oluşturmuştu. Temmuz Olaylarından sonra halkın desteğini kaybetmişlerdi. Kornilov Darbesinde İtilaf Devletleri Kornilov'u desteklemişti. Bolşevikler de orduda etkin bir propaganda yapmışsa da ağustos'a kadar etkili olamamışlardı. Lenin, Nisan Tezlerinde ısrarcı bir tutum sergilemişti. Bolşevik ihtilalinden sonra da aynı

hükümleri uygulamaya çalışmıştı. Lenin, gizli antlaşmaları ifşa ederek Birinci Dünya Savaşını emperyalist ve kapitalist savaşı olarak tanımlamıştı. Köylülere toprak dağıtmış ama bu gelişmenin hemen akabininde Kurucu Meclisi dağıtması Sovyet Rusya'yı demokratik ortamdan uzaklaştırmıştı. Daha sonra da yapılan seçimlerde mağlup olmuşlardı.

Kuşkusuz yeni Rus hükümetinin savaşa devam kararı, Osmanlı gazetelerinde ayrıntılı şekilde işlenmişti. Özellikle *Tasvir-i Efkâr* Gazetesinde Kerenski ve Guçkov mukayese edilmişti. Zira Prens Lvov, Milyukov ve Guçkov'un savaşa devam fikrine karşılık Kerenski ve Çheidze ise bir an önce barışın sağlanmasını belirtmişti. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin süreli yayınlarında İngiltere'nin Bolşevik İhtilalini destekleyen ve tahrik eden bir devlet olarak nitelendirildiği de görülmüştür.

Ekim İhtilalinden sonra da bazı sosyalistlerin barış yanlısı tutumu devam etmişti. Barışın da yakın zamanda olacağı duyurulmuştu. Her ne kadar da ilhaksız-tazminatsız barış düşüncesi Brest-Litovsk antlaşması ile zorunlu bir barışa dönüşse de savaşın sonlanması ittifak devletleri ve Rusya cephesinde olumlu karşılanmıştı.

Osmanlı Devleti'nde Bolşevikler, bazı kesimlerce tehlike olarak algılanırken bazı kesimlerce de kasvetli havayı sonlandıracak bir güç olarak düşünülmüştü. Osmanlı basınında Bolşevikler, Lenin'in programını kan dökerek uygulayan bir siyasi yapılanma olarak tanımlanmıştır. Hatta Bolşeviklerin barış politikasından dolayı siyasi bir güç kazandığı da özellikle belirtilmişti.

Osmanlı Devleti'nin Rus İhtilallerini nasıl karşıladığına bakıldığında ise bir taraftan ihtilaller, Osmanlı topraklarına sıçrama ihtimali üzerinden endişeyle karşılanırken Diğer taraftan da ihtilaller Rus tehlikesinden bir kurtuluş olarak değerlendirilmişti. Bu iki zıt düşünceden dolayı yer yer gazetelerde ihtilallere ve sosyalistlere yönelik olumlu ve olumsuz yazılar yazılmıştı.

Nitekim 1917 yılı Şubat ayında hâsıl olan devrimle birlikte kendini yeni düzene hazırlayan Rusya hem dış basında hem de Osmanlı basınında yer alarak uluslararası arenadaki etkinliğini yeniden tesis etmişti. Osmanlı basını da meraklı gözlerle süreci takip ederek 1917 İhtilallerini en başından itibaren izlemişti. Yalnız bu ilgi ve merak bir cenahı olumlu etkilerken diğer cenahı da endişelendirmişti. Geleneksel yapı Bolşevik rejiminden uzak dururken, yenilikçi-ilerici kesimler Rusya'daki siyasi değişime sempatiyle yaklaşmışlardı.

Rus ihtilalleri ile ilgili haberler, genelde Avrupa ajanslarına yansımış oradan da Bolşevik esintisi olarak İstanbul'daki süreli yayınlarda yer edinmişti. İstanbul'da neşredilen süreli yayınlarda Bolşevizm, sosyalizm konulu makalelerle birlikte "zımnen" bir Bolşeviklik propagandasının yapıldığı gözlenmektedir. Bununla birlikte 1916, 1917 ve 1918 yıllarındaki Meclisi Mebusan ve Meclisi Ayan Meclis Zabıt Ceridelerine bakıldığında Rus Devrimleri'nin kamusal alanda yeterli bir ilgiye layık olduğu söylenemez. Bu ilgisizliğin temel saikleri arasında bir taraftan savaşın yarattığı buhran ve moral bozukluğu vardı. Diğer taraftan ise devrime "taammüden" duyulan bir kayıtsızlık söz konusuydu. Siyasî platformda sadece Brest Litovsk Antlaşması tartışılmıştı.

KAYNAKÇA

Arşiv Malzemeleri

BOA, HR. SYS., Siyasi Kısım Evrakı.

Dosya No/Gömlek No

2365/2-3-4

2366/1-2-3

2367/2-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50

2368/2-3

2369/1-3

2370/1-2-3

BOA, HR. HMŞ. İŞO.

55/2

68/44

117/1

ATASE

Birinci Dünya Harbi Kataloğu

1840/52

5232/43

2901/417

Süreli Yayınlar (Gazeteler ve Dergiler)

"Rusların Beyhude Gayretlerinden", *Tanin,* 11 Ocak 1916.

"Rus Kabinesinde Tebdilat", *Tanin,* 24 Aralık 1916.

"Rusya ve Çarlık", *Tanin,* 29 Mart 1917.

"Rus Ordusu ve İhtilal", *Tanin,* 5 Nisan 1917.

"Moskova'da Galeyan-Rus Adliye Nezareti-Papaz Rasputin'in Katli", *Tanin,* 23 Aralık 1916.

"Rusya'da Duma Meclisi'nin Küşadı", *İkdam,* 3 Mart 1917.

"Rasputin'in Katli Meselesi", *İkdam,* 27 Ocak 1917.

"Rusya'da Azim İhtilal Kopmuştur", *İkdam,* 16 Mart 1917.

"Petersburg'da İhtilal", *Tanin,* 16 Mart 1917.

"Rus İhtilali Kebiri, Çar Ne Suretle Terki Taht Etmiş", *Tanin,* 27 Mart 1917.

"Çar'ın Terk-i Tahtı", *Tanin,* 26 Mart 1917.

"Rus Çar'ının Feryadnamesi", *Hande,* 19 Nisan 1917.

"İhtilal Tafsilatı", *Tanin,* 25 Mart 1917.

"İhtilal Nasıl Hazırlandı", *Tanin,* 2 Nisan 1917.

"Rus İhtilali ve Bulgar Matbuatı", *Tanin,* 26 Mart 1917.

"Milyukov ve Harp", *Tanin,* 28 Mart 1917.

"Milyukov, Rusya Hükümeti'nin Vaziyetini Tahkim ile Meşgul", *Hande,* 19 Nisan 1917.

"Petersburg Ajansının Tebligatı", *Tanin,* 25 Mart 1917.

"Rus Fırkalarının Vaziyeti", *Tanin,* 29 Mart 1917.

"Sosyalist Gazetelerin Tekrar İntişarı", *Tanin,* 29 Mart 1917.

"Rusların Seria Sulh Arzusu", *Tanin,* 3 Nisan 1917.

"Harp ve Sosyal Demokrasi", *Tanin,* 4 Nisan 1917.

"Rusya Ahvali Hakkında; Sadrazam Paşa Hazretlerinin Ser-Muharririmize Beyanatı", *Tanin,* 5 Nisan 1917.

"Rus İhtilali, Hangisi Galebe Edecek", *Tasvir-i Efkar,* 25 Nisan 1917.

"Amele ve Askeri Kandırmak İçin", *Tanin,* 28 Mart 1917.

"Kornilov Başkumandan", *Tasvir-i Efkar,* 5 Ağustos 1917.

"Lenin Kimdir", *Sabah,* 13 Aralık 1917.

"Rus İhtilali, Siyasi Fırkalar ve Reisleri", *Yeni Mecmua,* 21 Şubat 1918.

"Bolşevik Tehlikesi", *Yeni Mecmua,* 28 Mart 1918.

"Rusya ve Lenin", *Anadolu'da Yeni Gün,* 3 Eylül 1918.

"İctimaiyyat, Sınıf Mücadelesi", *Yeni Mecmua,* 3 Ekim 1918.

"Brest-Litovsk Mütarekesi", *Vakit,* 15 Aralık 1917.

"Brest-Litovsk Muahedesi Hülasası", *Vakit,* 6 Mart 1918.

"Rus Heyeti'nin Azimeti", *Vakit,* 15 Aralık 1917.

"Sulh Murahhasları Brest-Litovsk'ta", *Vakit,* 16 Aralık 1917.

"Alman Matbuatının Mütaalası", *Vakit,* 30 Aralık 1917.

"Brest-Litovsk Müzakeratı", *Vakit,* 3 Ocak 1918.

"Brest-Litovsk Hadisesi", *Vakit,* 7 Ocak 1918.

"Rus Heyeti Murahhası Troçki ile beraber Brest-Litovsk'a Mütevacihen Petersburg'dan Hareket Etmiştir", *Tasvir-i Efkar,* 7 Ocak 1918.

"Brest-Litovsk'ta Mükalemat İbtidaiye", *Tasvir-i Efkar,* 10 Ocak 1918.

"Brest-Litovsk Müzakeratı", *Tasvir-i Efkar,* 11 Ocak 1918.

"Ruslar Müzakeratın Brest-Litovsk'ta Devamına Razı", *Tasvir-i Efkâr,* 12 Ocak 1918.

"Brest-Litovsk'ta Rus Memurlarının Petersburg'la Muhaberesi", *Servet-i Fünun,* 31 Ocak 1918.

"Brest-Litovsk'ta Sulh Müzakeratı", *Servet-i Fünun,* 31 Ocak 1918.

"Brest-Litovsk'ta", *Vakit,* 3 Mart 1918.

"Brest-Litovsk Sulh Muahedesi", *Vakit,* 13 Eylül 1918.

"Na Rusi Letopis Voynıy", No: 11, 1 Noyabrya 1914.

Meclis Zabıt Tutanakları

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt I, Devre 3, İçtima Senesi: 4, Onüçüncü İnikad, 3 Aralık 1333 (1917) Pazartesi, TBMM Basımevi, Ankara 1991.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt II, Devre 3, İçtima Senesi: 4, Ellibeşinci İnikad, 23 Şubat 1334 (1918) Cumartesi, TBMM Basımevi, Ankara 1991.

Hatıralar ve Araştırma Eserleri

Acar, Kezban, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2004.

Acar, Kezban, *Resimlerle Rusya-Savaşlar ve Türkler*, Nobel Yayınları, Ankara 2004.

Acar, Kezban, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine Rusya*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Akalın, Erdal, *Petersburg*, (Çev. Ekim Haşar), Dost Yayınevi, Ankara 2012.

Armaoğlu, Fahir, *20. yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2005.

Anet, Claude, *Günü Gününe Rus İhtilali*, (Çev. Nusret Kuruoğlu), Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul 1969.

Ascher, Abraham, *Kendi Belgeleriyle Rus Devriminde Menşevikler*, (Çev. Celal Kanat), Metis Yayınları, İstanbul 1992.

Aslanova, Sevilya, *20. Yüzyılın Başında Rusya'nın Osmanlı Politikası*, İlkim Ozan Yayınları, Konya 2011.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Enver Paşa*, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul 2018.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Enver Paşa*, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul 2018.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

Bushkoyıtchs, Paul, *Rusya'nın Kısa Tarihi*, (Çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2016.

Carr, Edward Hallett, *Bolşevik Devrimi 3*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul 2004.

Carr, Edward Hallett, *Bolşevik Devrimi 1*, (Çev. Orhan Suda), Metis Yayınları, İstanbul 2016.

Carr, Edward Hallett, *Bolşevik Devrimi 2,* (Çev. Orhan Suda), Metis Yayınları, İstanbul 2017.

Cebesoy, Ali Fuat, *Moskova Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2002.

Coquin, François-Xavier, *Dünyayı Sarsan İhtilaller*, A yayınları, İstanbul 1973.

Çalışkan, Ülkü, *Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Cephesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2003.

Çalışkan, Ülkü, *Rusya İmparatorluğu'nda Anayasal Demokrat Partisi'nin Milliyetler Politikası*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

Danişmend, İsmail Hami, *31 Mart Vak'ası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986.

D'encausse, Helene Carrere, *Lenin,* (Çev. Ali Cevat Akkoyunlu), Doğan Kitap, İstanbul 2002.

Devlet, Nadir, *Millet ile Sovyet Arasında*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul 2011.

Dukes, Paul, *A History of Russia (Rusya'nın Tarihi),* The Macmıllan Press, Hong Kong 1990.

Elleinstein, Jean, *Devrimlerin Devrimi*, (Çev. Kerem Kurtgözü), Başak Yayınları, Ankara 1986.

Erdem, Hamit, *Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçı Hilmi*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2012.

Erickson, John, *Russia (Rusya),* Weidenfeld-Nicolson, London 2004.

Faulkner, Neil, *Halkların Rus Devrimi Tarihi*, (Çev. Tuncel Öncel), Yordam Kitap, İstanbul 2017.

Gafurov, B., N. Sımonıya, Reznikov, Shatalov, İ., Lavrıshchey, A., *Lenin ve Doğuda Devrim*, (Çev. C. Akman), Taban Yayınları, İstanbul 19176.

Gorkiy, M., Molotov, V., Voroşilov, K., Kirov, S., Jdanov, A., Stalin, J., *1917 Sovyet Devrimi I*, (Çev. Alaattin Bilgi), Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2004.

Gökay, Bülent, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

Gürün, Kâmuran, *Türk-Sovyet İlişkileri,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.

Hosking, Geoffrey, *The First Socialist Society (İlk Sosyalist Topluluk),* Harvard University Press, America 1994.

Hosking, Geoffrey, *Rusya ve Ruslar*, (Çev. Kezban Acar), İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C. IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Kerenski, Aleksadr, *Kerenski ve Rus İhtilali*, (Çev. Rasih Güran), Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul 1967.

Kocabaşoğlu, Uygur, Berge, Metin, *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Konak, İsmet, *Türkiye'nin İç Savaş Döneminde Sovyet Rusya ile İlişkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2017.

Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul 1945.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Ankara Üniversitesi, Ankara 1970.

Kılıç, Selami, *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Ülke Kitapları, İstanbul (Basım yılı yok).

Kocabaş, Süleyman, *Tarihte Türk – Rus Mücadelesi*, Vatan Yayınları, İstanbul 1989.

Kochan, Lionel, and Keep, John, *The Making of Modern Russia (Modern Rusya'nın İnşası),* Penguın Books, England 1997.

Leibman, Marcel, *Rus Devrimi*, (Çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul 2017.

Lenin, Vladimir İ., *Devlet ve Devrim*, (Çev. Gaye Topuz), Erek Matbaacılık, Ankara 2015.

Lenin, Vladimir İ., *1917 Şubat Devrimi*, (Çev. Ferit Burak Aydar), Agora Kitaplığı, İstanbul 2012.

Mackenzıe, Davıd, Curran, Mıchael W. *A History of Russia the Sovıet Union and Beyond (Rusya Tarihi, Sovyetler Birliği ve Ötesi),* Maple Press, California 1993.

Mandel, Ernest, *Alternatif Olarak Troçki*, (Çev. Ayşe Köleli), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1992.

Özbaş, Çiğdem - Çelebioğlu, H. Mesut, *Ekim Devrimi*, Marxs21 Yayınları, İstanbul 2017.

Pehlivan, İsmail, *Balkan Savaşları*, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul 2014.

Rabinowitch, Alexander, *Devrime Doğru*, (Çev. Serpil Pehlivan), Yordam Kitap, İstanbul 2014.

Rabinowitch, Alexander, *Bolşevikler İktidara Geliyor*, (Çev. Levent Konyar), Yordam Kitap, İstanbul 2016.

Rabinowitch, Alexander, *Bolşevikler İktidarda*, (Çev. Can Saday-Hakkı Başgüney-Nihan Elmas), Yordam Kitap, İstanbul 2016.

Reed, John, *Dünyayı Sarsan On Gün*, (Çev. Rasih Güran), İstanbul 2017.

Rıasanovsky, Nıcholas V., *A Hıstory of Russia (Rusya'nın Tarihi),* Oxford Unıversıty Press, New York 1993.

Rıasanovsky, Nicholas V., Steinberg, Mark D., *Başlangıçtan Günümüze Rusya Tarihi*, (Çev. Figen Dereli), İnkılap Kitapevi, İstanbul 2011.

Shaw, Stanford J., Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt 2, e Yayınları, İstanbul 2006.

Smith, S. A., *Rus Devrimi*, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Dost Yayınları, Ankara 2010.

Somer, Kenan, *Yüz Soruda Ekim İhtilali*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1970.

Söylemezoğlu, Galip Kemali, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene*, Şaka Matbaası, İstanbul 1950.

Suny, Ronald Grıgor, *Russia (Rusya)*, Cambrıdge Unıversıty Press, Volume III, New York 2006.

Şliyapnikov, Aleksandr, *1917'ye Girerken*, (Çev. Eren Karaca-Ekin Görkem), Yazılama Yayınevi, İstanbul 2018.

Taş, Fahri, *Erzincan Mütarekesi ve Brest-Litovsk*, Özyurt Matbaacılık, Ankara (Basım tarihi verilmemiştir).

Taymas, Abdullah Battal, *1917'den 1919'a Rus İhtilalinde Hatıralar I*, Turan Kültür Vakfı, İstanbul 2000.

Topuz, Hıfzı, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Troçki, Lev, *Hayatım*, (Çev. Müntekim Öçmen), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1999.

Troçki, Lev, *1917 Yılı*, (Çev. Ertuğrul Sağlamer), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1977.

Troçki, Lev, *Rus Devriminin Tarihi,* (Çev. Bülent Tanatar), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1998.

Tuncay, Mete-Zürcher, Erik Jan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik*, (Çev. Mete Tuncay), İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Uğurlu, Nurer, *Türkiye'nin Parçalanması ve Rus Politikası*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004.

Voline, Vsevolod, *Rus Devrimleri*, (Çev. Ramazan Macit), Babil Yayınları, İstanbul 2000.

Yangın, İlhami, *Osmanlı'da Sosyalizm*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2009.

Wade, Rex A., *Rus Devrimi 1917*, (Çev. Ergin Özler), İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Werth, Nicholas, *Rus Devrimi*, (Çev. Esra Özdoğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Fotoğraflarla Ekim Devrimi, Köz Yayınları, İstanbul 2010.

Makaleler ve Ansiklopediler

Aslan, Zehra, "Brest-Litovsk Müzakerelerinin Türk Kamuoyuna Yansımaları", *I. Dünya Savaşı'nda Karadeniz ve Kafkasya askeri, Siyasi ve Sosyal Gelişmeler,* Editörler Mehmet Okur, Bahadır Güneş, Ülkü Köksal, Trabzon 2017, s. 283-309.

Bal, Halil, "Brest-Litovsk Antlaşması'ndan Sonra Türkiye ve Ermeniler", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C.0, S.5, 2012, s. 25-51.

Bayur, Hikmet, "Birinci Genel Savaştan Sonra Yapılan Barış ve Antlaşmalarımız", *Belleten*, C. 29, S.115, Ankara 1965, s. 499-516.

Çalışkan, Ülkü, "Üçüncü Rus Devlet Duması'nda Finlandiya Otonomisinin ilgası ve Anayasal Demokrat Partisi", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 7, Edirne 2014, s. 115-131.

Çalışkan, Ülkü, "27 Şubat Devrimi Sonrasında Geçici Hükümetin Kuruluşu ve Yönetim Problemi", *Türkiyat Mecmuası,* C. 28, S.1, Edirne 2018, s. 1-20.

Kara, Hidayet, "Bolşevik İhtilalinin Osmanlı Basınına Yansıması: Sabah Gazetesi Örneği", *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*, Editörler Yunus Koç, Mikail Cengiz, Ankara 2018, s. 801-820.

Karaçavuş, Ahmet, "İttifak Devletlerinin Nihai Zafer Durumu: Brest-Litovsk Antlaşması", *Zamanın İzleri: Cihan Harbi'nin Gölgesinde Mütareke, Sanat ve Siyaset,* Editörler Prof. Dr. Temel Öztürk, Doç. Dr. Bayram Sevinç, Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Uzun, Trabzon 2019, s. 55-96.

Korkmaz, Ender, "Brest-Litovsk Antlaşması Çerçevesinde Osmanlı-Ukrayna Diplomatik İlişkileri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C.2, S. 30, 2016, s. 111-137.

Kurat, Akdes Nimet, "Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı", *Belleten*, C. 31, S. 123, Ankara 2003, s. 375-414.

Küçük, Evren - Bekar, Nurgül, "Türk Diplomatların Bakış açısıyla Türk-Sovyet İlişkileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 74, S. 1, 2019, s. 163-192.

Murgul, Yalçın, "Osmanlı Devleti için Bolşevik İhtilali Neyi İfade Ediyordu?", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Yıl 13, Sayı 26, Ankara 2017, s. 4-36.

Sadıgov, Ramin, "Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimine Giden Yol", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi,* Cilt 29, S. 48, 2010, s. 101-108.

Sadıgov, Ramin, "Rusya Kurucu Meclisi: Tarihi Gelişimi ve Bolşevikler Tarafından Feshi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, Nisan 2016, s. 906-920.

Sadıgov, Ramin, Lavr Kornilov: Darbeci Bir Generalin Portresi, *Akademik Bakış Dergisi,* S. 58, Kasım-Aralık 2016, s. 618-638.

Toprak, Zafer, "Ekim Devrimi Osmanlı-Türk Basınında Lenin", *Toplumsal Tarih,* Sayı 287, İstanbul 2017, s. 72-78.

Ural, Selçuk, "Doğu Harekâtı'nın Türk Basınında Yankıları", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, S. 44, Erzurum 2010, s. 1-20.

Yüce, Nuri, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul 1988, s. 464-466.

DİZİN

A

Adliye Nazırı Makarov, 59
Ahmet Emin, 12, 69, 93
Ahmet Muhtar Paşa, 62
Ahrar Fırkası'nın, 2
Albay Dragutin Dimitreviç, 14
Aleksandr İlyiç Ulyanov, 3
Almanya, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 23, 30, 40, 55, 72, 86
Amiral Kolçak, 43
Arşidük Franz Ferdinand, 14
Avusturya Macaristan, 4, 12, 13, 18, 73, 78, 95, 96, 97, 98, 99, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 118, 119, 154, 156
Avusturya-Macaristan, 12, 55

B

Bab-ı Âli, 67
Balkan coğrafyası, V, 12
Balkan Savaşları, 14, 62, 131
Başbakan Golitsin, 30
Başbakan Goremikin, 5, 15
Belarus sınırları, 115
Berlin Sefiri Hakkı Paşa'ya, 83
Beyaz Muhafızlar, 50
Beyaz Ordu, 46
Birinci Dünya Savaşı, I, V, VII, 4, 12, 15, 19, 30, 57, 58, 59, 61, 76, 78, 91, 94, 103, 122, 165
Birinci Rusya Sovyetleri Kongresinde, 40
Boğazlar, 2, 13, 78
Boğazlar sorunu, 57
Bolşevik Devrimi, 6, 30, 39, 48, 53, 55, 129
Bolşevik Hükümeti'nin Beyannamesi, 84, 85
Bolşevik İhtilali, VI, 2, 32, 83, 109, 113, 131, 134
Bolşevikler, I, II, 6, 7, 17, 26, 31, 32, 35, 38, 40, 41, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 76, 80, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 99, 109, 111, 114, 122, 123, 132, 134, 163, 170
Bosna Hersek, 13
Brest-Litovsk, I, III, VII, VIII, 4, 7, 9, 55, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 127, 128, 132, 133, 134, 154, 157, 159, 160
Brest-Litovsk Antlaşması, I, VII, VIII, 9, 105, 107, 108, 109, 110, 114, 115, 116, 117, 121, 133, 134
Brusilov, 22, 43, 70, 81
Burjuva, 19, 36, 89
bütün iktidar Sovyetlere, 46
Bütün İktidar Sovyetlere, 41, 47
Büyük Petro, 13

C

Cevad Bey, 83

Ç

Çar II. Nikola, 3, 17, 18, 19, 23, 29, 32, 34
Çar'ın yeğeni Yusupov, 23
Çariçe Aleksandra, 22, 23
Çarizm, 74
Çarlık rejimi, 82
Çarlık Rusya'sı, V
Çarlık Rusyası, V, 14, 53
Çheidze, 32, 33, 36, 70, 71, 78

D

Deli Petro, 76, 122
Denikin, 46

Dışişleri sorumlusu Tereşçenko, 46
Dimitriyukov, 32
Doğu Akdeniz, 13
Dördüncü Duma, 15, 16, 17
Duma, 3, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 29, 31, 32, 33, 67, 141

E

Ekim Devrimi, I, II, 4, 8, 21, 26, 45, 46, 50, 53, 82, 83, 131, 133, 135
Elviye-i Selase, 13
Elviye-i Selâse, 104
Enver Paşa, 61, 62, 83, 96, 97, 98, 103, 104, 105, 109, 110, 129

F

Filonenko, 44
Finlandiya, 16, 36, 41, 48, 74, 80, 97, 103, 134
Fransa, 12, 13, 14, 20, 40, 58, 67
Fransız Büyükelçisi Maurice Paleologue, 20
Fransız İhtilali, V, 12, 66, 111
Franz Ferdinand, 14

G

Galiçya Cephesi, 40
Galip Kemali Bey'den, 101
Gavrilo Princip, 14
Geçici Hükümet, II, VIII, 2, 14, 16, 21, 31, 32, 33, 34, 35, 38, *39*, 41, 44, 45, 48, 49, 53
Geçici Hükümete, I, 14, 32, 33, 38
Geçici İşçi ve Köylü Hükümeti, 51
Geçici Komite, 31, 34
Geçici Komiteden, I
Genç Türkler, 64
General Kornilov, 43, 81
General Max Hoffmann, 97
General Ruzkiy, 70
Generaller Alekseyev, 43
Goremıkin, 15
Gorlov-Şerbin madencileri, 25
Grand Dük Nikola (Büyük Nikola),, 20
Grandük Nikola, 68, 70
grev, 25, 26, 27, 28, 29, 30
Guçkov, 3, 16, 32, 34, 39, 43, 70, 71, 78, 85, 123, 143, 144, 145, 146
Gustave Herve, 114

H

Halk Komiserleri, 51, 55
Halk Komiserleri Konseyi, 51
Halk Komiserleri Sovyeti, 105
Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey'e, 74, 77
Hariciye Nazırı Sazanov, 59
Haziran ve Temmuz Olayları, II

I

II. Meşrutiyet, 64
II. Nikola, 3, 15, 17, 19, 21, 23, 30, 31, 32, 34, 60, 70, 85, 91, 141, 143, 144, 145, 146
III. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa, 60
Inessa Armand, 35

İ

İbrahim Hakkı Paşa, 62, 105, 106, 107
İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, 48, 51
İlerici Milliyetçiler, 16
İngiltere, 2, 12, 13, 14, 20, 40, 59, 67, 71, 76, 79
İstanbul ve Boğazlar, 2, 60, 78
İşçi ve Asker Komiteleri Sovyeti, 31
işçiler, 16, 19, 26, 28, 29, 31, 44, 49
İtalya, 12, 75
İttifak Devletleri, V, 12, 95, 99, 103, 105, 108, 155, 156
İttihat ve Terakki Partisi, 62, 63
İzmir Mebusu Nisim Mazelyah Efendi, 112
İzvestiya Gazetesi, 58

K

Kadet Partisi, 16, 21, 35, 40, 50
Kadetler, 16, 21, 22, 31, 32, 41, 43, 53, 71, 72, 75, 82
Kahrolsun savaş, *38*
Kamenev, 41, 52
Kanlı Pazar, 27
Kapitalistler, 42
Karma Komisyon, 102
Kars, Ardahan ve Batum, 103, 105, 107, 109, 120
Kazaklar, 72, 73
Kerenski, I, 3, 5, 15, 17, 18, 22, 27, 32, 33, 34, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 71, 72, 75, 78, 80, 81, 82, 93, 122, 123, 130, 161
Kışlık Sarayı, 48, 50
Kızıl Muhafızlar, 49
Komünizm, 63
Kornilov Darbesi, VII, 42
Kornilov İsyanı, II, 5
Köylüler, 21
Krilenko, 52
Kşesinskaya Konağında, 37
Kurlandiyalıların, 101
Kurucu Meclis, 51, 53, 54, 55

L

Lehliler, 101, 117
Lenin, I, III, VII, 1, 3, 4, 5, 10, 18, 17, 18, 19, 29, 31, 35, 36, 37, 38, 41, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 92, 93, 95, 100, 101, 102, 111, 113, 114, 116, 117, 122, 123, 127, 129, 130, 131, 135, 162
Letonya, 103
Lev Troçki, 4, 17, 28, 44, 58, 114
Litvanyalılar, 101, 117
Lokavt, 28
Lukamskiy, 46
Lunaçarski, 17, 41
Lvov, 22, 30, 32, 34, 41, 70

M

Maklakov, 15, 23
Maliye Bakanı M. İ. Teresçenko, 34
Marx,, 112
Mehmet Talat Paşa, 77
Mejrayontsiler, 28
Menşevik milletvekili Skobelev, 33
Menşevikler, 17, 18, 41, 49, 50, 53, 129
Meşçeryakov, 49
Mihail Aleksandroviç, 32
Mihail Rodziyanko, 3, 29
Milliyetçilik, V, 63, 133
Milyukov, VII, 2, 9, 23, 32, 34, 38, 39, 45, 54, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 81, 85, 122, 123, 126
Mogilev, 21, 29, 43
Moğollar, 115
Moskova, 16, 25, 32, 45, 47, 50, 62, 67, 69, 80, 83, 87, 92, 115, 126, 129
Moskova Devlet Konferansı, 45, 80
Moskova Gizli Polis Şefi, 25
Murat Çayı, 60

N

Nedeljko Çabrinoviç, 14
Nekrasov, 32, 34
Nevski Bulvarı, 73
Nisan Kongresi, 5
Nisan Krizi, 39
Nisan Tezleri, I, VII, 3, 35, 37

O

Oktobristler, 16, 22, 85
Ortadoğu, 13
Osmanlı basını, VII, 66, 75, 79, 81, 93, 94, 108, 124

Osmanlı Devleti, II, 1, 2, 12, 13, 14, 20, 55, 61, 63, 64, 67, 82, 122
Osmanlı Devleti ve Sosyalizm, II, 63
Osmanlı Sosyalist Fırkasının, 65

P

P. P. Riyabuşinskiy, 19
Pan-Germen, 12
Panslavist, 59
Papaz Rasputin, 23
Paris Komünü, 63
Pavel Milyukov, 16, 21
Pavlovski Alayı, 73
Perm kenti, 25
Petrograd, I, III, V, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 19, 20, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 49, 50, 53, 55, 56, 58, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 89, 90, 99, 101, 102, 103, 117, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 172, 173
Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti, I
Petrograd Sovyeti, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 48
Polonya, 7, 16, 21, 22, 34, 102, 104, 115
Pravda, 41, 49
Prens Lvov, 3, 39, 78
Preobrajenski Alayı, 73
Progressiv Blok, 5, 16, 21
Prusya, 20, 115
Pskov, 3, 32, 34, 70, 143
Putilov, 27, 42, 43
Putilov Fabrikası, 72
Putilov işçisi, 28

R

Raboçiy, 49
Rasputin, 22, 23, 67, 68, 69
Renault, 26
Rodziyanko, 18, 30, 31, 70, 80
Romanov Hanedanı, I
Rus Devrimi, 7, 8, 13, 30, 36, 50, 130, 131, 132, 133
Rus Halk Birliği, 16
Rus halkı, I, 41, 80, 84
Rus ihtilali, 66
Rus İhtilali, V, 5, 11, 15, 16, 26, 61, 69, 70, 71, 76, 78, 85, 110, 126, 127, 128, 130
Rus Kazak askerleri, 26
Rus Kurucu Meclisi, VII
Rus sefiri Bukenen, 43
Rus-İngiliz, 13
Rusya, V, VI, VII, VIII, XI, 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 31, 32, 33, 35, 36, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 115, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 154, 155, 156, 160, 161, 167, 172
Rusya Ahvali, 67, 69, 77

S

Sağ Liberal, 16
Sağcılar, 16
Salah Cimcoz, 111, 112, 114
Sampsonevski Bölgesi, 26
Sanayi İnkılâbı, V, 12
Sarıkamış, 61
Savinkov, 44
Sırbistan, 13, 14
Sibirya'nın Simbirsk kasabasında, 3
Simbirsk şehrinde, 5
Slav Devleti, 14, 59
Sokolnikov, 97, 106, 108
Sol Sosyalist Devrimciler, 54
Sosyal Demokratlar, 16, 71

Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, 3
Sosyalist Fransızlar, 59
Sosyalist-Devrimciler, 17, 33, 50, 51, 53
Sosyalistler, 18, 47, 75
Sosyalizm, 3, 63, 64, 65, 75, 76, 89, 133
Sovyet Halk Cumhuriyetleri Federasyonu, 54
Sovyet Hükümeti, 4, 19, 54, 99
Sovyet Rusya, II, 6, 13, 42, 91, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 131, 151, 154
St. Petersburg, XI, 19
Stalin, 5, 16, 17, 49, 51, 52, 130
Stavka, 21
Stockholm, 36, 58, 79, 83, 87, 90, 96, 97, 105, 115, 118
Stolıpin, 15
Suhanov, 41
Sukhomlinov, 15
Sykes-Picot Antlaşması, 58

Ş

Şçeglovitov, 15
Şingarev, 32, 34
Şubat Devrimi, II, **1**, 3, 29, 30, 31, 38, 53, 131, 134
Şubat İhtilali, I, 5, 6, 30, 33, 35, 42, 50, 52, 57, 66
Şubat İhtilâli, VII, 25
Şulgin, 3, 32, 70, 143

T

Tannenberg, 21
Tatili Eşgal, 72
Taurida Sarayı, 17
Temmuz Olayları, VII
Tevfik Paşa, 62
Troçki, 3, 16, 17, 17, 28, 29, 38, 41, 42, 48, 51, 55, 133
Trudovik Fraksiyonu, 17, 33
Trudovikler, 17, 32
Tsarskoye Selo, 35, 37, 68, 73
Tüm Rusya Yürütme Komiteleri, 47
Türk Devrimi, V
Türk-Rus ilişkilerine, 1

U

Ukrayna, 40, 55, 80, 99, 107, 112, 119, 155
Ukrayna Radası, 40

Ü

Üçüncü Duma, 15

V

Varşova, 20, 23
Vilna, 20
Vişnegradski, 42
Von Merey, 107

X

X. Kolordu kumandanı Hafiz Hakkı Paşa, 61

Y

Yakındoğu, 13
Yavuz ve Midilli, 20

Z

Zeki Paşa, 96, 97, 98, 103, 106, 108
Zemstvo, 16, 25
Zinovyev, 41, 52
Zürih, 31, 35

EKLER

EK-1 ÇAR II. NİKOLA'YA GÖNDERİLEN TELGRAF BELGESİ

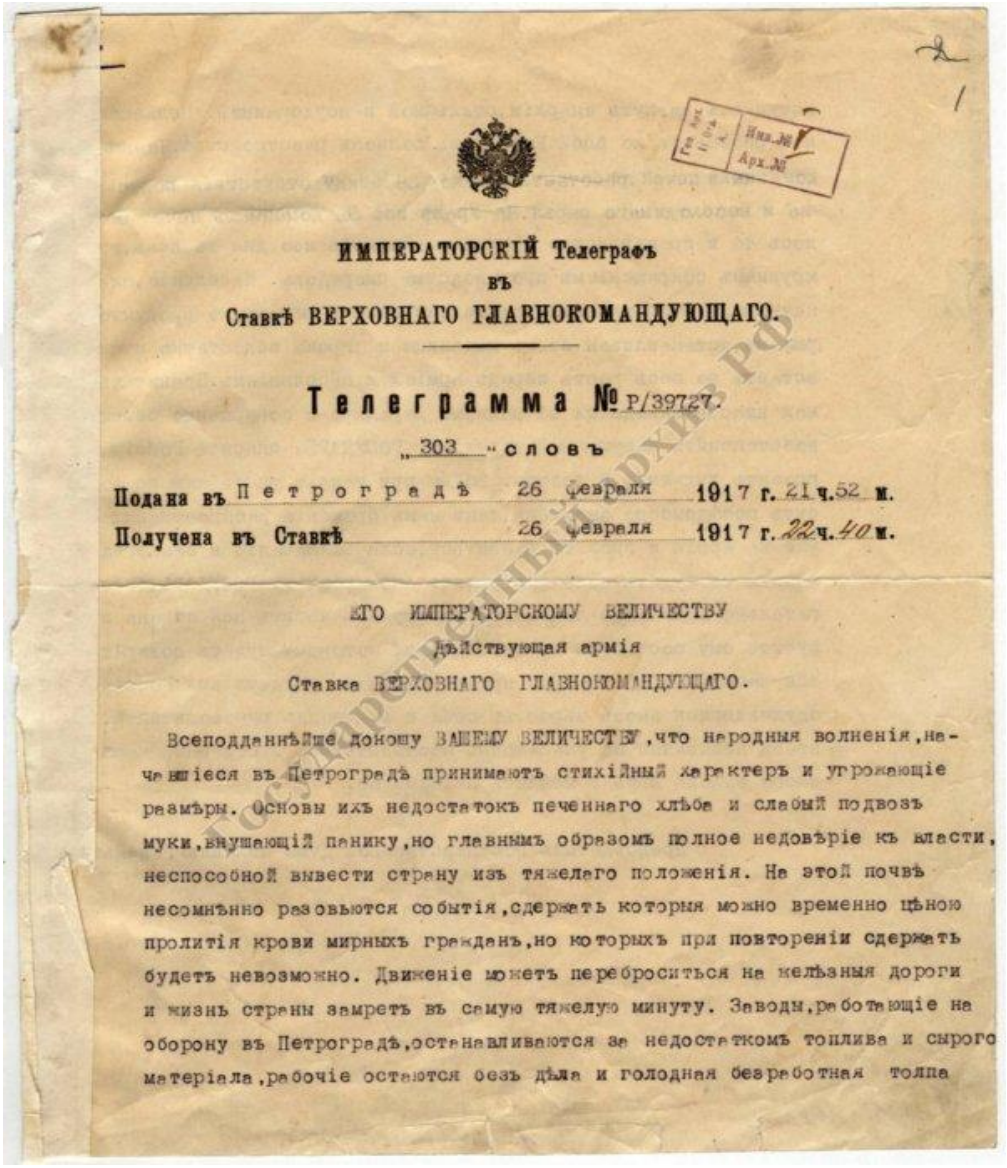

ИМПЕРАТОРСКІЙ Телеграфъ
въ
Ставкѣ ВЕРХОВНАГО ГЛАВНОКОМАНДУЮЩАГО.

Телеграмма № Р/39727.

„303" словъ

Подана въ Петроградѣ 26 февраля 1917 г. 21 ч. 52 м.
Получена въ Ставкѣ 26 февраля 1917 г. 22 ч. 40 м.

ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ
дѣйствующая армія
Ставка ВЕРХОВНАГО ГЛАВНОКОМАНДУЮЩАГО.

Всеподданнѣйше доношу ВАШЕМУ ВЕЛИЧЕСТВУ, что народныя волненія, начавшіеся въ Петроградѣ принимаютъ стихійный характеръ и угрожающіе размѣры. Основы ихъ недостатокъ печеннаго хлѣба и слабый подвозъ муки, внушающій панику, но главнымъ образомъ полное недовѣріе къ власти, неспособной вывести страну изъ тяжелаго положенія. На этой почвѣ несомнѣнно разовьются событія, сдержать которыя можно временно цѣною пролитія крови мирныхъ гражданъ, но которыхъ при повтореніи сдержать будетъ невозможно. Движеніе можетъ переброситься на желѣзныя дороги и жизнь страны замретъ въ самую тяжелую минуту. Заводы, работающіе на оборону въ Петроградѣ, останавливаются за недостаткомъ топлива и сырого матеріала, рабочіе остаются безъ дѣла и голодная безработная толпа

Duma Başkanı Mihail Rodzyanko'nun 26 Şubat (11 Mart) 1917 tarihinde Çar II. Nikola'ya gönderdiği telgraf belgesidir[441].

[441] GARF, (Gosudarstvennıy Arhiv Rossiyskoy Federatsii: Rusya Federasyonu Devlet Arşivi), Fond: 601, Opis: 1, Delo: 2089, L. 1-1ob.

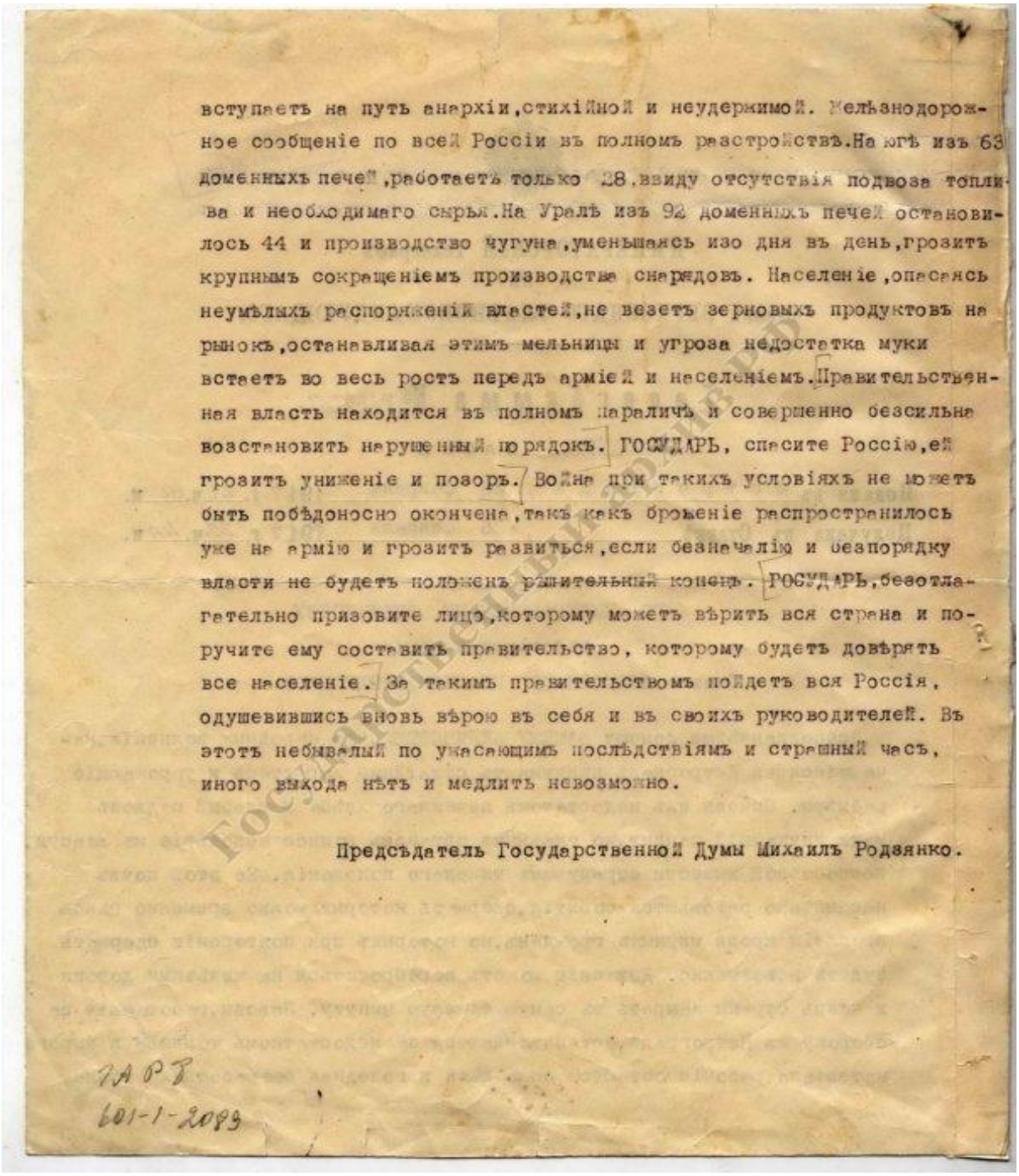

вступаетъ на путь анархіи,стихійной и неудержимой. Желѣзнодорожное сообщеніе по всей Россіи въ полномъ разстройствѣ.На югѣ изъ 63 доменныхъ печей,работаетъ только 28.ввиду отсутствія подвоза топлива и необходимаго сырья.На Уралѣ изъ 92 доменныхъ печей остановилось 44 и производство чугуна,уменьшаясь изо дня въ день,грозитъ крупнымъ сокращеніемъ производства снарядовъ. Населеніе,опасаясь неумѣлыхъ распоряженій властей,не везетъ зерновыхъ продуктовъ на рынокъ,останавливая этимъ мельницы и угроза недостатка муки встаетъ во весь ростъ передъ арміей и населеніемъ.Правительственная власть находится въ полномъ параличѣ и совершенно безсильна возстановить нарушенный порядокъ. ГОСУДАРЬ, спасите Россію,ей грозитъ униженіе и позоръ. Война при такихъ условіяхъ не можетъ быть побѣдоносно окончена,такъ какъ броженіе распространилось уже на армію и грозитъ развиться,если безначалію и безпорядку власти не будетъ положенъ рѣшительный конецъ. ГОСУДАРЬ,безотлагательно призовите лицо,которому можетъ вѣрить вся страна и поручите ему составить правительство, которому будетъ довѣрять все населеніе. За такимъ правительствомъ пойдетъ вся Россія, одушевившись вновь вѣрою въ себя и въ своихъ руководителей. Въ этотъ небывалый по ужасающимъ послѣдствіямъ и страшный часъ, иного выхода нѣтъ и медлить невозможно.

Предсѣдатель Государственной Думы Михаилъ Родзянко.

Государственный архив РФ

ГАРФ
601-1-2089

Telgraf Belgesinin devamıdır[442].

[442] GARF, (Gosudarstvennıy Arhiv Rossiyskoy Federatsii: Rusya Federasyonu Devlet Arşivi), Fond: 601, Opis: 1, Delo: 2089, L. 1-1ob.

EK-2 ÇAR II. NİKOLA İLE PSKOV'DA YAPILAN GÖRÜŞME BELGESİ

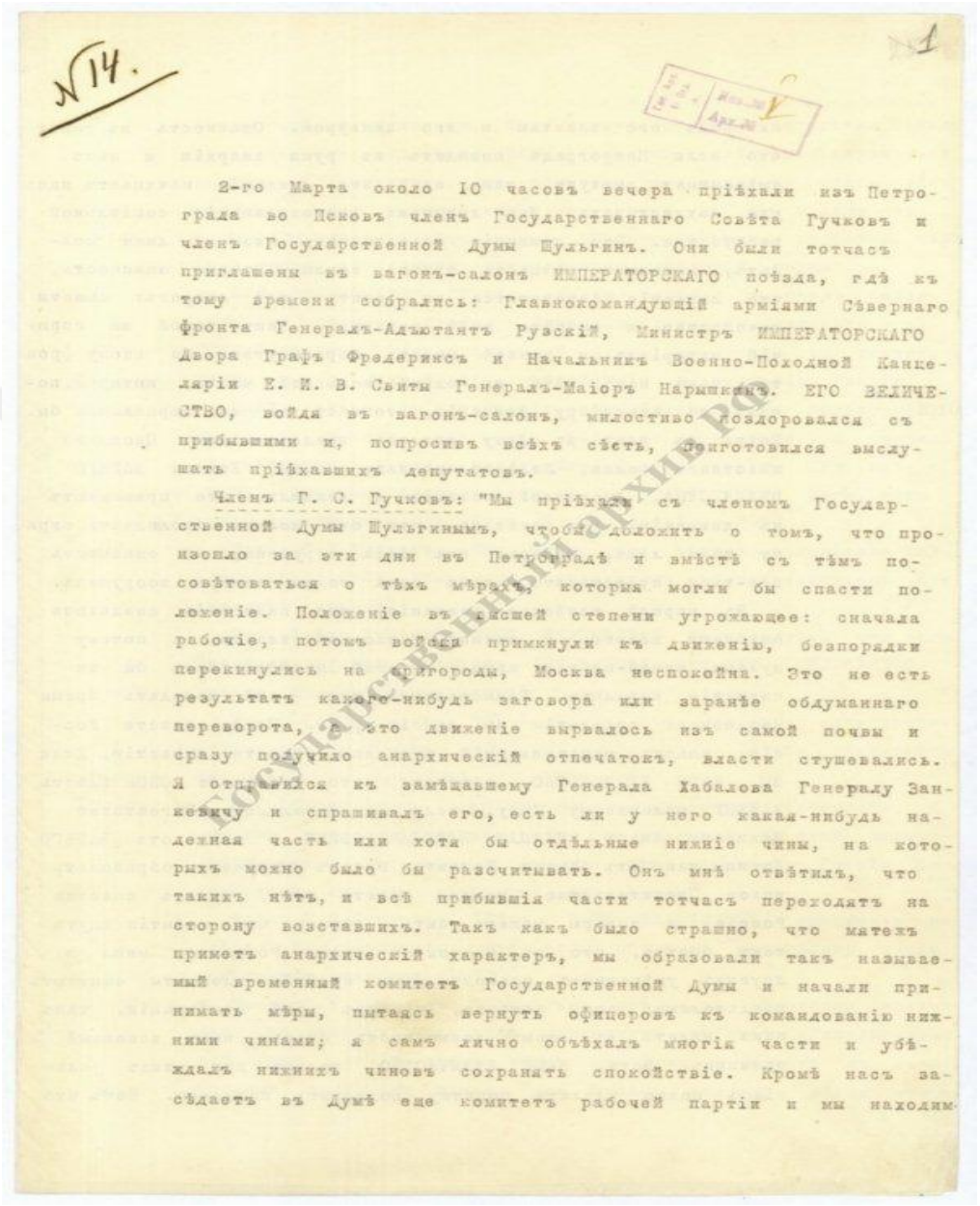

№14.

1

2-го Марта около 10 часовъ вечера пріѣхали изъ Петрограда во Псковъ членъ Государственнаго Совѣта Гучковъ и членъ Государственной Думы Шульгинъ. Они были тотчасъ приглашены въ вагонъ-салонъ ИМПЕРАТОРСКАГО поѣзда, гдѣ къ тому времени собрались: Главнокомандующій арміями Сѣвернаго фронта Генералъ-Адъютантъ Рузскій, Министръ ИМПЕРАТОРСКАГО Двора Графъ Фредериксъ и Начальникъ Военно-Походной Канцеляріи Е. И. В. Свиты Генералъ-Маіоръ Нарышкинъ. ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО, войдя въ вагонъ-салонъ, милостиво поздоровался съ прибывшими и, попросивъ всѣхъ сѣсть, приготовился выслушать пріѣхавшихъ депутатовъ.

Членъ Г. С. Гучковъ: "Мы пріѣхали съ членомъ Государственной Думы Шульгинымъ, чтобы доложить о томъ, что произошло за эти дни въ Петроградѣ и вмѣстѣ съ тѣмъ посовѣтоваться о тѣхъ мѣрахъ, которыя могли бы спасти положеніе. Положеніе въ высшей степени угрожающее: сначала рабочіе, потомъ войска примкнули къ движенію, безпорядки перекинулись на другіе города, Москва неспокойна. Это не есть результатъ какого-нибудь заговора или заранѣе обдуманнаго переворота, а это движеніе вырвалось изъ самой почвы и сразу получило анархическій отпечатокъ, власти стушевались. Я отправился къ замѣщавшему Генерала Хабалова Генералу Занкевичу и спрашивалъ его, есть ли у него какая-нибудь надежная часть или хотя бы отдѣльные нижніе чины, на которыхъ можно было бы разсчитывать. Онъ мнѣ отвѣтилъ, что такихъ нѣтъ, и всѣ прибывшія части тотчасъ переходятъ на сторону возставшихъ. Такъ какъ было страшно, что мятежъ приметъ анархическій характеръ, мы образовали такъ называемый временный комитетъ Государственной Думы и начали принимать мѣры, пытаясь вернуть офицеровъ къ командованію нижними чинами; я самъ лично объѣхалъ многія части и убѣждалъ нижнихъ чиновъ сохранять спокойствіе. Кромѣ насъ засѣдаетъ въ Думѣ еще комитетъ рабочей партіи и мы находимъ

Государственный архив РФ

Dumadaki iki milletvekili G. S. Guçkov ve G. D. Şulgin'in 2 Mart (15 Mart) 1917'de Çar II. Nikola ile Pskov'da yaptıkları görüşme belgesidir[443].

[443] GARF (Gosudarstvennıy Arhiv Rossiyskoy Federatsii: Rusya Federasyonu Devlet Arşivi), Fond: 601, Opis: 1, Delo: 2099, L. 1-3ob.

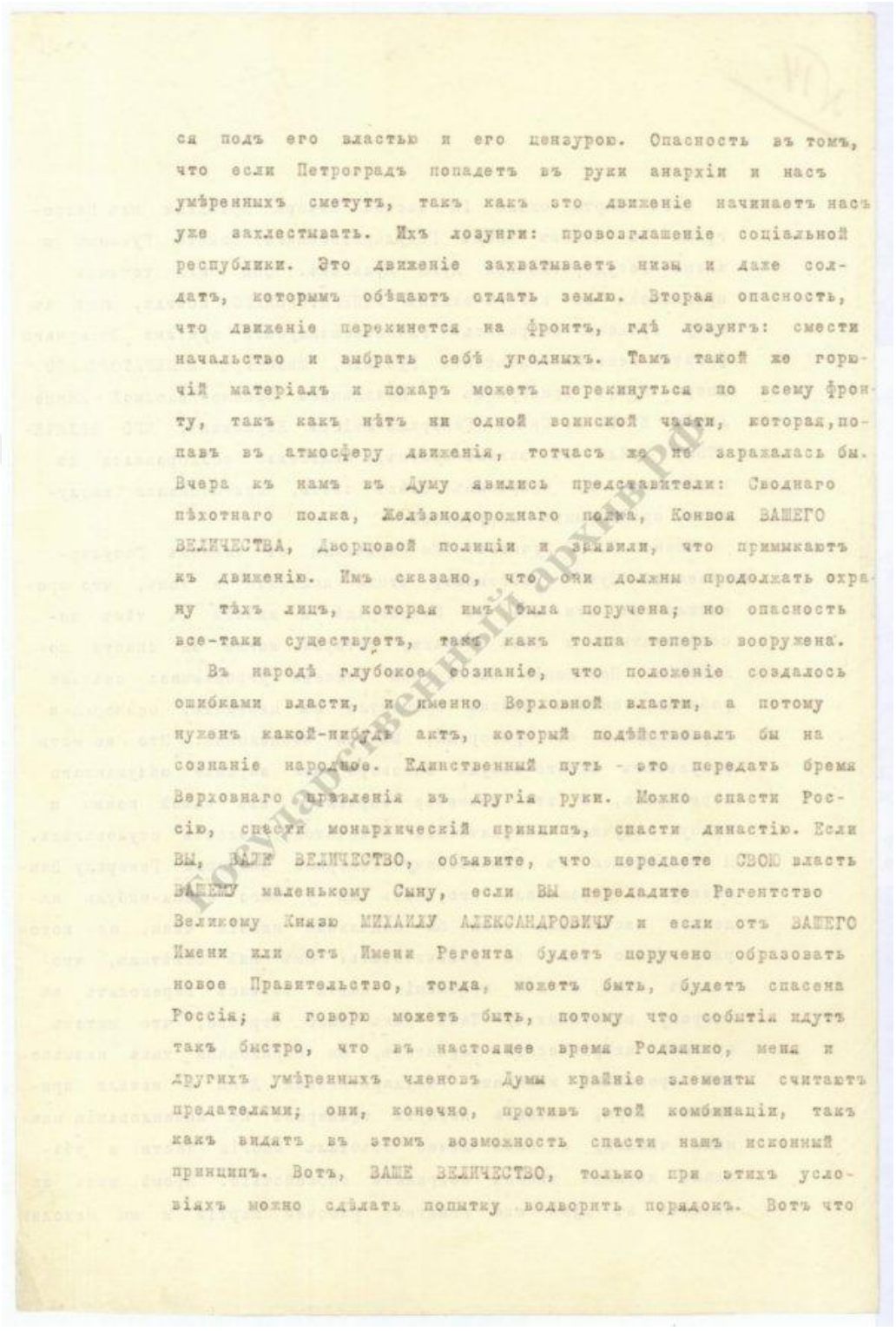

ся подъ его властью и его цензуров. Опасность въ томъ, что если Петроградъ попадетъ въ руки анархіи и насъ умѣренныхъ сметутъ, такъ какъ это движеніе начинаетъ насъ уже захлестывать. Ихъ лозунги: провозглашеніе соціальной республики. Это движеніе захватываетъ низы и даже солдатъ, которымъ обѣщаютъ отдать землю. Вторая опасность, что движеніе перекинется на фронтъ, гдѣ лозунгъ: смести начальство и выбрать себѣ угодныхъ. Тамъ такой же горючій матеріалъ и пожаръ можетъ перекинуться по всему фронту, такъ какъ нѣтъ ни одной воинской части, которая,попавъ въ атмосферу движенія, тотчасъ же не заразилась бы. Вчера къ намъ въ Думу явились представители: Своднаго пѣхотнаго полка, Желѣзнодорожнаго полка, Конвоя ВАШЕГО ВЕЛИЧЕСТВА, Дворцовой полиціи и заявили, что примыкаютъ къ движенію. Имъ сказано, что они должны продолжать охрану тѣхъ лицъ, которая имъ была поручена; но опасность все-таки существуетъ, такъ какъ толпа теперь вооружена.

Въ народѣ глубокое сознаніе, что положеніе создалось ошибками власти, и именно Верховной власти, а потому нуженъ какой-нибудь актъ, который подѣйствовалъ бы на сознаніе народное. Единственный путь - это передать бремя Верховнаго правленія въ другія руки. Можно спасти Россію, спасти монархическій принципъ, спасти династію. Если ВЫ, ВАШЕ ВЕЛИЧЕСТВО, объявите, что передаете СВОЮ власть ВАШЕМУ маленькому Сыну, если ВЫ передадите Регентство Великому Князю МИХАИЛУ АЛЕКСАНДРОВИЧУ и если отъ ВАШЕГО Имени или отъ Имени Регента будетъ поручено образовать новое Правительство, тогда, можетъ быть, будетъ спасена Россія; я говорю можетъ быть, потому что событія идутъ такъ быстро, что въ настоящее время Родзянко, меня и другихъ умѣренныхъ членовъ Думы крайніе элементы считаютъ предателями; они, конечно, противъ этой комбинаціи, такъ какъ видятъ въ этомъ возможность спасти нашъ исконный принципъ. Вотъ, ВАШЕ ВЕЛИЧЕСТВО, только при этихъ условіяхъ можно сдѣлать попытку водворить порядокъ. Вотъ что

Государственный архив РФ

Guçkov ve II. Nikola Görüşmesi 1 Belgesidir[444].

[444] GARF (Gosudarstvennıy Arhiv Rossiyskoy Federatsii: Rusya Federasyonu Devlet Arşivi), Fond: 601, Opis: 1, Delo: 2099, L. 1-3ob.

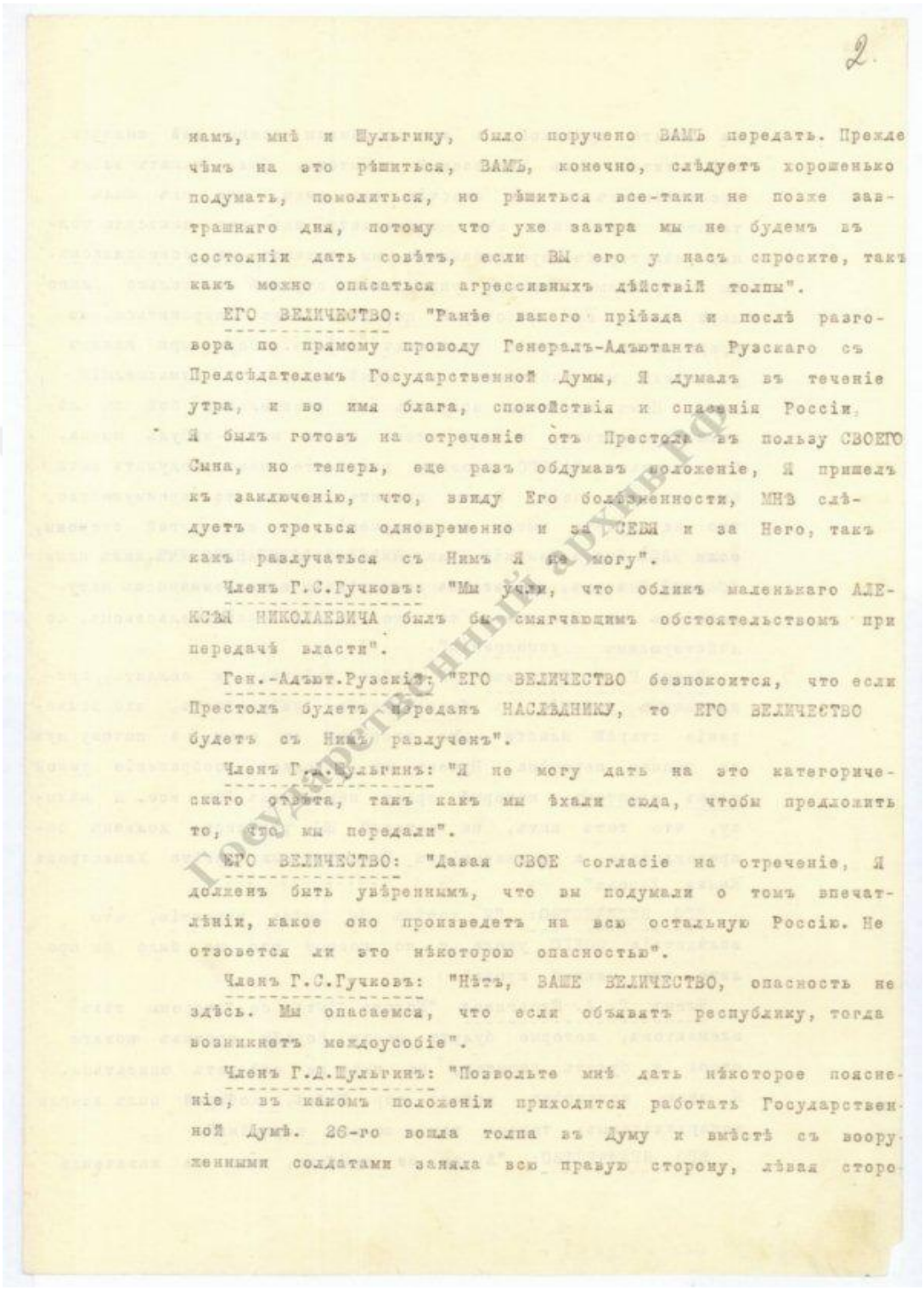

2.

намъ, мнѣ и Шульгину, было поручено ВАМЪ передать. Прежде чѣмъ на это рѣшиться, ВАМЪ, конечно, слѣдуетъ хорошенько подумать, помолиться, но рѣшиться все-таки не позже завтрашняго дня, потому что уже завтра мы не будемъ въ состояніи дать совѣтъ, если ВЫ его у насъ спросите, такъ какъ можно опасаться агрессивныхъ дѣйствій толпы".

ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО: "Ранѣе вашего пріѣзда и послѣ разговора по прямому проводу Генералъ-Адъютанта Рузскаго съ Предсѣдателемъ Государственной Думы, Я думалъ въ теченіе утра, и во имя блага, спокойствія и спасенія Россіи, Я былъ готовъ на отреченіе отъ Престола въ пользу СВОЕГО Сына, но теперь, еще разъ обдумавъ положеніе, Я пришелъ къ заключенію, что, ввиду Его болѣзненности, МНѢ слѣдуетъ отречься одновременно и за СЕБЯ и за Него, такъ какъ разлучаться съ Нимъ Я не могу".

Членъ Г.С.Гучковъ: "Мы учли, что обликъ маленькаго АЛЕКСѢЯ НИКОЛАЕВИЧА былъ бы смягчающимъ обстоятельствомъ при передачѣ власти".

Ген.-Адъют.Рузскій: "ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО безпокоится, что если Престолъ будетъ переданъ НАСЛѢДНИКУ, то ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО будетъ съ Нимъ разлученъ".

Членъ Г.Д.Шульгинъ: "Я не могу дать на это категорическаго отвѣта, такъ какъ мы ѣхали сюда, чтобы предложить то, что мы передали".

ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО: "Давая СВОЕ согласіе на отреченіе, Я долженъ быть увѣреннымъ, что вы подумали о томъ впечатлѣніи, какое оно произведетъ на всю остальную Россію. Не отзовется ли это нѣкоторою опасностью".

Членъ Г.С.Гучковъ: "Нѣтъ, ВАШЕ ВЕЛИЧЕСТВО, опасность не здѣсь. Мы опасаемся, что если объявать республику, тогда возникнетъ междоусобіе".

Членъ Г.Д.Шульгинъ: "Позвольте мнѣ дать нѣкоторое поясненіе, въ какомъ положеніи приходится работать Государственной Думѣ. 26-го вошла толпа въ Думу и вмѣстѣ съ вооруженными солдатами заняла всю правую сторону, лѣвая сторо-

Государственный архив РФ

Guçkov ve II. Nikola Görüşmesi 2 belgesidir[445].

[445] GARF (Gosudarstvennıy Arhiv Rossiyskoy Federatsii: Rusya Federasyonu Devlet Arşivi), Fond: 601, Opis: 1, Delo: 2099, L. 1-3ob.

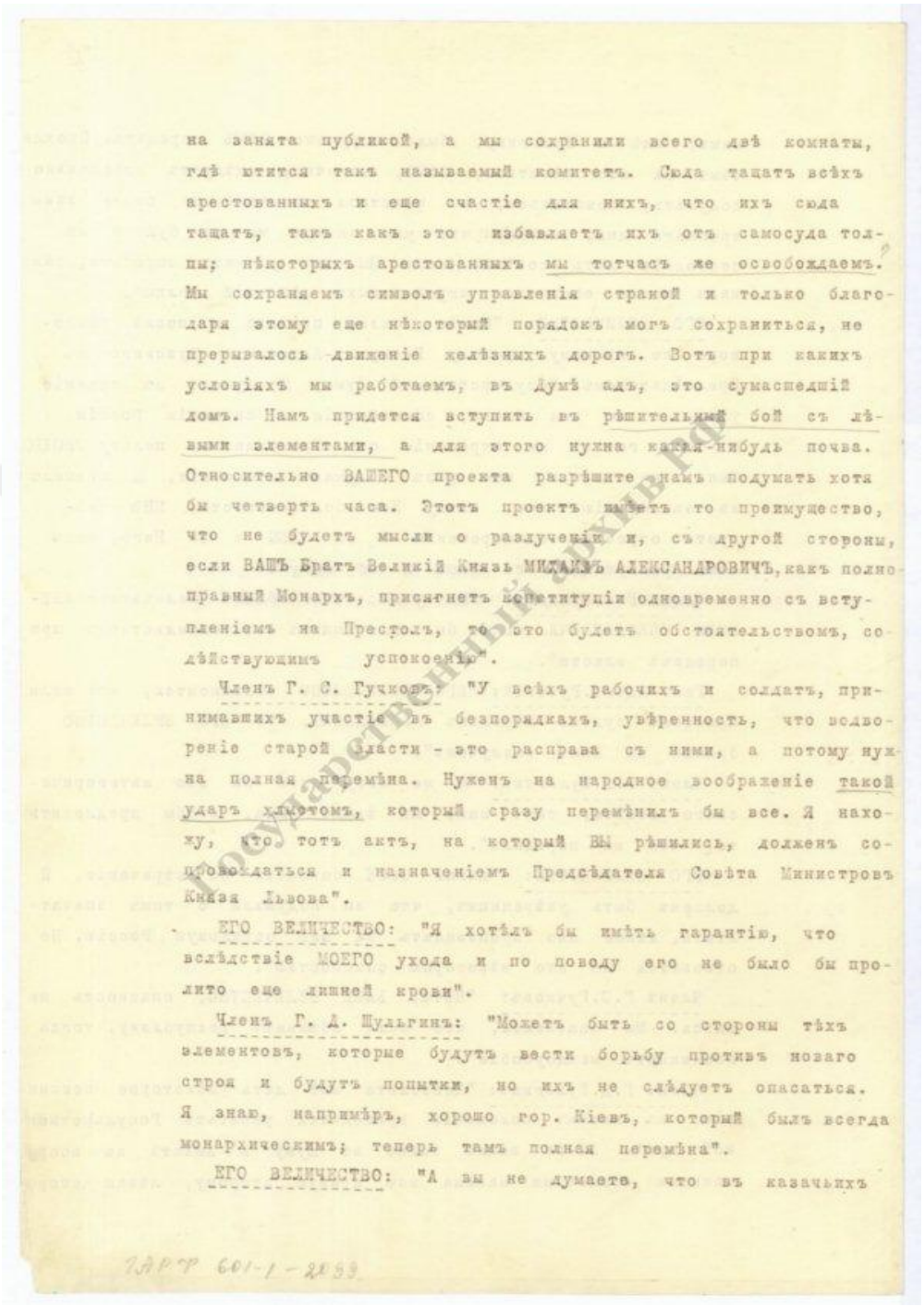

на занята публикой, а мы сохранили всего двѣ комнаты, гдѣ втится такъ называемый комитетъ. Сюда тащатъ всѣхъ арестованныхъ и еще счастіе для нихъ, что ихъ сюда тащатъ, такъ какъ это избавляетъ ихъ отъ самосуда толпы; нѣкоторыхъ арестованныхъ мы тотчасъ же освобождаемъ. Мы сохраняемъ символъ управленія страной и только благодаря этому еще нѣкоторый порядокъ могъ сохраниться, не прерывалось движеніе желѣзныхъ дорогъ. Вотъ при какихъ условіяхъ мы работаемъ, въ Думѣ адъ, это сумасшедшій домъ. Намъ придется вступить въ рѣшительный бой съ лѣвыми элементами, а для этого нужна какая-нибудь почва. Относительно ВАШЕГО проекта разрѣшите мнѣ подумать хотя бы четверть часа. Этотъ проектъ имѣетъ то преимущество, что не будетъ мысли о разлученіи и, съ другой стороны, если ВАШЪ Братъ Великій Князь МИХАИЛЪ АЛЕКСАНДРОВИЧЪ, какъ полноправный Монархъ, присягнетъ конституціи одновременно съ вступленіемъ на Престолъ, то это будетъ обстоятельствомъ, содѣйствующимъ успокоенію".

Членъ Г. С. Гучковъ: "У всѣхъ рабочихъ и солдатъ, принимавшихъ участіе въ безпорядкахъ, увѣренность, что ведвореніе старой власти - это расправа съ ними, а потому нужна полная перемѣна. Нуженъ на народное воображеніе такой ударъ хлыстомъ, который сразу перемѣнилъ бы все. Я нахожу, что тотъ актъ, на который Вы рѣшились, долженъ сопровождаться и назначеніемъ Предсѣдателя Совѣта Министровъ Князя Львова".

ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО: "Я хотѣлъ бы имѣть гарантію, что вслѣдствіе МОЕГО ухода и по поводу его не было бы пролито еще лишней крови".

Членъ Г. А. Шульгинъ: "Можетъ быть со стороны тѣхъ элементовъ, которые будутъ вести борьбу противъ новаго строя и будутъ попытки, но ихъ не слѣдуетъ опасаться. Я знаю, напримѣръ, хорошо гор. Кіевъ, который былъ всегда монархическимъ; теперь тамъ полная перемѣна".

ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО: "А вы не думаете, что въ казачьихъ

ГАРФ 601-1-2099

Государственный архив РФ

Guçkov ve II. Nikola Görüşmesi 3[446].

[446] GARF (Gosudarstvennıy Arhiv Rossiyskoy Federatsii: Rusya Federasyonu Devlet Arşivi), Fond: 601, Opis: 1, Delo: 2099, L. 1-3ob.

EK-3 RUS ÇAR'ININ FERYADNAMESİ

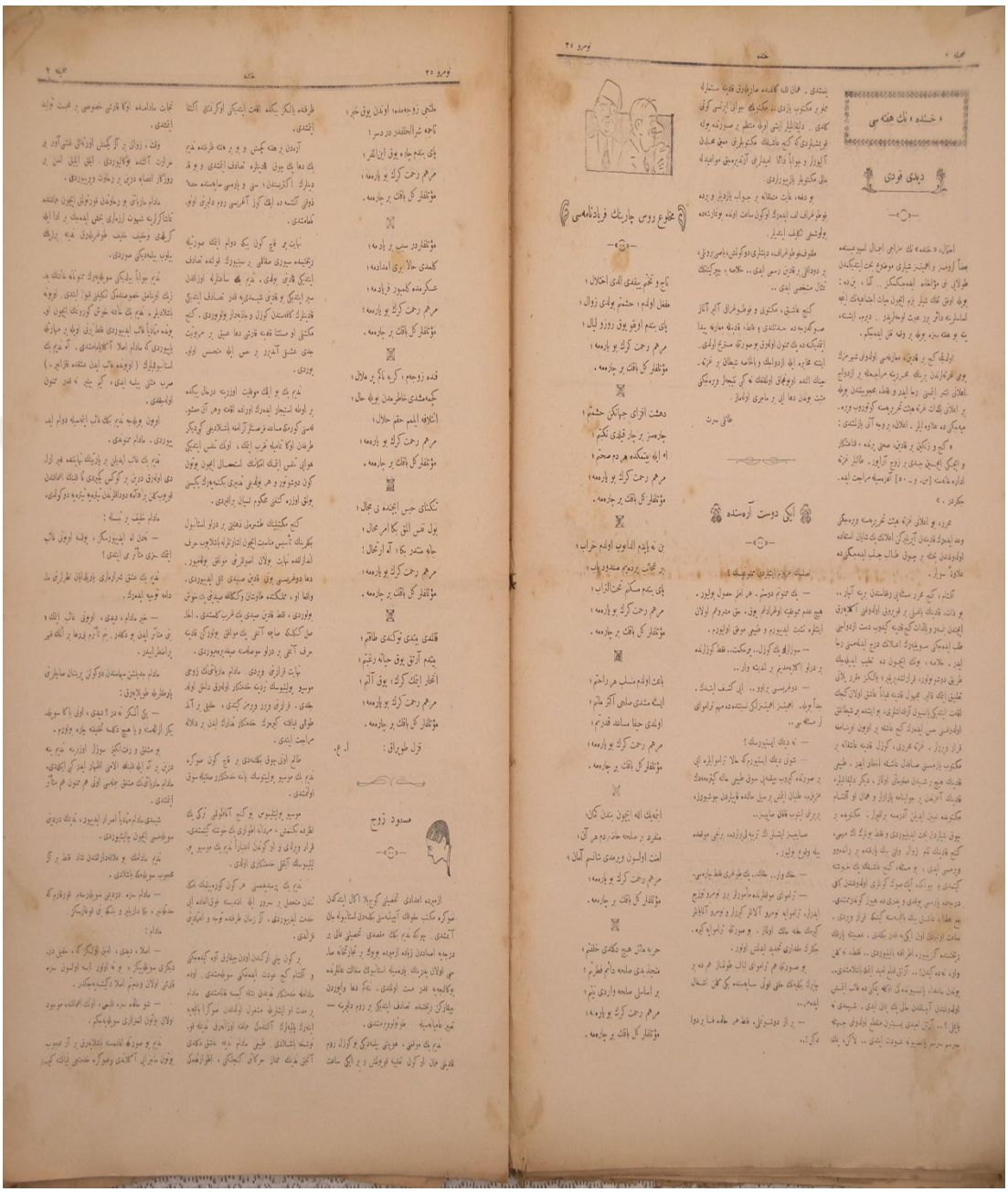

19 Nisan 1333 (1917) tarihli Hande Gazetesinin dönemin havasını kamuoyuna yansıtmak için yayımladığı "Rus Çar'ının Feryadnamesi" adlı şiirsel anlatımıdır[447].

[447] "Rus Çar'ının Feryadnamesi", *Hande,* 19 Nisan 1917. İstanbul 1917, s. 1.

Mahlu' (Tahttan İndirilmiş Hükümdar) Rus Çar'ının Feryadnamesi

Tacü tahtım yıkdı aldı ihtilal

Müfgal oldum, haşmetim buldu zeval,

Pây-bendim (mani, engel) uyku yok ruz-u leyal(geceler)

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü'telifler gel bakın bir çareme

***

Dehşet efza-yı (korku ile bağırıp çağırma) cihanken haşmetim

Çaresiz bir Çar kıldı nekbetim

Ah ile bitmekte her dem sıhhatim

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü'telifler gel bakın bir çareme

***

Ben ne yaptım aldanup oldum harab

Bir acayip yerdeyim mesdud (kapalı kapı) bab

Pây-bendim meskenim taht-el turab

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü'telifler gel bakın bir çareme

***

Bais oldum münselib her rahatım

İstemişti sulhu ekser (çok) milletim

Olmadı hayfa müsaid kudretim

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü'telifler gel bakın bir çareme

***

Etmeyin Allah içun benden güman

Münferid bir sulha hazırdım her an

Lanet olsun vermedi şansım aman

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü'telifler gel bakın bir çareme

***

Harbe ma'il hiç değildi hilkatim

Münciz idi sulha daim fıtratım

Bir esaslı sulha vardı niyetim

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü'telifler gel bakın bu çareme

***

Mülteci zevcem de ondan yok haber

Tacıma şerrü'l halefdir dürri desi

Pay-bendim çare yok eynel mefer

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü'telifler gel bakın bir çareme

***

Mü’teliflerdir sebeb bir yadıma

Gelmedi hala biri imdadıma

Askerim de gelmiyor feryadıma

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü’telifler gel bakın bir çareme

***

Kande zevcem girye nâ-kem pür melal

Geçmemişti hatırımdan böyle hal

İtilafa eylemem hakkım helal

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü’telifler gel bakın bir çareme

***

Tegnay-ı habs içinde bi-mecal

Bol nefes almak bana emr-i muhâl

Cana minnetdir bana, ah irtihal

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü’telifler gel bakın bir çareme

***

Kalmadı bitti tükendi takatim

Bittim artık yok hayata rağbetim

İntihar etmek gerek, yok aletim

Merhem-i rahmet gerek bu yarama

Mü’telifler gel bakın bir çareme

Kızıl Toprak/Mesud Zevc

EK-4 SOVYET RUSYA İLE MERKEZİ DEVLETLERARASI MÜTAREKE MADDELERİ

17 Aralık 1917'de geçerli olmak üzere Sovyet Rusya ve Merkezi Devletlerarasında 28 günlük mütareke maddeleri:

1)Mütareke 17 Aralık 1917 öğlen vakti (Ruslara göre 4 Aralık 1917 saat ikide) başlayıp, 14 Ocak 1918 öğlen vaktine kadar (Ruslara göre 1 Ocak 1918 saat ikiye) devam eder. Akid taraflar mütarekenin sona erdiği tarihten yedi gün evvel mütarekeyi feshetmeye yetkilidir. Böyle bir ihbar olmadığı takdirde yedi gün evvel mütarekeyi feshetmeye yetkilidir. Böyle bir ihbar olmadığı takdirde yedi gün evvel feshi ihbar edilinceye kadar mütareke kendiliğinden devam eder.

2)Mütareke adı geçen devletlerin Karadeniz'den Baltık Denizi'ne kadar olan cephedeki bütün kara ve hava kuvvetlerine şâmildir. Asya'da, Osmanlı-Rus cephelerinde de mütareke aynı zamanda başlayacaktır.

3)Avrupa cephesi için korofaya mevzilerinin en ileriki mevkileri mütareke hattı fâsıla kabul edilmiştir. Hattı fasıl ancak 4. Maddede belirtilen şartlar dairesinde tecavüz edilebilir. Birbirlerine yakın veya bağlantısı olmayan mevzilerde taraflar için en ileride işgal edilmiş iki nokta arasına çekilecek bir çizgi hattı fasıl olarak tanınacaktır. Bu iki tarafın hattı fasılları arasındaki yer tarafsız bölge sayılacaktır. Keza her iki tarafı birbirinden ayıran ve geçişe elverişli olan nehirler bitaraftır. Bu nehirlerden taraflardan hiçbiri seyr-ü sefer yapamaz, ancak birlikte alınan karar üzerine ticaret gemileri geçiş yapabilirler. Hattı fasıllar tarafeynin oluşturacağı mütareke komisyonlarınca tesbit ve tayin olunacaktır. Osmanlı-Rus cephesindeki hattı fasıllar ile bu hatlar üzerinde ulaşımın tesis edilmesi keyfiyeti tarafeyn başkumandanlıklarınca tayin edilecektir.

4)Her iki tarafın murahhasları ile mükâleme memurlarının hattı fasıllar üzerinde ne suretle muvâsala tesis edeceğine dair alınan kararlardan bahsedilmektedir.

5)Mütareke akid tarafların Karadeniz ile Baltık Denizi'nin muayyen mıntıkasında bulunan tüm deniz ve hava kuvvetlerini kapsamaktadır. Adı geçen denizlerde tarafeynin ticaret ve harp gemilerine taarruz ihtimali bertaraf edilecek ve bu denizlerdeki liman ve sahillere denizden veya karadan taarruzlar yapılmasına meydan verilmeyecektir. Karadeniz'deki hattı fasılı Olinka deniz feneri ile Rus deniz feneri arasından geçen hatt oluşturacak ve bu hattı fasıla akid tarafların deniz kuvvetlerince tecavüz edilmeyecektir. Karadeniz'le Baltık Denizi'nin belirli mıntıkalarında ticaret gemilerinin serbestçe hareket etmelerine izin verilmiştir. Karadeniz ile ilgili bir takım meselelerin görüşülerek bu hususta kararlar almak üzere Odesa ile Riga'da mütareke komisyonları toplanacaktır.

6)Cephelerde sükûneti sağlamak için piyade topçu ve hava kuvvetlerinin talim ve tatbikatlarını cephenin ne kadar mesafe gerisinde yapacaklarından bahistir.

7)Mütareke kararlarını tatbik için mütareke komisyonlarının bütün cephenin nerelerinde toplanacaklarından ve bu komisyon üyelerinin kendi memleketleriyle serbest telgraf haberleşmesini ne suretle gerçekleştireceklerinden bahsedilmektedir.

8)Bu mütarekenin imzasıyla beraber cephelerde daha önce akdedilmiş tüm mütareke ve ta'lik-i muhâsamât kararları geçersiz sayılacaktır.

9)Akid taraflar mütarekenâmenin imzasını müteakiben sulh müzakerelerine başlayacaktır.

10)Tarafsız İran İmparatorluğu'nun hürriyet, istiklâl ve toprak bütünlüğü göz önünde bulundurularak, Osmanlı ve Rus Başkumandanlıkları ordularını İran'dan geri çekmeye hazırdırlar.

11)Tüm yetkili murahhaslarca imza edilen bu mütarekenâmenin Almanca ve Rusça birer nüshası mütarekeye iştirak etmiş olan delegasyonlar tarafından alınacaktır[448].

[448] Selami Kılıç, *a.g.e.,* s. 78-79.

EK-5 BREST-LİTOVS BARIŞ ANTLAŞMASI MADDELERİ

3 Mart 1918 tarihli Brest-Litovsk Barış Antlaşması Metninin Maddeleri

Birinci Madde: Bir taraftan Osmanlı, Almanya, Avusturya Macaristan, Bulgaristan devletleri ve diğer taraftan Rusya Devleti aralarındaki savaş durumlarının sona erdiğini beyân ederek, bundan sonra birbirleriyle barış ve dostluk içinde yaşamaya karar vermişlerdi.

İkinci Madde: Akid taraflar diğer tarafın hükümeti veya devlet ve askeri teşkilatın aleyhine her türlü tahrikat ve teşvikatı terk edeceklerdir. Rusya hakkında bu taahhüd İttifak Devletlerinin işgali altında bulunan araziye dahi şâmildir.

Üçüncü Madde: Akid tarafların tayin eyledikleri hattın batısında kalan ve daha önce Rusya'nın idaresi altında bulunan arazi bundan böyle Sovyet Rusya'nın taht-ı hakimiyetinde olmayacaktır. Kararlaştırılan hatt bu sulh antlaşmasının cüz-ü mütemmimi bulunan haritada gösterilmiştir.

Adı geçen hattın kat'i tayini bir Alman ve Rus komisyonu tarafından icra edilecektir. Söz konusu arazi tabiiyet-i sabıkalarından dolayı Rusya Devleti'ne karşı her türlü mükellefiyetten vareste olacaktır.

Rusya hükümeti işbu arazinin dahili işlerine her türlü müdahaleden feragat eder. Almanya ve Avusturya Macaristan devletleri işbu arazinin geleceğini bunların ahalisi ile birlikte tayin etmeye karar vermişlerdir.

Dördüncü Madde: Almanya Devleti genel barışın yapılmasını ve Rus ordusunun tamamen terhis edilmesini müteakip üçüncü maddenin ilk fıkrasında beyan olunan hattın doğusundaki araziyi boşaltmaya hazırdır. Meğer ki altıncı maddede suret-i âhirle tayin-i ahkam edilmiş ola.

Beşinci madde: Rusya Devleti, hükümet-i hazırasının yeniden teşvik eylediği askerler de dahil olmak üzere tüm ordularını terhis edecektir.

Altıncı Madde: Rusya Devleti Ukrayna Halk Cumhuriyeti ile derhal sulh yapmayı ve adı geçen cumhuriyet ile İttifak Devletleri arasında akdolunan barış anlaşmasını tanımayı taahhüt eder. Ukrayna arazisi derhal Rus orduları ve Kızıl Rus kıt'aları tarafından tahliye olunacaktır. Rusya Devleti, Ukrayna Halk Cumhuriyeti Hükümeti ve genel teşkilatı aleyhine her türlü tahrikat ve teşvikata nihayet verecektir. Livonya ve Estonya dahi derhal Rus orduları ve Kızıl kıt'alar tarafından tahliye edilecektir. Estonya'nın doğu hududu umumi surette Narva Nehri boyuncadır.

Yedinci Madde: Akid taraflar İran'ın ve Afganistan'ın hür ve müstakil devletler olduklarını nazar-ı dikkate alarak işbu iki hükümetin istiklal-i siyasi ve iktisadiyelerine ve tamamiyeti mülkiyelerine riayet eylemeyi taahhüt eder.

Sekizinci Madde: Harp esirleri karşılıklı olarak memleketlerine iade edilecektir.

Dokuzuncu Madde: Antlaşmayı imza edenler karşılıklı olarak savaş masraflarının yani savaşı idare için devlet tarafından yapılan masrafların kezalik harpten mütevellid hasarların, yani kendilerine ve tebalarına harp sahalarında askeri tedbirlerden dolayı terettüb eden hasarların düşman memleketinde icra edilen tahribatlar dahil olduğu halde tazmininden feragat ederler.

Onuncu Madde: Akid taraflar arasında sulh antlaşmasının tasdik edilmesinden sonra diplomasi ve konsolosluk ilişkileri te'sis olunacaktır. Tarafeyne mensup konsolosların kabulü hakkında özel anlaşma yapılması hakkı mıhafaza edilir.

Onbirinci Madde: İttifak Devletleri ile Rusya arasındaki münasabatı iktisadiye ikinci ila beşinciye kadar melfuflarda münderic hükümlere bağlı olacaktır. Bunlardan ikinci melfuf Almanya, Rusya arasındaki üçüncü melfuf Avusturya Macaristan, Rusya, dördüncü Bulgaristan Rusya ve beşinci de Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki münasebatı iktisadiyeye dairdir.

Onikinci Madde: Hukuk-u umumiye ve hususiye münesabatının iadesi, savaş ve sivil esirlerin değiştirilmesi, umumi af meselesi kezalik karşı tarafın elinde bulunan ticaret gemileri hakkında yapılacak muamele Rusya ile akdolunacak hususi muhadeler ile tayin kılınacaktır. Bu muahedeler işbu muahede-i sulhiyeden cüz-ü mütemmim teşkil ederek mümkün olduğu kadar onunla birlikte yürürlüğe girecektir.

Onüçüncü Madde: işbu muahedenin tefsirinde Devlet-i âliye ile Rusya arasında Türkçe ve Rusça; Almanya ve Rusya arasında Almanca ve Rusça; Avusturya Macaristan ve Rusya arasında Almanca, Macarca ve Rusça; Bulgaristan ve Rusça arasında Bulgarca ve Rusça metinler geçerli olacaktır.

Ondördüncü Madde: İşbu muahede-i sulhiye tasdik olunacak ve tasdiknameler mümkün olduğu kadar süratle Berlin'de teati olunacaktır. Rusya Hükümeti tasdiknamelerin teatisini İttifak Devletlerinden birinin arzusu üzerine iki hafta zarfında icra etmeyi taahhüt eder[449].

[449] Selami Kılıç, *a.g.e.*, s. 377.

EK-6 BREST-LİTOVSK'TA RUS MEMURLARI

١٣٧٦ نومرو — ثروت فنون — صحيفه ٤٠٥

ايشته بش التى كون يمك يمه‌مك ومسهل آلمق صورتيله ياپيله‌جق پرهيزك ممكن محذورلرى بوندن عبارت . حال بوكه دكز طوتانلرك ايكى اوچ كون دوام ايدن بر دكز يولجيلغنده معروض قالاجقلرى نشئه‌سزلكلره نظراً هيچ‌در ونتيجه‌ده صحت وعافيت بخش اولمقده‌در .

بو بولده پرهيز تداويسنك برطاقم محسناتى واردر :

ذهن‌دن واعتياددن كلمه‌مك شرطيله آچلغك اضطرابنى ازاله ايدر ؛ بوقيده لزوم كورولدى ، چونكه اكثريا آچلق ، كرچك‌دن آچلق حس اولونديغى ايچون دكل بلكه يمك وقتى كلوب‌ده هنوز يمك يينمه‌ديكى ملاحظه‌سيله تخيل ايديلير .

تصور ايدليه‌جك درجه‌ده باغيرصاقلرده بولونان باقته‌ريلرك مقدارى آزالير ؛ بوده انبوبهٔ هضميه‌نك دائما مقصود وغايه اولان تطهيرى‌در .

صوسزلق حس واحتياجى آزالير .

ايلك نظرده ، هم مسهل آلمق ، هم‌ده يمك يمه‌مك ، صو ايچمك احتياجنى زياده‌لشديره‌جك كبى كورونورسه‌ده نتيجه بونك عكسى‌در . بويله بر پرهيز تعقيب ايدركن ، حال طبيعى‌ده يمك ينيلديكى كونلر ايچيلن صويك انجق ياريسى ايچيليور ... صوسزلق حس ايده‌رك ايچديكمز مايعات ، عضويتك مواد سميه‌سنى دفع واخراج ايدن « ئه‌كزوسموس » فعلنى تحريك وتسريعه يارار . بومواد سميه‌نك قسم اعظمى باغيرصاقلردن كلير . يمك‌دن اجتناب ايله ، مسهل ايله ، تسممات منبعنى قالديرييورز ، طبيعى برصورتده صو ايچمك احتياجى‌ده آزاليور .

تعريف اولونان پرهيز ، يازموسمنده ترله‌مكى‌ده تخفيف ايدر ، معلوم‌كه فضله‌جه ترله‌مك بعضاً مزعج اولور .

NEUJAHR 1918
DURCH
HALTEN

يكى سنه ١٩١٨
L'an 1918.

دوقتور « كه‌ليا » پرهيز ومسهل تجربه‌سنى سياحتده بالذات جرا ايتمش اولديغى زمانكى احتساساتى شويله‌جه قيدايتمش‌در :

فاسده طنجه‌دن پارسه كليوردم . بوسياحتى برشئ يمه‌دن اجرايه قرار ويردم . طنجه‌دن حركتمدن براز اول يمك يدم وبورادن ٢٧ حزيران‌ده‌ه ايرلدم . برپنجشنبه كونى اقشامى ايدى . بوندن صوكره‌كى يمكى ، ايكى تموزده اوكله‌ين يدم . بومدت ايچنده ايكى دفعه مسهل ليموناطه آلدم ، برى طنجه‌ده پنجشنبه اقشامى ، ديكرى مادريدده جمعه ايرتسى اقشامى .. بوسياحت اثناصنده هپ ايچدكلرم درت فنجان چاى ، درت بارداق ليموناطه ، ايكى فنجان قهوه وبر شيشه صودن عبارت‌در . جنوبدن شماله دوغرى ، اسپانيانك عاقر واغاجسز يرلرينى كوندوز كچدم . اجلق‌دن ، صوسزلق‌دن ، حرارتدن اصلا متأثر اولمادم . پارسه اويله تام‌الصحه اوله‌رق واصل اولدم‌كه على‌الصباح استحمام ايتدكدن صوكره اوكله‌يه قدر يمك يمكى دوشونمه‌دن خسته‌لرمله مشغول الدم .

پرهيز ومسهل تداويستك ديكر فوائدى :

اويقو آز اولور ، فقط تماميله استراحت ويرير . صباحلين پك قولاى وجواليت فكريه ايله اويقودن اويانه‌نيليرر .

قلب وقارا جكر دها يايى چاليشير آق جكرلره دها زياده انكشاف كلير . تهلكه‌سزجه ، پرهيز اصولنى تطبيق ايتمكله ثقلت بدن تناقص ايدر ، بوده قلبك چاليشماسنى تسهيل ايدر ، بوتون اعضايه فرح ويرر .

كسيكلك ، قيزغينلق ، تنفسده كوجلك كبى حاللرله ، هرنوع فعاليته قارشى كسل وعطالت زائل اولور ، بونلرك

(برەست‌ليتووسق) ده ، روس مأمورلرينك پترسبورغله مخابره‌سى
Les plénipotentiaires russes de Brest-Litovsk en communication avec Pétersbourg.

Brest-Litovsk'da Rus memurlarının Petersburg'la Muhaberesinin (haberleşmesi) fotoğrafıdır[450].

[450] "Brest-Litovsk'da Rus memurlarının Petersburg'la Muhaberesinin", *Servet-i Fünun,* 17 Ocak 1918, İstanbul 1918, s. 415.

EK-7 RUS TEMSİLCİLERİNİN ALMAN GAZETESİNİ ALMASI

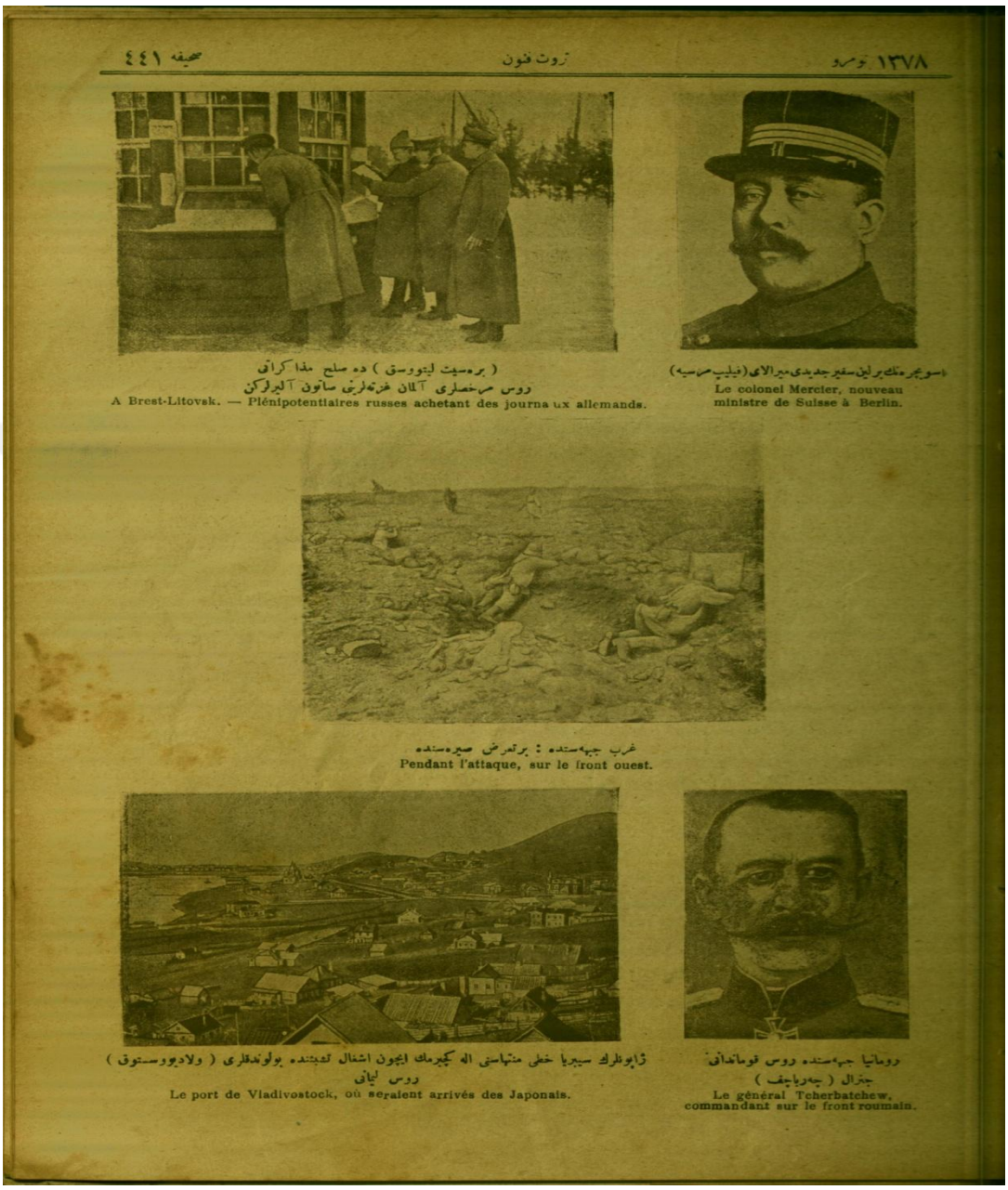

Brest Litovsk'ta sulh müzakerâtı (görüşmeleri) / Rus murahhasları (temsilci), Alman gazetelerini satın alırken çekilen fotoğraftır[451].

[451] "Brest Litovsk'ta Sulh Müzakerâtı (görüşmeleri) / Rus Murahhasları (temsilci), Alman Gazetelerini Satın Alırken", *Servet-i Fünun,* 13 Ocak 1918, İstanbul 1918, s. 441.

EK-8 BREST-LİTOVSK ANTLAŞMASI'NIN OSMANLICA METNİ

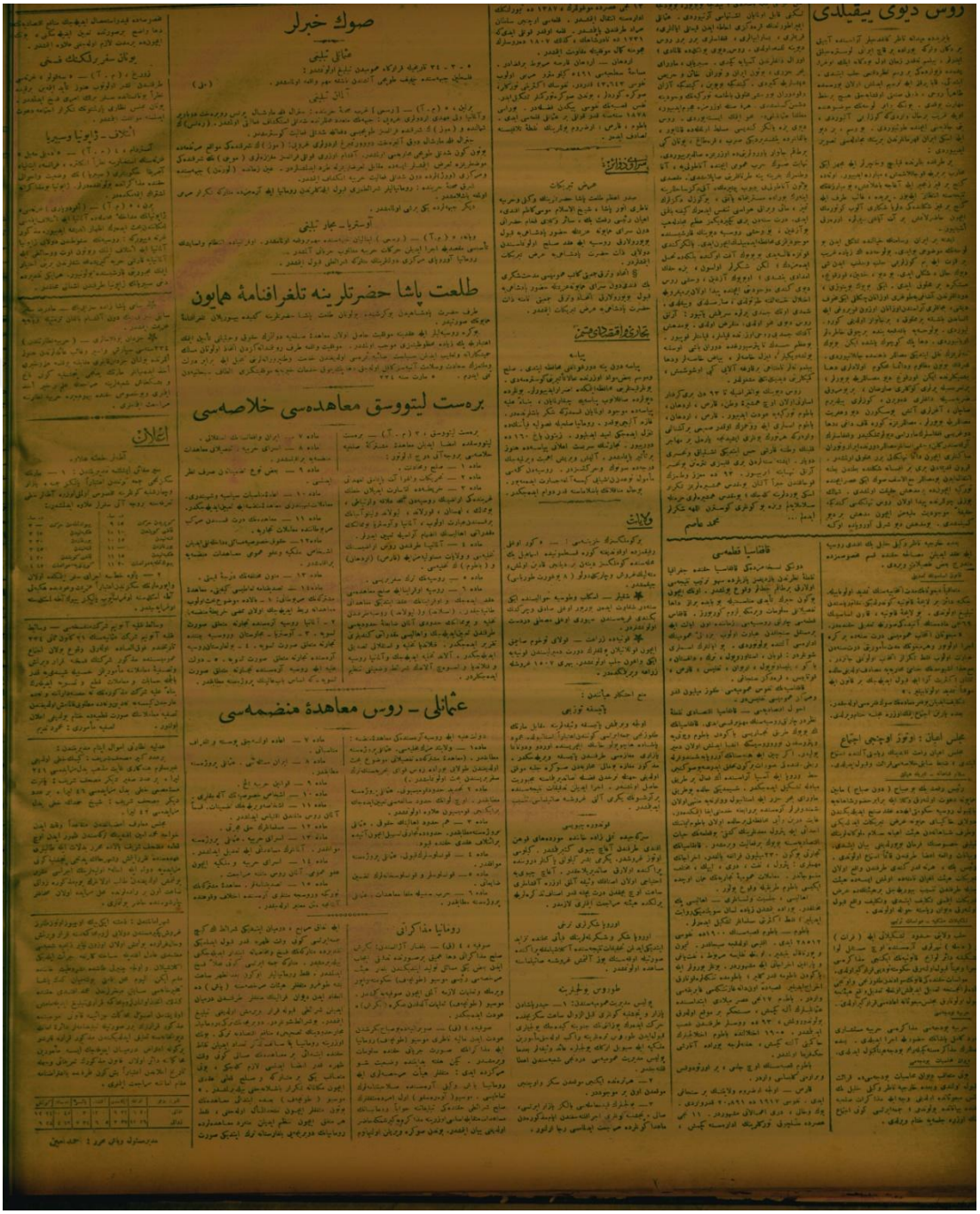

Brest-Litovsk Muahedesi Halâsası (kurtuluş) metnidir[452].

[452] "Brets-Litovsk Muahedesi Halâsası", *Vakit*, 6 Mart 1918, İstanbul 1918, s. 2.

EK-9 BREST-LİTOVSK ANTLAŞMASI VE İMZALANMASI

وقت

اجتماعی سیاسته احتیاجمز

(برەست لیتوسق) صلح معاهدەسی

استانبولده بالق استحصالاتی

پاپا وصلح

آلمانیا ـ اسپانیا

Merkezi Devletler ile Rusya Devleti namına Brest-Litovsk sulhunu kabul ve tasdik eden tarihi imzaların atıldığı belge görüntüsüdür[453].

[453] "Brest-Litovsk Sulh Muahedesi", *Vakit,* 13 Eylül 1918, İstanbul 1918, s. 1.

EK-10 ADALET BAKANI KERENSKİ'NİN FOTOĞRAFI

HR.SYS.02367.00002.037

Petrograd Gazetesi; Rusya'yı Kurtarmak İçin Diktatör adlı başlıklı haberinde Adalet Bakanı Kerenski'nin fotoğrafını kullanmıştır[454].

[454] BOA, HR. SYS, 2367/2-37.

EK-11 LENİN İŞ BAŞINDA

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

HR.SYS.02367.00002.040

Resmin üst kısmında, 1917 yılı, Lenin İş Başında (Masal yazarı Krilov'un masalları)

Resmin alt kısmında da "Yayı sabırlıkla bükmek lazım, hemen değil" yazısı yazılıdır[455].

[455] BOA, HR. SYS, 2367/2-40.

EK-12 DARBEDEN SONRA BOLŞEVİK KARİKATÜRÜ

HR.SYS.02367.00002.038

11 Temmuz 1917, Salı, No: 159

Resmin üstünde "Darbeden sonra Bolşevikler" adlı yazı yazılmaktadır. Karikatürün kanatlarının altında da Kapitalistleri içeriye alalım, Bolşevikler başa gelsin yazısı yazılmaktadır. El arabasının üzerinde de açık, mesaj, Petrograd ve Berlin yazısı bulunmaktadır. Karikatürün en altında da "kendimizi kurtarmamız lazım, kaçıp Almanya'ya gidelim" ve "Bolşevikler ve Görevliler" yazısı yer almaktadır[456].

[456] BOA, HR, SYS, 2367/2-38.

EK-13 UKRAYNA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI SİMGELEYEN KARİКATÜR

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

HR.SYS.02367.00002.039

Petrograd Gazetesi, karikatürün üst kısmında "Ukraynalı Ayrılıkçı" yazısının A. Lebedeva'ya ait olduğunu karikatürün altındaki diyalogda ise:

Ne istiyorsunuz benden? Nasıl yardım edebilirim?

Ukraynalı: siz! Tabiki siz!

Bağımsız Cumhuriyeti ilan etmek için bize bir kişi yetmiyor. Tek başınıza bize yardım edemezsiniz cümlesi yer almaktadır[457].

[457] BOA, HR, SYS, 2367/2-39.

EK-14 RUS ZİMMERWALDCILAR

HR.SYS.02367.00002.044

Petrograd Gazetesi; Rus Zimmerwaldcılar (Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıkan Rus sosyalist grubun adıdır.) bavullarının etrafında toplanarak "Rus ordusu geliyor, bizim çekilmemiz lazım" cümlelerini kurarak durumun analizini yapmışlardı[458].

[458] BOA, HR, SYS, 2367/2-44.

EK-15 ANARŞİ HAREKETLERİ KARİKATÜRÜ

HR.SYS.02367.00002.045

Petrograd Gazetesi adlı karikatürün ilk kısmında Anarşist hareketi yazılmıştır. Alt kısımda ise bizde anarşi, hızlı adımlarla ilerliyor. Yazısı yer almaktadır[459].

[459] BOA, HR, SYS, 2367/2-45.

EK-16 GAZETELERDEKİ ANARŞİ HABERLERİ

HR.SYS.02367.00002.041

Petrograd gazetesi, General savcı evinde, anarşist Durnoven bir sonraki ziyarette General savcı ile bir anarşist arasında geçen diyalog tasvir edilmiştir. Bu diyalogda Bay yoldaş, rica etsem sigara küllerini yere atmasanız o çok pahalı bir halı yani size küllük uzatmama izin veriniz yazısıyla Rusya'daki ekonomik uçurum resmedilmiştir[460].

[460] BOA, HR, SYS, 2367/2-41.

EK-17 İÇSEL BİR KONUŞMA YAPAN RUS KAHRAMANI

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

HR.SYS.02367.00002.042

Başlığın adı küsmüş kahraman. A. Lebedeva karikatürü. Zemgusar tipli kahramanın konuşması: Olumlu baktığımda açıkçası ben biraz şaşkınım çünkü beni mi savaşa gönderiyorsunuz? ben mi savaşa varmadım? ben mi elime silah almadım? cümleleriyle içsel bir konuşma yapılmış[461].

[461] BOA, HR, SYS, 2367/2-42.

EK-18 ALMAN SALDIRILARI İLE İLGİLİ KARİKATÜR

HR.SYS.02367.00002.043

Petrograd gazetesi, üst başlıkta "Almanların bombalaması" yazısının altında da Kayzer, nasılsınız? Almanların bombalaması üzerine bizim bombalarımız amacına ulaştı mı? Ştapnoy ise sanırım bizim atışlarımız amaçsızca yorumunu yapmıştır[462].

[462] BOA, HR, SYS, 2367/2-43.

EK-19 ANARŞİLER VE BOLŞEVİKLER ARASINDAKİ DİYALOG

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

HR.SYS.02367.00002.046

Petrograd yaprağı, Onlar kabul ediyor
Yaşasın anarşi
Bizi kamulaştırmak için
En altta ise madem siz böyle istiyorsunuz biz razıyız gücü ellerimize almaya yazısıyla Anarşiler ve Bolşevikler arasındaki diyalog anlatılmıştır[463].

[463] BOA, HR, SYS, 2367/2-46.

EK-20 BİRİNCİ ALAYIN DAĞILMASI

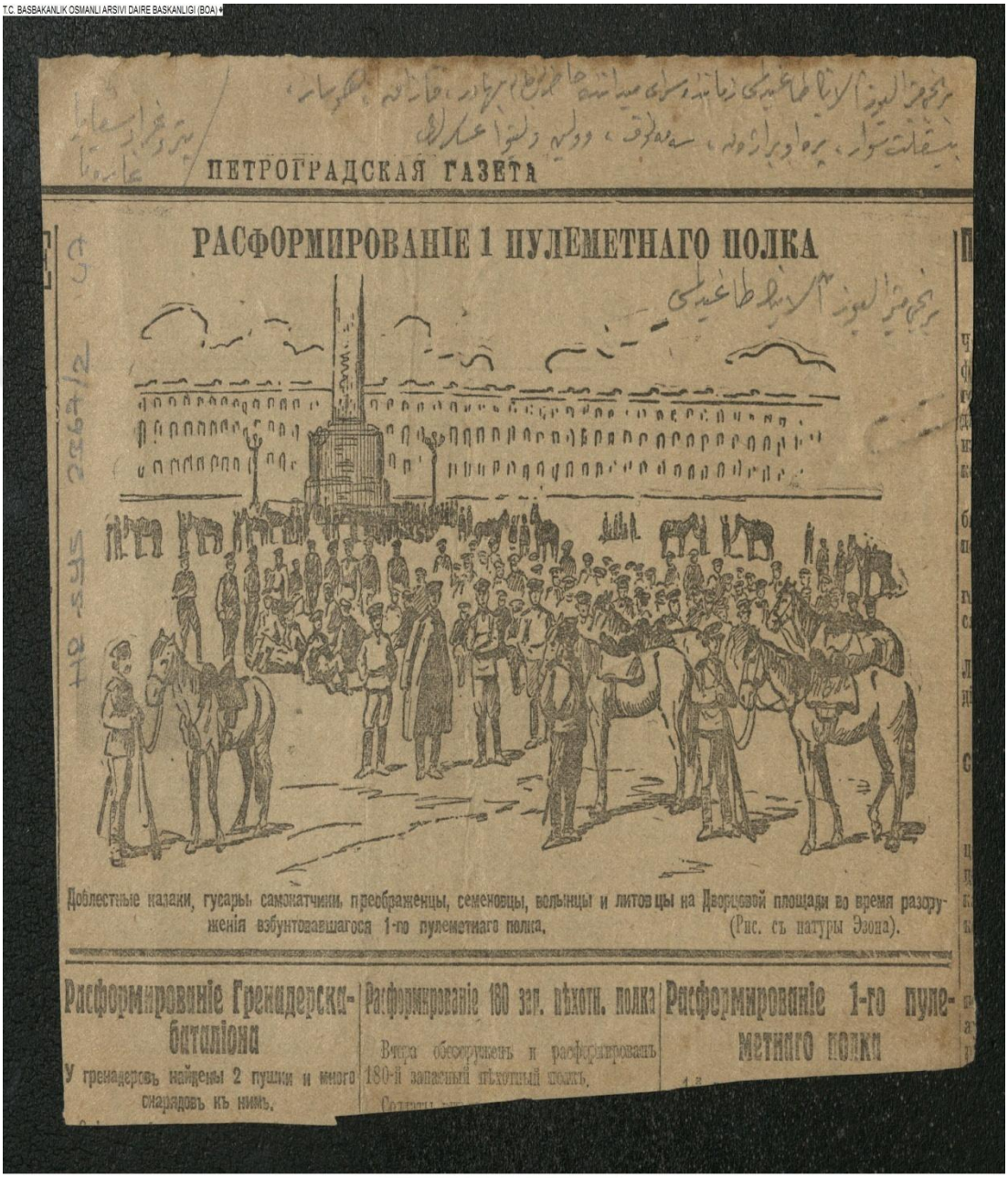

HR.SYS.02367.00002.047

Birinci Alayın Dağılması karikatürüdür[464].

[464] BOA, HR, SYS, 2367/2-47.

EK-21 TÜM RUSYA HALKI KARİKATÜRÜ

Petrograd gazetesi, Tüm Rusya adına konuşanlar, Rusya'nın sesi ve yüzü karikatürün altında ise peki toplantımıza başlayabilir miyiz? Beklemek zorundayız. Tüm Rusya'nın duymasını istiyorum yazısı yazılmıştır[465].

[465] BOA, HR, SYS, 2367/2-48.

EK-22 RUS TİYATROCULARININ BOYKOTU KARİKATÜRÜ

HR.SYS.02367.00002.049

Petrograd yaprağı, Alttaki yazı tiyatro boykot altında başlığı ile tiyatrocuların boykotu yazıyor(üstte ise gördünüz mü nasıl bir çarığa oturduk cümlesi yer almıştır[466]*.)*

[466] BOA, HR, SYS, 2367/2-49.